

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת ראה תש"פ

חינוך

חידות

פולמוס

אספקלריא לזף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

9797@okmail.co.il

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס ולפרסם את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת ראה תש"פ.....ז

ז אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר.....ז
מדוע הקדים "אשר לא הלך וגו'" ל"כי אם בתורת"?.....ז

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים.....ט
הטעם שהעמידה בנסיון נגד נביא השקר מעיד על אהבה לקב"ה (כנגד ע"ז בשיתוף, ומשל ל'שיעור חופשי' לילדים).....ט

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים.....יב
"בנים אתם לה' אלקיכם".....יב

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי.....יח
החילוק בין צדקה וגמ"ח של ישראל לשל גוי.....יח

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים.....כג
האם לטיפת דם יש חשיבות של בריה שלימה.....כג

הודיה בפרשה / הרב חיים שולביץ.....כד
תודה ולחמה ממענות מעשר שני.....כד

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק.....כח
יציאה לחו"ל לקברי צדיקים.....כח

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק.....לו
נפטרים שלא יכלו להיקבר כדבעי או להעלותם להיקבר בארץ ישראל (ונקברו על תנאי), עקב מגבלות הקורונה.....לו

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'.לט
פניני עיון בפרשת השבוע.....לט

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושא"ס, דומ"צ באשדוד.....מג
מובחר בבכור.....מג

- ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב..... מז
- בגדר איסור בשר תאווה לשיטת רגמ"ה ורש"י..... מז
- ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושא"ס..... נ
- האם יש ענין לזכור את החיפזון?..... נ
- חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים..... נג
- ההבדל בין "אנשי קודש תהיון", לבין "כי עם קדוש אתה"..... נג
- יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'..... נה
- בטעם שלא נזכרה שמחת עניים בחג הפסח..... נה
- כיום יאיר / הרב נח גדליה קזקוב..... נט
- בנוסח ברכת 'הזן'..... נט
- לדעת - אוצר ידיעות בפרשת השבוע / הרב אליעזר הלוי אפל..... סא
- היכן נמצאת ארץ החי?..... סא
- להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב..... סו
- בכל אוות נפשך תאכל בשר..... סו
- לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר)..... סח
- האיך חיזק הגר"ח שמואלביץ מי שהרגיש שהשפעתו אינה פועלת עוד לקרב רחוקים?..... סח
- למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה' אשדוד..... עב
- מה המיוחד במצוות הצדקה שבזכותה ניצולים מדינה של גיהנום..... עב
- מאור שעשועי - הגדולה והענוה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'..... עט
- ילדי ישראל הם בני מלכים..... עט
- מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגר"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו', מח"ס קונטרס השביעית..... פא
- הלכות בין הזמנים..... פא

- מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'..... קו
- [שאלות מעשיות בקניית מצות ובמכירת חמץ](#)..... קו
- מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד..... קט
- [הסגולה הגדולה להינצל מהמגיפה ומכל פורענות ועיה"ר הצלחה וביטוח חיים](#)..... קט
- מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד..... קטו
- [בענין אמונה בהשגחה פרטית](#)..... קטו
- מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'..... קיט
- [לא תתגודדו במנהגי מרוקו](#)..... קיט
- משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בישיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית..... קלד
- [חיים של יראה](#)..... קלד
- משל ונמשל / הרב מאיר ליכטנשטיין, מח"ס מנחת חינוך המבואר – 'מאור המנחה', ויו"ר מכון אור כשלמה..... קלח
- [מהו השכר האמיתי של קיום מצוות ה'?](#)..... קלח
- נהורא מעליא / הרב נהוראי משה אלביליה, רב קהילת נוה עזרא – קרית גת.... קמג
- ["התותים שבחיים" – המתוק של החיים... והשוני בין ברכה לקללה?.... קמג](#)
- נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל..... קמו
- [ברכת החדש "אלול"](#)..... קמו
- פלפולא דאורייתא / הרב רפאל סויד, ראש כולל נר יוסף, מח"ס 'מנחת רפאל' ו'שמעתתא דספיקות'..... קמח
- [הערות בענייני חמץ ומצה](#)..... קמח
- [שמועות הגאון רבי ברוך מרדכי אזרחי שליט"א ראש ישיבת עטרת ישראל](#)..... קנא
- פנימיות הפרשה / הרב ישראל מאיר גלינסקי, ר"מ בישיבת מאירת עיניים, ירושלים..... קנה
- [ברכה וקללה – תלוי ב'ראיה'](#)..... קנה

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי..... קנט
הכל כדאי אפילו בשביל אדם אחד ויחיד!..... קנט

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמאן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט
מישראל', מנצ'סטר..... קסב
זהירות בכשרות המאכלים..... קסב

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל
על הש"ס, אלעד..... קעב
אמירה לגוי כדי לבנות לו את הסוכה בשבת וביו"ט..... קעב
מאכלות אסורות..... קעד

תובנות / הרב נחמן דרקסלר..... קעח
ה' א-לוקים מדבר אליך..... קעח
חינוך..... קפ

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי
..... קפ
הטוב והמטיב..... קפ

חידות..... קפב

חידות – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס
לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ..... קפב
שאלות בפרשת עקב..... קפב
חידותא דאפטרטא ראה (ישעיה נד)..... קפב

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ..... קפג
כתב חידה לפרשת ראה..... קפג
פיתרון כתב החידה לפרשת עקב: 'מזוזה'..... קפד

פולמוס..... קפו

פולמוס / הרב שלמה פרנקל, ורבני ולומדי אספקלריא..... קפו
האם רק תלמידי רבי עקיבא מתו באותו פרק ממכת האסכרה?..... קפו

פולמוס / הרב יצחק הירש פריימן – אנטוורפן, ורבני ולומדי אספקלריא..... קפח
מחשבות כיצד להציל נערים שאינם מסוגלים לשבת כמה שעות רצופות
..... קפח

אספקלריא לדף היומי קצד

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכתות שבת ועירובין קצד

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים..... קצד

פתיחה למסכת עירובין / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס,

מו"ל 'באר התורה'..... קצז

הרב אברהם פוקס..... ר

"מסכת עירובין מסוגל לעורר רחמים וחסדים" - לקראת התחלת מסכת

עירובין במסגרת ה"דף היומי" מדברי אא"ז בעל ה"משנה שכיר" הי"ד /

הרב ישראל קלויזנר, מו"ל ילקוט שמחת ירושלים עה"ת ומועדים.....רא

סיפור..... רג

"מתוך ההפיכה" – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים

וינשטוק..... רג

פרק ל"ג "תשב עד שתלביץ?"..... רג

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב..... ריב

כוחה של נגיעה..... ריב

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

מדוע הקדים "אשר לא הלך וגו'" ל"כי אם בתורת"?

{הבאנו מבחר פירושים נמכל הדורות – החל מתנאים ואמוראים וכלה בפירושים בני זמנינו} לבאר מדוע הקדים הכתוב את "אשר לא הלך בעצת רשעים וגו'" ל"כי אם בתורת ה' חפצו" על יסוד ענין סור מרע ועשה טוב. נמשיך כעת לכיוונים נוספים.

*

בספר 'באר מים חיים' (ר"ח טירער, מטשערנאוויץ), מבאר באופן נוסף את המשך הפסוקים "אשר לא הלך וגו' כי אם בתורת וגו'":

אשרי האיש שמה שנמנע מללכת בעצת רשעים זה לא מחמת סיבותיו האישיות כי אם מחמת שבתורת ה' חפצו. ולכן מקפיד על כך אף כשהוא "כעץ שתול וגו'" – כשעל עצמו אין לו מה לדאוג.

*

דבריו של ה'באר מים חיים' נאמרו בתחילת ספר בראשית (בראשית א, א, אות ח'), ועיין שם שמדגיש את ענין היראה הנובעת מהחכמה שבאדם, שפתח ספרו בעניין זה כי "ראשית חכמה יראת ה'", שאינו "ירא" מחפצי גופו כל עיקר, שהרי הוא "כעץ שתול על פלגי מים" שעל עץ כזה נאמר בירמיה (יז, ח) "לא ירא כי יבא חם וגו'", רק "ירא" שלא יעבור את פי ה'.

*

נבחינן, שבהמשך המזמור נאמר: 'ובדרך חטאים לא עמד'. והנה על הפסוק 'פחדו בציון חטאים' (ישעיה לג, יד), ביאר המלבי"ם שהכוונה לחוטאים שאינם מאמינים בה'. והוסיף לי ידידי הרב נתנאל חשאי מרבני אספקלריא שעל פי דברי המלבי"ם האלו מבוארת הגמרא במסכת ברכות (ס, א) שאמר לו רבי ישמעאל ברבי יוסי לאדם שפחד: "חטאה את", שפחד מראה על חסרון באמונה.

*

לפי דבריו, יבואר גם המשך הפסוקים הבאים אחר כך:

הנה אמרו חז"ל^א שאפילו ריקנים שבישראל מלאים מצוות כרימון, והרשעים בשעה שעושים איזו מצוה לפעמים הם סבורים שיהיו בידם זכויות ליום הדין ותהיה להם

^א ברכות נו, א, עירובין יט, א, ועוד.

תקומה במשפט, לכן אמר: **לא כן הרשעים** – הרשעים, בשונה מהצדיקים, תמיד כוונתם בשביל חפצי גופם, לכן המעשים טובים שהם עושים הם כמוץ אשר תדפנו רוח, בלא קיום וקביעות. שאף אם היום עשו מצוה הרי אם למחר יראו שיהיה לטובת חפצי גופם שיעשו עבירה יפסיקו את עשיית המצוה ויעשו העבירה.

[או שהכוונה על משקל פירושו על "והיה כעץ וגו'": הרשעים, בשונה מהצדיקים, עושים מצוות רק כאשר הם כמוץ אשר תדפנו רוח, כשהם יראים על חפצי גופם ומזדמן להם שכדי להשיג את הנצרך לגופם עליהם לעשות איזה מעשה מצוה].

על כן עליהם לדעת, שבדרכם זו לא יקומו רשעים במשפט – לא יזכו בדין, אפילו אם יהיו בידם מצוות רבות, וחסאים אלו לא יקומו במשפט בעדת צדיקים – לא יכללו בעדת צדיקים גם עבור מה שעשו כמעשה הצדיקים, ולא יועילו להם המעשים הטובים שעשו, ואדרבה גם אז נשאר שם "חסאים" עליהם, שמצוות אלו לעבירות ייחשבו להם כיון שלא היתה כוונתם לשם שמים רק לעבודת עצמם, ומה בכך אם הזדמן להם בתוך עבודתם את עצמם איזה מעשה המשמש גם כמעשה מצוה.

כי יודע ה' דרך צדיקים, את דרך הצדיקים – המצוות שהצדיקים עושים – ה' יודע אותם, ומתחשב בהם, ואילו **דרך רשעים** – אותה דרך עצמה, אותם מעשים, שהצדיקים קבלו עליהם שכר, כאשר מצוות אלו הם ביד הרשעים, **תאבד** – יבוקשו ואינם, כי באמת אין בידם שום מצוה, שהרי מעולם לא עבדו את ה' רק את עצמם.

*

וכדי להוציא מן הלב שכל זה תלוי בנידון "מצוות צריכות כוונה" והעושה מצוה כ"מתעסק"², ראה מה שכתב ה"שערי תשובה" בענין זה (השער השלישי, קסט-קע) וזה לשונו:

"עתה נפרש ענין כת עוזבי ה', ונאמר, כי הם האנשים שאין עליהם עול יראת שמים והם מקיימין את המצוות מצות אנשים מלומדה (ישעיה כט, יג. עי"ש שממשיך: לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא וגו').

וכאשר יתגבר היצר על האיש ההוא ועליו חלף רוח ויעבור ואשם, לא יאנח ולא ידאג לחטאו, אכל ומחה פיו והוא בעיניו כאלו לא פעל [און], כענין שנאמר (תהלים לו, ב) נאם פשע לרשע בקרב לבי אין פחד אלקים לנגד עיניו וכו', ודיבר ישעיה ע"ה על אבדן הכת ההיא, שנאמר (ישעיה א, כח): 'ושבר פושעים וחסאים יחדיו, ועוזבי ה' יכלו'. המשיל המורדים והחוטאים לכלי הנשבר שיש שארית, ואמר כי 'עוזבי השם – יכלו' שאין להם חלק לעולם הבא, כענין שנאמר (מלאכי ג, יט) אשר לא יעזוב להם שרש וענף.

² עיין: פסחים קיד, ב; ר"ה לב, ב; רמב"ם בהלכות חמץ ומצה פרק ו הלכה א; ועוד.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים

הטעם שהעמידה בנסיון נגד נביא השקר מעיד על אהבה לקב"ה (כנגד ע"ז בשיתוף, ומשל ל'שיעור חופשי' לילדים!)

"וּבֹא הָאוֹת וְהַמוֹפֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֶיךָ לֵאמֹר נִלְכָּה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יִדְעָתֶם וְנִעְבְּדֶם. לֹא תִשְׁמַע אֶל דְּבַרֵי הַנְּבִיא הַהוּא אוֹ אֶל חוֹלָם הַחֲלוֹם הַהוּא כִּי מִנְסָה ה' אֱלוֹקֵיכֶם אֶתְכֶם לְדַעַת הַיִּשְׁכֶּם אֹהֲבִים אֶת ה' אֱלוֹקֵיכֶם בְּכֹל לְבַבְכֶם וּבְכֹל נַפְשְׁכֶם" (יג, ג-ד)

[א] הנה מבואר בתורה שהנסיון האם ישמעו לנביא השקר לעבור עבודה זרה – הרי זה נסיון לבחון אותנו על מידת "אהבת ה'".

והדבר טעון ביאור, הרי עבודה זרה זהו כפירה בקב"ה, ומי שעובד עבודה זרה אין זה רק עדות שאינו אוהב את הקב"ה, אלא זה מעיד על שכופר בו ומכחיש אותו, ומה איפוא בחרה התורה לומר שזהו נסיון על מדת אהבת ה'?

ועמד בזה השואל ומשיב (דברי שאול עה"ת): "הרבה יפלא, דאחר שירצו לעבוד עבודה זרה איך שייך לומר דמנסה ה' אותם אם אוהבים את ה', ויותר היה לו לומר כי מנסה אותם אם ירצו לעבוד אותו, ולא האהבה שהוא עבודה הגדולה שאין כמוהו, והוא דקדוק עצום".

ומבאר בזה בעל השואל ומשיב (דברי שאול עה"ת) שני מהלכים, האחד כנגד עבודה זרה בשיתוף, והשני במהלך ע"פ משל נפלא של 'שיעור חופשי'.

עבודה זרה בשיתוף

[ב] המהלך הראשון שמבאר, הוא עפ"ד הרמב"ן (כאן) שכותב: "אבל העולה בזה מדברי רבותינו (סנהדרין צ, א), כי זה הנביא הנזכר בכאן מתנבא בשם ה', יאמר השם הנכבד שלחני שתעבדו לפעור כי היה השותף עמו במעשה בראשית, או שהוא גדול מכל האלהים לפניו ורוצה שיעבדו אליו. והם ז"ל הזכירו, כי אפילו יאמר שיעבדו לע"ז אפילו שעה אחת בלבד, כגון שיאמרו עבדו לפעור היום הזה בלבד ותצליחו בדבר פלוני כי כן הרצון לפני השם הנכבד, הוא חייב מיתה, וגם זה הוא כפשוטו של מקרא".

והנה כבר נודע מה שכתבו העקרים (מאמר שלישי פרק לה) והעקידה (שער צו) בביאור הכתוב "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד ואהבת את ה' בכל לבבך ובכל נפשך", על פי מה שכתבו בביאור ספר המדות, דאהבה אינו רק כשהוא מחובר אחד לאחד, וכל אהבה המתחלקת לשנים אינו גדר האהבה הגמורה, וזה שאמר שלפי שה' אחד לכך "ואהבת את ה' בכל לבבך" שהוא האהבה הגמורה.

וזו לדעתי הטעם שאסרה התורה לישראל אפילו בשיתוף לעבוד ע"ז (סנהדרין סג, א), לפי שצריך להיות אהבה גמורה לה', וכל שיעבוד בשיתוף אינו בגדר אהבה גמורה. ואולי לכך בן נח אינו מצוה על שיתוף (או"ח סי' קנו בהג"ה) לפי שאינו בגדר מצוה שיאהב ה' בכל לבבו רק שלא יעבוד ע"ז, ודי אם לא יעבוד ע"ז לבד.

ומעתה זהו שאמר הכתוב "כי מנסה ה' אלקיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה' בכל לבבכם ובכל נפשכם", ולכן גם שיתוף אסור.

משל לשיעור חופשי

ג] עוד מבאר בזה השואל ומשיב ע"פ משל לתלמידים היושבים לפני רבם לשמוע מפיו תורה, והנה יש תלמידים שאינם חפצים כלל בלימוד אלא שהם מוכרחים שלא יכה ויעניש אותם רבם, ויש שחפצים ורצונם ללמוד, והמבחן על זה – באם רבם מוותר להם ואומר להם שהיום יש חופש מהלימודים, אז התלמידים אשר געלה נפשם בלמוד, בפנים שוחקות תיכף ומיד ירוצו למחוז חפצם, לא כן הבנים המשכילים, המה ישאלו לרבם מה היום מיומים, ולמה אנחנו יוצאים חפשי מיתר הילדים אשר בגילנו.

והנה גם ב"עבודה זרה", אותם אשר עובדים את הקב"ה מחמת יראה, אזי מיד כשיבוא הנביא ויאמר שהשם שלח אותו שיעבדו עבודה זרה, הם תיכף בחפצם ללכת אחרי שרירות לבם ולא ישאלו כלל ויעבדו בכל אות נפשם. ומשא"כ אלו אשר עובדים את הקב"ה מחמת אהבה, הם ישאלו וידרשו אם אמת הדבר והאיך נבגוד בה'.

וזהו מה שאמר "כי מנסה ה' אלקיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה'", היינו אם עבודתם את ה' היא מחמת אהבה או רק מחמת יראה.

ויש לצרף בזה מה שכותב החתם סופר (תורת משה): "כי מנסה ה' אלקיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה' אלקיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם". הענין, כי האשה האוהבת את בעלה באמת בכל נפשה, אם יתן לה בעלה רשות ופוקד עליה להזדקק לאיש אחר ואם לאו יגרשנה, נמצא אינה מועלת מעל בבעלה ורצונו הוא כבודו, מ"מ היא משיבה ואומרת אף אם תגרשני, תקטלני, לא אוכל כלל להזדקק לאחר זולתך, כי רק אותך אהבתי וזרים שנאתי.

³ בדברי הרמב"ן (דברים ה) עה"פ "ואתכם חלק ה'" מבואר שהטעם שאסור לישראל לעבוד עבודה זרה אפילו בשיתוף הוא מצד שלא נמסרו לשום מזל או מלאך רק מונהגים תחת הנהגתו של הקב"ה. ואכן יש לצרף בזה מש"כ בשו"ת הרשב"א (ה, נה) שהכונה ב"אלוקינו" בשמע ישראל כולל את הנהגת "כי חלק ה' עמו" שאנחנו מונהגים על ידו יתברך ולא ע"י שום מזל ומלאך כמו אומות העולם. ואלו דבריו: "על כן אמר "אלקינו" כי הוא משגיח בנו, ומצטרף לזה שהוא מנהיגנו, ולא כוכב ולא מזל ולא שר משרי מעלה, רק הוא יתברך. ושהוא הבדילנו לשמו ולקחנו לחלקו כאומר "בהנחל עליון גוים כו' כי חלק ה' עמו", ושהוא ית' אחד ואין עוד כו'. ואחר שנדע ונסכים על זה, אז באמת ראוי לאהוב אותו בכל לבבנו, ובכל נפשנו, ובכל מאודנו, כי משלו הכל, ומשלו נתן לו".

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
הטעם שהעמידה בנסיון נגד נביא השקר מעיד על אהבה לקב"ה (כנגד ע"ז בשיתוף,
ומשל ל'שיעור חופשי' לילדים!)

וכן הנביא השקר הלז, עשה מופת ואות לאמר ה' צוה לעבוד היום אשירה או בעל, וכן
רצונו ואם לאו יהי' רעב בארץ וכדומה. יאמר נא ישראל את ה' אלקינו אהבנו ובו נדבק
ואם ירעיבנו נרעב, יעשה עמנו מה שחפץ ולאל אחר לא נשתחוה כי רק אותו אהבנו,
והיינו "כי מנסה ד' אלקים לדעת הישכם אוהבים וגו'".

לתגובות: 5322906@GMAIL.COM

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' וש"ס, ירושלים

"בָּנִים אַתֶּם לֵה' אֱלֹקֵיכֶם"

בָּנִים אַתֶּם לֵה' אֱלֹקֵיכֶם לֹא תִתְגַּדְדוּ וְגו' (יד, א)

-א-

בקידושין (לו א) איתא: "בנים אתם לה' אלקיכם", בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים אתם קרוים בנים, אין אתם נוהגים מנהג בנים אין אתם קרוים בנים, דברי ר' יהודה. רבי מאיר אומר בין כך ובין כך אתם קרוים בנים שנאמר "בנים סכלים המה" (ירמיה ד כב), ואומר "בנים לא אמוץ בם" (האזינו לב כ) וכו', ע"כ.

ולענין הלכה כל היכא דפליגי רבי מאיר ורבי יהודה עי' עירובין (מו ב) כלשון הזה אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יוחנן, רבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה, ע"כ (ועי' עוד שם נב א).

מבואר בדברי רבי יהודה דיש פעמים שבני ישראל נקראים בנים ויש שאינם קרוים בנים, והדבר תלוי אי מתנהגים כבנים, אמנם עדיין צריך לבאר מה הכוונה שנוהגים מנהג בנים.

-ב-

בבבא בתרא (י א) תניא: היה רבי מאיר אומר, יש לו לבעל הדין להשיבך ולומר לך: אם אלקיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסן, אמור לו כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם. וזו שאלה שאל טורנוסרופוס הרשע את ר"ע אם אלקיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם, א"ל כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם. א"ל אדרבה זו שמחייבתן לגיהנם, אמשול לך משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא כועס עליו, ואתם קרוין עבדים שנאמר "כי לי בני ישראל עבדים" (בהר כה נה). אמר לו ר"ע אמשול לך משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שכעס על בנו וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא דורין משגר לו, ואנן קרוין בנים דכתיב "בנים אתם לה' אלקיכם" (ראה יד א). אמר לו אתם קרוים בנים וקרוין עבדים, בזמן שאתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין בנים, ובזמן שאין אתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין עבדים, ועכשיו אין אתם עושים רצונו של מקום. אמר לו, הרי הוא אומר "הלא פרוס

¹ בחי' פורת יוסף (שם) בד"ה בזמן וכו', עי' קידושין (לו) פלוגתא דר"מ ור"י דר"מ ס"ל דבין כך ובין כך קרוין בנים ור"י ס"ל דדווקא כשנוהגין מנהג בנים קרוין בנים. ואפשר לומר בזה דהא דאמר ר"מ יש לבעל דין להשיבך, פירש לבעל מחלוקתו דס"ל דדווקא בזמן שנוהגין מנהג בנים, עכ"ל.

לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית" (ישעיה נח ז), אימתי עניים מרודים תביא בית האידנא, וקאמר הלא פרוס לרעב לחמך, ע"כ.

ובמהדורא בתרא (שם) בד"ה גמ' תניא היה ר"מ אומר יש פתחון פה וכו', אמר ליה ר"ע אמשול משל למלך שכעס על בנו וכו', אימתי וענים מרודים וכו' וקאמר הלא פרוס לרעב וכו'. ויש לדקדק למה לא השיב ר"ע בקיצור מפסוק זה ועניים מרודים ומה היה צריך להביא משל למלך שכעס על בנו. גם איך באמת מתרץ משל של טורנוסרופוס דעכ"פ נקראים אנחנו עבדים ג"כ. ולפי פשוטו י"ל דהשיב דלענין זה לפרנסם לא נקראו עבדים, ומביא ראיה מן הפסוק "הלא פרוס", ולענינים אחרים נקראו עבדים. ויש ליישב דודאי משל טורנוסרופוס הוא אמת, והסברא נותנת וגם ר"ע הודה לו רק שהשיב שנקראו בנים, אך זאת היתה תשובת ר"ע ודאי אם ישארו כך עבדים לעולם הקשית יפה שאין ראוי לפרנסם, אבל אנחנו קוינו לחזור להיות בנים להש"י. ע"ז משל שלו אמת שמחזיק לו טובה למי שמפרנס אותם, וע"ז מביא ראיה מפסוק "הלא פרוס" גוי' איך אתה מבין, אלא ודאי זהו הטעם שיחזור לקרוא אותנו בנים וכו', ה"עכ"ל.

ומבואר בדבריו דלמסקנת הגמרא גם ר"ע הודה לדבריו דבשעה שאין עושין רצונו של מקום נקראים עבדים, אלא שמכיון שבידם להתנהג כבנים והיינו ע"י שיעשו רצונו של מקום ושוב יהיו נקראים בנים, ולכן ראוי ונכון לזון את עניי ישראל.

ובזה מבואר דמה שאמר רבי יהודה בזמן שאתם נוהגין מנהג בנים קרויין בנים, היינו שעושין רצונו של מקום, דאז מנהגם כבנים שעושים רצון אביהם.

-ג-

ובכוכבי אור (פרק נב) כתב, לכאורה קשה הלא גם עבד אם לא יעשה עבודת האדון לא נקרא בשם עבד, ולמה קאמר הגמרא בזמן שאין עושין רצונו של מקום נקראים עבדים. ונראה לי עפ"י מה דאיתא בחובת הלבבות (בשער האהבה) שיש חילוק בין עבודת הבן לאביו ובין עבודת העבד לאדונו, כי העבד יעשה רק כאשר יצווה מאדונו וכו', לא כן עבודת הבן לאביו וכו', גם אשר לא ציווהו לעשות יעשה ג"כ אם הוא רק מבין בדעתו ובשכלו אשר יקבל ממנו נחת, עכ"ל.

וסמוכין לדבריו מדברי המסילת ישרים (פרק יח) אמנם מי שאוהב את הבורא ית"ש אהבה אמתית לא ישתדל ויכוין לפטור עצמו במה שכבר מפורסם מן החובה אשר על כל ישראל בכלל, אלא יקרה לו כמו שיקרה אל בן אוהב אביו שאילו יגלה אביו את דעתו

^ה שם: ובחידושי אגרות [מהרש"א] מפרש דמה שהביאו במשל שלהם שחבשו בבית האסורים רמזו כשאינן בא"י רק בגלות בחו"ל, לפ"ז יש לפרש הנוסח של כהא לחמא עניא כו' השתא הכא, וקשה שהלשונות כפולים ושאר קושיות, ועפ"ז מתחיל כהא לחמא עניא של עניים, ואמר כל דכפין כו' כל דצריך כו', באשר בזמן הזה שיצאנו לחירות ממצרים שוב אין אנחנו נקראים עבדים, לכן כל העניים יתו וייכלו כו', ומקשי לעצמו הלא עכשיו אנחנו בגלות בבל ששם נתקן זה הנוסח ואם כן לא עשינו רצונו של מקום ממילא נקראים עבדים כקושיית טורנוסרופוס, ומתרץ השתא הכא חבושים בבית האסורים בבבל לשנה הבאה נהיה בנים היינו בני חורין כתשובת ר"ע, ולכן יש לנו רשות לפרנס עניים, עכ"ל.

^י ובספר שערי תשובה (שער א אות ו) כי אם אמור יאמר העבד לרבו כל אשר תאמר אלי אעשה זולתי דבר אחד - כבר שבר עול אדונו מעליו, והישר בעיניו יעשה, וכו' עכ"ל.

גילוי מעט שהוא חפץ בדבר מן הדברים, כבר ירבה הבן בדבר ההוא ובמעשה ההוא כל מה שיוכל. ואף על פי שלא אמרו אביו אלא פעם אחת ובחצי דיבור, הנה די לאותו הבן להבין היכן דעתו של אביו נוטה לעשות לו, גם את אשר לא אמר לו בפירוש, כיון שיוכל לדון בעצמו שיהיה הדבר ההוא נחת רוח לפניו ולא ימתין שיצוהו יותר בפירוש או שיאמר לו פעם אחרת, וכו', עכ"ל.

מבואר בדבריהם דהעבד אינו עושה רק מה שיצווה מאדונו, משא"כ הבן גם מה שלא צוהו לעשות יעשה כדי למלא רצון אביו וכמו"כ גם כאשר מקיים ציווי של אביו כוונתו למלא רצונו, משא"כ העבד אף כשעושה מה שנצטוה מ"מ אין כוונתו לעשות נחת רוח לאדונו אלא לתועלת עצמו.

-ד-

"בֵּן יִכְבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו וְאִם אָב אֲנִי אֵיךְ כְּבוֹדִי וְאִם אֲדֹנָיִם אָנִי אֵיךְ מוֹרָאִי אָמַר ה' צְבָאוֹת לָכֶם וְגו'" ע"כ (מלאכי א ו).

והנה פתח הפסוק בלשון יחיד "בן יכבד" וכו', וסיים גבי בן "ואם אב אני איה כבודי" בלשון יחיד, ואילו לגבי עבד סיים בלשון רבים "ואם אדונים אני איה מוראי", וצ"ב.

אבות (פ"א מ"ג) אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק הוא היה אומר וכו' ויהי מורא שמים עליכם, ע"כ.

בתוספות יו"ט (שם) בד"ה ויהי מורא שמים עליכם וכו', ומה שכינהו להשם יתברך בשם שמים לומר שהיראה הזאת לא תהיה יראת עונש שגם היא עבודה חיצונית. וצד פניה יש בה. אבל היראה שהזהיר עליה הוא ליראה מצד גדולתו ית'. וזה הורה בכינוי 'שמים' ששם נראה גדולתו וכחו בבריאות השמים וכל צבאם ותנועתם באין הפסק. כך נ"ל, עכ"ל.

ובזרע יצחק (שם) ד"ה ויהי מורא שמים עליכם וכו', ומה שכינו לשמו ית' שמים וכו'. ונראה דלכך אומרים תחלה בדחילו ואחר כך ורחימו דקאי איראה פנימיות, כמ"ש "משה עבד ה'" (וזאת הברכה לד ה) וכן "דוד עבדי" (שמואל ב' ג יח), ולכאורה הא שעובד מאהבה נקרא בן ומיראה עבד, אלא דהיראה מעולה היא יראה פנימית מצד גדלותו ית' ועל שם זה נקראים עבד. זה כוונת הפסוק "אם אב אני איה כבודי ואם אדונים אני איה מוראי", וצריך להבין דאמר אב לשון יחיד ואדונים לשון רבים, אלא דבן נקרא מי שעובד מאהבה שהוא רק אחד, אבל ביראה איכא תרי מיני יראה חיצונית ופנימית לכן אמר אדונים וק"ל. עכ"ל.

וכן הוא עדר"ז בשל"ה (עשרה מאמרות, מאמר שלישי ורביעי אות קנו) ועל שני מיני עבדות שזכרתי, ירמוז הכתוב 'ואם אב אני איה כבודי, ואם אדונים אני איה מוראי' (מלאכי א ו). וקשה, למה אמר 'אדונים' לשון רבים, אלא כדפירשתי שני מיני עבדות הן, אחד למטה ממדרגת בן ואחד למעלה ממדרגת בן, וכו' עכ"ל. עי"ש בארוכה מה שפירש בב' מיני העבדות. ומובן שפיר מה שסיים גבי עבד "ואם אדונים" לשון רבים.

גם יש לבאר מה שסיים הכתוב גבי עבד "ואם אדונים אני" בלשון רבים, על פי מה שנתבאר והוא דהעבד אף כאשר הוא עושה ציויו של האדון, אין כוונתו למלא בזה רצונו, אלא עושהו לתועלת עצמו - כגון כדי שלא ימנע ממנו מאכלו ושאר צרכי חייו או שלא יכה אותו וכיוצ"ב, וא"כ אין כוונת העבדים שווה זה לזה, דכל עבד יש לו כוונה אחרת בעבודתו, ולכן אמר הכתוב "אם אדונים אני" איה מוראי בלשון רבים [לפי שאדנותו מתייחסת לכמה וכמה מיני עבדות].

משא"כ הבנים כל כוונתם בעבודתם היא לעשות נחת רוח לאביהם [אף כאשר שעושים מה שנצטוו], א"כ כולם עושים רצון אחד היינו רצון האב, ולכן כתיב אם אב אני איה כבודי, בלשון יחיד [לפי שמטרה אחת להם בעבודתם לאביהם].

-ה-

בברכות (לה ב) רבי חנינא בר פפא רמי: כתיב "ולקחתי דגני בעתו" וגו' (הושע ב יא), וכתוב "ואספת דגנך" וגו' (עקב יא יד) לא קשיא כאן בזמן שישראל עושים רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום, ע"כ.

רש"י (שם) בזמן שעושים רצונו הדגן שלהם, וכשאינ עושים רצונו נוטלו ומראה להם שהוא שלו.

ולפי מה שנתבאר יש לפרש בביאור יישוב המקראות, והוא דבזמן שעושים רצונו של מקום שהם קרויים בנים, והנותן מתנה לבנו הרי היא שלו, לכן כתיב 'דגנך'. משא"כ כשאינ עושים רצונו של מקום שהם קרויים עבדים, ועבד שמקבל מתנה עדיין היא ברשות רבו, ושפיר נקרא 'דגני'.

-ו-

בברכות (לה א) רבי לוי רמי כתיב "לה' הארץ ומלואה" (תהלים כד א), וכתוב "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם" (שם קטו טז) לא קשיא, כאן קודם ברכה, כאן לאחר ברכה, ע"כ.

לכאורה אחר שמצאנו בדברי רבי חנינא בר פפא שיישב את סתירת המקראות [דגני - דגנך] דיש לחלק בין עושים רצונו של מקום אי לאו, אפשר דיש ליישב עדר"ז ג"כ מקראות אלו, שמה שכתוב "לה' הארץ ומלואה" היינו בשאין עושים רצונו של מקום דעדיין הוא של הקב"ה. ומה שכתוב "והארץ נתן לבני אדם" היינו כשעושים רצונו.

שם (ע"ב) אמר רבי חנינא בר פפא: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל, שנאמר "גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית", ע"כ.

ובפי' רש"י (שם) בד"ה גוזל להקדוש ברוך הוא - את ברכתו. וכנסת ישראל - שכשחטאו הפירות לוקין, עכ"ל.

ובח"א מהרש"א (שם לה א) ל"ק כאן קודם ברכה כו'. וענינו כי הכל ברא לכבודו ליתן לו כבוד מעין ברכתיו (עי' ברכות מ א) אבל ליהנות בלא ברכה אין כאן כבודו ועדיין שלו

הוא. ומה שפירש"י גבי כאלו גוזל להקב"ה את ברכותיו כו' א"צ, אלא גוזל ממש להקב"ה אותו דבר שאוכל ונהנה ממנו דקודם הברכה שלו הוא, ולגבי כנ"י צריך לפרש כן שגוזל ברכתן שהפירות לוקים כפירש"י, וכה"ג אמרינן בספ"ב דמס' סוטה (מח א) משחרב בהמ"ק לא ירד הטל לברכה וניטל טעם הפירות כו', כי הברכות מורידין שפע הברכה מלמעלה על הפירות שמברכים עליהן, וכו' עכ"ל.

ונראה ליישב דהטעם שפירש רש"י שגוזל מהקב"ה ברכתו ולא פירש שגוזל אותו דבר שאוכל ונהנה ממנו, והוא עפ"י מה שנתבאר דלשיטת רב חנינא בר פפא דקרא דואספת דגנך מיירי בזמן שעושין רצונו של מקום וכמו כן קרא ד"והארץ נתן לבני אדם" מיירי ג"כ בעושין רצונו של מקום דאז הוא שלו. ומכיון שאמר ש'כל הנהנה בלא ברכה' ובו נכלל ג"כ אותם שעושין רצונו של מקום שהדגן שייך להם, וא"כ אף אם יאכלו בלא ברכה אינם גוזלים את הפירות עצמם שהרי הקב"ה נתנם להם, ולכן פירש רש"י שגוזלים מהקב"ה את ברכתו.

-ז-

ביומא (כב ב) אמר רבי שמואל בר נחמני, רבי יונתן רמי כתיב "והיה מספר בני ישראל כחול הים" (הושע ב א), וכתוב "אשר לא ימד ולא יספר" (שם), לא קשיא כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין עושין רצונו של מקום.

בספר נחלת יעקב (לבעל החוות דעת, כי תשא ל יב) כי תשא את ראש. בש"ס (יומא כב ב) רמי "כתיב והיה מספר בני ישראל כחול הים" (הושע ב א), וכתוב "אשר לא ימד ולא יספר" (שם). ומשני כאן בעושין רצונו של מקום, כאן באין עושין רצונו של מקום. והקשה המהרש"א¹ וכי אפשר שברגע אחד ישתנו ממספר לאין מספר. וגם בלא"ה, האיך אפשר כלל שימצאו אנשים אין תכלית למספרם, כמ"ש במ"נ חלק ב' (בהקדמה). וגם החוש מכחיש, דהא יש מספר לישראל, ואדרבא האומות שלא נתברכו, הם יותר מישראל וכו', עכ"ל.

ובספר חומת אנך (הושע ב א) והיה מספר בני ישראל וכו'. פ"ב דיומא (כב א) פריך כתיב "והיה מספר" וכתוב "אשר לא ימד", ומשני ל"ק כאן כשעושים רצונו של מקום כאן

¹ בספר פני שלמה (שם) פי' רש"י בד"ה גוזל להקב"ה. את ברכתו ע"כ. וק"ל מה איריא את ברכתו, הא מצי למימר דגוזל מה שאכל, כיון דקודם ברכה לה' הארץ ומלואה, והוא מחשבו כאילו הוא שלו. וי"ל כיון דאיכא נמי הנאה מעוה"ז בדבר מצוה, כגון אכילת מצה ואכילת פסחים בליל פסח וכה"ג, דרחמנא אמר ליהנות ואפ"ה בעי ברכה, כדאמרינן לקמן דף ל"ז ע"ב גבי היה עומד ומקריב מנחות בירושלים, נטלן לאכלן מברך המוציא, ובוזה לא שייך לומר דגוזל להקב"ה. עוד י"ל דנ"מ היכא דאכל לרפואה ואית ליה הנאה מיניה, כדלקמן דף לו ע"א, עכ"ל.

² מה שהקשה בשם המהרש"א צ"ע מקומו.

³ שם: ובישוב זה נאמר, כיון שהקב"ה הביטיח לישראל שכאשר יעמדו השמים החדשים והארץ החדשה כן יעמוד זרעכם ושמכם (ישעיהו סו כב), וכיון שהיה הבטחתו שהישראל יהיו קיימים לעולם ולנצח נצחים, ואפילו שבטא גמירי דלא כלה (ב"ב קטו ב), א"כ בוודאי אין מספר לישראל בכללות מחמת הריבוי שיהי' להם עד בלתי תכלית. משא"כ באותן שיהיו כלים לבסוף, ודאי שיש מספר לכללם, כיון שיש להם תחלה ותכלה. וזהו שאמרו דלאותן שעושין רצונו של מקום אין מספר, והוא מטעם שיזכו להיות זרעם קיים לעולם. משא"כ באותן שאין עושין רצונו של מקום, ערירים ימותו ויכלה זרעם, ויש להם מספר. וא"כ אפי' לאיש צדיק שייך לומר עליו שאין לו מספר, כיון שהוא כחני על דבר שאין לו מספר, ואין לו תכלית, כיון שיזכה להיות זרעו קיים לעולם כמו אברהם, עכ"ל.

כשאינן עושים רצונו של מקום. ויש לחקור אם אינם עושים רצונו של מקום ונודע מספרם ותכף הרהרו תשובה בלבם הרי הם צדיקים כמשו"ל (קידושין מט ב). כיצד פתע פתאום בתוך שעה אחת היה להם מספר ובמעט רגעים בה שעתא יתקיים אשר לא ימד ולא יספר. וניחא להו לרבנן דכשאינם עושים רצונו של מקום כל אחד נמנה לאדם אחד, אמנם כשהם צדיקים כל אחד הרי הוא ככמה אנשים, על דרך שאמרו ז"ל (ב"ב קכא ב) זה יאיר ו' מנשה ששקול כרובא של סנהדרין וכיוצא (עי' שמואל א' ו יט, ובסוטה לה ב), ואם כן אם הרהרו תשובה ונעשו צדיקים אין להם מספר דכל אחד שקול ככמה אנשים עכ"ד וכו', עכ"ל. ועי' עוד בפ"י עץ יוסף (בעין יעקב ט ב) בד"ה ל"ק כאן בזמן כו', מש"כ עדר"ז. יא

גם י"ל והוא לפי מה שנתבאר לגבי בנים כיון שכל כוונתם כוונה אחת היא לעשות נחת רוח לאביהם, ולכן כתיב "ואם אב אני" בלשון יחיד. כמו"כ כאן דעושים רצונו של מקום ונקראים בנים, לא שייך בהם ענין מספר דכולם לאחד נחשבים, ושפיר כתיב 'לא יספר'. אבל כשאינן עושים רצונו של מקום שנקראים עבדים, וכל כוונתם בעבודתם הוא רק לצורך עצמם כל אחד ואחד לפי עניינן, או כדי לקבל פרס או כדי להקל מעליו. וכיון שאינן כוונתם אחת הם נפרדים זה מזה ושוב שייך גביהם מספר.

-ח-

"ה' אֱלֹקֵיכֶם הֲרַבָּה אֲתֶכֶם וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרַב" ע"כ. (דברים א, י).

ובאור החיים (שם) בד"ה ה' אלקיכם וגו'. קשה הרי לא מצינו שנתרבו ממה שהיו במצרים ריבוי שיש בו היכר כמובן ממספר ב' של שנה השנית שעל אותו זמן הוא אומר שאמר להם בעת ההוא וגו', וכו', עכ"ל.

ולפי מה שנתבאר בחומת אנך ובעץ יוסף דבזמן שעושים רצונו של מקום יש ריבוי באיכות, י"ל דמכיון שכאן מיירי בשנה השנית שהיה לאחר שנתנה להם התורה, ואז ודאי נתרבו באיכות שפיר אמר להם משה "ה' אלקיכם הרבה אתכם" וגו', ודו"ק.

^י שם: ולפ"ז לי הדל כונת הכתוב הכי והיה לשון שמחה דמספר בני ישראל לגולגלותם זה המספר עצמו אשר לא ימד ולא יספר לפי חשיבותם וזהו השמחה. ומינה דכשאינם עושים רצונו של מקום יש להם מספר. וכשעושים רצונו של מקום גדלה מעלתם ואין להם מספר לפי חשיבותם ועפ"ז יש לפרש הש"ס ובהכי ניחא דנקט והיה דהוא לשון שמחה גבי מספר דאינם עושים רצונו של מקום. א"נ אפשר בסגנון זה מספר בני ישראל כשאינם עושים רצונו של מקום וכן ס"ת מספר בני ישראל לר"י שהיא קליפת ג"ע ושולטת כשאינם עושים רצונו של מקום ואמר והיה לשון שמחה דבעלי חיים אינם נדחין ונראה ונדחה חור ונראה דאחר דהם בסוג מספר בני ישראל כשהרהרו תשובה בה שעתא אשר לא ימד דבתשובה נעשו עושים רצונו של מקום אשר לא ימד כי גדלה יוקר חשיבותם והשמחה הוא דיש להם תשובה, עכ"ל. ועי' עוד מש"כ בזה במלכים (א ד).

^{יא} ויש לפרש עדר צחות דמה שאמר "לא ימד ולא יספר", דהוא לכאורה לשון כפול דלכאורה הכוונה אחת. אבל לפי דבריהם דהכוונה במש"א דאין מספר הוא משום שאין מספר באיכות, י"ל דזהו מה שאמר לא ימד דהוא דבר שאי אפשר לנו למוד וגם לא יספר.

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נור אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס

באר צבי

החילוק בין צדקה וגמ"ח של ישראל לשל גוי

פְּתַח תְּפַתַּח אֶת יְדֶיךָ לְאָחִיךָ לְעֵנִיךָ וּלְאֶבְיֹנְךָ בְּאֶרֶץךָ (טו, יא)

בב"ב (י:): תניא אמר להן רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו, בני, מהו שאמר הכתוב (משלי יד, לד) צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת, נענה רבי אליעזר ואמר, צדקה תרומם גוי אלו ישראל, דכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, וחסד לאומים חטאת, כל צדקה וחסד שאומות עובדי כוכבים עושין חטא הוא להן, שאינם עושין אלא להתגדל בו וכו'. נענה רבי יהושע ואמר, צדקה תרומם גוי אלו ישראל דכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד, וחסד לאומים חטאת, כל צדקה וחסד שאומות עובדי כוכבים עושין חטא הוא להן, שאין עושין אלא כדי שתמשך מלכותן שנאמר וכו'. נענה רבן גמליאל ואמר, צדקה תרומם גוי אלו ישראל וכו', וחסד לאומים חטאת, כל צדקה וחסד שעכו"ם עושין חטא הוא להן, שאין עושין אלא להתיהר בו וכו'. אמר רבן גמליאל עדיין אנו צריכין למודעי רבי אליעזר המודעי אומר צדקה תרומם גוי אלו ישראל דכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד, וחסד לאומים חטאת כל צדקה וחסד שעכו"ם עושין חטא הוא להן שאין עושין אלא לחרף אותנו בו וכו'. נענה רבי נחוניא בן הקנה ואמר, צדקה תרומם גוי וחסד לישראל, ולאומים חטאת. אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו, נראין דברי רבי נחוניא בן הקנה מדברי ומדבריכם, לפי שהוא נותן צדקה וחסד לישראל ולעכו"ם חטאת. ע"כ.

ולכאורה יש להבין במה העדיף ריב"ז את פירושו זה של רבי נחוניא בן הקנה בכך שנתן צדקה וחסד לישראל משאר הפירושים שנאמרו ע"י התנאים שם, שאין אומות העולם עושין אלא להתגדל, או להתייהר, או שתמשך מלכותן.

וכבר עמד בזה שם המהרש"א (בח"א ד"ה לפי), וכתב וז"ל: שהוא נותן צדקה וחסד לישראל שהוא אחד מן הסימנים שיש באומה הישראלית, כדאמרינן בפרק הערל (יבמות עט.), אבל אין בהם בעכו"ם מדת חסד כלל, ולכך לא קאי חסד אלאומים וכו', עכ"ל.

האם לא שייך חסד כלל באומות העולם

אך לכאורה יש להקשות, דהא ביבמות שם (עט.) גבי נתינים דוד גזר עליהן איתא שם שלשה סימנים יש באומה זו הרחמנים והביישנים וגומלי חסדים וכו', כל שיש בו שלשה סימנים הללו ראוי להדבק באומה זו. הרי מבואר להדיא דשפיר שייך שיהיו ג' סימנים אלו לפעמים גם אצל שאר האומות, וכל שיש בו הסימנים ראוי להידבק בישראל.

וכמו"כ יש להקשות ממה שאנו רואים לפעמים במציאות, שישנם גם בקרב אומות העולם הרבה גומלי חסדים באופן מופלא. [וכמו שידוע על חסידי אומות העולם שהצילו

בימי השואה מאות ילדים יהודיים במסי"נ ממש], ומה אם כן ההבנה בדברי המהרש"א שכתב ד'אין בעכו"ם מדת חסד כלל'?

והנראה בזה, דהנה לכאורה יש לעיין עוד דבמה נחלקו הני תנאים, הרי אף אם נניח כדברי המהרש"א בדעת רבי נחוניא שבעכו"ם אין מידת חסד כלל, וכי התנאים האחרים חולקים בזה, ואטו נחלקו מהי המציאות? ועוד, דמה נפק"מ יש בזה אם יש בהם חסד אלא שעושין להתייהר או להתגדל, או שאין בהם מידה זו כלל, הרי לא איירינן הכא לענין להידבק בהם.

והנראה, דהנה בודאי חסד מעשי מה ששייך לפעולות בנ"א בודאי שיש בהם, וכמו שנראה במציאות, ולא נחלקו כלל על מציאות זו, אלא שנחלקו כיצד יש להגדיר את המעשים שלהם, האם יש בזה מהות של מצות חסד, ואיזה דין יש על זה, האם בדרגה של מצות צדקה כישראל שזוכה ומקבל פני שכינה וכל המעלות המבוארות בב"ב שם, ושמתברך בי"א ברכות (שם ט:), או שאין גדר מעשיהם מהות של 'צדקה' כלל, אלא רק הטבה בעלמא. והיינו דאם עיקר המעשה שלהם נובע רק מתוך תכונה טבעית, שהוא צורך נפשי ורגשי להעניק עזרה לזולת, וכמו שמצאנו תכונה כזאת אפילו אצל בעלי חיים, שיש כאלו שבטבעם להגן על מי שחסר ישע, א"כ ממילא המעשה הזה אינו יכול להחשב כלל כמעשה 'חסד' אלא לצורך עצמו, שמפריע לו לראות את הסובלים, וזהו סיבת החילוק בין הגדרת המעשה שהוא במהותו 'חסד' אלא שנעשה שלא לשמה ורק ממניעים של להתגדל או להתייהר וכדו', לבין מעשה רחמנות שנעשה רק לצורך הנפשי של הנותן, שזה מפקיע את המעשה מלהחשב 'חסד'.

ובזה נראה שנחלקו התנאים, דהסוברים שהצדקה שאומות העולם עושין אינו אלא להתגדל או להתייהר או שתמשך מלכותן, ס"ל שעכו"ם עדיין שייכים במעלת הצדקה וחסד עם כל הסגולות שבהם, אלא דעושין המצוה שלא לשמה וכדו' שזה מקטין את שכרם. [ויעויין במפרשים שכבר חקרו האם ואיזה איסור יש לעכו"ם לעשות שלא לשמה או ע"מ להתייהר וכו']. אולם עכ"פ שייכים מיהא במעלה זו. ועל זה אמר ריב"ז ופסק שנראין דברי רבי נחוניא בן הקנה שכל המושג הזה של צדקה וחסד שייך דוקא בישראל, ואילו בעכו"ם אי"ז אלא הטבה בעלמא אך לא בשם צדקה וחסד. ולפי הכרעתו של ריב"ז כאן כך גם פוסקים בשמים כידוע, [וכדמוכח בכ"מ ועיין ב"מ פו. גבי רבה בר נחמני]. וממילא נקבע המציאות שאין למעשיהם שם ודין של מעלת הצדקה.

[עוד יתכן לומר שנחלקו ביסוד מצות צדקה, האם העיקר בזה הוא עצם הנתנה, או התכלית מה שיהיה לעני. וכבר האריכו בזה באחרונים ואכ"מ].

המהרש"א לשיטתו שמחלק בין אומה ליחידים

אולם שו"ר דהמהרש"א לשיטתו מובן שפיר ולק"מ, דהנה בגמ' בבבא בתרא (י:): לעיל מיניה איתא שאלו את שלמה בן דוד עד היכן כוחה של צדקה, אמר להן צאו וראו מה פירש דוד אבא (תהילים קיב, ט) פזר נתן לאביונים וגו'. והקשה המהרש"א, מה הוצרך שלמה המלך לומר להם ממה שאמר דוד אביו, הא שלמה גופיה אמר נמי הכי (משלי יד,

לד) צדקה תרומם גוי וכו'. ותירץ, דהפסוק שכתב שלמה אפשר לומר שמדבר דוקא על גוי וממלכה שעושין צדקה כדלקמן, אבל שאלו לו על היחיד. ועוד תירץ, דמהאי קרא "צדקה תרומם" וגו' למדו ששאלו על כך לשלמה וכו'. עכ"ד.

ומבואר בתירוץ הראשון של המהרש"א דס"ל דכל הני תנאים דאיירו בביאור קרא דצדקה תרומם גוי, לא איירו על יחידים כלל, ובזה ודאי דמשכח"ל גם בעכו"ם שיש בהם יחידים שהם גומלי חסדים, וכמו שהוכחנו לעיל מלשון הגמ' ביבמות, אלא שבתור אומה וממלכה בזה נחלקו אם עושין להתגדל או להתייחר או שתמשך מלכותן, או שאין בהם מציאות כזו של גמ"ח וכדפירש המהרש"א, וא"כ המהרש"א לפירושו ל"ק מידי, כיון שלמד שדוקא בתור אומה לא משכח"ל בעכו"ם, אבל דוד המלך איירי ביחיד שעושה צדקה עד כמה מגיע זכות צדקתו. ובזה מדוייק גם לשון המהרש"א "שהוא אחד מן הסימנים שיש באומה הישראלית וכו' אבל אין בהם בעכו"ם", והיינו שאיירי על האומה, שבאומה הישראלית יש ובעכו"ם לא. אמנם אפשר שגם בתוך האומה בישראל יהיה מי שאין בו ג' סימנים הללו וכן להיפך שבעכו"ם יש יחידים שיש בהם.

גם שלמה אמר פסוקים נוספים

והנה תירוץ הראשון של המהרש"א אינו מובן לכאורה, דהגם דקרא דצדקה תרומם גוי היה אפשר לפרש דוקא בגוי וממלכה, מ"מ הרי שלמה גופיה אמר עוד פסוקים במעלת הצדקה, וכדהביאה הגמ' שם לעיל מיניה (ט): מקרא דמשלי (כא, כא) רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד. וא"כ אכתי קשה מה הוצרך להביא מדברי אביו.

וראיתי בפרדס יוסף בפרשת תרומה שהביא לתרץ את קושיית המהרש"א, דהטעם דשלמה המלך לא הביא דברי עצמו, הוא משום שבזמנו מחמת עושרם הרב לא היתה חשיבות לכסף, וא"כ לא ניתן למדוד את כח הצדקה של הנותנים, משא"כ בזמן דוד המלך ע"ה שהיו הרבה מלחמות, והיתה גם עניות רבה, וכדאיתא בברכות (דף ג:): שאמרו לו "עמך ישראל צריכין פרנסה אמר להם לכו והתפרנסו זה מזה אמרו לו אין הקומץ משביע את הארי" וכו'. ממילא כוונת שלמה בהביאו מדברי דוד היתה להורות שגם במצבים שקשה, יש לתת צדקה.

אלא שלכאורה גם זה אינו מובן, דאדרבה, הכא ששאלו אותו עד היכן כוחה של צדקה, הרי איכא חידוש טפי שאפילו בזמנו שקל היה לתת מכל מקום זכות הצדקה היא עדיין גדולה, וק"ו כשקשה לתת, וא"כ עדיין היה לו להביא את הפסוק שאמר בעצמו.

אמירת דברי אביו

ואולם באמת לכאורה נראה דקושיית המהרש"א לא קשיה כלל, דבודאי אף דשלמה אמר ג"כ בעצמו, מ"מ הביא סיוע מדברי אביו בתהילים שכבר היו שגורים וידועים יותר, [וכדאמר להם "צאו וראו"]. וביותר, דהא מצד הלכות כיבוד אב היה לו להביא מדברי אביו, דיעויין בשולחן ערוך יורה דעה (סי' ר"מ ס"ו), ומקורו מקידושין (דף לא:). ועיין עוד רש"י סוכה (דף מה: בד"ה יותם) שכתב דיותם זכה בכיבוד אביו, וכל דינין שהיה דן אומרן בשם אביו. ובפשטות משמע דאפילו מה שלא אמר אביו מכל מקום מדין כיבוד

אב יש לומר הכל בשם אביו. [ועיין עוד יורה דעה סי' רמ"ב סעיף כ"ג, ובביאור הגר"א ס"ק נ"ט, וברמב"ם בפ"ה מהלכות תלמוד תורה הלכה ט', ועיין עוד במהרש"א בחגיגה דף יד:; ובסנהדרין דף קא.], וא"כ ק"ו הכא שיש פסוק מדברי דוד אביו שחייב לכבדו ולהביא דבריו.

ובאמת דלפי"ז יש לתמוה מאי הוה קשיא ליה כלל להמהרש"א שאמר שלמה בשם אביו, הא אדרבה חיובא נמי איכא בזה, והרי אפילו כשאין הדבר אמת היה מותר לו לומר בשם אביו, וכדאיתא בבא מציעא (דף כג:;) בהני תלת מיילי עבידי רבנן דמשני במילייהו, במסכתא ובפוריא ובאושפיזא. ומה שמותר להם לשנות במסכת זהו משום ענוה, ואם כן הכא נמי שיש בזה גם משום ענוה וגם משום כיבוד אב, דבודאי היה מותר לו לשנות ולומר בשם אביו.

ויתכן לומר על פי מה שכתב רש"י בסוכה שם (מה:;) על יותם 'שהיה צדיק ועניו יותר משאר מלכים', וא"כ יתכן דמזה הוה משמע ליה להמהרש"א דשלמה המלך לא היה נוהג כך, אלא דהיכא שהיה לו פסוק משלו לא היה אומר משל אביו, ומשום הכי הקשה. ודו"ק.

האם שייך בעכו"ם יחידים שהם רחמנים

והנה בעיקר דברי המהרש"א שהבאנו לעיל שיש חילוק בין אומה ליחידים, וגבי יחיד שפיר משכח"ל רחמנות גם בגוי, יש לציין דלפי"ז אזדא לה הביאור הידוע מבית בריסק גבי בתיה בת פרעה, דהנה דרשינן בגמ' (מגילה יג., וסוטה יב:;) על הפסוק ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור (שמות ב' ה') א"ר יונתן שירדה לרחוץ מגילולי בית אביה. ופירש"י שירדה לטבול לשם גירות. והקשו האחרונים, מנין למדו חז"ל שירדה לטבול לשם גירות, דילמא היה זה לשם רחיצה ממש, וכמו שאכן תירגם בתרגום יונתן בן עוזיאל שהלכה לרחוץ מחמת חום ושרב. ובספר 'דביר קדשו' הביא מהגרי"ד זצ"ל מבריסק (וכן הוא בספר 'שי לתורה' בשם הגאון רמ"ד סולוביצ'יק שליט"א) לבאר ע"פ מעשה שהיה עם הרב מבריסק זצ"ל, שבעלותו עם משפחתו בשנת תש"א מוילנא לארץ ישראל והפליגו באניה מנמל אודסה דרך טורקיה, ומכיון שנתעכבה האניה יותר מן הזמן שחשבו בתחילה אזל להם מלאי המזון שברשותם, הרגיש בדבר האחראי על המטבח באניה וניגש למרן וסיפר לו כי יש בבטן האניה סירים חדשים לגמרי ויכול הוא לבשל לרב מאכלים מירקות באותם הכלים. שמח מרן מחד ודאג מאידך, וסיפר זאת להגרא"י פינקל זצ"ל שאף הוא היה עמהם באניה זו, שלח מרן הגרי"ז זצ"ל את הרה"ג ר' שמחה קפלן זצ"ל שילך עם אותו האחראי ויבעיר את האש בכדי שלא יהיה בישולו בישול נכרי. בדרך למרתף פנה האחראי לר' שמחה ואמר לו נראה שנשלחת עמדי בכדי להבעיר אש למנוע בישול נכרי, דע לך כי אני יהודי כמותך. חזר ר' שמחה וסיפר זאת למרן הגרי"ז זצ"ל ושמח הרב שמחה גדולה. וביאר את פשר שמחתו, כיון שעד עתה לא ידעתי מה רוצה ממני אותו האחראי כי אם כוונתו לגמול עמי חסד זה לא יתכן מכיון שהגויים מופקעים מחמלה וחסד, ולכן חשב וחדש כל הזמן מה מונח בעזרתו, ועכשיו שנודע כי יהודי הוא הכל מובן, כי ניחון הוא במידה של ישראל שהם גומלי חסדים. [ואומרים בשם הגר"מ

גיפטר זצ"ל, כי אם הנך רואה גוי שעושה חסד דע לך כי הינו בגדר 'חולה', כי מידה זו היא סתירה למהותו של הגוי. וכמבואר בגמ' ב"ב י: כל צדקה וחסד שאומות העולם עושים וכו'.

וממילא י"ל דזה גם מה שהכריח את חז"ל לומר שבת פרעה התגיירה, דהראיה היא מעצם מה שהיה בה מידת הרחמנות, דזהו מסימני ההיכר של עם ישראל, וכדאיתא ביבמות (עט.) ג' סימנים יש באומה זו רחמנים וכו', וממילא אם היה לה רחמנות, (שכתוב 'ותחמול עליו'), על כרחך שהיא התגיירה. עכ"ד.

ואולם לפי דברי המהרש"א שהבאנו לעיל שוב אין כל הכרח לומר שמחמת הרחמנות הוי ראייה נתגיירה, דהא אמרינן דכשמדובר על יחיד שפיר משכח"ל גם בעכו"ם מידת רחמנות. ויש לעיין.

לתגובות: z5102244@gmail.com

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים

האם לטיפת דם יש חשיבות של בריה שלימה

רק הדם לא תאכלו על הארץ תשפכנו פמ"ם (יב-טז)

כ' הב"י ביו"ד (ר"ס קי), להסתפק, אם ביצה שיש בה טיפת דם חשיבא בריה ואינה בטילה באלף, כמו ביצה שיש בה אפרוח, או דווקא ביצה שיש בה אפרוח חשיבא בריה. ועי' בש"ך (סי' ק' ס"ק ב').

ולכאו' ד' הב"י אינם מובנים,

דבשלמא אם יש בה אפרוח, א"כ האפרוח הוא בריה, אבל כיצד יתכן להבין שטיפת דם יש לו חשיבות בריה. ובפרט שנפישו רברבי דס"ל דאפי' ביצה שיש בה אפרוח ממש, אינה חשובה בריה, וכשיטת הרשב"א ועוד, ע"ש בפר"ח ובאחרונים. ועי' בכרתי (סי' ק' ס"ק ד') שתמה כן: ביצה שיש בו דם יש להקל, ואין מקום להחשיבו בריה כלל, דהא אין איסורו רק מחמת דם ביצים, ומה בריה הכא, וזה פשוט, ולא ידעתי מה מה מקום ספק יש בזה. ע"כ.

ובשו"ת מהרלב"ח (סי' פח על הר"מ ה"כ) כ' לבאר וז"ל: ואפילו שלא נתרקם האפרוח מכל וכל, אם יש דם בביצה ואנו אוסרין אותה מטעם רקום, הרי הוא כאילו נוצר האפרוח ונקרא בריה. עכ"ל. ועדיין צ"ב מדוע יש לטיפת דם חשיבות בריה. ואולי י"ל בזה,

דהנה כ' הערוך השולחן אה"ע (סי' כג), וז"ל: חוב קדוש מוטל על האדם לשמור זרעו שלא תלך לבטלה ח"ו כי קודש היא, וכבר מצאו חכמי הטבע ע"פ זכויות מגדלת, שבטיפת זרע "יש כל תמונת האדם", והמוציאה לבטלה כאלו הורג נפש ח"ו. עכ"ד. וכמדומה שהראשון שגילה זאת הוא בספר הברית למה"ר פנחס אליהו מוילנא (מאמר טז נפש הצומח שבמדבר, דף עו ד"ה המוליד). והובא בשו"ת רב פעלים ח"ג (אה"ע סי' ב'). ועי' בס' פרדס יוסף – בראשית (א' יב) שכ', שכן הוא גם בגרעיני עץ פרי. והמעייין בדברי האבן עזרא (תהילים קלט טז) יראה, שכבר ידע את כל זה. ע"ש.

ולפ"ז א"ש ד' הב"י, דחזינן דבטיפה א' יש בריה שלימה, ורק שאינה ניכרת לעין. ומבואר מאוד מדוע יש לטיפת דם חשיבות של בריה. והבן.

הודיה בפרשה / הרב חיים שולביץ

תודה ולחמה ממעות מעשר שני

וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשֵׁפֶן שְׁמוֹ שָׁם מְעֵשֶׂר דְּגַנְךָ תִּירְשָׁךָ וְיִצְהָרְךָ (יד, כג)

לחמי תודה מחיטין הלקוחות ממעות מעשר

במנחות (פא:) שנינו 'האומר הרי עלי תודה ולחמה מן המעשר, יביא, ולא יביא מחיטי מעשר שני, אלא ממעות מעשר שני. ובגמרא, רב נחמן ורב חסדא דאמרי תרוייהו, לא שנו, שלא יביא לחמי תודה אלא מחיטי מעשר שני, דהיינו מהחיטים שהם עצמם הופרשו למעשר שני, אבל מחיטין הלקוחות ממעות מעשר שני, שפדה את המעשר השני, וקנה בהם חיטים, יכול לעשות מהם לחמי תודה, וכן אמר רבי זירא. ואמר לו רבי ירמיה, אפילו מחיטין הלקוחות ממעות מעשר שני לא יביא, אלא אם לקח לכתחילה חיטים ממעות המעשר בשביל לחמי תודה.

וביאר רבי ירמיה את צדדי הנידון, שאלו המתירים לעשות לחמי תודה מחיטין הלקוחות ממעות מעשר שני, למדו שההיתר להביא לחמי תודה ממעות מעשר שני נלמד משלמים, כי התודה נקראת 'תודת שלמיו', והמקור שאפשר להביא שלמים ממעות מעשר שני נלמד בגזרה שווה 'שם שם' ממעשר, שנאמר (דברים כו ז) 'וזבחת שלמים ואכלת שם', ואף במעות מעשר שני נאמר 'ונתתה בכסף ואכלת שם, וכיון שתודה היא בכלל שלמים, הרי יש ללמוד, כי מה שלמים אין גופן מעשר, שהרי אינם תבואה, אף לחמי תודה, הבאים מן התבואה, מביאים אותם רק כשאינן גופן מעשר, ולפיכך לא יביא את לחמי התודה מחיטי מעשר שני עצמם, אבל חיטין הלקוחות במעות מעשר שני, שאין גופן מעשר, יכול לעשות מהם לחמי תודה. ואילו רבי זירא סבר, שהמקור שאפשר להביא לחמי תודה ממעשר שני, נלמד משלמים, ושלמים למדו 'שם שם', ממעשר, ויש ללמוד שכשם ששלמים אינם ממין מעשר, אף תודה אין מין מעשר, ולפיכך לא יביא לחמי תודה מחיטין הלקוחות במעות מעשר שני, כיון שהם ממין מעשר.

וכתבו הקרן אורה ושפת אמת, כי אף שלמדו מפסוק זה שאפשר לקנות בהמה מכסף מעשר, הוצרך הכתוב לרבות שאפשר להביא שלמים ממעות מעשר, משום שיש בהם חלק שאינו נאכל, ואלו הם האימורים, ומעשר שני ניתן רק לאכילה ושתייה. אולם עדיין קשה, שאם כן למה הוצרך הכתוב ללמד שלחמי תודה באים מכסף מעשר, והרי הם נאכלים לגמרי.

האם ראוי לקנות בהמה לאכילה במעות מעשר

עוד הובא בגמרא שם משנה במעשר שני (פ"א מ"ד) 'הלוקח חיה בכסף מעשר שני לזבחי שלמים, או בהמה לבשר תאווה לא יצא העור לחולין', ופירש רש"י שכך ראוי לעשות, ליקח ממעות מע"ש בהמה לשלמים או חיה לבשר תאווה, והעור יוצא לחולין, אבל אם שינה ולקח חיה לשלמים או בהמה לבשר תאווה, לא יצא העור לחולין, כי חיה

אינה ראויה לשלמים. והר"ש במעשר שני שם תמה, למה הלוקח בהמה לבשר תאווה לא יצא העור לחולין, ואילו של חיה יצא לחולין, וכתב שכיון שדרשו במעשר 'שם שם' משלמים, בבהמה הראויה לקרבן לא יצא לחולין אא"כ תקדש לשלמים, והקשה השפת אמת שהרי כל מה שאין לקנות בהמה לבשר תאווה, הוא רק מדרבנן, ואדרבה, הוצרך הכתוב לרבות שמותר לקנות שלמים, אף שיש בהם חלק האימורים, ואם כן מסברא בשר תאווה מותר לקנות לכתחילה, ואיך כתב הר"ש שמן התורה ראוי שלא לקנות בהמה לבשר תאווה.

אכן מלשון רש"י שם 'דכך הוא הדין לעשות ליקח ממעות מעשר שני בהמה לשלמים וחיה לבשר תאווה' משמע שאין הפסוק מלמד שיש היתר לקנות שלמים מדמי מעשר שני, משום שרק קדושת דמים אינה חלה על קדושת מעשר שני, אבל קדושת הגוף חלה עליו, אלא שקדושת מעשר שני עניינה הוא שהמעשר יהיה נאכל, והחידוש הוא שעומד גם לאכילת בשר שלמים, וראה בפירושו הרא"ש (מע"ש פ"א מ"ג) שמצוותו של המעשר לקנות בו שלמים להקריבם ולאכלם. ויותר מזה מבואר בדברי הרמב"ם (מע"ש פ"ז הי"ח) שאם קנה בהמה לזבחי שלמים ממעות מעשר שני, פקעה קדושת מעשר שני ממנה, ואם נפל מום בשלמים, פודה את הבהמה, ואין המעות קדושים בקדושת מעשר שני, הרי שבקניית שלמים באו המעות לתכלית נעלה יותר, וכבר אינם עומדים לאכילת מעשר שני, ויתכן שלפיכך כתב הר"ש שמן התורה לכתחילה ראוי שלא לקנות בהמה לבשר תאווה.

קדושת מעשר שני פוקעת כשקונה בו שלמים

ואמנם הר"ש שם הביא מדברי הספרי שהמקור ליקח בהמה מכספי מעשר לשלמים, הוא מגזרה שוה 'שמחה שמחה', ומבואר מדבריו, שהלימוד שאפשר להביא מעשר שני לשלמים, אינו מרבה את השלמים לדין אכילת מעשר שני, אלא מצד שקדושת מעשר שני עומדת לקנות בה קרבן, ומה שצריך שיהיה הזבח ראוי לאכילה [וא"א לקנות בהם עולה], הוא משום שלמדוהו מ'שמחה', ושמחה היא רק בדבר שיש בו אכילה, ולפיכך קדושת מעשר שני פוקעת כאשר קונה בו שלמים, כי בא לתכליתו, ומטעם זה צריך פסוק גם ללמד שאפשר לקחת לחמי תודה במעות מעשר שני, אף שלחמי תודה נאכלים לגמרי, כי אין זה היתר לקחתם משום שיש בהם אכילה, אלא אדרבא, זה הוא יעודם לעלות לקרבן, והכתוב מגלה באיזה קרבן מתקיים יעודם.

וכן עולה מדברי התוס' (פב ע"א) על מה ששנינו שאין מביאין נסכים אלא מן החולין, וכשמביא התודה ולחמה מן המעשר, לא יביא נסכיה מן המעשר, ואפילו אם פירש ואמר 'הרי עלי שלמים ונסכיהם מן המעשר', וביאר רש"י שלא התירה תורה להביא ממעשר שני כי אם שלמים לאכילה, ולא נסכים שעולים כליל, ובתוספות כתבו שהמקור לזה מדרשת הספרי, שמיעט עולות שלא להביאם מן המעשר, דבעינן אכילה שיש בה שמחה, יצאו עולות שכולן למזבח, ואין עמם אכילה. הרי שחסרון האכילה אינו מצד החיוב לאכול מעשר שני, אלא אף שיש מעלה להביאו כקרבן, כשאינו בו אכילה אין בו 'שמחה'.

ויש מקור לכך בירושלמי (מע"ש פ"א ה"ב, פ"ג ה"ב), שנחלקו אמוראים בלוקח בהמה ממעות מעשר והקדישה לשלמים, האם קדושת השלמים חלה על קדושת המעשר, ושתייהם קיימות, או שמא בחלות קדושת השלמים פוקעת קדושת המעשר, ונפקא מינה אם ילדה בהמה זו בכור, האם יקרבו אימוריו למזבח כדין שלמים, או שמא יש בהם קדושת מעשר, ואינו יכול להפסידם בהקטרה. והוכיח הירושלמי ממה שאינו יכול להביא לחמי התודה מחיטי מע"ש, ולמה אינם כשלמים שקדושתן חלה על בהמת מע"ש, ובהכרח שקדושת שלמים מפקיעה את קדושת המעשר, והיינו דוקא בבהמה שאינה גוף המעשר, אלא שהקדושה חלה עליה ממעות מעשר, אך החיטין שהן עצמם מעשר, א"א להפקיע קדושת מע"ש זו בחלות קדושת תודה עליהן, הרי שאין שתי הקדושות קיימות יחד. [ראה שם שמותר להביא לחמי תודה מחיטין הלקוחות במעות, והקשה מה בין אלו ללחמים שעשאן מחיטין עצמן, ותירץ שבלקוחה פקעה תורת מעשר, ולכן יכול להביא מחיטין הלקוחות במעות מעשר, ומבואר שמעשר עצמו לא פקע].

מחלוקת בבלי וירושלמי בגדר לחמי תודה של מעשר

אולם מדברי הבבלי מבואר שלא סבר כן, שהרי אמרו שהטעם שאין מביא לחמי תודה מחיטי מעשר הוא משום שלמדו שלמים 'שם שם' ממעשר, מה שלמים אין גופן מעשר, אף תודה אין גופה מעשר, לאפוקי חיטין שגופן מעשר, ולא משום שאין קדושת לחמי תודה מפקיעה קדושת מעשר. וראה בדרך אמונה (מע"ש פ"ז הי"ב ביאור הלכה ד"ה שהשלמים) שהוכיח שהבבלי חולק על סברת הירושלמי שבלקוחת השלמים פקעה קדושת מעשר, כי לפי סברת הירושלמי לא צריך את הדרשה מקרא ד'שם שם' לחלק בין חיטי מעשר לחיטין שנלקחו בדמי מעשר, שהרי בחיטי מעשר אין כלל לקיחה שתפקיע קדושת מעשר, וכיון שהבבלי דרש מ'שם שם', בהכרח שסברת הבבלי היא שהתורה התירה לקחת שלמים מדמי מעשר, ולכן הוצרך ללמוד מקרא שלא התירה לקנות אלא בדמים שאין גופן מעשר, ולא בחיטי מעשר עצמם.

ומבואר שנחלקו הבבלי והירושלמי בגדר חלות לחמי תודה על מעשר, שלדעת הירושלמי יעוד המעשר לשלמים תלוי בהפקעת קדושת המעשר, כי א"א להחיל שתי קדושות, וההפקעה חלה רק על ידי לקיחת השלמים, ולכך צריך שיקנה את החלות ממעות מעשר, ולא יעשה את חיטי המעשר לחלות תודה, ואילו לדעת הבבלי כיון יעוד המעשר לשלמים נאמר רק על מעות מעשר, וקדושת המעשר לא פקעה, אלא אדרבא

^ב ובדעת הרמב"ם נחלקו האחרונים, שהאור שמח (מע"ש פ"ז ה"ג) דייק מדבריו שפסק כירושלמי, שקדושת השלמים חלה אזי פוקעת קדושת המעשר, שהרי הרמב"ם כתב (שם הי"ח) שאם בא לפדות בהמה זו, מוסיף רק חומש אחד, והיינו על השלמים, ולא על המעשר שכבר פקע ממנה. אך בדרך אמונה שם נקט שהרמב"ם פסק בבבלי, שהרי השמיט את דין הירושלמי, שבהמת מעשר שילדה אין מקריבין את הולד, ונקט שמש"כ הרמב"ם שקדושת המעשר פקעה, היינו כי כיון שהומם אינו ראוי לאכילה, ודינו מעשר שני שסרח. וראה ברמב"ם (מע"ה ק"טז יז) שכתב שנקט שאין מביאין לחמי תודה מחיטי מעשר, ודייק הקרן אורה דהיינו אפילו הקנויות במעות מעשר, והיינו כדעת הירושלמי שההיתר לקחת שלמים הוא רק מצד הפקעת הקדושה, ולכן כשלקח חיטין ממעות מעשר, אם לא לקחם לשם תודה, לא פקע הקדושה, וא"א להביאם. וראה במנחת שלמה (ח"א סי' מג) שענין הפקעת הקדושה הוא כמבואר בירושלמי (שקלים פ"ב ה"ב) שאין קדושה חלה על קדושה במעשר שני.

מתקיימת בקרבן, שהוא גמר מצוותו, אלא שבדין הקרבן נאמר שלא יביא ממין מעשר, שהוא מן החיוב, ולכן אינו יכול להביא חיטי מעשר, אך יכול להביא מהקנויות למעשר.

בהקדש החיטין ללחמי קרבן מתקיימת בהם תכלית המעשר

ויש להתבונן לדעת הבבלי, איך נתפסת בחיטין קדושת תודה אחר שכבר התקדשו בקדושת מעשר שני, והרי בגמרא שם מצינו מימרא דרבי אמי 'המתפיס מעות מעשר שני לשלמים לא קנו שלמים, מאי טעמא, דלא אלימא קדושת שלמים למיחל על קדושת מעשר שני'.³⁷

ובפשוטו יש לומר שדברי רבי אמי נסובו רק על מתפיס באותן מעות, אך כשבא לקנות במעות אלו בהמת שלמים אין זו הוספה על קדושת המעשר, אלא העמדת המעשר עצמו לקדושה, והרי לכך יעדתו התורה. אולם טעם זה שייך רק כשבא לקנות בקדושת המעות בהמה שגופה יהיה שלמים, אך לא בחיטים שהן עצמן היו קנויות במעות מעשר, וכבר חלה בהם קדושתו, ואיך יוסיף עליהן קדושת לחמי תודה.

ובהכרח שההיתר הוא רק כאשר בא להחיל קדושה גמורה של שלמים על המעשר שני, והרי זה כמו שהתיר הכתוב לקנות בהמת שלמים מכספי מעשר, ואף אם קנאה תחילה במעות מעשר לבשר תאווה, יכול אח"כ לעשותה שלמים, כי לתכלית זו יעדה התורה את המעשר, ומה ששנינו שאין להתפיס קדושת שלמים על מעות מע"ש, הוא רק לגבי חלות קדושה על הדמים, שאינו יכול להחיל בהם קדושה אחרת מקדושת מע"ש שעליהם, כי בזה עדיין לא מתקיים יעוד המעשר, אך כאשר מעמיד בהמה או חיטין של מעשר להקריבם בקרבן, אזי חלה קדושה עליהם, כי מתקיימת בהם תכלית המעשר שני.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

³⁷ וראה לשון הקרית ספר (מע"ש פ"ז) 'קדושת שלמים אינה חלה על קדושת מעשר, דממון גבוה הוא ולא חייל עליה קדושה אחריתי, כדילפינן מכל בכור אשר יבוכר, דלא שייך ביה קדושה אחריתי אלא בכורה'. ולכאורה תמוה, א"כ איך חלה הקדושה לדעת רבי יהודה שאמר מע"ש ממון הדיוט, והלא ס"ס יש בו כבר קדושה של מע"ש. ובקהלות יעקב (מנחות כט) כתב שלרבי יהודה שמע"ש ממון הדיוט, בהכרח שקדושתו קלה, ולכן חלה עליה קדושת שלמים החמורה ממנה.

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף וש"ס, בני ברק יציאה לחו"ל לקברי צדיקים

פי אתם עברים את הירדן לבא לרשת את הארץ אשר ה' אלקיכם נתן לכם וירשתם אתה וישבתם בה. ושמרתם לעשות את כל החקים ואת המשפטים אשר אנכי נתן לפניכם היום (יא, לא-לב)

איתא בגמ' בכתובות דף קי ע"ב לעולם ידור אדם בארץ ישראל וכו' ואל ידור בחוץ לארץ וכו' לומר לך כל הדר בחו"ל כאילו עובד עבודת כוכבים וכן בדוד הוא אומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלוהים אחרים וכי מי אמר לו לדוד לך עבוד אלהים אחרים, אלא לומר לך כל הדר בחו"ל כאילו עובד עבודת כוכבים ע"ש, וכן איתא בגמ' בגיטין דף ע"ו ע"ב וכן הוא בספרי פרשת ראה "מעשה ברבי יהודה בן בתירא ורבי מתיא בן חרש, ורבי חנינא בן אחי ורבי יהושע שהיו יוצאים לחוץ לארץ והגיעו לפטליא ונזכרו באר"י, זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם וקראו המקרא הזה (דברים יא לא לב) וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות את כל החוקים והמשפטים לומר לך ששקולה ישיבת ארץ ישראל כנגד כל המצוות". ומבואר דהוא ענין ישיבת ארץ ישראל, אבל יש להבין מדוע הוא ככל המצוות.

וכדברי הגמ' בכתובות איתא בתוספתא פ"ה דע"ז ה"ב, ולמד כן ממה שאמר יעקב ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלוקים וכל הדר בחו"ל דומה כאילו אין לו אלוה. וכן פסק הרמב"ם בהל' מלכים פ"ה ה"ט אסור לצאת מאר"י לחו"ל לעולם אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ וכן יוצא הוא לסחורה אבל לשכון בחו"ל אסור אלא א"כ חזק שם הרעב וכו' ואעפ"י שמותר לצאת אינה מידת חסידות שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כליה למקום עכ"ד.

ומקור דבריו הם מדברי הגמ' בב"ב דף צא ת"ר אין יוצאיחן מא"י לחו"ל אלא א"כ עמדו סאתים בסלע א"ר שמעון אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח אבל בזמן שמוצא ליקח אפילו עמדה סאה בסלע לא יצא, וכן היה רשב"י אומר אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו ומפני מה נעשנו שיצאו מאר"י לחו"ל, ע"ש, והנה מבואר מדברי הרמב"ם דהאיסור לצאת לחו"ל לעולם לומר שאיסור זה הוא לעולם גם בזמן שאין בית המקדש קיים, והכי פסק בשו"ע יור"ד סימן רס"ז, ובביאור הגר"א כתב שם שמקור דבריו שדין זה נוהג אפילו בזמן הזה הוא מלשון הברייתא בגמ' בכתובות "לעולם ידור אדם באר"י". ע"ש, ובשו"ת חת"ס יור"ד סימן רל"ז כתב בזה"ל: מ"מ א"י עדיף מחו"ל בכל הזמנים בלי ספק עכ"ד.

ובגמ' בגיטין דף ע"ו ע"ב איתא כי הווי מיפטרי רבנן מהדדי בעכו הווי מפטרי משום דאסור לצאת מארץ לחו"ל עכ"ד, ובאבות דרבי נתן (פרק כח ה"ב) כתב חכם הדר בארץ ישראל ויוצא חוץ לארץ פגם.

והנה מצינו פעמים שמותר לצאת לחו"ל בב"ב דף צא ע"א איתא ת"ר אין יוצאין מארץ ישראל לחו"ל אלא א"כ עמדו סאתים בסלע א"ר שמעון אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח אבל בזמן שמוצא ליקח אפילו עמדה סאה בסלע לא יצא וכו' ומבואר דאין יוצאין אלא בכה"ג, וגם משמע בפשטות דהאיסור הוא לצאת, ומשמע דהוא אפילו ע"מ לחזור, ובתוספתא עמ"ס ע"ז דף ה ע"ב גם איתא כן לא יצא אדם לחו"ל אלא א"כ עמדו סאתים בסלע וכו', ובשו"ת מהריט"ך הישנות (ח"א סימן פה) כתב שחוזרים למקומם חייב לחזור למקומו באר"י, ע"ש, הרי דהוא ע"מ לחזור, ואפ"ה הוא אסור.

וכן בגמ' בע"ז דף יג הובא ואם היה כהן מטמא בחו"ל לדון ולערער עמהם ומטמא ללמוד תורה ולישא אשה, וא"כ משמע דמותר לצאת לחו"ל מאר"י אפילו שהוא כהן, ומ"מ התם כתבו התוס' בזה"ל: ודווקא בהנך מצוות שהן חשובות ללמוד תורה שגדול לימוד תורה שמבי אלידי מעשה ואשה נמי דכתיב לא תהו לבראה אבל לשאר מצוות לא, עכ"ד, וא"כ משמע דוקא זה, ואולם איכא למימר דהתם דוקא לכהן אבל לישראל ה"ה לשאר מצוות אף לדעת התוס'.

ובלא"ה י"ל לפי מה שכתב בשאילתות דרב אחאי (פרשת אמור סימן קז) כתב בזה"ל: הנך דקלי וכש"כ לשאר מצוות שהם חשובות עכ"ד, וא"כ לפי דבריו ה"ה הכא דיח להקל, אלא דכדברי התו' כן הוא שיטת הרמב"ם בהל' מלכים פ"ה ה"ט שאסור לצאת לחו"ל לעולם אלא ללמוד תורה או לישא אשה ומשמע שדוקא בכה"ג והוא לאו דקוא לכהן, אולם אף בדעת הרמב"ם כתב בספר תורת חיים עמ"ס ע"ז דף יג לדקדק מדברי הרמב"ם בהל' אבל פרק י"ג הי"ד שכתב בזה"ל: מותר לכהן להטמא בבית הפרס או בחו"ל לדבר מצוה כגון שהלך לישא אשה או ללמוד תורה עכ"ד, ומשמע שכתב שמותר ליטמא לדבר מצוה כגון לישא אשה וכו' ומשמע מדכתב כגון דלאו דוקא הני אלא דה"ה לשאר מצוות. אלא מדברי הכס"מ בדעת הרמב"ם מוכח כמו שיטת התוס'. וכן הוא בשו"ת הרבש"ץ ח"ג סימן רפ"ח דכתב שאין להתיר לצאת מאר"י לחו"ל אלא למצוות תלמוד תורה ולמצוות כיבוד אב ואם ע"ש.

ובמהר"ל בחידושו למסכת כתובות העיר ע"ד בתוס' שאם מדובר שיוצא לחו"ל ע"מ לחזור אז לא רק לצורך מצוה אלא אפילו לדבר הרשות ע"ש, וא"כ כ"ש הכא בנ"ד, וכהאי שיטה דאם חוזר ליכא איסורא, כן הוא כבר מפורש בשלטי גיבורים (פ"ג דשבועות) בתו"ד דהיציאה ע"מ לשוב אינה עבירה דעיקר ההליכה והיציאה תלוי בדירה, וכיון שהוא דר באר"י אם הולך ע"מ לחזור שפיר דמי, וי"ל דהכי מדיוק בדברי הגמ' בתכובות דלעולם ידור וכו' והיינו דכל האיסור הוא רק לדור, והכי הוא שיטת המהרי"ט בקידושין דף לא ע"ש.

וטעם האיסור לצאת מארץ ישראל לחו"ל : א). י"ל לפי דעת הרמב"ן שהוא משום מצות ישוב אר"י (במדבר לג נג) וכתב שם שמצות ישוב אר"י הוא בכלל מצוות הכיבוש שנאמר "והרשתם את הארץ וישבתם בה" ומצוה זו נוהגת לדורות, וכ"כ בספרי בפרשת ראה פיסקא פ'. וכן הוא דעת הרמב"ן בהשגות לספר המצוות שכחת העשין מצות רביעית כתב ברשימת העשין שהרמב"ם לא מנה מצוה רביעית שנצטוינו לרשת הארץ אשר נתן האל יתברך ויתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב ולא נעזבה ביד זולתינו מן האומות או לשממה הוא אומרם להם והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה והתנחלתם את הארץ וכו' ע"ש ומבואר דמקיים מצות עשה בכל רגע ורגע, והנה אף שכן הוא דעת הרשב"ץ והרשב"ש, אבל בספר מגלת אסתר כתב שהרמב"ם חולק וס"ל דאין מצות ישוב אר"י נוהגת לאחר גלות ישראל מעל אדמתם, ואין זו מצוה הנוהגת לדורות, אולם מבואר בדברי הרמב"ם בהל' אישות סוף פי"ג ובהל' עבדים פ"ח ה"ט כתב שמצוה זו נוהגת גם בזמן הזה, וכן כתב בפאר הדור סימן קפ, ואף דבכנסת הגדולה (יור"ד סימן קלט סקל"ג) כתב שהוא מדברי סופרים מ"מ סו"ס הוי מצוה. ומ"מ שייך את האי ענינא שכתב בשו"ת הריב"ש (סימן שסז) שמצות ישוב אר"י לתועלת לכלל ישראל שלא תשאר ארץ קדושה ביד הגוים ע"ש, ולכן הותר לדאוג לקנות הדירה מהגוי אפילו בשבת וכמבואר בריש גיטין ועיין, והנה לפי דברי הרמב"ם דהוא בכל זמן יהיה אסור אפילו ע"מ לחזוא אולם לפי דברי הריב"ש גם ע"מ לחזור ליכא איסורא

ב). ברשב"ם במס' ב"ב דף צא כותב בטעם האיסור, לפי שהוא מפקיע את עצמו מממצות התלויות בארץ, וזה גם שייך באשה, וכמו שכתב בספר חסדי אבות שבסוף ספר יבין דעת סימן כ"ד דאף לדעת הירושלמי שאשה פטורה משיבת אר"י מ"מ משמע מהגמ' בב"ב שם עה"פ הזאת נעמי חזיתם נעמי שיצאה מאר"י לחו"ל מה עלתה בידה, ומשמע שגם אשה מצווה בזה, משום שמפקעת עצמה ממצוות התלויות בארץ. ומשמע מדבריו דס"ל כשיטות דליכא היום מצות ישוב אר"י. וכה"ג כתב בשו"ת תשב"ץ (ב ב') כתב שהוא מקדושת המצוות התלויות בארץ שניתן לקיים רק באר"י.

ג). בלחם משנה עה"ר שם, כתב ע"פ דברי רש"י בכתובות דף קיא ע"ב מפני קדושת המקום, ע"ש.

ד). בס' חכמת אדם (בס' שערי צדק שער משפט הארץ פי"א ה"ד) כתב הטעם כדי שלא תשאר ארץ ישראל ריקה מישראל המתפללים בעד כלל ישראל ותפלתם בא"י מקובלת יותר, וכך משמע בגמ' ערכין דף ל"ב ע"ב.

ה). במאירי בסוף מס' כתובות כתב עוד טעם, דהנה נאמר שם כשם שאסור לצאת מא"י לקבל כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות, וכתב שם המאירי ז"ל לפי שכל מקום שחכמה ויראת חטא מצוין שם דינו כאר"י, שכל מה שאמרו לא אמרו אלא מפני שסתם חו"ל אין חכמה ויראת חטא מצוין בה לישראל מרוב הצרות ועול הגלויות שסובלים שם, אלא א"כ ע"י עמל גדול וצער גלגול סבל הצרות והתיאש מהם לעבודת ה', וסתם אר"י חכמה ויראת חטא מצוין בה עד שמתוכם משיגים כבוד בוראם וזוכים להנות מזיו

השכינה וע"ז אמרו אפילו שפחה שבאר"י מובטחת לה שהיא בת העוה"ב עכ"ד. וע"ע בארצות החיים (שער ה') מה שכתב להאריך בזה.

והנה כטעם הלחם משנה כע"ז כתבו בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן רלד) וכן במור וקציעה (או"ח סימן שו) ובספר פאת השולחן (ג' סקכ"ב) משום קדושת השכינה בארץ, ובחזו"א (שביעית סימן ג' יט) כתב ששני הטעמים אמת, גם הטעם של קדושת השכינה וגם משום קיום מצות התלויות בארץ, אולם בשו"ת אבני נזר (יו"ד ח"ב סימן תנד) כתב שיהיה נפק"מ בין הטעמים כשאר יוצא ודעתו לחזור מיד, דלטעם ההפקעה ממצות מותר לצאת דהרי בדעתו לחזור אבל משום הפקעת קדושת השכינה אין להתיר דאז"ל דאר"י מחכים כדאיתא בב"ב דף קנח ע"ב, ומתו"ד משמע טעם שישי משום דאז"ל דאר"י מחכים, וע"ע בשו"ת משנת יוסף (ח"ח סימן קכד) מה שהאריך בזה, וע"ע באור החיים הקדוש (פרשת קדושים יט כג) שאז"ל של ארץ ישראל מחכים ומטהר את הנפש.

ומ"מ בנ"ד מצאנו כמה טעמים להיתרא א). ע"מ לחזור, ובנ"ד פסק בברכי יוסף (או"ח סימן תקס"ח) שמותר לצאת ע"מ לחזור, והביא כן בשם שו"ת שדה הארץ (ח"ג אבן העזר סימן יא) שסו"ס דכיון דחזור אין איסורא. וכן הביא בשערי תשובה או"ח סוף סימן תקס"ח בד"ה בהליכה ע"ש.

אולם בשו"ת פרי הארץ ח"ג יור"ד סימן ז' משמע לאיסורא וז"ל: שאלה איש ישראלי שהוא מתושבי הארץ אם מותר לצאת לחוץ לארץ לזיזארה על קברי הצדיקים שבחוץ לארץ על מנת לחזור לארץ או לא תשובה באופן דהגם דמנהגן של ישראל להשתטח על קברי הצדיקים תורה היא מכל מקום אין הדבר הזה מצוה ואפילו מדברי סופרים רק מנהג בעלמא ומעתה לצאת מהארץ לחוץ לארץ חזי לי דליכא ספיקא כלל דאסור ואמינא לה מעובדא דסוף כתובות ההוא גברא תפלה ליה יבמה בי חוזאה אתא לקמיה דר' חנינא אמר ליה מהו למיחת וליבמה אמר לו אחיך עובדא דאפילו לישא אשה או יבמה שהיא מצות עשה מן התורה אינו יכול לצאת לחוץ לארץ על אחת כמה וכמה לצאת להשתטח על קברי הצדיקים שבחוץ לארץ דלא נמצא בזה צד סרך מצוה דאינו יכול לצאת ומצאתי אילן לישען עליו מיוחסי כהונה הוא הרא"ש כמוהר"ר יצחק הכהן יצ"ו בספרו הנכבד והנורא אשר האירה הארץ מכבודו זה שמו לעולם ויעש לו בתים בתי כהונה ובתי דינים בסימן כ"ג על ענין הכהנים ההולכים להשתטח על קברי הצדיקים צלל במים אדירים ולא מצא צד היתר בדבר לפום דינא וכתב דאולי נגלה להם מסוד ה' ליראיו אף אני אביא לנידון דידן דאין להקל לצאת מהארץ לחוץ לארץ עכ"ד. ומ"מ מבואר מדברי הבתי כהונה דיש להקל דכיון שחזרה ק"ו לשאר מצוות כשחוזר מיד ולכן מותר להתשטח על דבקי צדיקים להתפלל על צרכיו ואף שאינו בגדר מצוה, עוד טעם כתב להתירא בבתי כהונה שם בשם ספר בתי כהונה שהרי מצינו צד בראשונים שאפילו לכהנים מותר לטמא על קברי צדיקים כל שכן כלפי יציאה מאר"י לחו"ל שיתכן שבדעתו לחזור אין איסור כמו שמצינו את שיטת הרדב"ז גבי יציאה למצרים שאין איסור בדעתו לחזור. ועוד דהא משמע דהוי דבר מצוה,

וכן כתב בשדי חמד (מערכת ארץ ישראל סימן ז' אות א') הביא מהשדה ארץ שמותר לצאת מאר"י כדי להשתטח על קברי צדיקים כיון שדעתו לחזור ומצוה להתפלל עלינו שיגינו עלינו כמו שכתוב בכלב בן יפונה ע"ש, וכן בהאי דינא נשאל מרן הגריש"א והו"ד בספר וישמע משה ח"ב עמ' שנד האם יש היתר לצאת לחו"ל כדי להתפלל שם על קברי צדיקים, והשיב יש שיטת שהשלטי גיבורים שמתיר לצאת מארץ ישראל לצורך באופן שדעתו לחזור מיד והכי נמי לנסוע כדי להתפלל מקרי צורך וכשנוסע ע"מ לחזור מותר עכ"ד. והטעם דכיון דהוא מצוה גדולה, וכן כתב בשו"ת יחווה דעת (ח"ה סימן נוז) וכן העלה בשו"ת ברכת יהודה (ח"ב עמ' ער).

(ב). צדיקים שהיה דבוק בהם בחייו, והנה בספר אהלך אמיתך (דף תסב) כתב להעיר למה צריך לצאת לחו"ל להתשטח על קברי צדיקים המבלי אין קברי צדיקים מספיק בא"י קברי אבות תנאים ואמוראים, ותירץ שמדובר בצדיקים שהיה דבוק בהם בחייו כי בודאי יש תועלת מיוחדת להיות על קברם בדוקא.

(ג). אם מרגיש התעוררות מיוחדת לצדיקים שלומד עתה מתורתם, ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סימן סא) כתב בשם הגאון הצדיק בעמח"ס לשם שבו ואחלמה שאמר כי בקברי צדיקים אמייתים בחו"ל השכינה שורה ומקום זה חשוב כארץ ישראל ולכן אם מרגיש התעוררות מיוחדת לצדיקים מיוחדים שלומד מתורתם לבוא על קברם ממש יש בזה מצוה ע"ש. אולם בספר פניני תפילה (עמ' קיג) נשאל מרן הגריש"א, היכן עדיף להתפלל בכותל או במירון, ענה מעולם לא זהה שכינה מהכותל המערבי, ונשאל הרי הלשם אומר שהשכינה שורה בקברי הצדיקים, וענה זה כמו שהארת השכינה אך בכותל זו השארת שכינה ממש. וכן מובא בספר שערי אר"י (עמ' רעז) שבקרי צדיקים בחו"ל הוי כמו א"י שכיוןש בתחית המתים הצדיקים הקבורים בחו"ל מתגלגלים לארץ במחילות כיון שפתחיהן של המחילות בא"י גם המחילות עצמם דינם כאר"י, וע"ע בזה בספר שכון בארץ הזאת (עמ' שצו) להרה"ג מרדכי ציון שליט"א.

וכה"ג הביאו מהרב מאיר סנדר שליט"א בשם הגאון רבי עזריאל אוירבאך שליט"א שלכתחילה אין היתר לצאת לקברי צדיקים לחו"ל אולם יש לתת טעם ליישב מנהג ישראל בענין נסיעת החסידים לקברי רבותיהם שכיון שמקושרים לרבותיהם בלב ובנפש ממילא יש לדמות זה להיתר לבקר את בני משפחתו בחו"ל.

(ד). תפילה על מזונות הוי כמו מזונות - ובשו"ת משנת יוסף (חלק א' סימן נה אות ב') הקשה שכ"ז לשיטות שמותר ע"מ לחזור אבל לדעת התוס' והרמב"ם סו"ס איכא איסורא, וכתב ליישב שם די"ל על פי דברי פאת השולחן הנ"ל דטעם היתר היציאה לסחורה הוא משום שעצם הסחורה היא ענין של חיי נפש גם אם עכשיו אינו יוצא משום רעב דוקא ואם כן גם תפילה היא חיי נפש לא פחות מסחורה כדאשכחן בשבת י ע"א דתפילה נקראת חיי שעה ופירש רש"י משום שהיא לרפואה לשלום ולמזונות ואם כן כמו שלצרכי מזונות יוצאים כדי לסחור ולהביא על ידי זה למזונות כמו כן יוצאים כדי להתפלל שיזכה למזונות ולשאר צרכי חיי נפש. ע"ש, והוא כמו שמבואר בפרי הארץ יו"ד סימן ז' והבאנו דבריו לעיל.

ה). חשיב דבר מצוה, ובשו"ת משפטי צדק (סימן עד) כתב שלא ידענו איזו מצוה יש להתשטח על קברי צדיקים ולפייזו היה נראה שאין לצאת מאר"י לחו"ל להשתטח על קברי הצדיקים אפילו ע"מ לחזור, ומ"מ כתב שהרי הב"י בסימן תקסח כתב בשם המהרי"ל שהנודר ללכת על דברי צדיקים וכו' ומשמע שהוא נדר מצוה וכן המהרח"ו כתב שיש עיקר לזה ע"ש.

וכה"ג להיתרא העלה בשו"ת עטרת פז (סימן י' עמ' רכא) ששרי דאם מצינו שכתבו הפוסקים שחשיב השתטחות על דברי צדיקים למצוה לגבי טומאת כהנים כ"ש דחשיב הכא מצוה לגבי יציאה מאר"י לחו"ל או מירושלים לשאר ערי אר"י וגם משום דבכי הא אין איסורא דכיון דדעתו לחזור לפי מש"כ הרדב"ז לענין ישיבת מצרים זמן הזה ע"ש.

ו). ועוד יש להתיר ע"פ מש"כ בשדי חמד (מערכת א' כלל רמו) כתב להוכיח מדברי הסמ"ג (לאוין סימן רכז) דרק למצרים הוא דאסרה תורה לצאת מאר"י אבל לצאת מאר"י לשאר ארצות חו"ל מדאורייתא שרי, ואין לומר דגם לשאר ארצות חו"ל אסור היינו לגור שם, אבל לסחורה שרי אבל למצרים גם לסחורה אסור דהא מפורש בספרי דלסחורה גם למצרים שרי, אלא ודאי מדאורייתא שרי לצאת מאר"י לשאר ארצות לגור שם חוץ למצרים.

אולם בכ"ז בשו"ת משפטי הכהן סימן קמז, והביאו באוצר הפוסקים (חלק כ' לא ע"א) שהרי גם בתלמוד תורה סובר ר' יהודה שאם מוצא ללמוד באר"י אסור וכ"ש שפוסקים להתיר הוא משום שלא מכל אדם זוכה וא"כ כלפי קברי צדיקים מהיכי תיתי לחלק בין צדיק ולצדיק ומכ"ש שהצדיקים שבאר"י המה הגיבורים אשר מעולם שאין דוגמתם ואסור לצאת לחו"ל כי אין מצוה להתפלל דוקא בקבר של הצדיק בחו"ל. וע"ע בשו"ת חמדת צבי ח"א סימן א' סק"ו. [אולם בזה י"ל כמ"ש בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סימן כג) הביא שהמנהג להניח פתקים על קברי הצדיקים ומפרטים שמם ושם אמת שזקוקים לישועה ע"ש].

ובשו"ת קובץ בירורים (סימן ע') כתב שאסור לצאת מאר"י לחו"ל לצורך התשטחות ותפילה על הקברים ע"ש. וכן הובא בספר עלי שיח (עמוד רעא אות ז') שאין ראוי לצאת מאר"י לחו"ל להתפלל על קבר של צדיק, טבדלה ומשקה (עמוד שס) נשאל מה הדין מי שפועל לחיזוק קדושת בית הכנסת האם מותר לו לנסוע לחו"ל לקבר התנוי"ט להתפלל לישועת הכלל והפרט ובמיוחד לישועות המתחזקים בקדושת בית הכנסת, וענה בזה תשובה בזה"ל: אסור לנסוע לחו"ל רק ללמוד תורה ולישא אשה ע"ש, והוא כדעת הרמב"ם והתוס', וכן הוא בספר נזר החיים (תשובה קפב מובא בהערה שם) שכתב הגר"ח קניבסקי שההיתר לצאת לחו"ל לקברי צדיקים הינו היתר קלוש, וכן הובא שם שנשאל בדבר ישיבה של מתחזקים שעושה מבצע התמדה שמי שילמד בהתמדה רבה יזכה בנסיעה לחו"ל למקומות הקדושים ולקברי צדיקים האם זה נחשב כיציאה ע"מ ללמוד תורה שכן ע"י הפרס מתחזקים בלימוד התורה, והגר"ח קניבסקי אסר כיון שזה לימוד תורה בעקיפין אולם הביא שם דעת מרן ראש הישיבה הגראי"ל שטינמן זצוק"ל שיש להתיר כיון שלצורך לימוד תורה בעקיפין גם נקרא לצורך לימוד תורה. וע"ע בספר

שכון בארץ הזאת (עמ' שצז) הביא תשובות הגר"א נבנצל בזה"ל: המבלי אין קברים בארץ ישראל.

ובספר חכו ממתקים (ח"א עמ' נה) נשאל בזה וענה שאם הנסיעה חשובה בשביל שיסע מותר, ומאידך בספר אורו של עולם (עמ' 380) מובא שאם יש קברי צדיקים בארץ שמתו על קידוש השם אין לו למה לנסוע למרחקים ע"ש.

וע"ע בשו"ת אז נדברו (ח"ב סימן כח) שיש בזה עלבון לארץ ישראל ולאבות הקדושים התנאים והאמוראים הקבורים בארץ ישראל, ועוד שיש בזה ביטול תורה והוצאות כספיות שאפשר להחיות בהם עניים ומסיק דאפשר להתנחם להיתרא כי הברכי יוסף מתיר. וע"ע בשו"ת ויען אברהם ח"ג סימן כב, ומ"מ לענין דינא שמותר כן פסק בשו"ת עשה לך רב (ח"ב סימן נד) שמותר, וכן כתב בספר נטעי גבריאל (אבלות ח"ב פרק צ' הערה ו') וכן הוא דעת האדמו"ר מלובביץ בספר שערי הלכה ומנהג (ח"ד עמ' רכד) ע"ש.

יד

ולענין האם מותר לנסוע לחו"ל לצורך נופש, שבשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה סימן שצג) כתב שיש להתיר לנסוע מאר"י לחו"ל לנופש והבראה אם ירגיש שם טוב יותר שכן לא נחמיר גופו מממונו אבל לטייל ולשוט כדי לראות העולם בלבד אין להתיר בשום אופן שמבזה בכך את ארץ ישראל ארץ חמדה, וכתב שם שעד שלושים יום נקרא יציאת עראי וכמו שמצינו במזוזה וליותר משלשים יום אין להתיר אלא לצורך מצוות חשובות כמו תלמוד תורה ולשאת אשה וכן לסחורה עכ"ד. וכן כתב מרן הגאב"ד גרוס שליט"א (פט"ז סוף הערה א) העלה שהנצרך לנסוע לחו"ל לצורך להרגיע נפשו מותר שנסיעה להבראה מועלת להרחבת הדעת והנפש, וכמו שכתב הרמב"ם בשמונה פרקים סוף פ"ה "כי הנפש תלאה ותעכור המחשבה בהתמדת עיון הדברים הכעורים כמו שיאלה הגוף בעשותו המלאכות הכבדות עד שינוח וינפש ואז ישוב למזגו השוה, כן צריכה הנפש ג"כ להעתסק במנוחת החושים וכו' ע"ש.

7. וד"א אוסיף מש"כ לדון בילקוט יוסף כיבוד אב ואם עמ' תקב דכתב לדון מה הדין לענין קברי אבותיו וכתב שם שכמו שקברי צדיקים שרי וכמו שהעלה ביחוד א"כ י"ל דקברי אבותיו לא גריעי מקברי צדיקים אחר שעושה להם נחת רוח במה שמתפלל על קברם לעילוי נשמתם ואם כן מצד איסור יציאה לחוץ לארץ ליבא למיחש אך מאידך ראינו שאף בקברי צדיקים הפוסקים התחבטו בזה ויש לומר דאף אלה שהתירו לצאת לחוץ לארץ לקברי הצדיקים יודו שאין להקל בזה לענין קברי אבותיו וגם נראה שיש להמנע מלצאת לחוץ לארץ לצורך זה בלבד שלימוד תורה שילמד איזה זמן לעילוי נשמת הוריו שוה אלף מונים מזה שיסע לחוץ לארץ כדי לעלות על קבר אבותיו ועיין במהרש"א קידושין לא חידושי אגדות שכתב במעשה דרב אסי שאמר אי דענא לא נפקא ראינ מצות כיבוד אב באופן זה שכבר מת ע"ש והתם איירי לענין לצאת להלוייה וכל שכן שאין לצאת לחוץ לארץ להשתטח על קבר אבותיו אולם אם עיקר מטרת נסיעתו לחוץ לארץ כדי להפיץ תורה ויראת ה' ולתת שיעורים בהלכה ובאגדה בפני המון העם ובפני תלמידי בתי הספר וגם עולה לקברי הוריו מותר לצאת לחוץ לארץ גם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל כתב בקובץ מבקשי תורה חלק ב' דחלילה להוציא הוצאה מרובה כזו ומוטב שיתנו כסף זה לעילוי נשמתו של האבא וגם ישתדל ללמוד מעט ותנ דהיה דבר זה נחת רוח לאביו הרבה יותר מבזבוז כספים לנסיעה ע"כ ניזכרני בשנת תשמ"א כאשר התלוינו למרן אדמו"ר (שליט"א) בביקורו בארה"ב ומכסיקו אמר לנו מרן (שליט"א) שעלינו לומר מספר שיעורים בהלכה לצבור הרחב כדי שלא תהיה יציאתינו לחו"ל בלא מטרה מותרת ועל ידי שיעורים אלה בהלכה להורות לעם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון ואת הדרך בפסיקה ההלכתית ממילא יציאתינו לחוץ לארץ תהיה בגדר להפיץ תורה והלכה שבזה אין איסור יציאה לחו"ל עכ"ד.

וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן קעג) כתב שהיוצא לחו"ל ובדעתו לחזור אסור לצאת שלא לצורך ובדעתו לחזור אסור לצאת שלא לצורך כלל אבל בצורך כל דהו לא גזרו ובטיוול ע"פ סברא לא נקרא צורך ומכל מקום אם הולכים לזמן מועט מאד לראות פלאי הטבע של יוצא בראשית ברוך הוא יש מקום לצדד להקל כמובן צריך להפך הכל לדרך מצוה ועיין בבלי וירושלמי ריש פ"ג דמו"ק ע"כ. וסו"ס יש להעיר שכל סוגי הגופים שבעולם קיבצם הקב"ה בחבל ארץ ארץ קטן זה של אר"י למן מדבריות חמים והר שכולו שלג והרים וגבעות וכינרת וים המלח וכו' ו"כ די להתפעל בארץ הקודש ואין צריך לצאת מחו"ל. אולם הגם מצאתי שגם בשו"ת באר משה (ח"ז עמ' שכה) כתב שמותר לצאת מאר"י לחו"ל לחגיגת בר מצוה ואפילו לטיוול בעלמא בזמניני מקילים בזה, וע"ע בפני חיים להגר"ח פלאגי פרשת כי תבוא ובשו"ת מנחת יצחק ח"ג סימן כו אות ז'.

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

נפטרים שלא יכלו להיקבר כדבעי או להעלותם להיקבר בארץ ישראל (ונקברו על תנאי), עקב מגבלות הקורונה.

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

נפטרים שלא יכלו להיקבר כדבעי או להעלותם להיקבר בארץ ישראל (ונקברו על תנאי), עקב מגבלות הקורונה.

עקב מצב הקורונה בעולם, נוצר מצב שאנשים נפטרו ורצו לקברם בארץ ישראל, ולא יכלו להביאם לארץ ישראל עקב מגבלות התעופה האווירית בצל הקורונה, ונאלצו לקברם בחו"ל באופן של "קבורה על תנאי" (דהיינו שקוברים אותו בחו"ל על תנאי להעלות את גופת הנפטר בהמשך הזמן לקברו בא"י). וע"פ מה שביארנו כאן ב'הרחב דבר' עולה – שאין להעביר גופות נפטרים בלי סיבה מיוחדת, ובכל אופן מן הראוי להמתין י"ב חודש שזהו השיעור שכבר מתעכל בשר המת.

במקומות שלא הסכימו הרשויות לקבור את המתים שנבדקו בנגיף ר"ל בקבורה יהודית, יש לעשות שאלת חכם מה לעשות במצב הזה.

*

ה ר ח ב – ד ב ר :

הקדמה

א] בירושלמי (מו"ק ב, ד) מובא: "אין מפנין את המת ואת העצמות מקבר מכובד למכובד, ולא מבזוי לבזוי, ולא מבזוי למכובד, אין צורך לומר מן המכובד לבזוי. ובתוך שלו אפילו מן המכובד לבזוי ערב הוא לאדם שהוא נינוח אצל אבותיו".

וכך פוסק השו"ע (יו"ד שסג, א): "אין מפנין המת והעצמות, לא מקבר מכובד לקבר מכובד, ולא מקבר בזוי לקבר בזוי, ולא מבזוי למכובד, ואצ"ל ממכובד לבזוי. ובתוך שלו, אפילו ממכובד לבזוי, מותר, שערב לאדם שיהא נח אצל אבותיו".

והטעם כותב הש"ך (סק"א): "הטעם שהבלבול קשה למתים מפני שמתיראין מיום הדין, וזכר לדבר "ישנתי אז ינוח לי", ובשמואל הוא אומר "למה הרגזתני להעלות וגו'". וע"ע בבאר הגולה שם ואכ"מ.

להעבירו לא"י

ב] ומוסיף השו"ע שם: "וכן כדי לקוברו בארץ ישראל, מותר". והטעם כותב הש"ך (סק"ג) "שהוא כפרתו שעפר א"י מכפרת דכתיב וכפר אדמתו עמו".

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

נפטרים שלא יכלו להיקבר כדבעי או להעלותם להיקבר בארץ ישראל (ונקברו על תנאי), עקב מגבלות הקורונה.

וכפי הידוע, לא היה דעתו של מרן הגרי"ש"א זצ"ל נוחה להעביר ארונות מחו"ל בלי סיבה מיוחדת. וגם להעביר מחו"ל לא"י היתה דעתו שאין לעשות כן אא"כ יש אומדנא שזה היה רצון המת (וע"ע בפת"ש שם סק"ב).

נתנוהו שם ע"מ לפנות

ג] עוד כותב השו"ע שם: "ואם נתנוהו שם על מנת לפנותו, מותר בכל ענין".

וממילא מת שנקבר על תנאי להעבירו למקום אחר – מותר להעבירו.

האומנם הנה מבואר בדברי הגמרא שלהי שבת (קנב, א) – אשר עתה זכינו ללמדו במסגרת דף היומי ולסיים בס"ד את מסכת שבת: "ואמר רבי יצחק, קשה רימה למת כמחט בבשר החי שנאמר "אך בשרו עליו יכאב".

ולמדנו מינה שיש צער למת, והנה שם מיירי על "רימה", אבל מצאנו כן גם לגבי העברת העצמות.

יעוי' בבית יוסף (שם) כותב בשם הכל בו (סי' קיד) שהטעם שאין מפנין את המת ממקום למקום, לפי שהבלבול קשה למתים מפני שמתיראין מן יום הדין, וזכר לדבר (איוב ג, יג) "ישנתי אז ינוח לי", ובשמואל הוא אומר (ש"א כח, טו) "למה הרגזתני לעלות".

וברשב"א (שו"ת א, שפט) התיר להניח סיד על גפו כדי למהר לעכל הבשר (והובא ברמ"א שם בסעיף ב). ומנמק "שאיין כאן משום בזיון ואין כאן משום צער שאין בשר המת מרגיש באיזמל כל שכן בסיד".

וראה בט"ז (יו"ד שם, ג) שיש היתר בגלל זה לגרום "לעכל הבשר" שנאמר בשרו עליו יכאב כל זמן שבשרו עליו יכאב אינו נוח מן הדין.

וראה בתוספות יום טוב (אבות ב, ו) שכותב על הענין הנ"ל: "אבל דבריהם נאמרים באמת, שלמת עצמו קשה ולא שקיימו בזה ההרגשה למת ועשו מה שאינו ישנו, אבל אמרו הקושי הזה כלפי נפשו של המת, הרואה בניוולו של הגוף ומצטער מאד על זה והרי הנפש הוא קיים, והסכימו בזה גם חכמי האומות רוצה לומר בהשאת הנפש. וזה שאמר הכתוב "אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל", יאמר בשרו יכאב כפירוש הראב"ע לשון השחתה כמו וכל חלקה טובה תכאיבו [מלכים ב' ג' י"ט]. והוא לשון מושאל לדברים הבלתי מרגישים שההשחתה בהם כמו הכאב אל האדם. ע"כ. ומבאר הכתוב שאמנם נפשו עליו תאבל בכאב שהוא רואה ויודע ומכיר בגופו אשר היה בו. ועל זה כיוונו באומרם קשה רמה למת שר"ל מצד הנפש היודעת זה".

**נפטרים שלא יכלו להיקבר כדבעי או להעלותם להיקבר בארץ ישראל (ונקברו על
תנאי), עקב מגבלות הקורונה.**

והנה לפי דברי התוס' יו"ט נותן היה הדין לאסור להניח עליו סיד וצ"ע.טו
ולמעשה מה שעולה שאין להעביר את המת לפני עיכול הבשר (והוא י"ב חודש^{טז}), וכן
הורה מרן הגריש"א זצ"ל – אם לא שיש סיבה מיוחדת להעבירו גם קודם לכן וע"פ
הוראת חכם.

מתים שלא הסכימו לקברם עקב הדבקותם מהקורונה

דן לגבי מקומות שלא הסכימו לקבור את המתים שלקו בנגיף הקורונה, ראה בשבות
יעקב (ב, צז) שנשאל בשעת הדבר על בר מינן שצוה השררה שלא יקברו המת בקברות
אבותיו שיש בעיר, אם לא שישפוך עליו סיד לעכל ובאם לאו יקברו אותו אל אחד
היערים במקום שאין ישוב בני אדם איזה מהם עדיף.

והאריך שם לבאר דברי תשובת הרשב"א בזה, והעלה דעדיף לשפוך עליו סיד ולהיות
קבור בשכונת קברות ולא יקבר ביערים כקבורת חמור בלי שום שמירה שאפשר
שהכלבים יסחבוהו וכיוצא בזה ע"ש.

וגם מכאן מבואר שאין לעשות פעולה לעכל הבשר בלי סיבה מוצדקת.

ולצערנו הרב ישנם מקומות שאסרו לקבור מתי המגיפה (קורונה) והסכימו לקברם
בתנאים מסוימים שנוגדים את הכללי של קבורה יהודית^{יז}, ובכל מקרה יש לשאול רב
מוסמך את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון.

והקב"ה ירחם עלינו וימנע מעמנו במהרה את כל הנידונים הללו, ונזכה במהרה לחזור
לשגרת החיים בזכות התורה, וסימנך מסכת "עירובין" אשר כעת התחילו ללומדה
במסגרת הדרך היומי – שנזכה להיות מעורבים זה בזה.

לתגובות: dvarhalacha613@gmail.com

^{טו} ויעוי' בפת"ש (שסג, ה) שמביא מספר הר אבל שנשאל מחכם אחד אי שפיר עביד שצוה את בניו אחריו לתת סיד
תוך קברו כדי שיתעכל מהרה, והשיב אף דדבר זה מותר כמ"ש בי"ד סי' שס"ג מ"מ אין לעשות התחכמות נגד
פעולותיו של הקדוש ברוך הוא כו'.

^{טז} ע"פ המבואר (שבת קנב, ב) "תניא כל שנים עשר חדש גופו קיים ונשמתו עולה ויורדת לאחר שנים עשר חדש
הגוף בטל ונשמתו עולה ושוב אינה יורדת".

^{יז} יש לציין מש"כ מרן הגריש"א זצ"ל (קוב"ת ב, סד) שאין לשנות את מנהגי הקבורה המקובלת מדור דור, ולכן עדיף
להרחיק את הקבורה מהעיר למקום רחוק יותר כדי למנוע מלהיקבר למשל בקבורת קומות – אשר לדאבונינו ישנם
שקוברים בקבורה כזאת ואינם מציינים לדעת רבותינו אשר מפיהן אנו חיינן.

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע

יא, כז: את הברכה אשר תשמעו אל מצוות ה' אלוקיכם.

עיינן ברמב"ם פ"ט מהל' תשובה הל' א' שכתב דשכר מצוות אין בעוה"ז אלא לעוה"ב, ומש"כ בתורה אם תעשו מצוות התורה יהיה לכם ברכה כך וכך, היינו שהקב"ה ישפיע עליכם שפע טובה וברכה כדי שתהיו פנויים לעסוק בתורה ותזכו עי"ז לחיי העוה"ב, ועל דרך זה הקללה שאם תעזבו את ה' ותתעסקו במאכל ובמשתה וכו' מביא עליכם כל הקללות האלה ומסיר את כל הברכות עד שיכלו כל ימיכם בבהלה ופחד ולא יהיה לכם לב פנוי ולא גוף שלם לעשות המצוות כדי שתאבדו מחיי העולם הבא עיי"ש.

ובזה יתבארו כמין חומר דברי הבעל הטורים כאן שכתב את הברכה אשר תשמעו ס"ת "תורה", כי בזכות התורה יבואו הברכות, סתם ולא פירש דבריו, ולפ"ז יתבאר היטב דכדי שיהיו פנויים לעסוק בתורה ויזכו לחיי העוה"ב באין כל הברכות ולא שכר מצוות הוא.

*

יג, י: ידך תהיה בו בראשונה להמיתו.

פירש"י מצוה ביד הניסת להמיתו. כתב רבינו המשך חכמה, התיו"ט סוף נגעים העיר אם נקטעה יד הניסת אם חייב, ופשוט דהא דין דנקטע יד העדים אינו פוטר רק אם נקטע לאחר גמר דין, וכיון שכבר נגמר דינו של מסית אין מחזירין דינו לזכות, כל שכן דלא מיפטר על נקטע ידו של מוסת, ופשוט.

ובאספקלריא [לפרשת ראה תשע"ט] הביא דבמאסף דגל התורה סימן כ"ג [אות ה'] הובאו דברי המשך חכמה הנ"ל, ואח"כ הובא שם בסימן פ' בשם אחד הרבנים השגה על דבריו וז"ל ודבריו אינן מובנין לי מה זה ענין נקטעה יד הניסת לאחר גמר דין למה שאין מחזירין לזכות, הכא אין שום חזרה כלל דהלא כן נגמר הדין שהמוסת ימיתנו, וכיון שנקטעה ידו שלא יוכל להמיתו אי אפשר להוציא לאחר מיתתו. ובכלל אי אפשר לדמות נקטעה יד מוסת שהוא משום קרא כדכתיב, לאין מחזירין לזכות שהוא דבר במה שנוגע לסברא ולדין בחיובא, ועוד דהלא בדיני נפשות שאין מחזירין לחובה איתא בסנהדרין [לג, ב] שאם טעו בדבר שהצדוקים מודים בו מחזירין לחובה מ"ט זיל בי רב הוא, ופשוט דהוא הדין במסית שאין מחזירין לזכות אם טעו בדבר שהצדוקים מודים בו בודאי מחזירין לזכות, וכ"כ בספר משנת חכמים, וא"כ כיון דמקרא מלא הוא ידך תהיה בו בראשונה להמיתו הוי כדבר שהצדוקים מודים בו ומחזירין לזכות בכהאי גוונא.

גם מה דפשיט ליה דנקטעה יד העדים הוא רק בנקטעה לאחר גמר דין, וכוונתו דקודם גמר דין הוי כגדמין מעיקרא, לא אדע מנלן כן, הנה בעדים בפירוש רבינו חננאל [בסנהדרין מה, ב] כתב נקטעה יד העדים לאחר שהעידו, ובתיו"ט הנ"ל רוצה לומר

דלתוספות [שם ד"ה אין] באין לו בוהן יד כתבו שנקטעה משנוקק לטומאה, הוא הדין בעדים נקטעה **משראו העדות**, והנה במוסת שאין העדאה בבית דין ממנו הנה לשיטת תוספות פשוט משנקטעה ידו משעת הסתה וכמו בעדים, ולפירוש רבינו חננאל שבעדים תלוי משעת העדות, פשוט שבמוסת משעת התחלת הדין בבית דין אבל מנלן לומר משעת גמר דין עכ"ד.

*

יג, יז: **ושרפת באש את העיר ואת כל שללה.**

ברש"י [ערכין ז, ב ד"ה שער נשים צדקניות] כתב וקיי"ל צדיקים שבתוכה יוצאים ממנה ערומים. **מלשונו משמע דגם מלבושים שלהן נשרפין כמו ממונם. ובהגהות ר"ש טויבש תמה שם מנלן**, דילמא רק ממונם נשרף ולא מלבושם דכגופם דמי ונשאר בצע"ג.

והנה כתיב [במדבר לא, יב] לאחר מלחמת מדין ויביאו אל משה וכו' ואת השבי ואת המלקוח ואת השלל, ופירש"י שלל הן מטלטלין של מלבוש ותכשיטין, בז היא ביזת מטלטלין שאינן תכשיטין. ובפירוש רש"י כפשוטו ציין דמלבוש ותכשיטין הן דברים יקרי ערך ואין בהם רוח חיים כמו שמצינו לשון "שלל" האמור על המלבושים ועל התכשיטין וכל מערומיהן הלבישו מן השלל [דה"ב כח, טו] ותנו לי איש נזם שללו [שופטים ח, כד], ו"בז" היא ביזת מטלטלין שאינן תכשיט ואינם חשובים ויקרים כמו שלל עכ"ד.

ולכאורה לפי זה מיושב כמין חומר דהכא גבי עיר הנידחת דכתיב ושרפת את כל שללה ועיקר שם "שלל" נופל על דברים יקרים כמו מלבושים ותכשיטין ודאי המלבושים בכלל שריפה דמקרי "שלל", ואילו שאר המטלטלין שאינן חשובין כל כך נפקו בכלל מאתיים מנה שאם מלבושים יקרים ותכשיטין שאדם חס עליהן ומצניען לגודל חשיבותן בעי שריפה, כל שכן שאר מטלטלין ששווין פחות ואין ראוי להקרא "שלל" דנשרפין.

*

טז, י: **ועשית חג שבועות לה' אלוקיך מיסת נדבת ירך אשר תתן כאשר יברכך ה' אלוקיך.**

איתא בחגיגה [ח, א] מיסת, מלמד שאדם מביא חובתו מן החולין, ומנין שאם רצה לערב מערב, ת"ל כאשר יברכך ה' אלוקיך. מבואר בסוגיא דרשאי לטפול ממונות מע"ש שיש לו ולערב עם מעות חולין בשביל לקנות קרבן חגיגה. וצ"ב למה זה נכתב בחג **השבועות דוקא עיין טעמא דקרא.**

וי"ל דהנה כתב החזו"א [או"ח סימן קכט סק"ג] דלא הותר לקיים מצות שמחה בנדירים ונדבות אלא לעני אבל לא לעשיר וכדתנן בחגיגה [ח, ב] נכסים מרובין ואוכלין מועטין וכו', ודוקא בעני אמרינן שם טופל ומביא פר גדול עכ"ל. והרי המשנה שם מיירי בשלמי חגיגה כדפרש"י שם ומבואר דלא הותר טפילה רק לעני ולא לעשיר.

ולפ"ז נראה דכיון דאיתא בחגיגה [ו, ב] ג' מצוות נצטוו ישראל בעלותם לרגל ראיה חגיגה שמחה יעו"ש. וכיון שאלו הוצאות מרובות כ"ש בפסח שנוסף ג"כ קרבן פסח

וחגיגת י"ד, ולכך מצוי שאדם יעני מזה ויהא זקוק בשבועות שהוא ס"ה חמישים יום אחר הפסח ולא יותר, לטפול ממצעות מעשר כדי שיוכל להביא חגיגה כדינו, אבל משבועות עד סוכות יש הפסח ארבעה חדשים וכן בין סוכות לפסח יש הפרש חצי שנה, ומצוי שאדם יתאושש מהוצאות שעברו עליו ויעשיר בתוך זמן זה ויוכל להביא חגיגה בחג שאחר זה בלי צורך לטפול ממצעות מע"ש וכדין עשיר, ולכן נכתב דין טפילה בחג השבועות דוקא.

*

טז, יב: וזכרת כי עבד היית במצרים ושמרת ועשית את החוקים האלה.

עיינן רמב"ן דאמר החוקים האלה בחג השבועות, בעבור שלא נתפרש בתורה טעם מספר שבעה שבועות ומספר החמישים יום.

והנה באור"ח [ויקרא כג, טו] הביא דברי הזוהר ז"ל כי לצד שהיו בטומאת מצרים ורצה ה' להזדווג לאומה זו דן בה כמשפט נדה לספור ז' נקיים, וציוה שיספרו שבעה שבועות ואז יהיו מוכשרין להכנסתם לחופה, והגם כי שם שבעה ימים וכאן שבעה שבועות לצד הפלגת הטומאה וגם היותם בכללות ישראל שיער התמים דעים כי כן משפטם, והוא מאמר הכתוב כאן "וספרתם לכם" פירוש ספירה זו היא לסיבתכם לטהרתכם שזולת זה תיכף היה ה' נותן לכם התורה עכ"ל.

ולפי"ז יבואר הפסוק כאן ד"וזכרת כי עבד היית במצרים", פירוש וא"כ נטמאתם בטומאת מצרים, ולצד הפלגת הטומאה צריכין אתם לספור שבעה שבועות ויום חמישים כדי לקבל התורה, ועי"כ "ושמרת ועשית את החוקים האלה" דלדעת הרמב"ן קאי על הספירה וכנ"ל.

*

טז, טו: והיית אך שמח.

הגמ' דורשת והיית אך שמח לרבות ליל שמיני של חג לשמחה [וק"ו יום]. בקול אליהו להגר"א הקשה הא קיי"ל כל אכין רקין מיעוטיין, ותירץ דבסוכות הי"ל סוכה וד' מינים ושמחת בית שואבה ולא נשאר מזה בשמיני של חג רק מצות שמחה. ועיינן בחכמת שלמה ריש תרס"ח דמזה משמע מדלא כתיב מפורש שמיני עצרת בהאי קרא דשמ"ע יש עליו שם חג הסוכות.

ברמב"ן ובריטב"א [סוכה מח, א] איתא דאי חגג בסוכות אין חובה ליראות בשמ"ע דא"כ הו"ל ד' רגלים, אבל אי הוי פטור בראשון אפי' למ"ד כולן תשלומין דראשון נינהו חייב בשמ"ע דהוי רגל בפנ"ע, ורואין שיש דבר כזה תשלומין ליצור חיוב.

והנה שמעתי שכל ד' מינים רמוז לשית אלפי שני שהצדיקים מעורבים עם הרשעים, והושענא רבא יום חביטת ערבה רמוז לאלף השביעי שיכלו רשעים מן העולם ויאבדו, ושמ"ע רמוז לאלף השמיני שיהיו הצדיקים עם הקב"ה לבדו ולכן הוא בן זוג לשבת כדאיתא במדרש.

בפרדס יוסף [פרשת אמור ס"פ כג] כתב בשם מרן האדמו"ר מגור זצ"ל למה בפרשת ראה לא נכתב שמיני עצרת כי איתא בספרים שג' רגלים הם כנגד אברהם יצחק ויעקב ושמ"ע רגל בפני עצמו הוא כנגד משה ולא יאות שיכתוב משה בעצמו רגל שהוא בעבורו עכ"ד.

*

טז, טז: שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך וגו'.

בביאור הגר"א [ירושלמי פאה] מבואר דלאו דוקא בכניסה ויציאה בכל פעם מקיים מצוה, אלא גם כל ששודה הרבה בראייתו ה"ז מקיים מצוה בכל רגע.

כתב הרמב"ם פ"א מחגיגה ה"א דמי שבא לעזרה ביום ראשון ולא הביא עולה לא דיו שלא עשה מצות עשה אלא עובר על לא תעשה שנאמר ולא יראה פני ריקם ואינו לוקה על לאו זה שהרי לא עשה מעשה עכ"ל.

לכאורה ברור דראיית המקום מחייב קרבן, אבל לא שיש איסור ליראות בלי קרבן ולכן חשיב לאו שאין בו מעשה ולא מקרי דעבר במעשה, והוי דומיא דלבישת ד' כנפות מחייב ציצית ואין איסור ללבוש ד' כנפות בלי ציצית. [ממו"ר הגר"א ברנשטיין שליט"א]

*

טז, טז: שלוש פעמים יראה כל זכורך את פני ה' אלוֹקֶיךָ.

כאן לא כתיב אל פני האדון ה' או את פני האדון ה' כמו שכתוב בפרשת משפטים וכי תשא, עיין בקובץ התורני ישורון [כרך א' עמ' לא והלאה] מה שכתבו בזה דבר נפלא מהגאון בעל השאגת אריה זצ"ל בדרך פלפול.

*

טז, טז: שבעת ימים תחוג לה' אלקיך במקום אשר יבחר ה' וגו'.

בספר טעמי מסורת המקרא לרבי יהודה החסיד כתב בסוכות לא נאמר "לשכן שמו שם" כדכתיב בפסח ושבועות לעיל פס' ו, יא, לפי שגלוי וידוע לפני הקב"ה שירבעם בן נבט עתיד להפוך את חג הסוכות כמו שמצינו בספר מלכים [א' יב, לב], לכך נענש חג הסוכות שלא נכתב בו עכ"ל. ועיין טעמא דקרא שיישב ע"פ הזוהר דשכינה שרויה בכל סכך וסכך, א"כ אין נכון להוסיף מילים הללו כיון דבזמן הזה בכל מקום שיש סוכה שורה שם שכינה.

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות וש"ס, דומ"צ באשדוד

מובחר בבכור

וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵינוּ וְגו' שְׁמָה תְּבִיאוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם עוֹלְתֵיכֶם
וְזִבְחֵיכֶם מִעֲשׂוֹתֵיכֶם וְתִרְמַת יְדֵכֶם וְכָל מִבְּחַר נְדָרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּדְרוּ לַה' (יב, יא)

דרשו חכמינו ז"ל בספרי (פרשת ראה פיסקא סח) וכל מבחר נדריכם אשר תדרו לה',
לרבות נדרים ונדבות שלא יביא אלא מן המובחר, ואין לי אלא נדרים ונדבות, מנין
לרבות בכורות ומעשרות חטאות ואשמות, תלמוד לומר מבחר נדריכם וכל מבחר
נדריכם.

תמה האדמו"ר בעל אמרי אמת מגור זצ"ל, בשלמא כל הקרבנות שייך לומר שמצוה
שיביאו מן המובחר, אף במעשר, שייך לומר שהכוונה על מעשר דגן. אבל לגבי בכור מה
שייך לומר שיביאו מן המובחר, הנולד ראשון הוא הבכור, בין מובחר ובין כחוש?

ותירץ שכונת חז"ל למה שאמרו במשנה בבכורות (פ"ה מ"א גמ' בכורות כו, א) עד כמה
ישראל חייבין ליטפל בבכור, בדקה שלשים יום, ובגסה חמשים יום. שלא יאמר הישראל
למה לי להשביח ולפטם את הבכור, הלא לבסוף יהיה ניתן לכהן, ואין לי בו כלום. מכאן
למדו שמצוה על הישראל לרעות אותה, ולפטמה ולהשביחה, כדי שכאשר הבכור יהיה
ניתן לכהן יהיה מובחר ומשובח. (שלום רב ע"מ זבחים להג"ר בצלאל ווייצמן בחי' לדף
ס, ב ועוד ספרים רבים).

הגאון הקדוש רבי דוד משה רבינוביץ זצ"ל הי"ד (ראש ישיבות כתר תורה בפולין,
חתנא דבי נשיאה של הרה"ק ר' שלמה חנוך מרדומסק זצ"ל נעקה"ש ח"י מנ"א תש"ב).
כתב (בקובץ כתר תורה טבת-אדר תרצ"ז) שמעתי מחכם אחד קושיא בשם הגה"צ מגור
שליט"א וכו' ומביא הקושיא והתירוץ.

ובהערות שם מביא שמצא את תירוצו של האמרי אמת בהגהות וביאורים מחכם קדמון
ספרדי [הג"ר סולימאן ן' אוחנה, שהיה מגורי האריז"ל] שנדפסו בסוף ספרי ע"פ עמק
הנציב, ושם מביא שכך פירש הראב"ד ז"ל, כלומר זה שמצוה להביא בכורות ומעשר
בהמה מן המובחר, אין זה שיבחר בהמות שמנות להקריבן לבכור ומעשר, אלא מצוה
לפטם את הבכורות והמעשר בהמה לפני שיקריבו אותם.

ומצאנו בעוד מגדולי הראשונים שביארו כן, רבינו הלל בפירושו לספרי שיצא מכת"י
בשנת תשמ"ג מבאר גם כן כנ"ל.

ובספרי דבי רב לר"ד פרדו מביא דברי הראב"ד, ומקשה ע"ז, הא אינו חייב ליטפל בבכור
אלא בבהמה דקה שלושים יום ובגסה נ' יום, ומה פיטום שייך בל' יום, ומיישב כי גם על

הכהן המקבל את הבכור יש מצוה שלא יקריבו מיד כשיקבלו, אלא יפטמנו, וכשהבכור יהיה שמן יקריבו לקרבן.

בהגהות עמק הנצי"ב מוחק תיבת בכור מלשון הספרי.

והגאון רבי משה'לי מוסיף, ואני ישבתי על אתר שכונת הספרי למה שאמרו במשנה (בכורות יז, א) רחל שלא בכרה וילדה שני זכרים ויצאו שני ראשיהן כאחת, ריה"ג אומר שניהם לכהן שנאמר הזכרים לה', וחכ"א א"א לצמצם אלא אחד לו ואחד לכהן, ר' טרפון אומר הכהן בורר לו את היפה. ובגמ' שם י"ח ע"א מפרש הטעם של ר' טרפון משום דקסבר האי דבריא נפיק ברישא עיי"ש.

ולפי"ז י"ל דכוונת הספרי דבכור צריך להיות מן המובחר מיירי בכה"ג, ברחל שילדה שני זכרים, דהדין דנותן טלה אחד לכהן וטלה אחד לעצמו. וקמ"ל הספרי, דבורר את היפה ונותן לכהן כדברי ר' טרפון. רק דר' טרפון ס"ל כן מסברא, משום דהאי דבריא נפיק ברישא. והספרי לית ליה האי סברא, רק דיליף זאת מקרא דהמובחר צריך לתת לכהן. ומדוקדק מאד לשון מובחר דנקט הספרי, דמשמע דמיירי כשיש לו הברירה לבחור אחת משתים, דכן משמע לשון מובחר דצריך לבחור אחת משתים, וקמ"ל הספרי מקרא דכל מבחר נדריכם דצריך לתת המובחר לכהן וזה נכון מאוד בס"ד.

[בספר ברכת אברהם לרא"מ אלברט ז"ל העיר שהקדימו הגאון מרוגצ'וב בספרו צפנת פענח מהדו"ת דף ע"ז טור ב' שנדפס בשנת תר"ץ, ושם כותב גם את תי' האמרי אמת הנ"ל].

הסבר נפלא בדברי הרמב"ם לגבי מומי הקדשים

ממשיך רבי משה'לי וכותב, וכעת עיינתי בהקושיא הנ"ל ועלה בדעתי בס"ד דבר אמת ליישב דברי הספרי הנ"ל, דהנה מצאתי דבר חדש ברמב"ם ז"ל (בפ"ב מהל' אסורי מזבח הל' ח') וז"ל יש שם ארבע חוליים אחרים אם נמצא אחד מהם בבהמה אין מקריבין אותה, לפי שאינה מן המובחר, והכתוב אומר מבחר נדריך, ואלו הן מי שבלובן עינו יבלת שאין בו שער, אם נגממו קרניו וכו', אם היה אחד מאלו בקדשים לא קריבין ולא נפדין אלא ירעו עד שיפול בהן מום, ואם הקריבין יראה לי שהורצה עכ"ל. ועי' בקרית ספר להמבי"ט ז"ל שג"כ העתיק דברי הרמב"ם הנ"ל, וז"ל יש ד' חללים בבהמה שאין מקריבין אותה לפי שאינה מן המובחר, וכתוב מבחר נדריך וכו', ואם הקריבה הורצה דמבחר נדריך דכתיב למצוה הוא ולא לפסול עכ"ל.

ומבואר מדברי הרמב"ם ז"ל דיש ארבע חללים בקדשים שאין מקריבין אותן לכתחילה, ואם הקריבין הורצה, וממעטינן להו מקרא דמבחר נדריך שאינו מן המובחר.

לפי זה מיושב שפיר הקושיא הנ"ל ודברי הספרי מבוארים כמין חומר והכי פירושו, וכל מבחר נדריכם, אין לי אלא נדרים ונדבות, מניין לרבות חטאות ואשמות בכור ומעשר שצריך להיות ג"כ מן המובחר, ת"ל וכל ריבה, ר"ל כיון דמקרא דמבחר ממעטינן דיש בקדשים ד' חללים שאין מקריבין אותן לכתחילה משום שאינן מן המובחר כדברי הרמב"ם ז"ל, וע"ז קאמר הספרי אין לי אלא נדרים ונדבות, מניין לרבות חטאות ואשמות

בכור ומעשר ופסח, שג"כ צריך להיות מן המובחר, והיינו דגם בהו ממעטינן הד' חליים הנ"ל דאסור להקריב לכתחילה משום מובחר, ת"ל וכל מבחר נדריכם, ומרבי' מ'וכל' דבכולן בעינן מובחר, וממילא נתמעטו בכולן הד' חליים הנ"ל, וזה שייך שפיר גם בבכור, ואדרבה עיקר דין זה מבואר במתני' בבכורות (דף מ"א) גבי בכור עיי"ש ובכ"מ ברמב"ם ז"ל (בפ"ב מהל' אסו"מ) הנ"ל.

ואולי שמדברי הספרי זה יצא לו להרמב"ם ז"ל טעם המתני' הנ"ל דאסור להקריב הד' חליים הנ"ל, ובגמ' שם אינו מבואר הטעם. ומספרי הנ"ל הוציא הרמב"ם ז"ל דהטעם משום מובחר ואין זה מובחר, כנ"ל, וזה ברור בס"ד. עכ"ל.

ההסבר בקיצור, במס' בכורות מובא שיש מומים בבכור שבגללם נחשב בעל מום, ואפשר לשחטו מחוץ למקדש. וישנם מומים שאינם מום גמור, להתיר לשחטו מחוץ למקדש. אבל אינם ראויים להקרבה בגלל פגם זה. ולכן ירעו עד שיסתאבו במום גמור, ואז יוכל לשחטו מחוץ למקדש.

והרמב"ם מבאר שהטעם שאין מקריבים אותם לפי שאינם מן המובחר והכתוב אומר מבחר נדריך.

נראה שהבין שכונת הספרי ללמד שבכור שיש בו פגם כזה אין מקריבים אותו, אלא ירעה עד שיסתאב.

והמדייק בלשון הרמב"ם הדברים מוכיחים ונראים שכן הבין בדברי הספרי.

יש שהביאו בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א שהקשה על זה, שמכיון שבדיעבד אם הקריב הורצה, אולי בבכור הוי מצב של דיעבד, ויהיה רשאי להקריבו.

אבל הדברים תמוהים, שהרי המשנה והרמב"ם (הל' בכורות פ"ב ה"ב) כתבו בפירוש לגבי בכור, שבכל המומים הללו אין הבכור נשחט עליהם, ולא קרב, אלא יהיה עומד עד שיולד לו מום קבוע (ירעה עד שיסתאב). רואים בפירוש שגם בבכור אסור להקריבו.

לתירוץ הגאוני של הגה"ק ר' משה'לי זצ"ל הי"ד כיוונו או שמעו משמו כמה מגדולי ישראל בדורינו. עד שכיום זה מובא בספרים רבים בשם כמה חכמים:

כגון, הגרי"ז מבריסק, הגר"ח קרייזורט, הגרי"ש אלישיב, ויבלחט"א הגר"ח ק.

יש לי ענין להחזיר האבידה לבעליה, היות וחותני ע"ה הרה"ח ר' יצחק זנדר ז"ל היה מתלמידי הגה"ק רבי משה'לי והיה רגיל לומר לי תורה זו משמו, כפי שנדפס ב'כתר תורה', ואילו כיום כמעט אחד לא זוכר ומכיר את הגאון המחבר, שהיה כמעין הנובע ממש בחידושי תורתו, ובכל רחבי גליציה התפרסמו חידושי תורתו. בזמן שנהרג עקה"ש ולא נשאר ממנו זכר מלבד עלים בודדים, והגאון מטשעבין זצ"ל היה מפליג בגאונותו, והיה אומר ש'אילו העולם היה נשאר עולם היה רבי משה'לי גדול הדור'. יזכר לטוב ידידי הרה"ג ר' דוד אברהם מנדלבוים שליט"א שערך את הספר תורת כהן משרידי חידושי הגאון הנ"ל, שיזכרו לדור אחרון.

מובחר באדם

כדאי לסיים במה שהוסיף פעם הרבי האמרי אמת זצ"ל, לפי דברי הראב"ד שהמצוה לפטם את הבכור שיהיה מובחר. ק"ו א מענטש קען זיך דאך אוודאי צו פאשען, עהר זאל זיין מן המובחר.

ק"ו, אדם בודאי יכול לפטם עצמו - ברוחניות, כדי שיהיה מן המובחר.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

בגדר איסור בשר תאווה לשיטת רגמ"ה ורש"י

פִּי יִרְחִיב ה' אֶלְקִיךָ אֶת גְּבוּלְךָ פֶּאֶשֶׁר דְּבַר לֶךָ וְאִמְרַתְּ אֲכַלָּה בְּשָׂר וְגו' (יב, כ)

חולין י"ז ע"ב: "דתניא כי ירחיב ה' אלקיך את גבולך כאשר דבר לך ואמרת אוכלה בשר וגו' ר' ישמעאל אומר לא בא הכתוב אלא להתיר להם בשר תאווה" כו', ופירש"י: "אסור להם בשר תאווה. שאין יכולין לאכול אלא בשר שלמים, ואם היו שוחטין בלא קרבן היו ענושים כרת כדכתיב ואל פתח אהל מועד לא הביאו וגו'", וכן פי' רגמ"ה, והקשו התוס' דהאי קרא במוקדשין כתיב, וקושיא זו תירץ הרמב"ן דלרש"י הפסוק מדבר גם בחולין וגם במוקדשין, וכיון שנכנסו לארץ הותר להם לשחוט חולין בגבולין ונשאר רק איסור שחיטת קדשים בחוץ, ועוד הקשו התוס' היכי ס"ד לקמן דאיסור בשר תאווה הוא גם בצבי ואיל, הא בקרא דואל פתח אהל מועד לא הביאו נזכר רק שור או כשב או עז.

ולכאורה עוד קשה טובא על רש"י דאם האיסור רק משום הפסוק הנ"ל א"כ הוי איסור בשחיטה ולא באכילה, דהא בפסוק שם נזכר רק איסור שחיטה ולא איסור אכילה, וא"כ מה הקשה רב יוסף לקמן דאי מתניתין ר' ישמעאל הוה ליה למימר לעולם שוחטין ואוכלין, הא גם לר' ישמעאל האיסור רק בשחיטה ולא באכילה, [וכן משמע ברש"י שם דיש איסור גם באכילה, ע"ש], ועוד קשה דאם כל האיסור היה רק בשחיטה א"כ למה בהיתר האיסור הוצרך הכתוב לומר "בכל אות נפשך תאכל בשר", הוה ליה למימר בכל אות נפשך תזבח בשר, דהא האכילה כלל לא נאסרה מעולם.

והרשב"א והר"ן פי' שבאמת גם לרש"י איסור אכילת בשר תאווה הוא איסור נפרד וילפינן ליה מהא דהוצרך הכתוב להתיר בשר תאווה, ובאמת קרא דואל פתח אהל מועד אתי רק לשחוטי חוץ, אלא דמכיון שנאסרו כל הבהמות באכילת חולין ממילא הוו כל הבהמות כעומדות להקרבה ואסורות בשחיטה בחוץ כדין קדשים, ולכן ס"ד דגם צבי ואיל איתסרו באכילה אף דלא שייך בהן איסור שחוטי חוץ, כיון שאיסור האכילה הוא איסור בפ"ע.

אמנם בפ"י רגמ"ה כאן כתב: "שבתחילה נאסר להן בשר תאווה, כלומר במשכן כתיב ואל פתח אהל מועד לא הביאו להקריב וגו' דדינן להקריב אימורין מכל הבהמה ששוחט לצורכו, שאם תאווה לאכול בשר אינו יכול לאכול עד שיקריב אימורין, משנכנסו לארץ הותר להם בשר תאווה בלא אימורין וכו'", משמע מדבריו להדיא שאיסור אכילת בשר תאווה נלמד מהך קרא דואל פתח אהל מועד לא הביאו, ואי"ז דין נפרד, ודלא כפי' הרשב"א והר"ן.

ובאמת לכאורה גם במדרש דברים רבה פרשת ראה ד' ו' (הובא ברמב"ן ורשב"א ור"ן בסוגיין) משמע ומוכח להדיא דאיסור אכילת בשר תאווה נלמד מהך קרא, דאמרו שם: "רבנין אמרין הרבה דברים אסר אותן הקדוש ברוך הוא וחזר והתירן במקום אחר תדע

לך אסר הקדוש ברוך הוא לישראל לשחוט ולאכול עד שיביאנו פתח אהל מועד מנין שנא' ואל פתח אהל מועד לא יביאנו... וכאן חזר והתירו להם שנאמר רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר... מניין ממה שקרינו בענין כי ירחיב ה' אלקיך את גבולך", ומשמע מלשון המדרש להדיא דמהך קרא ילפינן גם לאיסור השחיטה וגם לאיסור האכילה, וכן מוכח לכאורה ממה שכתוב במדרש שאיסור השחיטה בחוץ נאסר במדבר והותר כשנכנסו לארץ, ולדברי הרשב"א והר"ן הרי איסור השחיטה לא הותר כלל, כי כל איסור השחיטה היה משום שבמדבר כל הבהמות היו עומדות להקרבה, וממילא היה בהן איסור שחוטי חוץ, אך כשנכנסו לארץ והותר בשר תאווה ממילא שוב אינן עומדות להקרבה, נמצא שגדר האיסור לא נשתנה כלל, ורק המציאות נשתנתה, א"כ דברי המדרש הם סייעתא גדולה לפי רגמ"ה, וצ"ע על הרשב"א והר"ן.

אף לכאורה קשה איך ילפינן מהך קרא איסור אכילת חולין בחוץ, הא בכל הפרשה זהה נזכר רק איסור השחיטה בחוץ, אמנם נראה דכיון שמפורש במדרש דהכי ילפינן ממילא אין אנו אחראין לפרש כיצד ילפינן, כי דרכי הדרשות נמסרו לחז"ל ולא לנו ובודאי היה להם איזה דרשה לזה, (ובדרך אפשר יתכן לומר שדבר זה נרמז במה שכתוב "וזבחו זבחי שלמים לה' אותם", ולכאורה סגי למימר "וזבחו לה' אותם" וממילא ידעינן דהווי שלמים, דהא א"א להתנדב שום קרבן חוץ משלמים, וא"כ "זבחי שלמים" דכתב רחמנא למה לי, ואפשר דמהכא ילפינן דהאיסור אינו רק מה ששחטה בחוץ ולא הקריבה לה', אלא גם מה שאכל את בשרה אכילת חולין ולא אכילת גבוה).

ומה שהקשו התוס' דהך קרא מיירי בשחוטי חוץ י"ל כמ"ש הרמב"ן דהפסוק מיירי הן בחולין הן במוקדשין, ואח"כ שבאו לארץ הותר איסור החולין ונותר רק איסור המוקדשין, אולם לכאורה אכתי קשיא מה שהקשו התוס' מהא דס"ד לקמן דאיסור בשר תאווה הוא גם בצבי ואיל, ובהם לא שייך האיסור דואל פתח אוהל מועד לא הביאו, ואמנם ברגמ"ה שם נראה שהרגיש בזה ופי': "אלא לר' ישמעאל צבי ואיל גופיהו וכו' כלומר מי הוכשרו בלא אימוריין", אולם לכאוי צ"ב טובא מה תירץ בזה, הא בהך קרא נאסרה רק אכילת שור או כשב או עז שאפשר להקריב את אימוריהן בפנים, אך צבי ואיל שא"א להקריבן בפנים, לא נאסר כלל לאכלן בחוץ בלא הקרבת אימוריין.

והנה עוד צ"ב בדברי רגמ"ה שבכל הסוגיא כתב כמה פעמים שאינו יכול לאכול "עד שיקריב אימוריין", ולכאורה למה נקט דוקא עד שיקריב אימוריין, הא בקרבן יש גם זריקת הדם, ומנ"ל שאיסור האכילה תלוי דוקא בהקרבת האימוריין, וכן בפסוק שם כתיב: "למען אשר יביאו בני ישראל את זבחייהם אשר הם זבחים על פני השדה והביאם לה' אל פתח אהל מועד אל הכהן וזבחו זבחי שלמים לה' אותם. וזרק הכהן את הדם על מזבח ה' פתח אהל מועד והקטיר החלב לריח ניחוח לה'", א"כ ה"ל לרגמ"ה לכתוב גם "עד שיזרק הדם".

ובאמת כעין דברי הרגמ"ה הללו מצאנו גם ברש"י בפרשת ראה (י"ב ט"ו) שכתב: "רק בכל אות נפשך. במה הכתוב מדבר אם בבשר תאווה להתירה להם בלא הקרבת אימורים" כו', הרי דגם הוא נקט דגדר איסור בשר תאווה הוא מה שאוכלו בלא הקרבת אימוריין, וצ"ב.

אמנם אחר העיון נראה בס"ד שיש לרגמ"ה ורש"י בזה שיטה נפלאה המדוקדקת בפסוקים כמין חומר, וכמו שיבואר:

דהנה פשטיה דקרא משמע דעיקר האיסור בשחיטה בחוץ הוא מה ששפך את דמה בחוץ ולא הביאו למשכן לזרוק את דמו על המזבח, דהא כתיב שם: "דם יחשב לאיש ההוא דם שפך", ואמנם יש ע"ז דרשות חז"ל אך מ"מ י"ל דאין מקרא יוצא מידי פשוטו דזהו גדר איסור השחיטה בחוץ, ולפ"ז נראה דזהו מה שכתוב אח"כ "וזרק הכהן את הדם על מזבח ה' פתח אהל מועד", כלומר דלכן נאסרה השחיטה בחוץ כי הדם צריך להשפך רק באופן שיזרוק הכהן ממנו על המזבח, [ועיין בפ"י הרמב"ן שם שפי' שהוא כענין מצות כיסוי הדם בחיה ועוף שלא יהיה נראה כשופכו לע"ז, וכן בשחיטת בהמה צריך משום זה לשופכו דוקא בפנים], ולפ"ז נראה דמה שכתוב "והקטיר החלב לריח ניחח לה" אי"ז ענין לאיסור השחיטה, כי איסור השחיטה הוא רק משום שפיכת הדם, אלא צריך לפרש דהכתוב אמר כאן שני דברים כנגד שני איסורים שונים, שחיטה בחוץ ואכילה בחוץ, כנגד איסור השחיטה אמר "וזרק הכהן את הדם", כנ"ל, וכנגד איסור האכילה אמר "והקטיר החלב", כלומר דטעם איסור האכילה בחוץ הוא משום דאסור לאכול בשר עד שיקריב חלק ממנו לשולחן גבוה.

וממילא לפ"ז מבואר שפיר מה דס"ד דאיסור האכילה שייך גם בצבי ואיל, דהא מבואר בכתוב דגדר האיסור הוא שאסור לאכול עד שיקריב ממנו לגבוה, וס"ד דה"ה צבי ואיל אסורין באכילה ללא הקרבה לגבוה, וכיון שא"א להקריבם יאסרו באכילה לגמרי, ומשנינן דלמרות שזהו גדר האיסור מ"מ לא נאסר אלא מה שראוי להקרבה, (וכמו שמטעם זה הותר בשר תאווה כשבאו לארץ, כיון שנתרחקו מהמקדש וא"א להם לבא תמיד להקריב).

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס

האם יש ענין לזכור את החיפזון?

לא תאכל עליו חמץ, שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני, פי בחפזון יצאת מארץ מצרים, למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך (טז, ג)

מלשון וסדר הפסוקים, נראה שיש קשר בין ענין היציאה בחיפזון ממצרים לענין הזכירה של יציאה זו שהיתה בחיפזון, שלכן נסמכו הדיבורים זה לזה, ענין "כי בחיפזון יצאת", ל"למען תזכור", דתיבת "למען" מורה דקאי על מאי דסליק מיניה, הוא החיפזון האמור.

ויש להבין, בשלמא זכירת יציאת מצרים דבר נפלא ונשגב הוא ופשוט שיש לזכרו, לזכור את כל נפלאותיו של בורא העולם שעשה עמנו באותה העת, שהורו על גדולתו ויכולותיו הבלתי מוגבלות. אך כאשר מפרשת התורה את ענין החיפזון, הדבר טעון ביאור, איזה ענין מיוחד למדים אנו מהיציאה בחיפזון, במהירות ובבהלה מארץ מצרים, ואיזה דבר טוב היה בזה, עד כדי כך שהתורה מצוה עלינו לזכרו כל ימי חיינו?

ונראה לבאר זאת, בהקדים את מאי דייסדו לן בעלי בפרשת וישב, בפסוק: "ויעזוב בגדר אצל וינס ויצא החוצה". דיש להקשות: גם אם עלה בכוחו של יוסף להתגבר על יצרו ולא לשמוע לאשת פוטיפר ולברוח מן הבית, עדין יש לתמוה, מה ראה יוסף להשאיר את בגדו אצל אשת פוטיפר ולנוס מיד החוצה, הלא היה לו כח לגבור על אותה אשה ולקחת בכח את בגדו ממנה ואז לברוח ולצאת החוצה, ומה ראה להזדרז בזה יתר על המידה ולברוח תיכף ומיד מן הבית, ובכך הוא השאיר בידה ראייה מפלילה שהיא תוכל להשתמש בה נגדו ולהעליל עליו ככל אשר יעלה על רוחה, כמו שעשתה לבסוף.

אלא מכאן למדים אנו יסוד גדול במלחמתינו עם היצר. דכאשר מגיע האדם לידי ניסיון ורואה שיצרו תיכף מתגבר עליו, אסור לו להיכנס איתו באיזה דין ודברים ומשא ומתן, אלא עליו לעזוב את הכל תיכף ומיד ולברוח מן העבירה. כי אם יכנס האדם לאיזב משא ומתן עם יצרו, שומה על היצר כי יצליח "להרדימו" בכל מיני טענות, וביני וביני יוכל לגבור עליו ולהכשילו. ויסוד גדול זה ידע יוסף, כי אם היה נשאר בביתה עוד רגע נוסף כדי לגבור עליה ולהוציא בגדו ממנה, היה יכול אז יצרו לגבור עליו מכח אותה השתהות. ולכן היה עדיף לו לברוח תיכף ומיד, אף שבזה הוא השאיר בידה ראייה מפלילה עבורו, כי ידע הוא שאם לא היה עושה כן, היה חשש גדול כי לא היה מצליח לברוח ולהינצל מן העבירה. הרי לך כמה גדולה מעלתה של המהירות והחיפזון, בעת הבריחה והיציאה מן החטא.

כיסוד הנאמר אצל יוסף הצדיק בבריחתו מן החטא, כך נראה לומר גם בענין זה של יציאת מצרים. שהרי כבר לימדונו חז"ל כי בני ישראל היו שקועים בארץ מצרים במ"ט שערי טומאה, ואם היו יורדים לשער הנו"ן לא היו יכולים להיגאל ולצאת משם לעולם.

ולכך כאשר הגיע זמן יציאתם ממצרים, אע"פ שהיה עליהם להתארגן ולארוז את כל כליהם ולהכין אוכל וציידה לדרך ארוכה ובלתי נודעת, עם כל זאת לא נתן להם משה להמהמה, וכדברי הכתוב: "ולא יכלו להתמהמה וגם צידה לא עשו להם". וכל טעם החיפזון והבהלה שהיה שם, היה נצרך משום שהיו חייבים להפריש את ישראל במהירות מטומאת מצרים ששקעו בה, ולכן מיהרם משה בבהלה ובחיפזון באותו ליל יציאה, ומאותו חיפזון נעשו כידוע המצות.

על מנת שזכור יסוד חשוב זה בדרכי העבודה ובדרכי המלחמה עם היצר, מצווה אותנו הפסוק בפרשתינו: "כי בחיפזון יצאת - למען תזכור את יום צאתך", כי המטרה היא שתזכור לכל ימי חיך את יציאתך ממצרים שהיתה בדרך בהלה וחיפזון, והטעם שיש לזכור זאת הוא כדי ללמדך כיצד יש לברוח מן העבירה ומן היצר ופיתויו, דכמו ששם ברחת מן העבירה ומטומאת מצרים בחיפזון, ואותו חיפזון הציל את ישראל שלא שקעו בשער הנו"ן והיו מפסידים את גאולתם, כך תזכור לכל ימי חיך שתמיד לא עושים ואסור לעשות "חשבונות" עם היצר הרע אלא פורשים ממנו במהירות.

ועוד אפשר להוסיף בזה, כי מאותו חיפזון שהיה בעת היציאה ממצרים, אנו למדים עד כמה גדול כוחו והשפעתו של מקום טמא על האדם השרוי בו. שהרי ישראל כאשר היו במצרים באותו הלילה, הם כבר ידעו שהם הולכים להיגאל, והיה זו אחרי עשר מכות קשות שהמצרים קיבלו, והבדילו בין ישראל למצרים. והיה זה הלילה שבו הכו המלאכים את המצרים במכת בכורות וממנה ניצלו ישראל ע"י ודם שהיה מרוח על דלתות בני ישראל כידוע. ועם כל זה שישראל ידעו שהם העם הנבחר של הקב"ה, מיהר אותם משה לצאת בחיפזון ובבהלה ממצרים.

ולכאורה קשה, מדוע היה משה צריך להבהילם לצאת בחיפזון ממצרים כדי שלא יקבלו ממצרים השפעה רעה וירדו ממדרגתם, הרי באותו לילה הם ראו ניסים ומופתים גדולים כיצד מכה ה' את המצרים ומציל אותם, וכיצד יוכלו להיות מושפעים מהם לרעה.

ולכן י"ל שאע"פ שבאמת החשש כי המצרים ישפיעו אז על ישראל היה רחוק, מ"מ עדין צריך לזכור ששהו ישראל אז באותו מקום טמא שנקרא "ארץ מצרים", מלא טומאות כישופים ועבודה זרה ממינים שונים. וכיון שידע משה כמה מקום טמא משפיע לרעה על השוהים בו, לכן חשש משה שבני ישראל יוכלו להיות מושפעים לרעה **מעצם השהות** במקום טמא כזה, ולכן מיהר להוציא את ישראל ממצרים תיכף ומיד בחיפזון, כדי שכמה שפחות יקבלו השפעה רעה מהמקום המטמא ששהו בו.

ולפי זה יש להוסיף טעם מדוע ציוותה אותנו התורה לזכור ולחוק על לבנו את החיפזון והמהירות שהיה בעת שיצאו ישראל מ"ארץ מצרים" כמבואר כאן בקרא, "ארץ" דייקא, כדי שתוכל לזכור לכל החיים כמה גדול וחמור הוא השפעתו הרוחנית השלילית של מקום טמא עד האדם השוהה בו, ועד כמה צריך לברוח ולהתרחק ממקומות אלו.

עוד אפשר לבאר ולתת טוב טעם, במה שציוותה אותנו תורתנו הקדושה לזכור את ענין החיפזון והמהירות שבה יצאו ישראל ממצרים, כי דבר זה בא ללמדנו כאן את סדרי

הנהגתו של השי"ת משנה עיתים ומחליף את הזמנים, אשר זמן קבוע ומדויק יש לו לכל עת וזמן. וכמו שלימדונו חז"ל במסכת שבת {דף ל' ע"א} שכאשר דיבר ה' עם דוד על יום פטירתו מן העולם ובישר לו שימות בשבת, אמר דוד: "אמות באחד בשבת! - אמר לו הקב"ה: כבר הגיע מלכות שלמה בנך, ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא".

וכן מובא בגמרא בתענית {ה' ע"ב}, כי שמואל התפלל שלא יתבטלו מעשי ידיו בחייו ולא יראה במיתתו של שאול, ולכן קיצר ה' משנותיו של שמואל, ואף שדנו שם בגמ' ש: "לא לימות שאול ולא לימות שמואל?" והשיבו: "כבר הגיעה מלכות דוד, ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא" ע"ש. מכאן יש ללמוד כמה מדויק ומחושב אצל הקב"ה כל רגע ורגע ומה עתיד להיות בו.

וכן מצאנו במכילתא {דרשב"י, שמות י"ב, כ"ט} שגם גאולת אבותינו ממצרים היתה מדויקת בזמן בתכלית הדיוק, וכפי שאמרו שם: "אבל כשאמר לו משה לפרעה, מה הוא אומר: "כה אמר ה' כחצות הלילה", אמר לו הדבר שקול {מדויק} לכשיחצה הלילה, אם כחוט השערה ולמעלה אם כחוט השערה ולמטה, {כביכול הקב"ה} יושב על אבן שעות ומכוין את השעה כחוט השערה. {והטעם לכך}: שאין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא, אלא הגיע זמנה של מלכות ליפול ביום נופלת ביום, בלילה נופלת בלילה, וכן הוא אומר: "ונוף צרי יומם", ואומר "ובתחפנחיס חשך היום" (יחזקאל ל', ט"ז - י"ח) ע"כ.

נמצינו למדים מדברי המכילתא, כי יסוד הנהגת ה' הנלמד מהמילים "אין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא", לא שייך רק לחילופי מלכויות לבד, אלא גם לנפילת אומות וסיום זמן שליטתם, ובכללם זמן גאולת אבותינו ממצרים.

מעתה נבין מדוע מיהר משה להוציא את העם ממצרים בחיפזון ובבהלה, כי ידע משה רבינו ע"ה שרק כעת הגיע זמן נפילת מצרים המדויק בתכלית הדיוק, וזמן גאולת ישראל המדויק לאותה העת בדיוק, כפי סדרי הנהגתו של השי"ת, ולכן מיהר הוא את ישראל כדי שיגאלו ויצאו ממצרים בזמן המדויק לגאולתם.

וכדי שזכור כי השי"ת מסובב כל הסיבות לפרטי פרטים, ומדייק את כל זמני האדם בתכלית הדיוק אימתי יגבה ואימתי ישפל, צייתה אותנו התורה לזכור לא רק את היציאה ממצרים, אלא גם את החיפזון שהיה בעת יציאת מצרים, שמורה על הדיוק בזמן הגאולה. וכאשר יזכור האדם חיפזון זה כל ימי חייו, יוכל הוא לקבל ממנו עידוד וחוסן במצבי שבירה נפילה או יאוש העוברים עליו, כי ידע תמיד שהכל ממנו יתברך ויתעלה שמו מדויק בתכלית הדיוק, ושהכל לטובתו ולתועלתו, ולכל דבר יש זמן קצוב כי "קץ שם לחושך", ומהרה יסתיימו ימי הקושי וישתנה מצבו לטובה ולעילוי.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

ההבדל בין "אנשי קודש תהיון", לבין "כי עם קדוש אתה"

פי עם קדוש אַתָּה (יד, ב)

לשון הכתוב הינה "כי עם קדוש אתה", ומבואר שהקדושה היא דבר קיים בעצם. מאידך בהתייחסות לעם ישראל נאמר (שמות כב, ל) "ואנשי קודש תהיון לי" היינו בתורת תביעה להיות קדוש לא מאליו אלא על ידי עבודה. ומעתה יקשה האם הקדושה באה הינה באה מאליה, או שהיא דורשת עבודה "תהיון לי".

ובביאור הדבר מצינו ביאור יסודי במשך חכמה וזה תורף דבריו. מצינו לענין שער נזיר קידושין (נז ע"ב) נאמר ששיער נזיר אסור בהנאה, ונלמד מן הכתוב (במדבר ו, ב) "קדוש יהיה".

והקשו בגמרא "מה קודש תופס את דמיו ויוצא לחולין א"כ שער נזיר תועיל בו פדיה ויצא לחולין. ותרצו בגמרא מי קרינן "קודש" - "קדוש" קרינן. וביאר המשך חכמה על פי דברי רש"י שם שמציאות של "קדוש", הינה קדושה מוחלטת שאינה נפרדת עוד. ולכך כשנאמר אצל נזיר קדוש הינה קדושה שאינה פוקעת ולכן לא מועילה בה פדיה, אכן המושג "קודש" ביאורו קדושה ששיך שתפקע לאחר זמן.

ובזה ביאר, שהיה הבדל בדרגת הקדושה של עם ישראל קודם מתן תורה לבין לאחריו. שבגמרא (ברכות ז ע"א) נאמר: ביקש משה שתשרה שכינה על ישראל ונתן לו. ביקש שלא תשרה שכינה על אומות העולם רק על ישראל ונתנו לו, שנאמר (שמות לג, טז) "ונפליונו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה", ונתנו לו, שנאמר (שם פסוק יז) "גם את הדבר אשר דברת אעשה כי מצאת חן בעיני".

ולכן ביאר שמה שנאמר אנשי קודש תהיון לי", נאמר קודם שהיתה ההבטחה שניתנה למשה רבינו ואז היה אפשר שאם יחטאו ישראל תסתלק שכינה מישראל ותשרה על האומות אם יהיו מוכשרים לזה.

מעתה ביאר שלכך שם נאמר אנשי קודש תהיון לי", בלשון "קודש", שהיה זה קודם הבטחה שניתנה למשה, והיה שייך שתפקע חלילה קדושה זו. אולם הנאמר בחומש דברים הוא כבר אחר הבטיח ה' את השארת שכינתו בישראל שתהא מוחלטת, ושוב לא תסור הקדושה מהם לעולם, משום כך נאמר "כי עם קדוש אתה"

עוד הוכיח כיסוד זה ממה שנאמר בסנהדרין (צב ע"א): תנא דבי אליהו: צדיקים שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיותן אינן חוזרין לעפרן, שנאמר והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלים, מה קדוש לעולם קיים - אף הם לעולם קיימין, והוא בדווקא על הלשון "קדוש" קדוש הוא דבר הקיים לעולם.

אכן, מאידך גיסא נאמר על שבת (שמות לא, יד) "קודש היא לכם" שמזה למדו (יומא פה ע"ב) שתהא מסורה לכם לפיקוח נפש. והיינו שבמקום פקוח נפש יוצאת הקדושה מן השבת אל מול קדושת נפש ישראלי ומשום כן נאמר בלשון "קודש".

והנה מכל האמור עד עתה עולה שישראל אחר ההבטחה זו זכו לקדושת הקיימת לעולמים, אכן נראה שאף בקדושה הקיימת לעולם דרגות יש בה וכדלהלן.

נאמר בגמרא (מועד קטן כה ע"א): שאדם הנמצא בשעת יציאת נשמה של אדם כשר, צריך לקרוע עליו ומטעם "למה זה דומה - לספר תורה שנשרף, שחייב לקרוע".

וביאר הריטב"א שם וז"ל: ומסתברא דאדם כשר דאמרינן היינו דיש עמו קצת תורה אף על פי שלא הגיע להיות תלמיד, דאילו כשר שאין בו תורה אף על פי שראוי לבכות עליו ועל חסרון מצותיו מ"מ אין עליו חיוב קריעה כי מי שאינו בן תורה אי אפשר להיותו כשר באמת.

ועולה מדבריו שאדם כשר שאמרו בגמרא הוא תלמיד חכם, וביאר הריטב"א שכשר היינו שיש עמו "קצת תורה". "כי מי שאינו בן תורה אי אפשר להיותו כשר באמת". ובשם הגרש"ז שמעתי לבאר, שהבחינה שאמורה שפטירת אדם כשר שנפטר הינה בבחינת גוילין נשרפין.

וביאר, שכשם שהקלף אף שאין בו קדושה מצד עצמו, לאחר שנכתבה עליו התורה הרי הגויל מקבל קדושת ספר תורה, כך כל מי שהוא "בן תורה" הרי סופג תורה אל קרבו, והרי הוא מקבל את קדושת התורה ושוב נעשה גופו כגויל של ספר תורה, וממילא כשנפטר הרי הוא בבחינת "ספר תורה שנשרף".

ועולה מזה שמלבד דרגת הקדושה הקבועה שניתנה בכל יהודי בזמן מתן תורה שנשעשו "עם קדוש", זה המחובר לתורה נוספה קדושה על קדושתו והרי גופו נעשה קדוש בקדושת התורה מכח חיבורו לתורה הקדושה.

ומעתה יש להוסיף על דבריו שהדברים רמוזים בשינוי הכתוב, שמחד נאמר "אנשי קודש" תהיון לי, והיינו שבכך שנכתב "תהיון לי" קיימת תביעה מכל יהודי להיות "איש קדוש" להרים את עצמו ברוחניות. יכולת זו להיות קדוש, הוא כמתבאר בדברי הריטב"א על ידי שנעשה מחובר לתורה, תוצאת הדברים הינה שנעשה "עם קדוש", מציאות של קדושה בגופו, והיא הדרגה הגבוהה של עם קדוש.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'

בטעם שלא נזכרה שמחת עניים בחג הפסח

דברים ט"ז א' – י"ז שמור את חודש האביב ועשית פסח לה"א וגו', וזבחת פסח לה"א צאן ובקר וגו', שבעה שבועות תספר לך מהחל חרמש בקמה וגו', ועשית חג שבועות לה"א מסת נדבת ירך אשר תתן וגו', ושמחת לפני ה"א אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך וגו', חג הסכת תעשה לך וגו', ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך.

יצריך ביאור מה שלא נזכר לגבי פסח מצוות שמחת העניים כמו בחג השבועות וחג הסוכות, ויש ליישב בכמה פנים –

לדעת הילקוט לא נאמר בפסח דין שמחה

א. בילקוט שמעוני פר' אמור אות תקנ"ד אתה מוצא שלש שמחות כתיב בחג ושמחת בחגך והיית אך שמח ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים, אבל בפסח אין אתה מוצא שכתוב בו אפילו שמחה אחת למה אתה מוצא שבפסח התבואה נידונית ואין אדם יודע אם עושה השנה תבואה אם אינה עושה לפיכך אין כתוב שם שמחה^{ה"י}, ד"א לפי שמתו בו המצרים וכן אתה מוצא בכל שבעת ימי החג אנו קורין בהן את ההלל אבל בפסח אין אנו קורין את ההלל אלא ביום טוב הראשון ולילו למה משום בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך עכ"ל, ומעתה לק"מ דגבי חג השבועות וחג הסוכות אמרה תורה ושמחת אתה ובנך ובתך וגו' ציותה התורה לשמח גם לעני ולגר ליתום ולאלמנה משא"כ בפסח דליכא מצוות שמחה^{י"ט}.

*

כיון שמדובר בקרבן פסח ואינו נאכל אלא למנויו

ב. דגבי פסח נזכר ועשית פסח והוא קרבן הפסח ולא אינו נאכל אלא למנויו ולא שייך לזמן עליו אורחים משא"כ לגבי שבועות דנזכר מסת נדבת ירך אשר תתן ופרש"י די נדבת ירך הכל לפי הברכה הבא שלמי שמחה וקדש קרואים לאכול ובוזה המצוה לשמח נמי לב העניים, ולע"ד זה כוונת רש"י במה שכתב וקדש קרואין לאכול ולאפוקי מקרבן

^{י"ז}וכ"כ בבעל הטורים וז"ל לא נאמר שמחה בפסח שהתבואה עדיין בשדה, ובעצרת שהתבואה כבר נקצרת ועדיין היין בגפנים נאמר שמחה אחת, ובסוכות שהכל בבית נאמר בו ב' שמחות עכ"ל.
^{ט"ז}אמנם להלכה כתב הרמב"ם פ"ו מהל' יו"ט הל' י"ז שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ובתענית, וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובניו וכל הנלוים עליו שנאמר ושמחת בחגיך וגו', ובהל' ז' כתב וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו ע"ש.

פסח דלא שייך לזמן קרואים, (והגם דגם גבי פסח נזכר וזבחת פסח לה"א צאן ובקר ופרש"י תזבח לחגיגה שאם נמנו על הפסח חבורה מרובה מביאים עמו חגיגה כדי שיהא נאכל על השובע, חגיגה זו מטרתה היתה להשביע בני החבורה שנמנו על הפסח ואין שייך להזמין לזה מי שלא נמנה ודו"ק).

*

לדברי הרמב"ן פסח הוא יו"ט ראשון ושבועות הוא יו"ט אחרון ומצוות שמחה קאי על פסח ושבועות

ג. עוד יש ליישב לפי מש"כ הרמב"ן אמור כ"ג ל"ו וז"ל וצוה בחג המצות שבעה ימים בקדושה לפנייהם ולאחריהם כי כולם קדושים ובתוכם ה' ומנה ממנו תשעה וארבעים יום שבעה שבועות כימי עולם וקדש יום שמיני כשמיני של חג והימים הספורים בינתיים כחולו של מועד בין הראשון והשמיני בחג והוא יום מתן תורה שהראם בו את אשו הגדולה ודבריו שמעו מתוך האש ע"ש.

והני מקראי קדש דפרשת ראה סייעתא נינהו לדברי הרמב"ן דלאחר שהזכיר חג המצות אמר שבעה שבועות תספר לך ועשית חג שבועות ואמר ושמחת לפני ה"א והגר והיתום והאלמנה וקאי באמת על כל אותו יו"ט הארוך המתחיל מיו"ט ראשון של פסח ומסיים בחג השבועות.

*

רמז למנהג שאין אוכלים בפסח אצל חבירו

ד. והגאון מוה"ר אברהם מרדכי מרקסון שליט"א העירני למש"כ בספרו יגדיל תורה בפרשת וז"ל ושמחת לפני ה"א אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך (טז, יא).

כ"ק הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זצ"ל אמר רמז למנהג שנהגו לא לאכול בפסח אצל אחרים, אלא כל אחד אוכל בביתו, כי בפרשת ראה בחג השבועות נאמר "ושמחת לפני ה"א אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך", וכן בסוכות כתוב "ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי", אבל בפסח לא כתוב כן, משמע שבפסח אין משתתפים האחד עם השני עכ"ל. (הגש"פ אמרי קודש בעלזא עמ' קנ"ט, ביתו נאווה קודש ניסן ע' תרט"ז בשם הגה"ח ר' יהושע מנדל ארנברג זצ"ל ששמע מפ"ק) עכ"ל.

וביסוד זה יש לרמוז הדברים דהנה בשו"ע או"ח סי' תקכ"ט ס"ב כתב וז"ל חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד וכו' וחייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר עניים

³ ומעתה נמצינו למדין דהני קראי דמתנות עניים קאי נמי על כל הימים שמפסח עד שבועות, וכל הני חמישים יום ימי מתנות עניים ורחמיו על כל מעשיו, ולזה נענשו תלמידי ר"ע בימים אלו דייקא שלא נהגו כבוד זה בזה דימים אלו מסוגלים להרבות באהבת רעים ומתנות עניים ורחמיו על מעשיו.

עכ"ל, ומ"ש דגבי פסח כתב בהג"ה סי' תכ"ט ס"א נהגו לקנות חטים ולחלקן לעניים לצורך פסח עכ"ל, ואמאי לא סגי ליה במש"כ בסי' תקכ"ט דין כללי על כל המועדים. ולהאמור יש לומר דהודגש כאן דשאני פסח דליכא חיובא להזמין על שולחנו ולתן ממאכלו להם כיון דיש נוהגים שלא אוכלים אצל השני, אלא יתן לו חטים והוא יכין אותם בפני עצמו כל אחד ואחד כמנהגו כ"א.

*

בפסח האכילה היא בקדושה ואין צורך למתנת עניים לקדש האכילה

ה. בילקוט מנחם (להרמ"מ מרימנוב זצ"ל) עמ' קפ"ז כתב וז"ל העניין שמתנות עניים נאמר בתורה (דברים טז, א – יז) גבי שאר מועדות, ובפסח לא נאמר, ורק בשו"ע (או"ח סי' תכ"ט) איתא שצריך לקנות חטים ולחלק לעניים, שמעתי ממורי ז"ל עה"פ (ישעיה נה, י) כי כאשר ירד הגשם והשלג וגו' ושמה לא ישוב [כי אם הרוה וגו'], דמשמע דאח"כ ישוב, והוא דעל ידי מאכל האדם בקדושה שעובד השי"ת אזי הניצוץ הקדוש חוזר לשרשו, ועל כן בשאר מועדות נאמר מתנות עניים, כי צריך לצדקה, ועי"ז נתעלה ג"כ האכילה והשתיה שלו, אבל בפסח שכל האכילה בקדושה אין צריך למתנות עניים ועל כן לא נאמר בתורה גבי פסח מתנות עניים, רק בשו"ע איתא שצריך לקנות חטים ולחלק לעניים מפני שאין אנו אוכלים גם המצה בקדושה, ואם כן חזר הדין כמו בשאר מועדות שצריך למתנות עניים עכ"ל.

ובזה יש לפרש מה שאומרים בתחילת הסדר **הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, כל דכפין ייתי וייכול כל דצריך ייתי ויפסח**, ומקשים המפרשים דאם הכונה עתה להזמין להשתתף בסדר הול"ל בחוצות ובקול גדול ולא ספון בחדרו ובדלת נעולה, עוד מקשים דהא המצה הוא זכר למה שלא החמיץ בצקם להחמיץ בצאתם ממצרים ולא על אותו מצה שאכלו בארץ מצרים.

ולהאמור יש לומר שבתחילת הסדר אומרים הדברים בהתנצלות ובבקשה דלא זכינו לאכול מצה כדבעי לשם קדושה אלא מצה זו לדאבונינו היא מצה כדוגמת המצה שאכלו אבותינו ביצי"מ, ואין האכילה בקדושה כ"כ, ועל כן נצטוינו לתת קמחא דפסחא לעניים לקדש אכילתינו, וזה שאומרים כל דכפין ייתי וייכול והיינו שעוד קודם הסדר הזמנו עניים להיותם מסובים על שולחנינו כיון דלא זכינו לאכול מצה בהתרוממות הנפש ודו"ק.

^{כא} אחר כתבי ראיתי בקונטרס מה נשתנה (והוא קונטרס קטן בו עשרה טעמים בנתינת קמחא דפסחא, שנכתב ע"י הרה"ג אשר מנחם פינגרוהט ז"ל), עמ' י' שהביא מקובץ בית לוי כרך א' (תשנ"ב) בבירורי הלכות מהרב אברהם רובין שליט"א ששמע מפי כ"ק אדמו"ר מבעלו שליט"א בשם סבו הגה"ק מוהרי"ד זצ"ל, למה תקנו תקנת חלוקת חטים לצורך פסח יותר משאר מועדים, וזת"ד דיסוד שמחת עניים הוא האכלת העניים על שולחנו שדווקא, אך בפסח שמנהג ישראל תורה שאין האחד מתערב באכילתו של השני, וע"כ לא יוכלו העניים לבא להתארח בבית אחיהם, לכן הקדים הרמ"א כבר בסעיף הראשון של הלכות פסח דביום טוב פסח המנהג הוא לשדלוח החטים לביתו של העניכדי שיוכל לערוך בביתו על שולחנו, נמצא דאף ביום טוב של פסח נוכל לקיים שמחת יו"ט כמנהג כלל ישראל ע"ש, וברוך שכונתי לדעת גדולים.

שולחנו של אדם מכפר עליו

ובהקדמת דברי הרמ"מ מרימנוב זצ"ל יש לפרש מה שאמרו חז"ל (חגיגה כז.). רבי יוחנן ור"ל דאמרי תרווייהו בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר על אדם, עכשיו שולחנו של אדם מכפר עליו, ופרש"י שולחנו מכפר עליו בהכנסת אורחין עכ"ל.

ולאמור יש לפרש דבזמן שאין בהמ"ק קיים כח הקדושה הוא בזכות הכנסת אורחין על שולחנו ואז מאכלו בקדושה ונחשב כקרבן, ודו"ק.

כיום יאיר / הרב נח גדליה קוצקוב

בנוסח ברכת 'הזן'

וְאֶכְלֶתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבִרְכַּתְּ (ח, י)

הנה בסידורי נוסח ספרד ועדות המזרח מופיעה הפסקא בברכה ראשונה "כאמור פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון" וכן הוא בנוסח הרמב"ם רב עמרם ומחזור ויטרי. בסידורי נוסח אשכנז או שהקיפו מילים אלו בסוגריים או שהשמיטום בכלל.

שורש הענין הוא בדברי הכלבו שהובא בבית יוסף (או"ח סי' קפ"ז) שהקשה על נוסח זה, הרי אמרו בגמרא שמשא רבינו תיקן ברכת הזן, ואיך מופיעים בנוסחו של משה רבינו פסוקים מספר תהילים של דוד המלך עם הפניה לשם? ולכן מוחק הכלבו את המשפט הזה מהנוסח.

הדרישה מבאר שעיקר השאלה היא מה משה צריך להביא ראיה לדבריו מדברי דוד באמרו 'כאמור', הרי הוא גדול ממנו. אך בפשטות השאלה היא איך הגיעו דבריו של דוד לנוסח של משה. הב"י לא מקבל את דברי הכלבו וכותב שאין בהם הכרח, כי בהרבה מקומות מצינו כן שהובאו פסוקים מאוחרים בנוסח קדמון. זו תשובה חלקית שכן אף על אלו אנו שואלים כיצד זה יתכן.

והאמת ששאלה דומה לזו כבר שאל הרא"ש (ברכות פ"ז סי' כ"ב) והרשב"א (שם מ"ח, ב) על מה שאמרו חז"ל שיהושע תיקן ברכת הארץ דוד ושלמה תיקנו ברכת ירושלים, ולכאורה למ"ד שכל ג' הברכות דאורייתא איך הודו על הארץ במדבר, ואיך התפללו על בנין הבית וירושלים כשהיה הבית על תילו? מבארים הרא"ש והרשב"א ניש ביניהם שינויים קצת, ע"ש שיהושע דוד ושלמה תיקנו את אמירת הרעיון של הארץ ירושלים וכו', וכל דור "שיחק" עם הנוסח לפי הצורך באופן יופיעו ענינים אלו בנוסחו לפי מצב הדור. וכן נוכל לומר לכאורה לגבי ברכת הזן, שהרעיון הכללי שלה נתקן על ידי משה, אבל עשו בה תוספות נצרכות בהמשך הדורות אחרי דוד המלך.

ואכן המבי"ט (בית אלוקים שער היסודות פס"א) כותב שכל הפסוקים שנאמרו בתקופות מאוחרות בעצם כבר נאמרו על ידי משה רבינו, הוא ידע אותם והוא זה שחיבר אותם, וכן הפסוק הזה פותח את ידיך נאמר על ידי משה בברכת הזן כחלק מהנוסח, ואחרי שקבע דוד מילים אלו בספר תהילים הוסיפו בתקופה מאוחרת יותר את המילה 'כאמור', להדגיש שנוסח זה הועתק מכאן לספר תהילים. בעצם יסוד זה שכל הפסוקים היו ידועים לפני שנאמרו הביאו רבים את דברי המדרש (ב"ר אלבק סח, ומדרש תהילים קכ"ד) שיעקב אבינו בלילות בבית לבן היה אומר ספר תהילים, הרי שיעקב כבר ידע את ספר התהילים, ק"ו למשה שהיה אחריו.

ואם תאמר הא תינח שידע משה את הפסוק בתהילים, לשם מה היה לו להביאו בתוך הנוסח, מה מוסיף הפסוק פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון, על הידע שנאמר בנוסח קודם לכן, ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא? כתב בערוך השולחן, שפסוק זה היוה

פירוש למה שנאמר בו קודם לכן, נאמר ומכין מזון לכל בריותיו, מה הפירוש שהקב"ה מכין את המזון לכל בריותיו, התשובה היא, שהוא משביע לכל חי רצון, מדוע נאמר רצון ולא מזון, הרי הקב"ה נותן לכל אחד מן החיים מזון ולא נותן לו רצון, אלא הכונה שהוא נותן לכל בעל חי שמחה עם המזון המיועד לו שלא חסר לו המזון של אחרים, והפרה נהנית לאכול יומם ולילה קש ואין לה חוסר סיפוק מכך שאין לה טשולנט, וכן האדם לא מרגיש חסרון בכך שהוא לא אוכל כרשינים ותבן, וא"כ יש כאן הודאה על שביעות הרצון במזון לא פחות מאשר על עצם המזון עצמו.

ולענ"ד הביאור לתוספת זו היא, על פי האמור שמשנה רבינו תיקן ברכה זו על המן, והנה המן היה חומר גלמי שאין לו טעם או מרקם עצמי רק הכנה להזנת הגוף, והיתה בו תכונה נוספת שהוא השביע רצונו של כל אחד בהקשר לטעמו בשעת האכילה. ולכן ההודאה היתה מחולקת לשתיים, ומכין מזון לכל בריותיו – על עצם הכנת דבר הראוי להזנת התזונה הנצרכת לגוף, ובנוסף לזאת, פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון – שכל אחד לפי רצונו משביע את רצונו במרקם וטעם המזון. אך לאחר שכבר לא אכלו מן, הוצרכו להוסיף את המילה כאמור כדי לשייך מילים אלו לפסוק, כי במציאות הם כבר לא מדויקים כי לכל מאכל כבר מוגדר טעמו ומרקמו ואין זה נתון לרצון האדם.

לְדַעַת – אוצר ידיעות בפרשת השבוע / הרב אליעזר הלוי אפל

היכן נמצאת ארץ החוֹי?

וְהָיָה כִּי יִבְיָאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ בָּךְ שָׂמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָתַתָּה אֶת הַבְּרָכָה עַל הַר גְּרִזִים וְאֶת הַקְּלָלָה עַל הַר עֵיבָל: הֲלֹא הִמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן אַחֲרֵי דֶרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּעֶרְבָה מוֹל הַגְּלָגַל אֶצֶל אֱלוֹנֵי מֶרֶה (יא, כט-ל)

מצוות רבות נצטוו ישראל לקיימן ביום אשר יעברו את הירדן. בניית מזבח בהר עיבל, זביחת שלמים ואכילתם, כתיבת התורה על האבנים בהר עיבל, ומעמד הברכה והקללה על הר גרזים והר עיבל. האחרונה אף מוזכרת בפרשתנו, וחוזרת ומפורטת בפרשת כי תבא.

בפסוק בפרשתנו מפורט המקום בו יתקיים מעמד הברכה והקללה. התורה מבארת שמדובר בעבר הירדן המערבי, בארץ הכנעני, מול הגלגל, אצל אלונים מורה. על פי האמור לכאורה מדובר במקום בו ישב העם הכנעני, אחד מתוך שבעה העממין שישבו בארץ ישראל.

אך הגמרא בסוטה (לג:) מבארת שלא מדובר כאן בארץ הכנעני, כי אם בארץ החוֹי, עם אחר מעמי כנען. מה הכריח את הגמרא לומר שמדובר כאן בארץ החוֹי? רש"י שם מבאר שהכרח הגמרא הוא מפני שהרים אלו, הר גרזים והר עיבל, שכנו על יד שכם, ושכם העיר מיושבת מבני החוֹי, כמפורש במעשה דינה, "וירא אותה שכם בן חמור החוֹי".

שיטת הרמב"ן

ברם לפלא הוא, שלמרות דברי הגמרא הברורים כי העם החוֹי ישב בשכם ובסביבותיה, הרי שדעת כמה מרבותינו הראשונים כי בני החוֹי ישבו בכלל בעבר הירדן המזרחי, בארץ סיחון ועוג!

כך מפורש ברמב"ן בפרשת דברים. שם מוזכרות פעמים רבות ארצות עבר הירדן בשם ארץ רפאים, והרמב"ן מבהיר שם כי הרפאים הם הם החוֹי. שכן בהבטחת הבורא את הארץ לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, לא נזכר העם החוֹי בין העממין, ותמורתו באו הרפאים, כמפורש בפסוק (בראשית טו כ"א) "ואת החתי ואת הפרזי ואת הרפאים ואת האמרי ואת הכנעני ואת הגרגשי ואת היבוסי".

ואכן במדרשי חז"ל מבואר כי הרפאים הם הם העם החוֹי, אשר היו גדולים וענקים ולכן נקראו רפאים. על פי הדברים מסיק הרמב"ן כי החוֹי ישב בעבר הירדן בארץ סיחון ועוג. כדעת הרמב"ן הסכימו רבים ממפרשי המקרא.

מהי דעת רש"י בענין? רש"י מציין בפרשת לך לך כי הרפאים הם יושבי עבר הירדן בארץ סיחון ועוג. אך אין ברור האם הוא מסכים עם הקביעה כי הרפאים והעם החוֹי – חד הם.

אכן חידושו של הרמב"ן כי החוי הם יושבי עבר הירדן הינו מפליא, ונוגד לכאורה את דברי הגמרא, אך את הקושיה מיושבי שכם ניתן לדחות, כי היותו של שכם בן חמור חוי אינו ראיה על זהותם של כל יושבי שכם.

מה שלכאורה ניתן להקשות על הרמב"ן הוא מן הגבעונים. שהגבעונים באו להשלים עם ישראל בתחלת בואם לארץ, כמפורש בספר יהושע. ומפורש בפסוקים כי הגבעונים היו מבני החוי, ככתוב (ט, ז) "ויאמר איש ישראל אל החוי בקרבי אתה יושב ואיך אכרת לך ברית".

בין אם היו החוים יושבים בשכם, ובין אם בגבעון או בשניהם, זאת ברור מן הפסוקים כי לא היה מושבם בעבר הירדן!

אך בהתבוננות במדרשי חז"ל נראה, כי לא רק שאין משם קושיה על דברי הרמב"ן אלא אף ראיה! כך דרשו רבותינו בתלמוד ירושלמי (קידושין פ"ד ה"א) על מעשה הגבעונים, "אמר ר' אלעזר איררן כנחש. שנאמר [יהושע ט, כג] ועתה ארורים אתם. וכתוב [שם ז] ויאמר איש ישראל אל החוי. וכי חוי היו אלא שעשו מעשה חיוי. אמר יודע אני שאמר הקדוש ברוך הוא [בראשית ב, יז] כי ביום אכלך ממנו מות תמות. אלא הריני הולך ומרמה בהן ודן אוכלין ונענשין ואני יורש את הארץ לעצמי. כך עשו אילו אמרו יודעין אנו שהקב"ה אמר לישראל [דברים כ יז] כי החרם תחרימם החתי והאמורי והפרזי כאשר צוך ה' אלקיך. וכתוב [שם ז, ב] לא תכרת להם ברית. הרי אנו הולכין ומרמים בהן והם כורתין עמנו ברית מה נפשך יהרגו אותנו עברו על השבועה. יקיימו אותנו עברו על הגזירה. בין כך ובין כך הן נענשין ואנו יורשין הארץ".

דברי הירושלמי מורים כי אכן הגבעונים לא היו חויים, ונקראו בשם זה רק משום שדמו במעשיהם לאותו נחש הקדמוני שפיתה את חוה לאכול מעץ הדעת תוך חשבונות שונים, אותם חקו הגבעונים, ועל כך נקרא שמם חוי לדראון עולם על שם החויא-הנחש.

מכאן סרה הקושיה על דברי הרמב"ן, ואדרבה מתעצמת הראיה. שכן מה הכריח אכן את הירושלמי להקשות "וכי חוי היו?" אם לא דברי הרמב"ן שבני החוי ישבו בעבר הירדן!

ואכן זיהויים של החויים אם יושבי ארץ סיחון ועוג יש לה סימוכין ממקראות רבים בספר יהושע, בהם נזכר העם החוי כיושב על יד החרמון, הגובל כידוע בארץ סיחון ועוג. כך למשל כתוב (יא ג) - "הכנעני ממזרח ומים והאמרי והחתי והפרזי והיבוסי בהר והחוי תחת חרמון בארץ המצפה".

גם בספר שופטים (ג, ג) נכתב בפירוש "והחוי יושב הר הלבנון מהר בעל חרמון עד לבוא חמת".

דברי רש"י הפלאיים

למרות כל האמור, הרי כבר נתבאר שדברי הגמרא בסוטה מורים כי החוי הם יושבי שכם וסביבותיה, וכך דרשו שמעמד הברכה והקללה בהר גרזים והר עיבל התקיימה בארץ החוי.

נפנה מכאן אל דברים פלאיים שכתב רש"י בפרשת משפטים אודות העם החוי. בפסוק בפרשת משפטים מבואר כי הבטיח הקב"ה לשלוח את הצרעה לפני ישראל במלחמותיהם באויביהם, כדי שתלחם בהם, ככתוב (שמות כג כח) "ושלחתי את הצרעה לפניך וגרשה את החוי את הכנעני ואת החתי מלפניך".

בפסוק כאן מפורשים שלשה עממים מעמי כנען, אך לא כולם. מדוע לא נזכרו כל עמי כנען? במפרשים ביארו בביאורים שונים, כמו למשל שהם היו התקיפים והחזקים בעמי כנען וכדומה. אך רש"י בא בדברים מפתיעים וכותב שם – "והצרעה לא עברה את הירדן. והחתי והכנעני הם ארץ סיחון ועוג, לפיכך מכל ז' אומות לא מנה כאן אלא אלו. וחוי אע"פ שהוא מעבר הירדן והלאה, שנו רבותינו במס' סוטה, על שפת הירדן עמדה וזרקה בהם מרה".

דברי רש"י מפתיעים. עצם הענין שהצרעה נלחמה עם ישראל רק בעבר הירדן המזרחי, ולא עברה את הירדן, מפורש בגמרא במסכת סוטה (לו.). אך שם לא נזכרו כלל שמות עמי כנען! רק התבאר שהצרעה נלחמה לפנייהם במלחמות סיחון ועוג, ולא עברה את הירדן, כי אם עמדה על שפת הירדן וסייעה לישראל במלחמות בתוך ארץ כנען, ופשטות דברי הגמרא הם שהצרעה נלחמה בכל עמי כנען ממקומה על שפת הירדן!

דבריו של רש"י המפרטים מי בדיוק ישב בכל מקום, ומי מן העמים "זכה" להלחם עם הצרעה - הם חידושו של רש"י, אין להם מקור בשני התלמודים ובמדרשי חז"ל הנמצאים בידינו.

פלאיים הם יותר דברי רש"י כי החתי והכנעני יושבים בארץ סיחון ועוג, גם זאת הוא דבר שנתעלם מאתנו מקורו. מתוך הפסוקים משמע שבני חת ישבו בחברון ולא בעבר הירדן. ואכן המהרש"א במסכת סוטה (לו.) עומד ותמה על דברי רש"י אלו.

מכורח הקושיה, רצה הגאון בעל תורה תמימה להגיה בדברי רש"י, כי נתחלפו כאן החוי והחתי. העם החוי, הוא הוא שישב בעבר הירדן, וכדברי הרמב"ן הנזכרים מעלה, שהחוי הוא הוא יושב ארץ הרפאים. ואלו העם החתי ישב בעבר הירדן המערבי בתוך ארץ כנען, והוא הוא שספג את ארס הצרעה.

מקור דברי רש"י - בפרשתנו

ברם, אם לא נשלח יד להגיה בדברי רש"י, נוכל למצוא את מקורם של הדברים בפרשתנו, ונבין מנין לו לרש"י כי רק העם החוי שבארץ ספגו את מכות הצרעה.

שכן, דברי גמרא בסוטה שהצרעה לא עברה את הירדן, מלבד זאת שנאמרו בקבלה וברוח הקודש, הם גם מסתברים בסברא. הרי רואים אנו בכל מלחמות ישראל בארץ,

המוזכרים בספר יהושע ושופטים, שהמלחמות התנהלו כדרכם, בנסים המלובשים בתוך הטבע (להוציא חלק מן המלחמות כמו מלחמת יריחו והמלחמה במלכי כנען שהתנהלה באבני אלגביש), וארכו שנים רבות. מאידך, הצרעה היא דרך של מלחמה שמעל הטבע ובמהירות, כמלחמות סיחון ועוג, שכמבואר במדרשים לא ארכו זמן רב. מכך שהמלחמות התנהלו לאורך זמן, מוכח כי הצרעה לא עברה את הירדן.

אך זאת רק אם נפרש שהצרעה סייעה רק במלחמות מסויימות. כי אם נבין את דברי הגמרא כפשוטם שהצרעה סייעה בכל המלחמות שבארץ כנען, שוב חוזרת הקושיה למקומה מדוע ארכו המלחמות זמן רב כל כך.

מתוך דברים אלו למד רש"י כי הצרעה לא סייעה כי אם במלחמות שהיו סמוכות לכניסתם של ישראל לארץ. אך מהם מלחמות אלו? הרי במלחמת יריחו אין אנו מוצאים את הצרעה מופיעה שם, וגם לא במלחמת העי ובשאר המלחמות שלאחריהן!

ברם, בהתבוננות בדברי חז"ל נראה כי כבר הוצרכו ישראל להלחם עוד לפני מלחמת יריחו. כך מפורש אכן בגמרא סוטה, המתארת את מה שעשו ישראל ביום בו עברו את הירדן. וכך הם דברי הגמרא במסכת סוטה (לו.) "בא וראה כמה נסים נעשו באותו היום: עברו ישראל את הירדן, ובאו להר גריזים ולהר עיבל יתר מששים מיל, ואין כל בריה יכולה לעמוד בפניהם, וכל העומד בפניהם מיד נתרוז, שנאמר: את אימתי אשלח לפניך והמותי את כל העם אשר תבא בהם וגו', ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדוהו בסיד, וכתבו עליהם את כל דברי התורה בשבעים לשון, שנאמר: באר היטב; והעלו עולות ושלמים ואכלו ושתו ושמחו, וברכו וקללו, וקיפלו את האבנים ובאו ולנו בגלגל, שנאמר: והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון, יכול בכל מלון ומלון? ת"ל: אשר תלינו בו הלילה, וכתוב: ואת שתים עשרה האבנים האלה אשר לקחו וגו'".

לפי דברי הגמרא הלכו ישראל ביום ההוא, מן הירדן עד הר גריזים והר עיבל – יותר מששים מיל, מרחק רב מאד. עצם הליכת מרחק כזה בשעות בודדות (שכן הם הספיקו עוד כמה דברים ביום ההוא, וחזרו לגלגל!) הינו נס עצום. אך לא פחות מכך הוא הנס, כי לא הוצרכו להלחם בכל העמים שישבו בדרכם, וכדברי הגמרא כי "כל העומד בפניהם מיד נתרוז".

עתה נצרף את כל החלקים שבידינו -

(א) הצרעה עמדה על שפת הירדן, ונלחמה מעל לדרך הטבע על ידי שפיכת ארסה למרחוק.

(ב) ישראל הלכו באותו יום מהלך רב וכל מי שעמד בפניהם מת במיתה על טבעית.

(ג) ישראל הלכו באותו יום אל הר גריזים והר עיבל שבארץ החוץ (כדברי הגמרא סוטה לג: הנזכרים, על הפסוק בפרשתנו).

המסקנה היא בלתי נמנעת, כדברי רש"י - "וחוי אע"פ שהוא מעבר הירדן והלאה, שנו רבותינו במס' סוטה, על שפת הירדן עמדה וזרקה בהם מרה".
אכן רש"י התבסס על דברי הגמרא בכמה מקומות עד להסקת מסקנתו הברורה!

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

בכל אות נפשך תאכל בשר

פִּי יִרְחִיב ה' אֶלְקִיךָ אֶת גְּבֻלְךָ פֶּאֶשֶׁר דְּבַר לְךָ וְאָמַרְתָּ אֲכַלָּה בֶּשֶׂר פִּי תֵאוּה נִפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בֶּשֶׂר בְּכָל אֹת נִפְשְׁךָ תֹאכַל בֶּשֶׂר. פִּי יִרְחַק מִמָּךְ הַמָּקוֹם... רַק חֹזֶק לְבַלְתִּי אֶכֶל הַדָּם פִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבֶּשֶׂר... לֹא תֹאכְלֵנוּ לְמַעַן יִיטֵב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ (יא כ-כה)

פסוקים אלו טעונים ביאור. א. מדוע כפלה התורה 'כי תאוה נפשך לאכל בשר'. בכל אות נפשך תאכל בשר. ב. עוד יש להבין כיצד התורה מתירה לאכול 'לתאוה'. הלא תמיד התורה מזהירה להתרחק מהתאוות ואיך כאן התורה מתירה תאוה. ג. בגמ' מכות (כג:) מבואר שאכילת דם משוקץ ומתועב 'ונפשו של אדם קצה בהם'. וא"כ קשה מדוע צריכים שהתורה תאסור זאת ולא די בכך שאדם מעצמו נרתע ממנו, וביותר יש להבין לשון הפסוק 'רק חזק' שלכאורה אין צריך חיזוק לדבר פשוט זה. ד. עוד יש להבין הקשר בין הזהירות מאכילת דם, להטבה לבנים.

ובהתבוננות בלשון התורה משמע שיש כאן ב' תאוות. 'תאוה נפשך'. 'אוות נפשך'. והחילוק בניהם כי בהתחלה התורה מדברת על אכילה של תאוות הגוף ולזה נאמר בלשון תאוה. ואילו 'אוות נפשך'. מדובר על רצון יותר נעלה, וזה אכילה שיש בה קדושה. ובאה התורה לומר כי גם שיש לאדם תאוה גשמית לאכול, צריך הוא להעלות את האכילה למקום של קדושה. וכמו שפירש הבעש"ט את הפסוק "רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף". (תהילים קז, ה). שהסיבה שהקב"ה ברא את האדם עם רעבון וצימאון לאכילה ושתיה, זה בגלל שיש בהם ניצוץ של קדושה ששייך לנפש, וזה הפירוש 'נפשם בהם תתעטף' כלומר שהרצון של הנפש מעוטף ומכוסה ברעבון וצמאון של הגוף.

וכן פירש הגר"א את המשך הפסוק: "ולא תאכל הנפש עם הבשר". שהזהירה התורה שלא יהיה האדם להוט ובהול באכילתו את הבשר, וישקיע בתאוה זו את גופו ונפשו, אלא 'ולא תאכל הנפש עם הבשר'. כלומר שבשעה שהינך אוכל את הבשר, הישמר והזהר לבל תאכל בזה גם את הנפש בהיותך שקוע כל כולך בהנאת אכילתך. ולזה מיושב שאה"נ התורה לא התירה את 'התאוה' אלא אדרבא באה להזהיר ממנה.

וביסוד זה ביאר רבי ירוחם ממיר זיע"א (ויקרא עמ' ר"ד) למה התורה כותבת על אכילת דם 'רק חזק' אע"פ שנפשו של אדם קצה בו מעצמו, שהתורה באה ללמדנו יסוד גדול בתאוות. שישנם תאוות שנראים בעינינו כטובות ונחמדות, ואדרבא נפשו של האדם מחמדתן ומתאוה להם כדוגמת גזל ועריות. אבל כולם ביסודם שיקוץ הם. וכבר אמרו חז"ל "מים גנובים ימתקו". הרי שגם התאוה עצמה אינה הדבר בעצמו אלא מה שהדבר 'באיסור', נותן בו טעם. אמנם העניין שעל ידי כח התאוה אדם משתבש להתאוות גם לדברים המשוקצים ביותר. כמו שכתוב בפסוק "ובשקוציהם נפשם חפצה". (ישעיהו סו,

ג). שקוציהם ממש, ובכל זאת ע"י התאוות נפשם חפצה בהם. ולזה הזהירה תורה מאוד באכילת דם אע"פ שהוא שיקוף לנפש, כי באמת ביסוד שורש התאוות אין חילוק בין דם לשאר התאוות, כי ביסודם שקץ הם אלא שכח התאוות מטשטש את השיקוף עד שאדם לא מבחין בשיקוף עצמו.²²

ומסיימת התורה 'למען יטב לך'. כי על ידי אכילת דם, מולידה טבע אכזריות בגוף. וטבע האב עובר לבנים, לכך אמר כשלא תאכל הדם ייטב לך ולבניך אחריו שלא יהיה האכזריות קנין דבק בזרעו.

ומה שהתורה הקדימה כי ירחיב ה' גבולך וכו'. ביאר הכלי יקר, שהתורה באה לרמוז, מהו הדבר שגורם לאדם לרצות לאכול בשר לשם 'תאוות'. 'כי ירחיב ה' אלוהיך את גבולך'. שהתאוות מתחילות ממה שאדם חי בהרחבה יתרה, ולא עושה גדרים לעצמו להסתפק במה שיש לו, אלא מחפש את מה שמעבר לכך. ועוד ירמוז שככול שאדם מספק תאוותו, כך היא תגדל יותר, ולהפך כשאדם גודר עצמו התאוות פוחתות. כמו שאחז"ל (סוכה נב:): משביעו רעב, מרעיבו שבע.

וממשיכה התורה לומר 'כי ירחק ממך המקום' כלומר שאדם מתרחק מהקב"ה ממילא גורם שיתעורר בו תאוות לדברים אחרים. וכמו שכתב רבינו אוה"ח (ויקרא כה, לז) וז"ל: כי כשאדם הולך אחר גרונו ויטה גבול התאוות שבו למותרות, בזה יחשיך אור הנפש, **כי כשזה קם, זה נופל**. כשמתרבה תאבון המורגש מתמעט תאבון הרוחני, והוא מאמר הכתוב "צדיק אוכל לשובע נפשו". (משלי יג, כה). לא להנאת ההרגש עכ"ל.

ואע"פ שהתירה התורה אכילת תאוות, מכל מקום זה רק 'כצבי וכאייל', ולא כ'שור וכשב'. שהם מצויים בביתו של האדם וקל להשיגם לאוכלם, אלא כצבי וכאיל, שהם חיות שצריך לטרוח הרבה בכדי לצוד אותם, וממילא ימעיט אכילת תאוותיהם.²³

²² עיי"ש שהוסיף וז"ל: האדם העדין ודאי יקשה לו לאכול בשר בעלי חיים כי אצלו זה ממש גועל נפש. אמר הכתוב (ישעיהו כח, ח) "כי כל שולחנות מלאו קיא צואה בלי מקום". אין זה משל או מליצה. אלא קיא צואה ממש. כי אחרי שאחרי כן, הוא צואה. ואח"כ הלא זה מעורר גועל נפש אצל הכל. ומדוע לא תגעל הנפש העדינה גם בתחילה? כשמגשים בשר צלי הנותן ריח למרחקים הריח הלא הוא מהזיעה והזוהמא שמבע"ח, ובוה הלא מתענגים נפשם, והוא להם לריח נוח! השומן של בע"ח שהוא שמנונית הזוהמא, בזה בודאי היה צריך לעורר גועל נפש, ולבסוף אדרבה, זה עוד נחמד ומשובח ביותר? עכ"ל.

²³ ובספר 'זאת זכרון' כתב לפרש ע"ד רמז. שצבי ישן בעין אחת סגורה. ועין השנייה פתוחה ומביט תמיד לאחוריו. וכמו כן בשעת אכילה צריכים להשאיר 'עין אחת פתוחה' ולא לשכוח מעבודת ה'.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר)

**האיך חיזק הגר"ח שמואלביץ מי שהרגיש שהשפעתו אינה
פועלת עוד לקרב רחוקים?**

פִּי יִסִּיתֶךָ אַחִיךָ בֶּן אִמְךָ או בֶּנְךָ או בִּתְךָ או אִשְׁתְּ חֵיקְךָ או רֵעֶךָ אֲשֶׁר כָּנַפְשְׁךָ בְּסִתְרֵךָ לֵאמֹר
נִלְכָה וְנַעֲבֹדָה אֱלֹהִים אַחֲרֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אֶתָּה וְאַבְתִּיךָ... לֹא תֵאבְּדָה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע
אֵלָיו וְלֹא תַחֲוֶס עֵינֶיךָ עָלָיו וְלֹא תַחְמַל וְלֹא תִכְסֶה עָלָיו. פִּי הָרַג תִּהְיֶה בּוֹ
בְּרֵאשׁוֹנָה לְהַמִּיתוֹ וְיָד כָּל הָעָם בְּאַחֲרֹנָה. וְסִקְלָתוֹ בְּאַבְנֵים וּמֵת 'פִּי בִקֵּשׁ לְהַדְיָחְךָ' מֵעַל ה'
אֶלְקִיךָ הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִפִּי עֲבָדִים (יג, ז-יא)

עומדים אנו בסדרה של עשר שבועות. משבעה עשר בתמוז עד ט' באב יש שלשה שבועות, ומאז יש שבעה דנחמתא. פרשת ראה, היא הפרשה השלישית מהשבע דנחמתא. בשבועות האחרונות הבאנו מספה"ק (ע' פרי צדיק ועוד) כי אלו שבע שבועות מכוונים כנגד השבע מידות, באופן, כי השבוע, מכוון כנגד מדת התפארת, מדתו של יעקב אבינו. ואתחנן – חסד, אהבה, עקב – גבורה, יראה, ראה – תפארת, רחמנות. רחמנות היינו מדת החסד תוך הגבורה. ועלינו לעיין בפרשת השבוע שמצינו בה מדת הרחמנות וכפי שיתבאר בס"ד.

הנה דיני נפשות חמורים ביותר, ואפי' על ספק נפשות מחללין את השבת. ואף בזמן שביהמ"ק קיים כאשר הסנהדרין היה בכוחם לדון נפשות, לא היה הדבר שכיח שיגמר דינו של מישהו למיתה כמבואר במשנה סוף פ"ק דמכות, ומכח ריבוי הדרישות וחקירות והלכות שונות שנאמרו בהלכות אלו.

חמשה לאוין

לא כן בפרשה אחת, בפרשת השבוע, בפרשת מסיח ומדיח, שנאמרה בה חמשה לאוין!
"לֹא תֵאבְּדָה לוֹ! וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו! וְלֹא תַחֲוֶס עֵינֶיךָ עָלָיו! וְלֹא תַחְמַל! וְלֹא תִכְסֶה עָלָיו!"
וכפרש"י ונספק לדינא ברמב"ם (הלכ' סנהדרין י"א, ה') וז"ל "המסית אין דינו כשאר דיני נפשות, מכמנין לו את העדים, ואינו צריך התראה כשאר הנהרגין, ואם יצא מבית דין זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה מחזירין אותו, יצא חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות אין מחזירין אותו, ואין טוענין למסית, ומושיבין בדינו זקן וסריס ומי שאין לו בנים כדי שלא ירחמו עליו". וכמו כן מצינו ברמב"ם (הלכ' ממרים ה', י"ד) "לכל אין הבן נעשה שליח להכותו ולקללו, חוץ ממסית ומדיח, שהרי אמרה תורה לא תחמול ולא תכסה עליו".

אכזריות או רחמנות?

וביאור הדבר מצינו בדברי הרמב"ם עצמו הנ"ל בהלכ' סנהדרין לבאר שהנהגה זו של אכזריות מושרשת במדת הרחמנות וז"ל **"שהאכזריות על אלו שמטעין את העם אחרי ההבל, רחמים הוא בעולם, שנאמר "למען ישוב ה' מחרון אפו ונתן לך רחמים", עכ"ד.**

כי ביקש!

והנה מצינו דבר נפלא ביותר שיכולים ללמוד מפרשת מסית – משתי מילים שהתורה"ק גילה בביאור חומר הענין והוא במשנת הסבא מקעלם שאמר דבר נורא נוראות, והוא בספרו חכמה ומוסר (חלק א' מאמר רכ"ז וחלק ב' מאמר שנ"ה), כי אף מי שאינו מצליח להדיח חבירו מדרך הטובה, והיה רק מדבר לו ומשתדל לשכנע אותו כבר יש לו דין מסית, וכמפורש בקרא **"וּסְקַלְתוּ בְּאֲבָנִים וְיָמַת פִּי בִקְשׁ לְהַדִּיחַךָ מֵעַל ה' אֱלֹהֶיךָ"**, והרי מדה טובה מרובה, וא"כ אף כאשר רק **ביקש לקרב**, זוכה להיפך מכל פרשת המסית. ומבואר בדבריו כי דבר זה נוגע לעצמו ונוגע לאחרים. כאשר לומד בעניני מוסר ויראת שמים, ומשתדל בעצמו להתקרב להבורא כל עולמים, הרי בעצם הלימוד מגלה דעתו כי הוא **"מבקש להתקרב"** ההיפך מ"מבקש להדיח". וכמו כן בנוגע לאחרים, אם מישהו שהוא בבחינת חכם לב יקח מצוות, ומבין עד כמה התורה"ק מחמיר על מישהו שהוא **"ביקש להדיחך מעל ה' אליקך**, שאסור לרחם עליו וכמו שנתבאר לעיל בארוכה, והולך ומשתדל לקיים להיות **"ביקש לקרב לה' אליקך"**, הרי אין קץ למתן שכרו!

חשיבות ברכת "ולמשינים"

ודבר זה זוכים לקיים מדי יום ביומו לכל הפחות שלשה פעמים, וכמבואר בדברי הרמב"ם (הלכ' תפלה ב' א') כאשר מתאר איך שתקנו ברכת "ולמשינים" ואלו דבריו **"בימי ר"ג רבו האפיקורוסין בישראל, והיו מצירים לישראל, ומסיתין אותן לשוב מאחרי השם, וכיון שראה שזו גדולה מכל צרכי בני אדם (!) עמד הוא ובית דינו, והתקין ברכה אחת שתהיה בה שאלה מלפני השם, לאבד האפיקורוסין, וקבע אותה בתפלה, כדי שתהיה ערוכה בפי הכל, נמצאו כל הברכות שבתפלה תשע עשרה ברכות", עכ"ד.** הרי בברכה זו זוכים כולנו להיות ההיפך מלהיות **"ביקש להדיחך"**, כי הרי מתפללים לאבד אלו שמדיחים רח"ל, וראוי שנכוון בברכה זו כאשר מבינים גודל ערכה בעיני השי"ת.

אין למדוד התוצאות

זאת ועוד, כי יש כמה פעמים שאנשים יוצאים ומשתדלים לקרב רחוקים, וגם לרבות אלו שעוסקים לקרב קרובים, ולא דוקא אלו אלא גם כאשר האדם מדבר עם חבירו ורוצה להתחזק בענין מסויים בתורה ומצוות ועבודת ה', הרי לומדים אנו כאן, כי אין הדבר נמדד כפי התוצאות, ואין להתייאש ח"ו אם לא רואים פירות, אשר כמובן ההשתדלות בלי תוצאות יכול לגרום להאדם להתרשל בהשתדלותו – אבל כאן לימד אותנו התורה"ק עד כמה חביבה היא עצם ההשתדלות! כי הרי אם נאמר מיתה חמורה ביותר, מכח **"כי ביקש להדיחך"** הרי מדה טובה מרובה פי חמש מאה פעמים!

ואמנם ראיתי סיפור שהגר"ח שמואלביץ חיזק מישהו שהתעסק בקירוב רחוקים בנסיעות מחוץ לעיר לדבר עמהם וכו' ולא ראה הצלחה במעשי ידיו, ובתקופה מסויימת הרגיש שדבריו לכאו' אינם עושים רושם, והראה לו הגר"ח המבואר לעיל כי עצם ההיפך מ"ביקש להדיחך", הוא העיקר, ובוזה חיזק אותו להמשיך.

אפי' להתחזק יחיד

והנה יתכן שאם האדם יודע שיש ציבור של אלפי יהודים שמחכים לשמוע ממנו איזה דרשה, ציבור שרוצים להתעורר, אז ינצל ההזדמנות להשפיע עליהם להתחזק – אולם לפי המבואר, הרי גודל חומר פרשת מסית נאמרה גם באופן שיש יחיד שמדבר לו בסתר ואין רואה ואין ציבור, רק ראובן שמשפיע על שמעון – וא"כ מדה טובה מרובה, כאשר ראובן ושמעון מתיישבים יחד להתעורר ולהתחזק, הרי אז אין קץ למתן שכון, ואין לשער גודל הנחת רוח שגורמים לעילא. וזאת אף כאשר מסתפקים מראש האם יצליחו לשנות לטובה – כי עצם הביקוש לעשות הטוב, כבר נחשב למעלה כדבר נפלא ביותר. וכאשר נאמר הני חמשה לאוין באופן חיובי בנוסח של "מדה טובה מרובה" הרי "תאבֶּה לו! וְתִשְׁמַע אֱלֹהֵי! וְתַחֲמוֹל! וְתִכְסֶּה עָלָיו!", והכל למה? בגלל כי עשה ההיפך מ"ביקש להדיחך"!

לשנות ההרגשים מרגע לשני

וכאשר עוסקים בפרשה זו כדאי שנלמוד יחד דברי השפת אמת שמאיר אור חדש, וכמה הלכתא גבירתא ויסודות נכבדות, ואלו דבריו בשנת תרמ"א בפרשה של המסית, ונלמוד אותה בס"ד קטע קטע כפי הבנתי הקלושה וז"ל "צריך כל אדם להכין עצמו למצוה זו כי הוא ענין נכבד להיות מתפעל האדם להתהפך כרגע לשונא ממש ע"י ההסתה לקיים לא תחמול ולא תכסה". פי' כי עד הנה היית מצווה במצות עשה דאורייתא של ואהבת לרעך כמוך, ועתה, מכח מה שנעשה פלוני להיות "מסית" הרי מצווים מרגע לשני להיות לו כשונא ממש, ומצווים בשתי לאוין הנוגעים ללבו של אדם "לא תחמול ולא תכסה". כי גם הרגשות האדם משועבדים הם להתורה"ק.

בשנאה להיצר הרע זוכים להרוג אותו!

ישוב ממשיך השפת אמת לגלות עוד שתי מרגליות אודות המשך הציווי "הרוג תהרגנו" וז"ל "ומכל שכן שזה קאי על היצה"ר וסט"א שהוא המסית ומדיח. ואם נעשה האדם שונא ממש ע"י הסתה. יוכל להרוג אותו. כמ"ש אח"כ כי הרוג תהרגנו ע"י השנאה כנ"ל". פי' כי עצם השנאה כלפי היצר הרע פועל שיהיה בכח האדם להרוג אותו! וידועים דברי החובת הלבבות (שער יחוד המעשה פ"ה) "ואמרו על חסיד, שפגע אנשים שבים ממלחמת אויבים, ושללו שלל אחר מלחמה חזקה, אמר להם: שבתם מן המלחמה הקטנה שוללים שלל, התעתדו למלחמה הגדולה! אמרו לו: ומה היא המלחמה הגדולה? אמר להם: מלחמת היצר וחייליו". ונבוא לצייר הדברים כפי שמתאר לנו ריש לקיש (ב"ב טז.) "הוא שטן, הוא יצר הרע, הוא מלאך המות". ולכן לו יצוייר שידע האדם שרצ"ל המלאך המות מגיע לבקר אותו, הרי בודאי ימלא שנאה נגדו וישתדל בכל עוז

להשקיע כח ומוח איך ללחום נגדו אם יתגלה לו הסוד איך לנצחו. והרי אותו שנאה חייבים להרגיש נגד השטן כאשר משתדל ללחום נגדינו במלחמת היצר מדי יום ביומו. ושנאה זו גופא מועיל שנוכל לקיים "הרוג תהרגנו!"

מחליש כח היצה"ר מכל כלל ישראל

ושוב מוסיף השפת אמת ללמד אותנו עוד ידיעה נכבדה בביאור המילים "הרוג תהרגנו" וז"ל "הרוג הוא בפרטות מה שמסית לו. ותהרגנו הוא לגמרי, שע"י נסיון אחד זוכה להתקדש בכל. ועוד ידך תהי' כו' ויד כל העם באחרונה. פי' כמ"ש כל ישראל ערבים זה בזה. א"כ מכל שכן שמה שגובר א' והורג היצה"ר שבו מזכה לכל ישראל שלא יהיה עוד כח להיצה"ר באותו דבר כמו מקודם. וזה עצמו צריך להוסיף כח לכל עובר ה' במה שיודע שע"י תגבורת שלו יחליש כח היצה"ר נגד כל ישראל כפי הכח של הנסיון(!)".
דברים נפלאים שחייבים לזכור בכל עת ובכל שעה, שאפי' כאשר האדם נמצא ביחידות ואין שם מישהו שרואהו, אבל ידע נאמנה כי עצם הנצחון נגד יצרו בנסיון זו יפעול ש"יחליש כח היצה"ר נגד כל ישראל!"

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה'

אשדוד

מה המיוחד במצוות הצדקה שבזכותה ניצולים מדינה של גיהנום

פְּתַח הַפֶּתַח אֶת יְדֶךָ (טו, ח)

כתוב בגמ' (בבא בתרא דף י עמוד א) וזו שאלה שאל טורנוסרופוס הרשע את ר"ע: אם אלקיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם? א"ל: כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנום. א"ל: [אדרבה], זו שמחייבתן לגיהנום! אמשול לך משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא כועס עליו? ואתם קרוין עבדים, שנאמר: כי לי בני ישראל עבדים! אמר לו ר"ע: אמשול לך משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שכעס על בנו וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא דורון משגר לו? ואנן קרוין בנים, דכתיב: בנים אתם לה' אלקיכם. אמר לו: אתם קרוים בנים וקרוין עבדים, בזמן שאתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין בנים, ובזמן שאין אתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין עבדים, ועכשיו אין אתם עושים רצונו של מקום! אמר לו, הרי הוא אומר: הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית, אימתי עניים מרודים תביא בית? האידנא, וקאמר: הלא פרוס לרעב לחמך.

הקשו המפרשים, הרי אינו דומה המשל לנמשל, דהכא צוהו בהדיא פתח תפתח וגו' לענייך וכו' [דברים ט"ו י"א].

ותירץ בבן יהוידע, דהוא מוקים להני קראי, שמצוה לתת לו כדי חיותו דוקא, לחם צר ומים לחץ, ומ"ש [שם שם ח'] די מחסורו אשר יחסר לו, אינו מפרש ליה אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו, אלא מפרש אשר יחסר לו משיעור שהוא כדי חיותו דוקא, ולהכי מקשי ליה, איך אתם מפרנסים אותם בשופע גדול, והשיב כדי לזכות.

*

והקשה הרב נוימן בספרו דרכי מוסר (ראה) אם כדי לינצל מדינה של גיהנום היה יכול הקב"ה לתת במקום זה מצוה אחרת ולא יהיו צריכים עניים לסבול בשביל זה.

עיקר הצדקה היא לתת לשני הרגשה טובה

אלא תירץ ע"ז הסבא זצ"ל מקלם מרן ר' ש. ז. כי המצוה של צדקה היא לא רק בזה, שנותנים צדקה לעניים, בזה לבד עוד לא נגמרה השלימות של המצוה, השלימות של מצות צדקה היא, שע"י הצדקה יגיע האדם לאהוב את חברו ויגיע לואהבת לרעך כמוך,

ואי אפשר להגיע לה, אלא ע"י מצות צדקה. ואמר חידוש, אם אחד נותן צדקה ועדיין לא הגיע למדרגה, להרגיש את צער חברו וסבלו, אלא הוא נותן צדקה מפני שהוא ירא אלוקים ורוצה לקיים את הציווי של הקב"ה, עדיין לא קיים את מצות צדקה בשלימות. כי התכלית והמטרה של הצדקה היא, שיגיע למדרגה, שישכח שיש מצוה, אלא הוא נותן צדקה מפני שיודע שחברו רעב אז הוא מרגיש כאילו הוא בעצמו רעב, וע"ז נאמר "ואהבת לרעך כמוך", ממש כמוך. כמו שאתה מצווה לאכול ולשתות, שכתוב "ונשמרת לנפשותיכם", ואם הוא מענה את עצמו, יש לו עבירה, בכל זאת, כשהאדם רעב ואוכל, לא זוכר אז שיש מצוה לאכול, אלא הוא אוכל, מפני שהרעב מכריח אותו לאכול, כך צריך להיות ואהבת לרעך. אעפ"י שיש מצוה, לא יעשה בשביל המצוה, אלא מפני שמרגיש את הרעב והסבל של חברו, כאילו הוא סובל ממש, אם זוהי התכלית של הצדקה, א"כ אי אפשר להחליף אותה במצוה אחרת, כי רק ע"י הצדקה יכולים להגיע למדרגה זו.

ומצאתי את היסוד הזה גם בס' כתב סופר בפ' משפטים על הפסוק אם כסף תלוה. וז"ל: ונ"ל לפרש אם דהכא שאמר בלשון רשות דמצות צדקה וגמ"ח תהי' באופן שיהי' האדם מרחם על העני וישתתף בצערו לעזרו ולסעדו וכך המצוה, ולא יתן או ילוה בעבור שהוא מוכרח מאת ד', אלא שירחמנו בלבו וילוה ויתן כמו שהיה רשות אי בעי עביד, כנ"ל נכון וזהו כונת המדרש הה"ד טוב איש חונן ונותן, לא די שיתן לאשר הוא מוכרח ומצווה מאת ד', אלא שיהי' חונן ומרחם עכ"ל.

בזה אפשר לתרץ את קושית המהרש"א במס' כתובות (דף ס"ז) דאמרינן שם ונקדימון בן גוריון לא עבד צדקה והתניא כשהי' יוצא מביתו לבית המדרש כלי מילת היו מציעין תחתיו ובאין עניים ומקפלין אותן מאחוריו, איבעית אימא לכבודו עבד, וז"ל המהרש"א ואין להקשות הא אמרינן כי צדקה, אפי' שלא לשמה, יש לו שכר עליה, כדאמרינן כדי שיחי' בני הרי זה צדיק גמור, די"ל האי שלא לשמה גרע טפי עכ"ל אבל לפי דברנו אפשר לתרץ אעפ"י שאם נותן צדקה מצווה אבל זה לא נקרא מצות צדקה, כי צדקה היא רק אם הוא נותן, מפני שמרגיש את צער חברו והסגולה שיתקיים הרכוש של אדם, הוא רק במצות צדקה, אבל שאר מצות אין להם הסגולה הזו, לכן אעפ"י שאם עושין וכונתם לכבודו ג"כ מקבל שכר, אבל המצוה הזו אין לה הסגולה, שיתקיים הכסף, רק אם הוא נותן בשביל אהבת רעים וזוהי צדקה. עכ"ד הרב נוימן זצ"ל.

ונעתיק פה קטע שכתב הרב פנחס ברייער שליט"א

חז"ל במסכת בבא בתרא מלמדים אותנו, שהנותן צדקה לעני מקיים שש מצוות, ולעומתו המפייסו בדברים מקיים אחת עשרה מצוות!

נשאלת השאלה: איך ייתכן שאדם, שהעניק לעני כסף לקניית מזון ובכך החיה את נפשו, זוכה רק בשש מצוות, ואילו חברו, שאין לו אפילו פרוטה אחת לתת לעני ולכן פייסו בדברים - זוכה בסכום כפול כמעט של זכויות? על מה ולמה?!

התשובה היא: מזון, או כל נתינה פיזית אחרת, אלו נתינות מוגבלות ותחומות. יש גבול לזמן שהאדם יכול לחיות בשל אותה לחמנייה או כוס חלב. לעומת זאת, מחמאה או עידוד - הם מזון לנפש! זהו סוג מזון שבעזרתו האדם יכול להיבנות, יכול להתאושש ולחזור לחיים, זוהי נתינה בלתי מוגבלת, ולכן גם שכרה כה רב.

כולנו, כל אחד ואחת מאתנו, יכולים להיזכר במחמאה שקיבלנו לפני שנים, וטעמה הטוב עדיין בפינו. מחברי ספרים, כמו גם יוצרים שהפכו את העולם, יכולים להעיד שהדחיפה להמשיך ולהצליח הייתה בשל עידוד שקיבלו ממכר או מחבר, שפרגן ואמר: "גדל!"

אפשר להבין כוחה של מילה גם מההיבט השלילי, מכוחה של מילה פוגעת. רבים מאתנו מכירים אנשים, שכל שאיפותיהם ותכניותיהם נגדעו בשל קטילה או אמירה מזלזלת, ומרובה מידה טובה...

זוהי חשיבותה של הארת פנים, ושל פיוס ועידוד. חז"ל מוסיפים ודורשים על הפסוק: "ולבן שיניים מחלב" - "גדול המלבין שיניים לחבריו ממשקהו חלב". כשמחמיאים לאדם, הוא מחייך, ואז נראות שיניו - זוהי הלבנת השיניים. הלבנה זו גדולה ממתן כוס חלב, למרות כל מרכיבי הסיידן שבה, כי המחמאה תישאר לנצח, ומרכיבי החלב הם זמניים.

מעדיפים לעזור לחולים

משום מה, אנשים מעדיפים עשיית חסד פיזית, כחלוקת אוכל לנוקקים, התנדבויות בבתי חולים ובבתי אבות וכדומה, מאשר נתינה של הארת פנים ופיוס בדברים.

השאלה הגדולה היא: למה???

כולנו מוקפים בחברים, בשכנים ובילדים, שהיו שמחים כל כך לשמוע עד כמה אנחנו מעריכים אותם, ועד כמה אנחנו שמים לב לדברים הגדולים שהם עושים. כל חבר בכולל או בעבודה היה שמח לשמוע עד כמה אנחנו שמים לב להשקעה שלו בלימוד / בעבודה. למה קשה כל כך להחמיא? למה???

ההסבר פשוט וברור.

טוב ונחמד להיות בצד של הנותנים. כשאנחנו מעניקים או עוזרים למסכן, אנו מתמלאים בתחושת סיפוק: הנה, אני עוזר למסכן, לאומלל. זה מחמיא, זה נותן חשיבות, ובשקט בשקט נודה שזה נותן גם תחושת עליונות...

אולם אם אני מחמיא לחבר/לשכן, אני כאילו מודה בחשיבתו ובמעלתו, שהוא יותר ממני... לזה האנשים אינם מוכנים. אדם מוכן לעשות חסד, אבל שזה יבוא על חשבוננו האישי?! זה לא!

זו טעות איומה! עיוות חשיבה בסיסי!

ההיפך הוא הנכון. כשאתה מחמיא לזולת, הוא דווקא מעריך אותך ואוהב אותך. אם נוכחת לראות עד כמה הוא מיוחד, כנראה גם אתה מיוחד... אם שמת לב שהוא חכם, בהכרח שגם אתה חכם!

זה בדוק!

אדם הרגיל להחמיא לסובבים, מוצף מיד במחמאות חוזרות. צריך פשוט להתחיל לפזר מחמאות ומילים חמות. תראו עד כמה הכל חוזר, ובגדול ... עכ"ד.

"הקצב שהפסיד כסף פעמיים".

ועוד יש לבאר שהמצווה היא לתת לשני כי עיקר הקושי הוא לתת לשני וכמו שמבאר בספר להגיד (במדבר עמ' 299)

אילו אדם היה מסתכל רק בשלו, היה שמח לראות את הטוב בחייו! אבל האסון הוא כאשר מסתכל לה הוא מעבר המדרכה. "למה לה הוא יש?" כואב לו. ראו נא את הלשון במסילת ישרים פי"א: "כי אי אפשר לו לסבול ולראות את עצמו פחות מחבריו ועל דבר זה נכשלו רבים... הכבוד דוחק את לב האדם יותר מכל התשוקות והחמודות שבעולם, ולולי זה כבר היה האדם מתרצה לאכול מה שיוכל, ללבוש מה שיכסה ערותו ולשכון בבית שיסתיוהו מפני הפגעים וכו' אלא שלבלתי ראות עצמו שפל ופחות מרעיו מכניס את עצמו בעובי הקורה הזאת ואין קץ לכל עמלו".

אספר לכם, תשמעו, קצב פלוני - מוכר בשר בעיר בריסק, הביא לבדיקה בשר שור, לפני ה"בית הלוי" רבה של העיר, הרב פסק כי השור טרף. היה לו מכן נזק של כמה מאות רובלים, הון עתק. הוא קיבל עליו את הדין באהבה - "זו ההלכה ומה אפשר לערער עליה"

לאחר שלושה שבועות היה לו לאותו קצב דין תורה עם אחד הקצבים על עיסקה מסוימת שנערכה ביניהם. שניהם באו יחד לדין בביתו של "הבית הלוי". גם בדין זה הפסיד הקצב.

כמה הפסיד? מאה וחמישים רובל.

עם השמע פסק הדין, הקצב נסער. דפק על השולחן וצעק בקול עז: "אתה לא תהיה רב בבריסק, לא אתן לך להמשיך לכהן כרב!" צעק וזעק עד שהשתתק.

אמר לו "הבית הלוי": "יש לי שאלה אליך, לפני כשלושה שבועות הפסדת אצלי כמעט ארבע מאות רובל, היה זה כאשר הטרפתי את הבהמה, ומאום לא דיברת, קיבלת עליך את הדין בשתיקה. והנה היום בשביל מאה וחמישים רובל אתה עושה כזה בלגן...?! שאלה.

"רבי! רבי! אבל, השני הרוויח...! מה פתאום הוא ירוויח את הכסף הזה?! רתח מזעם"

זה הסוד: השני! חיים עם השני. מדוע לו יש ולי אין, ומאבדים בגין כך את כל האנושיות "מדוע השני הרוויח".

רבותי! בחז"ל ידענו מושגים אחרים, מה שנגזר לשני שייך לו ויהיה רק לו, מה שנחתם בשבילך - יהיה לך, ו"אין אדם נוגע במוכן לחברו כמלא נימה"

ו"איזהו עשיר השמח בחלקו". המעט שאיני יכול לשכוח בילדותי, ממש הייתי ילד קטן, ישבתי על יד השולחן לארוחת צהרים עם אחותי ואחי הקטן, כל אחד קיבל צלחת, לפתע אני מקבל ג"כ שתי סטירות מאמא: יענקל תסתכל בצלחת שלך!" אמרה. מה אתה מסתכל לצדדים לצלחת של השכן. נחליף את המושגים, ונזכה לכל טוב סלה. עכ"ד להגיד.

ויש להוסיף מש"כ בזה הרב חיים זאיד שליט"א הימים, ימי בין המצרים והאבל על חורבן בית המקדש בשל שנאת חינום, מעוררים אותנו לפעול לצד השני ולהרבות באהבת חינום. שאם לא כן, אין לתאר ולשער את החורבן וההרס שמביאה שנאת חינום, וכפי שמעיד הסיפור שלפנינו - סיפור מוסר של ממש.

יהודי יקר, מנהל מוסדות בבני ברק, נפטר לבית עולמו. כל ימיו היה מסור למוסדות אותם הקים בעשר אצבעותיו ואשר להם היו שלושה בניינים בלב העיר. מלבד הבניינים שהותיר, הוא הותיר גם שלושה בנים חשובים ונכבדים שכעת עמדו לחלוק בירושה. באופן הגיוני מתבקש היה שכל אחד מהם יקבל בניין אחד ויפיק ממנו פרנסה, לו, לבניו, לנכדיו ואולי אפילו לניניו, אבל הנה נכנס ביניהם שטן המחלוקת.

הבן הבכור טען שהכל מגיע לו ומדין תורה כל הבניינים שלו. הבן השני טען שהאבא המנוח חזר ואמר פעם אחר פעם "אתה טיפלת בי ועזר לי כל השנים ואני מותיר לך את כל הבניינים". ואילו הבן השלישי, בן הזקונים, סיפר שאחר פטירתה של האמא הבטיח לו האב את הכל, ובכלל עוד בחייו כבר שימש כמנכ"ל במוסדות והכל מגיע לו ולחלקו.

במהלך ימי השבעה עוד ישבו ביחד ומשראו שאינם יכולים לבוא לעמק השווה ביקשו ממני שאשמש כבורר. הסכמתי להיכנס לעובי הקורה כדי להשכין שלום בין איש ובין אחיו והזמנתי את כולם אליי הביתה לשיחה ידידותית סביב שולחן ערוך.

ראו, אחים יקרים, פתחתי ואמרת, שני דברים צריכים לעמוד מול עיניכם בשעה זו: א. הצער הגדול שיש לאביכם כשבניו אינם באים לעמק השווה. ב. מאחר שמדובר בנכסים של עמותה, הרי שאם לא תגיעו בהקדם לעמק השווה, המדינה תשתלט על הנכסים באמצעות האפוטרופוס הכללי ובמקום בניין לכל אחד מכם, כפי שניתן להציע כעת, לא יהיה בניין לאף אחד.

אני אמרתי את שלי והם חזרו לשלהם, שוב איש איש וטענותיו. ניסיתי לחייך, להרגיע, למתן בכה ובכה, אבל כלום לא עזר. ישבנו עד השעה שלוש שלושים בלילה ועדיין כל אחד טען 'כולה שלי'. ואז כשראיתי שענייני נעצמות ואיני יכול עוד, נפרדתי מהם לחיים אף אם לא לשלום וכל אחד הלך לדרכו.

נחמת שוטה

חלפה תקופה והנה אחד האחים שולח לי מכתב שהגיע לביתו של האב המנוח ז"ל ובו הודעה שמאחר שהלה נפטר ואין בעלות מסודרת לעמותה, הרי שאם לא תגיע הודעה מצד היורשים עד תחילת החודש הבא, המדינה תשתלט על הנכסים באמצעות האפוטרופוס הכללי. התורה חסה על ממונם של ישראל ובשל כך הרמתי אליהם טלפון

והזמנתי אותם לפגישה דחופה אצלי בבית, כשאני מתנה שהפעם זו פגישה קצרה – לא עד אמצע הלילה.

הם נענו ובאו ובמטרה לזרו אותם שלפתי מולם את המכתב ואמרתי להם, רבותיי! כעת כבר לא מדובר על איום באוויר אלא על מציאות מוחשית - אם לא תגיעו להסדר כעת, הרי שבעוד מספר ימים אתם נשארים בלי כלום.

בתחילת השיחה עוד נדמה היה שיש איזה שינוי לטובה, אבל עד מהרה כולם חזרו לטענות הישנות, הבכור מתבצר בעמדתו, השני מנופף בטענותיו והשלישי מוכן להתפשר על לא פחות מבניין וחצי. הפעם כאמור לא תכננתי לשרוף שוב לילה שלם וכאשר ראיתי שאין תזוזה ותנועה אמרתי להם, רבותיי אני מתנצל אבל יש לי לנהל יום עמוס מחר, לכן או שתחתמו כאן ועכשיו על פשרה או שניפרד. לא חלפו יותר מכמה דקות עד שראיתי שחתימה לא תהיה. נפרדתי מהם בברכת לילה טוב והם יצאו איש איש לדרכו.

וכעבור מספר ימים מימשה המדינה את האיום, העמותה נשלחה לפירוק והאפוטרופוס הכללי פנה לנהל את הנכסים. שלושה בניינים בבני ברק שיכלו לפרנס ברווח שלוש משפחות נכבדות.

כעבור תקופה השתתפתי בחתונה באחד האולמות בשיפולי בני ברק. עודי יושב בחתונה ניגש אליי יהודי מתנשף, מזיע ויגע "תראה איפה תקעו את האולם הזה", הוא אומר עני מרוד ללא לי, "עד שהגעתי לכאן עם אוטובוסים ופקקים ומה לא"

ארך רגע עד שהבחנתי שהוא אחד האחים שישבו אצלי כדי שהצדק יצא לנסות ולהתפשר על נכסי אביהם. אינך בנו של פלוני? שאלתי אותו ומשהשיב בחיוב לא יכולתי לעצור ברוחי ואמרתי לו, אתה יודע שאם הייתי מסכים להתפשר עם אחיך יכולת לבוא לכאן בטיסה, או לפחות עם מונית ספיישל.

התשובה אותה נתן לי הממה אותי. אלו דברים מחרידים שצריכים לשמש עבורנו ספר מוסר ותמרור אזהרה גם יחד. "כבוד הרב", אמר לי בעוד מוחה אגלי זיעה, "אני אמנם מזיע ואמנם נשארתי עני מרוד ללא פרוטה לפרטה, אבל אני שמח ומאושר שהצדק יצא לאור ואחי לא קיבל כלום!"

מזעזע כל לב!

הוא מוכן להישאר עני וללא כסף, והוא שמח ומאושר לא בחלקו אלא בחלק שאחיו לא קיבל. שואב חיות ממה שאחיו לא קיבל.

זהו אפוא המסר והלקח עבורנו בימים אלו, עד היכן אדם יכול להגיע, עלול להפסיד את כל ממונו וכל מה שיש לו ובלבד שלאחיו לא יהיה. סיפור כזה הוא אפוא איתות עבורנו מבורא עולם להתבונן בדרכינו ולתקן את מעשינו, ולזכור שאם לא נתגבר על צרות עין, אנו עלולים להפסיד הכל ובלבד שלחבר או האח לא יהיה כלום. בימים אלו זה הזמן להתרומם מעל התנהגות שכזו להרבות באהבת חינום שבכוחה אשריך בעולם הזה וטוב לך בעולם הבא. עכ"ד דברי הרב זאיד שליט"א.

הלימוד מזה עד כמה קשה לתת לשני וזה עיקר הנסיון וכן עיקרה הנסיון הוא לתת
לשני הרגשה טובה

לתגובות: P0583271323@gmail.com

כמו כן ניתן להאזין לשיעורי למעשה בקול הלשון 07222741111

מאור שעשועי - הגדולה והענוה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'

ילדי ישראל הם בני מלכים

בְּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹקֵיכֶם לֹא תִתְגַּדְדוּ וְלֹא תִשְׁיִמוּ קִרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לְמַת (יד, א)

כתב רמב"ן: "בנים אתם לה' אלקיכם. גם זו מצוה מבוארת, שאמר בתורה (ויקרא כא, ה) בכהנים, 'לא יקרחו קרחה בראשם ובבשרם לא ישרטו שרטת', ועתה יבאר כי לא בעבור מעלת הכהנים בלבד - שהזכיר שם שהם קדושים לאלקיהם - צוה בהם זה, אבל כל העדה כלם קדושים וכלכם בנים לה' אלקיכם כמו הכהנים, אם כן השמרו גם אתם במצוה הזאת כמותם".

ואלו דברי מו"ר הגה"צ רבי יעקב ניימן זצ"ל בספרו דרכי מוסר:

"פעם נכנסתי בשבת קודש אל מו"ר הרב ר' משה רוזנשטיין זצ"ל - משגיח דישיבת לומזה, וראיתי שהוא בוחן בחומש ילד שלומד בתלמוד-תורה.

שאלתי אותו: 'של מי הילד הזה?'

ולחש לי באזני: 'הוא ילד של הקב"ה!'

והבין בי שאני מתפלא פלא, שלא עונה לי על שאלתי...

והמשיך ואמר: 'אילו הייתי אומר לך שהוא ילד של חיים או שמריל היית יודע מי הוא הילד, ואם אני אומר לך שהוא של הקב"ה אתה לא יודע של מי הילד?'

גישה כזאת לילדי ישראל צריכה להיות לראש ישיבה, למורה, למחנך, למדריך, שמלמד תורה ומחנך ילדים של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא! 'בנים אתם לד' אלוקיכם'. ולא שמלמד תורה ומחנך בן של חיים או של שמריל.

כמו שצריך כל אדם לקיים 'שויתי ד' לנגדי תמיד', כך צריך המורה-המחנך, שיהיה תמיד לנגד עיניו שמלמד תורה עם ילדיו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא!

המחשבה הזאת תעניק לו סבלנות לתלמידים והטפול בהם יהיה לגמרי אחר, לאחר שיודע שמלמד תורה עם בן מלך.

מצינו בגמרא (עירובין נד ע"ב) שרבי פרידא היה לו תלמיד שלמד עמו דבר אחד ד' מאות פעמים עד שהבין הדבר. הסבלנות הזאת של רבי פרידא לא תובן אלא כשיודעים שלומד תורה עם בן מלך מלכי המלכים. אז קל לסבול מהתלמידים ולא לתת שינה לעינים ותנומה לעפעפים אלא תמיד לחשוב איך לתקן ולהיטיב את בניו של הקב"ה.

מספרים על הסבא מסלבודקה הג"ר נתן צבי פינקל זצ"ל, כשראה שבחור מהישיבה אינו מצליח, היה צם בשבילו שיצליח בלימודו.

כך צריך להיות אם מבינים שהוא בן מלך!

חז"ל אומרים (שבת קיט ע"ב) 'אַל תִּגְעוּ בְּמִשְׁיַחֵי (תהלים קה, טו) - אלו חנוקות של בית רבן'. חז"ל הקדושים הביטו על כל ילד שלומד תורה, שהוא ראוי להיות משיח ד'!
כן צריכים המורים והמחנכים לראות את ילדי ישראל.

מו"ר הנ"ל היה אומר: 'מדוע אוהבים ילדים קטנים? מפני שאין בהם חטא ונשמתם טהורה והם קשורים ודבוקים להקב"ה. אם כן המורה והמחנך צריך לגשת אליהם באהבה ובחיבה ובקול נועם, וצריך להרגיש שזו זכות גדולה בשבילו שזכה ללמד תורה לבן מלך מלכי המלכים'.

ומו"ר הנ"ל היה אומר: 'כשמשיח יבוא, לא כל אחר יזכה להיות מלמד תורה לילדי ישראל. נצטרך לזה זכויות גדולות! ואם להמורה תהיה גישה כזאת, אז כמים הפנים אל הפנים, ונפש הילד תתקשר עם המורה, ואז תהיה התועלת בשלימות'.

ההשקפה הזאת על ילדי ישראל תביא לנו אחר כך אהבה לכל אחד מישראל, לאהוב כל אחד כנפשו. לקיים 'ואהבת לרעך כמוך אני ד' (ויקרא יט, יח). אם יודעים שכל נפש מישראל הוא חלק מהקב"ה.

ורואים מחז"ל איך הם הבינו מה זה נפש מישראל - במסכת בבא מציעא (פג ע"א):
'מעשה ברבי יוחנן בן מתאיא שאמר לבנו, צא ושכור לנו פועלים. הלך ופסק להם מזונות, וכשבא אצל אביו אמר לו, בני, אפילו אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו לא יצאת ידי חובתך, שהם בני אברהם יצחק ויעקב. רואים מזה מעלתם של עם ישראל. פועל פשוט, שהוא בעצמו אינו מחשיב את עצמו ולא עולה על דעתו שמגיע לו יותר מפת וקטניות, בכל זאת רבי יוחנן בן מתאיא אמר לבנו אם פסקת להם מזונות סתם, לא מספיקה סעודה כסעודת שלמה, אלא מגיע להם כאברהם, מפני שהם בני אברהם.

רבי יוחנן בן מתאיא הבין מהי נפש ישראל! כי כל יהודי פשוט יש לו קשר עם האבות הקדושים. אין יהודי פשוט! כל יהודי פשוט הוא יותר חשוב ויותר מרומם מהשרים הגדולים של אומות העולם, מפני שהוא בן אברהם יצחק ויעקב.

כמו שאמר הכתוב (ישעיה מ, יז): 'כָּל הַגּוֹיִם כְּאֵין נִגְדוּ מֵאֶפֶס וְתָהוּ נִחְשָׁבוּ לוֹ'.

מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגר"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו', מח"ס קונטרס השביעית

הלכות בין הזמנים

תפילת הדרך

ברכות כ"ט ע"ב, ואמר רבי יעקב אמר רב חסדא כל היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך... אימת מצלי אמר רבי יעקב אמר רב חסדא משעה שמהלך בדרך עד כמה אמר רבי יעקב אמר רב חסדא עד פרסה, ובה"ג פי' (הובא ברש"י) דהיינו טעמא שפחות מפרסה בקרוב לעיר אינו מקום סכנה מן הסתם אם לא שמוחזק לן באותו מקום שהוא מקום סכנה אז יש לו לברך תה"ד בכל גווני. הביה"ל (סי' ק"י סעי' ז') הסתפק בגוונא שיש לו ליסע פרסה ביחד, אך שהוא נוסע הפרסה דרך איזה עיר, או שיודע שאיזה עיר קרובה בצד דרך נסיעתו בתוך פרסה, דלכאוי' לא יאמר תה"ד בחתימה דהא ליכא מקום סכנתא. ואפשר דלא פטרו רק אם כל דרך נסיעתו היה פחות מפרסה, עכ"ד. ונראה פשוט באופן שנוסע דרך מעל ב' פרסאות, ובצידי הדרך יש ישובים, אך יש גדר בצידי הכביש ואין אפשרות לבני הישוב לבוא לשם (כמו שמצוי בכביש 6), חייב בתפילת הדרך לכו"ע. ואם בתוך אותם ב' פרסאות יש בצידי דרכים ישוב ערבי, דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דהואיל וכעת הם אויבים יש לראותו כלא מיושב, ויכול לברך לכו"ע.

לדינא, אין אומרים תפה"ד אלא אם יוצא פרסה מהעיר, שיעור פרסה הוא 4.640 מטר, וי"א דהיינו שני פרסאות בין העיר שיוצא ממנה לעיר שנוסע שם, דהיינו שיש מרחק בין הישובים 9.280 ק"מ. ואם הוא מוחזק לסכנה מברך אפי' פחות מפרסה, (שו"ע סי' ק"י סעי' ז', מ"ב סק"ל). ואין לאומרה אלא לאחר שהחזיק בדרך, דהיינו כשיצא מעיבורה של עיר (שבעים אמה ומעט יותר לאחר שכבר כלו כל הבתים, ולדעת החזו"א הוא כמו 41 מטר חוץ לעיר, כ"כ בספר 'שיעורין של תורה' למרן הגרי"י קניבסקי זצ"ל, והוא לשיטתו דאמה הוא 58 ס"מ), ובדיעבד יצא אף כשבירך בתוך העיר (מ"ב סקכ"ט). ולכתחילה יאמר אותה בפרסה ראשונה, ובדיעבד יברך כל שיש לו עוד פרסה בדרך (שם סק"ל).

היוצא לדרך ושכח לברך ונזכר באמצע נסיעותו, אם יש לפניו עוד שיעור פרסה יברך מיד כשנזכר. ואם נזכר מתי שהוא בעיר אחרת, כגון הנוסע מירושלים לכפר חסידים דרך זכרון יעקב, דעת הגר"נ קרליץ זצ"ל שיכול לברך אף כשהוא בתוך עיר, כיון שלגביו מיקרי שהוא 'בדרך', ושפיר מיקרי 'יוצא לדרך'.

תפילת הדרך, בפשוטו הוא כתפילה ולא כברכה, וכדחזינן דבגמ' הוא נקרא 'תפילת הדרך', וכן בשו"ע הביא הלכה זו בהלכות תפילה ולא בהלכות ברכות, וכן מהא דמסקינן בברכות דף ל' ע"א דלכתחילה בעי עמידה, וכ"ה בשו"ע ס' ק"י ס"ד, וכן בתוס' בפסחים דף ק"ד ע"ב כתב בשם ר"י דתפילת הדרך מוגדרת כתפילה של בקשת רחמים. ומצינו

הלכות בין הזמנים

בזה כמה נפק"מ, א', דבתפילה קי"ל בר"ס קכ"ד שעל כל אחד לבקש רחמים על עצמו, וא"כ אם היא ברכה יכול אחד להוציא לחבירו, ואם היא תפילה עדיף שכל אחד יברך לעצמו. ועב"ז באשל אברהם מבוטשאטש מהדו"ת סעי' ס"ד, ובשו"ת קנין תורה ח"ב סי' קי"ט. ב', דבחולה (יולדת) שהוצרך לנסוע בשבת אם אומר תפלת הדרך, דאם הוא תפילה אינו אומר שהרי אסור לבקש צרכיו בשבת, כדמבואר במ"ב בסי' רצ"ד סק"ב, ומה"ט אין אומרים אבינו מלכנו בר"ה שחל בשבת כמש"כ הר"ן בר"ה פ"ד, וכמו שאין זועקים על חולה שאין בו סכנה בשבת כך אין לו להתפלל תפילה זו בשבת, אולם אם זה ברכה צריך לאומרו. אולם אממו"ר זצ"ל טען שלכו"ע אומר תפילת הדרך, שהרי במה שנצרך לו בשבת גופא שרי עכ"פ לו בעצמו לבקש, והלוקח תרופה בשבת אטו אסור לו לומר היה"ר שבסי' ר"ל במ"ב סק"ו. עוד שמעתי מחכ"א שטען מסיבה נוספת שמותר להתפלל זאת בשבת, די"ל דתפילת הדרך היא חלק מהליכתו בדרך, שאין אדם יוצא לדרך עד שיבקש מהי"ת שתהא דרכו צלחה, וא"כ כמו שמותר לחלל שבת לחולה שיש בו סכנה ולעשות כמה מלאכות ולצאת חוץ לתחום כדי להציל חיי חבירו, כן יכול להתפלל שתהא דרכו צלחה לבצע משימתו להציל חיי חבירו ושלא יחלל שבת בחינם.

והחזו"א אמר, שכיום גם מי שמברך 'בתוך העיר' עם שם ומלכות 'אין מזניחין אותו, דהיום יש הרבה סיבות לסכנה גם בתוך העיר, (שמעתי זאת מאמו"ר זצ"ל שמע זאת מהגאון רבי רפאל וסרמן זצ"ל ראש ישיבת אהל יעקב ששמע בעצמו מהחזו"א). ובספר כאיל תערוג (תפילה עמו' קע"ב) כתב הגר"ח קניבסקי שליט"א, ששאל לחזו"א אם צריך לברך תפילת הדרך כשנוסעים מבני ברק לפתח תקוה, ואמר שגם בנסיעה בבני ברק אני יכול לברך, שבכל הנסיעות יש סכנה אלא שבמקום ישוב אין חיוב, אבל כשיוצאים מחוץ לעיר צריך לברך מעיקר הדין, אבל היום נדמה לי שפ"ת מחוברת ממש לב"ב ואם כן אין חיוב לברך רק רשות אם רוצה שפיר דמי. וכמדומה שאמר ששיטתו בזה הוא כט"ז סי' ק"י סק"ו, ע"כ. ובספר הליכות שלמה (פרק כ"א) הובא מעשה שסיפר הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שפעם הציע לפניו הגרא"מ שך זצ"ל ספיקו בענין תפילת הדרך, שמנהגו להמתין קודם צאתו לדרך מבני ברק לירושלים מלברך ברכת 'אשר יצר' עד שעת הנסיעה, ואז בנסיעה מברך אשר יצר ומסמיך לה תפילת הדרך, אך אין דעתו נוחה מזה לפי שבאופן זה אין ברכת אשר יצר סמוכה לזמן חיובה (עי' מ"ב סי' ז' סק"ו שטוב ליזהר לברכו מיד). והשיבו הגרש"ז, אני איני מברך תה"ד כלל בנסיעה כגון דא. אמר לו הגרא"מ שך יש לכם על מי לסמוך בהנהגה זו, כי גם רבינו הגרי"ז זצ"ל לא היה אומר תה"ד בכהאי גוונא, אלא היה כוללה בברכת שומע תפילה שבשמו"ע. ובספר 'לולי תורתך' (פרשת ואתחנן) הובא מעשה על מרן הגרא"מ שך זצ"ל, שבשנת תשי"ב נסע באוטובוס מבני ברק לת"א, וכאשר חלף האוטובוס מעל פני וואדי מוסררה אשר נקרא לימים נחל איילון (כהיום מתחם הרכבת בכניסה לת"א) אמר תפילת הדרך בשם ומלכות (בזמנו היה המקום בלתי מיושב והיה נחשב כגבול בין רמת גן לתל אביב), ונשאל הרי נפסק בשו"ע שרק בדרך מהלך פרסה שהם שמונת אלפים אמה (שלשיטת החזו"א הוא 4.640 מטר) חותם בברכה אבל פחות מפרסה לא יחתום בברוך, ופי' המ"ב הטעם לפי שפחות מפרסה בקרוב לעיר

הלכות בין הזמנים

אינו מקום סכנה מן הסתם, א"כ דרך זו מב"ב לת"א אינה מחייבת אמירת תפילת הדרך בברכה. והשיב הגרא"מ שך ואמר: היום יש סכנות הרבה בדרכים, [ומ"מ המתין מלומר את תה"ד עד שיצא מן העיר].

מסלולי הרים, כשהולך למקום למקום ברגל יותר משיעור פרסה (4.640 מטר) חייבים להתפלל מיד כשיוצאים שבעים אמה ממקום ישוב. וכשמטייל מחוץ לעיר שיעור פרסה, אמר הגר"ח קניבסקי שליט"א שלא נהוג בזה לברך, ונראה הטעם דכיון שאינו הולך למקום מסוים, רק סתם טיול, לא הוי זאת יוצא לדרך.

הנוסע באוירן מברך תפילת הדרך ולאחר מכן הגומל, ויש שטענו שבשמים אין דרך וע"כ לא יברך תפילת הדרך, מ"מ לדינא מברך. ובנוסח הברכה 'שתוליכנו לשלום', מברך אף היחיד דסו"ס יש רבים בדרך וזכות הרבים תעמוד לכולם.

אם אפשר יעמוד מללכת בתפה"ד (שו"ע סעי' ד'), ויאמרנה בעמידה (א"ר סק"י), ואם קשה לו מותר לומר במהלך או במיושב (מ"ב סקכ"ב).

לכתחילה יסמיכנה לברכה אחרת, שיאכל או ישתה איזה דבר ויברך ברכה אחרונה, או יאמר אשר יצר. ובדיעבד כשאינן לו ע"מ לברך מותר לומר תפילת הדרך (שו"ע סעי' ו', מ"ב סקכ"ח).

כשעבר יותר משלשים יום מאז שאמר פעם אחרונה תפילת הדרך, מן הראוי לאמרה מתוך סידור, (וכעיי"ז כתב המ"ב בסי' ק' לענין תפילת יו"ט).

ושמעתי מאמו"ר זצ"ל לדון בהולך לדבר מצוה אם צריך לומר תפילת הדרך, דאפשר דכיון דתקנת הברכה הוא משום סכנה דרכים, א"כ שלוחי מצוה דמובטח לו שלא ינוק כי המצוה מגנת עליו, ממילא אין חשש שמא יארע לו תקלה וסכנה בדרך, וא"כ לא יצטרך להתפלל בדרך תפילת הדרך, והוי כדרך שאין בו שום חשש סכנה דאין צריך לברך. [ובפרט לצד שתפילת הדרך הוא מצד המלך בקונך, דהוי נטילת רשות, דמסתבר דהוה רק ביציאה לדבר הרשות אבל לא בהולך לדבר מצוה, שהרי אין לך נטילת רשות גדולה מזו שהולך לדבר מצוה]. אבל באמת זהו דבר חדש שלא מוזכר בשום מקום חילוק בין הולך לדבר מצוה או לדבר הרשות, ומשמעות הדבר היא שכל יוצא לדרך צריך לברך תפילת הדרך, ואין חילוק מחמת מה יוצא לדרך. והיינו לפי שאף שהמצווה מגינה עליו שלא ינוק, מ"מ למעשה מאחר שבפועל הוא נמצא במקום סכנה צריך להתפלל שינצל ממנה, [ובפרט למבואר בפסחים ח' ע"ב דבשכיח הזיקא אפילו שלוחי מצוה יכולים להנוק, ובדרכים שכיחי הזיקא]. וכן אמר הגר"נ קרליץ זצ"ל בפשיטות שצריך להתפלל תפילת הדרך גם בהולך לדבר מצווה, ואין שום חילוק מהי מטרת הדרך שלשמה הוא הולך, אלא תפילת הדרך היא תקנה שצריך לברך בכל פעם שיוצא לדרך. ובפרט לסוברים שתקנת ברכה זו היא תקנת חז"ל ליטול רשות ולצאת לדרך, וכמו שאמרו 'המלך בקונך וצא', ולכך אפי' בדרך שאין ליסטים וחיות רעות אומרים אותה.

פרפראות

* הטעם שתיקנו לומר תפילת הדרך, י"א לפי שדרך היא מקום סכנה והשטן מקטרג בשעת סכנה לכן יש לבקש מהקב"ה שישמרנו מהסכנה. וי"א על פי דברי חז"ל שהדרך ממעטת את האדם מן הממון ומן השם (ירושלמי ברכות פ"ד ה"ד) לכן תקנו ברכה שלא יתמעטו אלו הדברים (בראשית רבה לך לך פרשה לט).

* גודל כוחו של תפילת הדרך, מובא בספר עץ הדעת טוב למהר"ח ויטאל זצ"ל שנתגלה לו בחלום שאם אחי יוסף היו אומרים תפילת הדרך לא היה ביד יוסף להרע להם כלל, וזמש"כ (בראשית מ"ד, ד') הם יצאו את העיר לא הרחיקו ויוסף אמר לא אשר על ביתו קום ר'ף אחרי האנשים והשגתם (מד, ד), דהכונה שעי"ז שירדפו אחריהם בטרם יספיקו להתרחק מן העיר בזה יוכלו להרע להם, כי בשו"ע (או"ח סי' ק"י סעי' ז') איתא שהיוצא מן העיר צריך לומר 'תפילת הדרך' רק אחר שהחזיק בדרך, ולפיכך הורה יוסף למנשה מהר להשיגם טרם יתרחקו מהעיר וכבר יאמרו 'תפילת הדרך', שאם יספיקו לומר תפילת הדרך א"כ לא יוכל יוסף להרע להם כלל, כי בודאי בזכות התפילה ינצלו ממנו ולא יצליח להזיקם.

* המהרש"א בברכות (כט ע"ב) מבאר דהימלך בקונך וצא, הוא לפי שכל הדרכים בחזקת סכנה הם, וגם אם יצא בדרך לשלום מי יגיד לו אם יצליח שם, ואין לו להימלך רק עם קונו. והיינו שתפילה זו נתקנה ליוצא לדרך מב' דברים, א' מפני שיש סכנה מיוחדת בדרכים, ב' כדי שיצליח בדבר שבשבילו הולך. ובאמת כך הוא בנוסח הברכה, ותצילני מכף כל אויב... ותשלח ברכה וכו'.

* בנוסח הברכה 'שתוליכנו לשלום' בלשון רבים, אף כשהולך יחידי, לפי שהתפילה מתקבלת יותר בזכות הרבים (שו"ע סי' ק"י סעי' ד' מ"ב ס"ק י"ח), ואינו שקר דבודאי יש באותו זמן עוד אנשים שהולכים בדרך (מחצית השקל שם סק"י), וכע"ז כתב המגן אברהם בסי' תקס"ה. ומסופר על הגר"ח שמואלביץ זצ"ל, שהיה נוהג לנסוע באוטובוס ולא במונית משום דבאוטובוס יש יותר זכות הרבים.

ושמעתי מאמו"ר לבאר מהו 'שתוליכנו' לשלום, שהענין בזה שהאדם מתכנן 'ללכת' אל איזה מקום, אבל האמת היא 'שמוליכין אותו', וכדאמרינן בסוכה דף נ"ג רגלאין דבר איניש אינון ערבין ליה, והגמ' מביאה שם מעשה בשלמה המלך. והביא אמו"ר מעשה עם רבי יהונתן איבשיץ זצ"ל שהלך פעם בעיר ופגשו המלך ושאלו לאן אתה הולך, ואמר לו איני יודע, מיד כעס המלך דאיך יתכן שאינו יודע, וציוה להושיבו בבית הסוהר, וכשנתיישבה דעת המלך, חזר ושאלו איך העזתה לעשות צחוק מהמלך, וכי אינך יודע לאן אתה הולך. והשיב רבי יהונתן, אילו היית שואלני לאן אני 'רוצה' ללכת, הייתי משיבך 'שרצוני' ללכת לבית המדרש, אבל אתה לא כך שאלת אותי, אלא לאן אני הולך, וכי יודע אדם לאן הוא הולך, הלא הוא הולך לאן 'שמוליכין אותו', הנך רואה שרציתי ללכת לביהמ"ד ולבסוף הלכתי לבית הסוהר.

* ותצלינו...ומכל חיות רעות בדרך וגו'. ראיתי בזה דבר נחמד, דהנה רש"י בפרשת וישב פי' על מה שאמר יעקב על יוסף חיה רעה אכלתהו, שנצנצה בו רוח הקודש סופו שתתגרה בו אשת פוטיפר. ומבואר מזה דענינים אשר הם היפך צניעות זה חיה רעה, א"כ זהו שמבקשים בתפילת הדרך ותצילנו מכל חיה רעות בדרך, דהיינו כל עניני חטא בדברים אשר הם היפך מצניעות אשר זה מצוי בהולכי דרכים.

* בדבר סכנת הולכי דרכים, אעתיק מש"כ המהר"ל בספר 'נתיבות עולם' (נתיב גמ"ח פרק ה') בטעם מצות לויי', כי הישוב נתן ה' לבני אדם ושם אין מושלים כ"כ גולנים לסטים רוחות ומזיקין מחריבי ומפסידי הישוב, אבל יוצא מן הישוב שם שולטים המזיקים לאדם, וצריך שם לויי' ושמירה יותר, ועוד כי האדם יש בו צלם אלקים ואז הכל יראים ממנו אף המזיקים, ולכן כאשר יוצא לדרך ובני אדם מלוים אותו ונותנים כבוד לצלמו ואז הוא ניצל, ועוד כי האדם כאשר הוא יחידי בדרך וצריך שמירה מלמעלה, וע"י שהוא מלוח אותו הוא נכנס בשמירה עליונה עד שמגיע השמירה אל השי"ת ואין קץ וסוף לשמירה זאת, וע"כ גם אין קץ לשכרו, ע"כ.

קיצור הלכות תפילה ועוד

* נכון לכל יר"ש בעת יציאתו לדרך שיקח עמו הטלית והתפילין שלו, אפילו הוא נוסע למקום קרוב ודעתו לחזור היום (מ"ב סי' ק"י סק"ב). וי"א דעיקר הטעם דחוששין שמא ישאר שם, ולא יהיה מצוי לו תפילין שם ויתבטל ממצות תפילין, אולם בזמנינו ברוב המקומות מצוי שם תפילין שכשרות לכתחילה, א"כ במקומות הנ"ל אינו צריך לקחת תפילין, (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

יש לו ברירה להתפלל במנין בלי תפילין או בתפילין בלא מנין, לדעת המ"ב (סי' ס"ו סק"מ) קריאת שמע בתפילין עדיף ויתפלל אפילו יחיד, ואם יעבור זמן התפילה יתפלל מיד ולכשישיג תפילין יניחם ויקרא קריאת שמע.

יל"ע אי שרי לו לילך למקום שיודע שלא יהיה לו מנין. עוד יל"ע באופן שיש מנין אחד, והתחיל בהיתר לאכול סעודה קטנה קודם שהגיע זמן תפילה (לדינא שחרית וערבית הוא קודם עלוה"ש וצאה"כ, ומנחה הוא סמוך לזמן מנחה קטנה), אי שרי לו להמשיך אף שע"ז לא יהיה לו מנין בציבור. ומצאתי בזה מ"ב בהדיא בסי' רל"ב סעי' ב' ביה"ל ד"ה ואם התחיל, שאם התחיל סעודה בהיתר, א"צ להפסיק כדי להתפלל במנין, אפילו שאח"כ יתפלל ביחידות. אולם עדיין לא מצאנו דשרי לו אף להתחיל וללכת למקום (קודם שהגיע זמן תפילה, דחשיב כהתחיל בהיתר) שלא יהיה לו מנין.

* נמצא במקום שאין שם מנין למעריב בלילה כ"א מיד לאחר פלג המנחה, יתפלל עם הציבור, ויקרא ק"ש וברכותיה ויתפלל שמו"ע עמהם ויתכוין לא לצאת מצות ק"ש, ולאחר צאה"כ יקרא ק"ש בלא ברכות, (שו"ע סי' רל"ה סעי' א' מ"ב ס"ק ח-ט). ודוקא אם התפלל מנחה קודם פלג, דאל"כ עדיף שיתפלל מעריב ביחידות ולא לעשות תרתי דסתרי (שעה"צ שם ס"ק ט"ז).

הלכות בין הזמנים

התחיל מעריב לאחר פלג המנחה, ואוחז באמצע ברכה ראשונה, ונוצר שיש לו אפשרות להתפלל לאחר צאת הכוכבים, יגמור הברכות עד שמו"ע, ובצאה"כ יקרא ק"ש בלא ברכות ויתפלל שמו"ע עם הציבור, (מ"ב שם ס"ק ט"ו).

* הנפטר מחבירו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום (שם סקי"ז).

כשיוצא מביתו יניח ידו על המזוזה, ויאמר ה' ישמר צאתי ובואי וכו' (רמ"א יו"ד סי' רפ"ה ס"ב).

לא ימשח אדם מנעליו ביום שיוצא לדרך, (צואת רבי יהודה החסיד לט). לא ילך אדם מביתו לדרך ויחזור לביתו אם שכח איזה דבר, רק יעמוד לפני הבית ויוציאו לו, (שם לח).

אנשי מעשה רגילים לתת צדקה לפני יציאתם לדרך (ספר חסידים אות תתנ"ו), וכן יפריש צדקה כדי ליתנו במקום שרוצה להגיע (כף החיים סי' ק"י ס"ק כ"ז).

נהוג שמי שיוצא לדרך יעלה לתורה (ביה"ל סי' קל"ו ד"ה שבת). והיינו בקריאה שסמוך לנסיעתו, כגון יום שני או חמישי לפני יציאתו.

* יעסוק בתורה בדרך, וכבר אמרו חז"ל המהלך בדרך ומפנה לבו לבטלה מתחייב בנפשו, אבל לא יעיין בהלכה דילמא אתי לאיטרודי, (מ"ב סק"כ).

המהלך בדרך צריך להרעיב עצמו מעט כי השביעה קשה אז למעיים מפני טורח הדרך (שם). ומ"מ יזהר שיהיה לו פת או מיני מזונות כצידה לדרך, אפי' הולך במקום קרוב ובמקום דשכיח פת.

* לכתחילה אין לצאת לדרך עד שיתפלל תפילת י"ח של שחרית (שו"ע סי' פט סעי' ג'), ואפי' אם במקום שיבוא יוכל להתפלל עם הציבור בזמנו (מ"ב סק"כ). ויש מתירים לצאת לדרך אם אמר ברכות השחר, וטוב להחמיר בזה (רמ"א שם). ובשעת הדחק מותר ויתפלל בדרך (מ"ב שם). וכשנוסע למקום רחוק לצורך תפילה וכגון בנסיעה לכותל או למירון יש שהתירו, אבל לצאת לטיול אחר עלות השחר אסור.

גם קודם מנחה ומעריב, אם הגיע זמנם אין לצאת לדרך (מ"ב סקי"ט). אמנם אם אין רוצה עדיין להתפלל רק אח"כ, יש מקילין דחשיב כלא הגיע זמנו (שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' יח).

לא יתפלל בשדה או ים וכדו' כל שהמקום פרוץ, מפני שבמקום צניעות חלה עליו אימת המלך. אבל עוברי דרכים מותרים להתפלל בשדה, ואם יש אילנות טוב יותר שיעמוד ביניהם ויתפלל, וכשאין אילנות יצמד לקיר או לרכב ויתפלל (שו"ע סי' צ' סעי' ה', מ"ב סקי"א). ולכתחילה אם אפשר יחפש מקום הסגור בד' רוחות בכתלים. וי"א דכל זה במתפלל ביחידות, אבל אם מתפלל בעשרה אין בזה חציפות, (כף החיים שם אות ל"א).

מי שאין דעתו מיושבת להתפלל בעמידה, ישב במקומו ויתפלל (שו"ע סי' צד ס"ז), ואין צריכים לחזור ולהתפלל שנית בעמידה (מ"ב סקכ"ז).

והנה לעיתים ניתן להתפלל שמו"ע במתינות במישוב ולא במעומד, כגון הטסים במטוס וכדו' (או הנוסעים באוטבוס, ואינם יכולים לעצור בדרכם ולהתפלל במתינות, ואם

הלכות בין הזמנים

ימתינו עד שירדו מהאטובוס כבר יעבור זמן תפילה), אמר מרן הגר"א ל שטיינמן זצ"ל בשם החזו"א שעדיף להתפלל שמו"ע במתינות במישוב, מאשר שמו"ע במהירות במעומד.

אין לעמוד ולהתפלל תפילת שמו"ע עם נעלי בית או סנדלים ללא גרביים (שו"ע סי' צ"א סעי' ה' מ"ב ס"ק י"ב).

* כשמתפלל במקום שאין בו ספר תורה, אומרים תחנון ללא נפילת אפים (רמ"א סי' קל"א סעי' ב'), והמ"ב הביא פלוגתא במקום שאין ס"ת אך יש בו ספרי קודש, והמנהג ליפול אפיים גם כשיש רק ספרי קודש לחוד (שו"ת אגרות משה), ובלבד שספרי הקודש מונחים שם בקביעות, ולא כשמתפללים באמצע טיול וכדו' והמטיילים לקחו איתם ספרים לילמוד בדרך.

* רחיצה בבריכה או שחיה בים קודם תפילה אסורים, אבל קודם עלות השחר מותר. ואם כוונתו להסיר הלכלוך קודם התפילה מותר.

* לקום בבוקר עם מוזיקה, מעיקר הדין אסור, אך אם מכבה מיד ומראה שכוונתו רק להתעורר יש שהתירו.

* מצות עשה מדבריהם ללות אורחים, (רמב"ם הלכות אבל, והובא בסמ"ע סי' תכ"ז ס"ק י"א).

ברכת הראייה

הרואה פיל או קוף או קפוף (ינשוף) מברך בא"י משנה הבריות (ברכות דף נ"ח ע"ב), והטעם שמברך דוקא על חיות אלו, כתב המאירי (שם) לפי שהם דומים במקצת דברים לאדם (עי' רש"י ברכות דף נח ע"ב דינשוף יש לו לסתות ולחיים כאדם, וקוף דומה לאדם ופיל מבין לשון בני אדם), והמלאכת שלמה (על המשניות כלאים פ"ח מ"ו) ביאר לפי שבדור המבול נפרע הקב"ה מן האנשים שהפכו לקופים ופילים, (ועי' בסנהדרין דף ק"ט ע"א שעונשם של דור הפלגה שנהפכו לקופים רוחות ושדים), לכן דוקא עליהם תקנו לברך עליהם משנה הבריות. והכרעת פוסקי זמנינו שעל ראיית כל סוגי הקופים מברכים ולא רק על ראיית הקופים הדומים לבני אדם. ונחלקו הראשונים אם מברך ברכה זו רק בראיה ראשונה בחיו שאז השינוי גדול בעיניו (וכ"ד הראב"ד והמאירי) או כל ל' יום שרואהו (וכ"ד הטור). ולדינא, המ"ב כתב שיברך בשם ומלכות פעם אחת בחייו בלבד, ולאחר מכן אם לא ראה אותה בתוך ל' יום יברך בכל פעם ברכה זו בלא שם ומלכות, (סי' רכ"ה סעי' ט' מ"ב סק"ל), ובשם החזו"א שאחר ל' יום יכול לברך עם שם ומלכות. הרואה בעל חי ומתפעל מאוד מיופיו אומר בשם ומלכות ברוך שככה לו בעולמו.

הרואה קברי עכו"ם אומר, בושה אמכם חפרה ילדתכם הנה אחרית גויים מדבר ציה וערבה, (סי' רכ"ד סעי' י"ב). הרואה ישובים של גוים אומר, בית גאים יסח ה'. ובחורבנם אומר, אל נקומות ה' וגו', (שם סעי' י"א). הרואה צלב וכן כל ע"ז יאמר, שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא (ס"ת סי' רצ"ד אות א'). הרואה צלב (הפקר) ושברו

הלכות בין הזמנים

והשמידו קיים מצות עשה מן התורה. הרואה כנסיה חריבה אומר בא"י שעקר עבודה זרה מארצנו.

ההולך לקברי ישראל אחר שלשים יום שלא ראה קברי ישראל, ואפילו בא לקבר אחד יברך את ברכת אשר יצר אתכם בדין.

הרואה הר גבוה מאוד ומתפעל מגובהו, יברך עושה מעשה בראשית (סי' רכ"ח סעי' ג'). וכשאנו מתפעלים מראיית הר זה, אף שאחרים לא מתפעלים ומתפעמים מראייתו, צריך לברך ברכה זו, (הוראת רבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל). הרואה את הים התיכון יברך בא"י עושה מעשה בראשית, וכדאי שיסמיק תיכף ויאמר שעשה את הים הגדול (ובזה נפקא מכל ספיקא). ברכות אלו מברך רק אם לא ראה את ההרים או את הים במשך ל' יום. לא בירך בראיה ראשונה תו אינו מברך בראיה שניה א"כ יעברו מראיה הראשונה ל' יום כמש"כ המ"ב בסי' רי"ח סעי' א' ד"ה במקום. כשנוסע לים, ורואה באמצע הדרך את הים ולא בירך, אך בהמשך היה הפסק בתים עד שמגיע לחוף שרוצה להתרחץ, יל"ע אם בכה"ג נמי הפסיד הברכה, ולמעשה דעת המורים שאם זה זמן קצר שעדיין התפעלות הראשונה עליו לא הפסיד הברכה, אבל אם זה זמן רב כמו חצי שעה הפסיד הברכה. וכשרואה את הים מרחוק מאוד שלא בצורה ברורה או במקום חשוך, י"א שכיון שחסר בהתפעלות הראיה אינו יכול לברך.

בירך על הים ואח"כ ראה ים אחר, אם הוא ים אחר ממש כגון ים התיכון וים כנרת, תליא בפלוגתת הפוסקים לענין ראה מלך אחר או ביה"ק אחר המבואר במ"ב סו"ס רכ"ד, אבל אם הוא אותו ים כגון מאשדוד לנתניה וכיו"ב פשוט שאינו חוזר ומברך לפי שכל ים התיכון אחד הוא.

מנהג העולם היום לברך על ראיית הים התיכון עושה מעשה בראשית, וכן מבואר במשנה ברורה (סימן רכ"ח ס"ק ב'). וכן על ים הכנרת אם לא נשתנה מששת ימי בראשית מברכין עליו עמ"ב. ועל תעלת סואץ כתב בשעה"צ (סק"ט) דאין מברכין כיון שנשתנה. ולכאורה תמוה מאוד, שהרי בירושלמי (שקלים פ"ו ה"ב) ובבראשית רבה (כג, ז) מבואר, שהים הציף את העולם בדור אנוש ודור הפלגה, ובאחת הפעמים עלה עד עכו ועד יפו. הרי להדיא שבעת הבריאה לא הגיע הים עד עכו ויפו, ואם כן איך שייך לברך על הים התיכון "עושה מעשה בראשית"? [וראיתי באחד מפוסקי זמנינו שכתב שכיון שהים אוקיינוס עצמו שהיה קיים מששת ימי בראשית התפשט, א"כ גם הים התיכון נחשב מעשה בראשית. ולפ"ד אם המשיכו ברכה מהים אפשר לברך עליו 'עושה מעשה בראשית'].

ובפרשת זאת הברכה (לד, ב) וְאֵת כָּל אֶרֶץ יְהוּדָה עַד הַיָּם הָאֲחֵרוֹן, ובספר משך חכמה ביאר מה הכונה 'הים האחרון', עפ"י הירושלמי שקלים (ו, ג) וכן במדרש רבה (בראשית פכ"ג): וְהָלֹא מְקָרָא מְלֵא הוּא (עמוס ה, ח) הַקּוֹרָא לְמִי הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֶם עַל פְּנֵי הָאָרֶץ ה' שְׁמוֹ, אֶתְמָהָא, כְּזֶה שְׁהוּא שׁוֹפֵךְ מִלְמַעְלָן לְמַטָּן, שְׁנֵי פְעָמִים כְּתִיב הַקּוֹרָא לְמִי הַיָּם, כְּנֶגֶד שְׁנֵי פְעָמִים שְׁעָלָה הַיָּם וְהִצִּיף אֶת הָעוֹלָם, וְעַד הֵיכָן עָלָה בְּרֵאשׁוֹנָה, וְעַד הֵיכָן עָלָה

הלכות בין הזמנים

בְּשִׁנְיָהּ, רַבִּי יוֹדֵן וְרַבִּי אֲבָהוּ וְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּשֵׁם רַבִּי חֲנִינָא בְּרֵאשׁוֹנָה (בדור אנוש) עָלָה עַד עָפוּ וְעַד יָפוּ וּבְשִׁנְיָהּ (דור ההפלגה) עָלָה עַד כְּפִי בְּרַבְרִיאָה, רַבִּי חֲנִינָה וְרַבִּי אֲחָא בְּשֵׁם רַבִּי חֲנִינָא בְּרֵאשׁוֹנָה (בדור אנוש) עַד כְּפִי בְּרַבְרִיאָה, וּבְשִׁנְיָהּ (דור הפלגה) עַד עָפוּ וְעַד יָפוּ, הֵדָא הוּא דְכְתִיב (איוב לח, יא) וְאָמַר עַד פָּה תָּבוֹא וְלֹא תִסִּיף וּפֹא יִשִׁית בְּגֵאוֹן גְּלִיךְ, עַד פָּה תָּבוֹא וְלֹא תִסִּיף - עַד עָפוּ תָּבוֹא וְלֹא תִסִּיף, וּפֹא יִשִׁית בְּגֵאוֹן גְּלִיךְ - בְּיָפוּ יִשִׁית בְּגֵאוֹן גְּלִיךְ. וְאִ"כ הִרְאֵהוּ הַשִּׁי"ת לְמִשָּׁה שִׁיּוֹתֵר לֹא יוֹסִיף עוֹד לְצַאת מִמְקוֹמוֹ, וְזֶה הַיָּמִים הָאֲחֵרִים - בְּזִמְנֵי שִׁיְהִיָּה אֲחֵרִים. וְעַפְ"ז כָּתַב הַמְשַׁךְ חֲכָמָה חִידוּשׁ דִּין, דְּמִטְעָם זֶה אָמַר ר' יְהוּדָה דְּרוּאָה יָם הַגְּדוֹל מִבְּרַךְ שֶׁעָשָׂה לִי הַיָּמִים הַגְּדוֹל, מִשׁוּם שֶׁאִינוֹ מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית, שֶׁנַּעֲשֶׂה כְּשֶׁחֲטָאוּ הַדּוֹרוֹת. וְלִדְבָרֵינוּ בְּאֵמֶת אֵין לְבָרֵךְ עַל הַיָּמִים הַתִּיכּוֹן עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית. אֵךְ כִּיּוֹן דְּאִיכָא פְּלוּגְתָא רְבוּתָא אִם הוּא יָם הַגְּדוֹל, אִ"כ אִינוֹ בְּרוּר שֶׁאֲפֹשֶׁר לְבָרֵךְ עֲלֵיו עוֹשֶׂה הַיָּמִים הַגְּדוֹל וְעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית, ע"כ נִרְאֶה שִׁיבְרַךְ עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית וְיִסִּיִּים הַיָּמִים הַגְּדוֹל, כֵּךְ שִׁיִּצֵּא מִמִּנְ"שׁ, וְלֹא תִהְיֶה בְּרִכְתּוֹ לְבַטְלָהּ.

וְכֵן יִלְ"ע לְעֵנִין יָם הַמֶּלַח, דֶּהֱנָה הַמּוֹר וְקִצִּיעָה (סי' רכ"ח) וְהַתְּפֹא"י (בועז פ"ח מ"ד) כָּתְבוּ שֶׁגַם עַל הַכְּנֶרֶת וְיָם הַמֶּלַח מְבָרְכִים עוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית, וּבְפִרְשֵׁת לָךְ לָךְ (יד, ג) כְּתִיב כָּל אֵלֶּה חִבְּרוּ אֶל עֵמֶק הַשְּׂדִים הוּא יָם הַמֶּלַח, וּפִרְשִׁי הוּא יָם הַמֶּלַח - לְאַחַר זִמְנֵי נִמְשַׁךְ הַיָּמִים לְתוֹכּוֹ וְנַעֲשֶׂה יָם הַמֶּלַח, וּמִדְּרַשׁ אֲגָדָה אֹמֵר שֶׁנִּתְבַּקְּעוּ הַצּוּרִים סְבִיבוֹתָיו וְנִמְשְׁכוּ יְאֹרִים לְתוֹכּוֹ. הִרִי לְפִירוּשׁ רֵאשׁוֹן הַכֹּל נַעֲשֶׂה אַחַר מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית.

הלכות סעודה

מִי יָם אִם כְּשֵׁרִים לְנִטְ"י, בְּשׁו"ע בְּסִי' ק"ס סעי' ט' אִיתָא, מִיָּם מְלוּחִים אִם סְרוּחִים אִם מְרִים שֶׁאֵין הַכֶּלֶב יִכּוֹל לְשַׁתּוֹת מֵהֶם פְּסוּלִים לְנִטְ"י אַע"פ שֶׁכְּשֵׁרִים הֵם לְמִי מְקוּהָ לְטַבִּילָה, וּבִמ"ב ס"ק מ' כָּתַב דֶּהֱוּא הַדִּין דְּמִי הַיָּם כְּשֵׁרִין לְטַבִּילַת יָדַיִם דְּלֹא עֵדִיף מְטַבִּילָה. הִרִי שְׁמַיִם הַמִּתְקָיִם כְּמִי הַכְּנֶרֶת כְּשֵׁרִים הֵן לְנִטְיָלָה (בְּכָלִי) וְהֵן לְטַבִּילַת הַיָּדַיִם, (וְצ"ע אִם בְּכְנֶרֶת עֵדִיף לִיטוּל בְּכָלִי אִם לְטַבּוּל יָדַיִם), וּמִי הַמְלוּחִים כְּשֵׁרִים רַק לְטַבִּילַת הַיָּדַיִם אֲבָל לֹא לְנִטְיָלָה. וְלְעֵנִין לְטַבּוּל בְּמִי הַיָּם כְּשֶׁנִּתְלַשׁ מִן הַיָּם וְאֵין בּוֹ מ' סָאָה, הִיכָא שֶׁהַיָּמִים אֵין כְּשֵׁרִים לְנִטְיָלָה אִף אֵין טוֹבָלִים בָּהֶם, (עֵי' סִי' ק"ס סעי' ז', וּבִמ"ב ס"ק ל"ד, וּבְבִיח"ל שֵׁם סעי' ט' ד"ה לְמִי מְקוּהָ), וְאִם הִיא מְחֻבֶּרֶת אֶל הַיָּם ע"י שְׁבִיל (רוחב 5 ס"מ וְעֲלִיו רּוּם מִיָּם כְּקִלְפַת הַשּׁוּם כִּיּו"ד סִי' ר"א סעי' נ"ד) דִּינָה כִּיָּם.

וְכִשְׁמְטַבִּיל יָדָיו נִחְלְקוּ הַרְאֵשׁוֹנִים אִם מְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם אִם עַל טַבִּילַת יָדַיִם, הַמְחַבֵּר בְּסִי' קנ"ט סעי' כ' שֶׁמְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם, וְהַרְמ"א פִּסְק שֶׁמְבָרֵךְ עַל טַבִּילַת יָדַיִם, וְכָתַב הַרְמ"ב (ס"ק צ"ז) דֶּהֱאֲחֵרוֹנִים הַסְכִּימוּ כְּדַעַת הַמְחַבֵּר לְבָרֵךְ עַל נִטְ"י. וְכָתַב הַרְמ"ב דְּכָל זֶה כְּשֶׁהַיָּמִים רְאוּיִים לְשִׁתִּיית כֶּלֶב דְּכְשֵׁרִים לְנִטְיָלָה, אֲבָל אִם הֵם מְלוּחִים שֶׁאֵין הַכֶּלֶב יִכּוֹל לְשַׁתּוֹת דְּפְסוּלִים לְנִטְיָלָה מְבָרֵךְ עַל טַבִּילַת יָדַיִם, וְהַעֲתִיקָהּ הַח"א וְהַרְמ"ב שֵׁם. וְלִפְ"ז בְּמִי הַיָּם הַמְלוּחִים מְבָרֵךְ לְכוּ"ע עַל טַבִּילַת יָדַיִם. אֹלָם הַחֲזוּ"א בְּאו"ח סו"ס כ"ג חוֹלֵק עַל הַרְמ"ב וְכָתַב דְּבְכָל גּוֹוֹנֵי מְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם. וּבְכָף הַחִיִּים כָּתַב שֶׁהַעִיָּקָר כְּמַג"א אֲבָל מ"מ הַמְנַהֵג עֲכָשִׁיו לְבָרֵךְ עַל נִטְ"י אֲפִילוּ בְּמִיָּם שֶׁאֵין רְאוּיִין לְשִׁתִּיָּהּ.

הלכות בין הזמנים

וכשטובל ידיו במקוה או בים אין צריך לנגב ידיו תחילה, (עי' חזו"א סי' כד ס"ק כ"ג ובס"ק ל' ד"ה נטל מקצת). ולאחר הנטילה, לדעת המ"ב (סי' קנ"ח ס"ק מ"ו) לכו"ע לא בעי ניגוב, ולדעת החזו"א (או"ח סי' כ"ה סק"י) אף בזה י"א דבעי ניגוב. והיכא דסח אחר טבילת ידיו קודם הברכה, לדעת רוב הפוסקים שאין מצות ניגוב ידים בטבילת ידים, א"כ אין כאן גמר הנטילה אחר הדיבור והוי הפסק בין המצוה לברכה, וכשיטבול שנית לא יהני כיון טהורות כבר, וכשיטמא ידיו ויטבול שנית הוי גורם ברכה שאינה צריכה.

וכשיוצא מן הים ורוצה לאכול האם חייב ליטול ידיו לאכילה, המ"ב בסי' קנ"ט ס"ק ע"ה כתב דדעת רוב הראשונים שנט"י לחולין אין צריכה כונה ואין צריך שוב נטילה, וע"כ כתב שבדיעבד שאין לו מים אחרים אין צריך ליטול שנית, ובביה"ל כתב דאם יש לו מים צריך ליטול ידיו שנית אלא דלא יברך, ונראה דטוב שיטמא ידיו כדי שיתחייב ודאי בנטילה שניה ויוכל לברך, עכ"ד. ולפ"ז ה"ה בניד"ד טוב שיחייב ידיו בנטילה. והנה בשו"ע בסי' ד' סעי' כ"א כתב שצריך לזוהר שלא לנגוע במקומות המכוסים באדם לפי שיש שם מלמולי זיעה, ויל"ע ברחץ בים וגופו נקי ואין עליו מלמולי זיעה, אי בעי נמי נטילה כשנגע במקומות המכוסים, ובספר כף החיים סי' ד' ס"ק פ"ה כתב שאין צריך נטילה, והגראי"ל שטיינמן זצ"ל אמר שכן צריך לפי דחכמים תיקנו דין נט"י בנגיעה במקומות המכוסים משום מלמולי זיעה וע"כ אף כשאין מלמולי זיעה לא פלוג רבנן. ולדעת הכף החיים לא יהני להתחייב בברכה א"כ נגע במנעליו או במקום מטונף ממש.

ולענין הזכרת ברכה בגילוי ראש, מבואר בסי' צ"א סעי' ג' דאסור, וה"ה לומר דברי תורה בגילוי ראש אסור כדמבואר בסי' ב' מ"ב ס"ק י"ב, אבל להרהר בד"ת דשפיר דמי. [ובעיקר הליכה בגילוי ראש, כתב המ"ב (בסי' ב' סק"א ובביה"ל סי' צ"א סעי' ג') שבזמנינו איסור גמור מדינא להיות בגילוי ראש אפילו בביתו, ובשעת (סי' ב' סק"ג) כתב דבמרחץ מותר לילך בגילוי ראש ואפילו מדת חסידות ליכא כדמשמע ממסכת דרך ארץ פ"י, ומ"מ ראיתי מדקדקים מכסים ראשם במטפחת וכן נהגתי מעודי ע"ש במהרש"ל, והברכ"י הביאו וכתב כי הוא חומרא יתירה הרבה, ע"ש. ולענין הנחת ידו על ראשו, לענין ברכה עי' מ"ב סי' ב' ס"ק י"ב דלא מהני כיון שהוא גוף אחד, אך יד חבירו מועילה, ויש מקילים בשעת הדחק אף בידו ממש, ולענין הליכה ד' אמות ללא כיפה מועיל נתינת ידו]. וכשלושב בבגד ים ובכובע ושאר הגוף מגולה, מבואר בשו"ע בסו"ס ע"ד דמותר בקריאת שמע ובברכות אבל לא בתפילה, לפי שבתפילה צריך לראות את עצמו כעומד לפני המלך ומדבר עמו שצריך לעמוד באימה. ובמ"ב שם ס"ק כ"ב כתב דגם לק"ש וברכות לכתחילה צריך שיכסה כל גופו ורק בשעת הדחק מותר לעשות כן. וע"ע במ"ב סי' צ"א ס"ק י"א. ולענין ברכת המזון עי' אורחות רבינו ח"א עמו' פ"ד.

להשתמש במי הבריכה לצורך נטילת ידים, יש שחששו דחשיב מים שנעשו בו מלאכה דפסולים לנטילה.

במקומות אירוח שהכיוור לנט"י הוא בתוך השירותים, ואין כיוור אחר בחוץ, הכרעת הפוסקים שיסגור האסלה קודם הנטילה, ויטול ידיו ויצא לחוץ עם ידים רטובות ויברך, ויסמוך על השיטות דבית הכסא שלנו אין להם דין ביה"כ, ועב"ז חזו"א סי' י"ז סק"ד.

הלכות בין הזמנים

תלמיד חכם יחמיר לא לנגב ידיו בבגדיו משום שקשה לשכחה ואפילו בבגדיו המונחים בארגז, (סי' קנ"ח מ"ב ס"ק מ"ה, וספר שמירת הגוף והנפש סי' נ"ז).

בבתי מלון מצוי אוכל שם בשפע, ויש נוהגים לקיים שם בהידור מה שאמרו חטוף ואכול חטוף ושתה, ועי' מ"ב סי' קנ"ו סק"ד שהאוכל ושותה דרך זלילה וסביאה הרי הוא עובר בלא תאכלו על הדם, ומגונה ומכוער הדבר ביותר, ולרמב"ן נכלל זה במצות עשה דקדושים תהיו.

אכילת עוגות בתוך הסעודה אין מברכין דשמא נפטרו בברכת הפת, עי' ביה"ל סי' רסח ד"ה טעונים. אך בפת הבאה בכיסנין יש ג' שיטות, ובקבוקים וכן גליליות לכאו' לכו"ע חשיב כפת הבאה בכיסנין ומברכים עליו אפי' בתוך הסעודה.

הנוסעים ברכב ואוכלים תוך כדי נסיעה, אין מזמנים בעשרה בהזכרת שם אלא רק לזימון בשלושה, ולפיכך גם כשהם עשרה יזמנו בלא שם (מ"ב סי' קצ"ג ס"ק כ"ה). וכשהעגלה עומדת מצטרפים אף להזכרת שם (פמ"ג סי' קס"ז א"א ס"ק כ"ז). ולענין האוכלים בספינה, כתב המ"ב בסי' קס"ז ס"ק ס"ב שקביעות גמורה היא ומצטרפים, ולפ"ז יש שכתבו שברכבת שיש בה שולחנות ומקום מרווח לאכול הוי קביעות כספינה ומצטרפים, וכ"כ בערוך השולחן (סי' קס"ז סעי' כ"ו). ובמור וקציעה כתב שהכל תלוי בשקיטת נסיעתם, בין בים ובין ביבשה, שבעגלה המתנדנדת שקשה לכוון דעתם לשמיעה, וכן בספינה כשיש רוח סעורה אין מצטרפים לזימון, וכשאינן סעורה שיושבים שקטים מצטרפים לזימון. ועפ"ז כתב הבית ברוך (על הח"א כלל מ"ח סעי' ז' אות כט) שהנוסעים ברכבת או במכונית מצטרפים לזימון, (נלקט ממ"ב דרשו).

בבתי מלון מצוי שנותנים סעודה ביום שישי יותר ממה שאדם רגיל לאכול בביתו, איתא בשו"ע (סי' רמ"ט סעי' ג') שאם אינו רגיל בה אסור לו לאכול סעודה כזו בערב שבת.

איכא דרכא אחרינא

יל"ע אי שרי לילך דרך מקום שנמצאות שם נשים שאינם לבושות בצניעות, ואיכא דרכא אחרינא, אך הוא יותר ארוך. עוד יל"ע בים כשבידו לנסוע לים אחר, אך בים זה ליכא דרכא אחרינא אי שרי לנסוע דרך ים זה.

איתא בב"ב דף נ"ז ע"ב, ועוצם עיניו מראות ברע (ישעיה לג-טו), א"ר חייא בר אבא זה שאין מסתכל (בשפת הנהר) בנשים בשעה שעומדות על הכביסה, היכי דמי אי דאיכא דרכא אחרינא רשע הוא [ואף על פי שעוצם עיניו שלא היה לו לקרב אלא להרחיק מן העבירה דקיימא לן חולין (דף מד:)] הרחק מן הכיעור, רשב"ם], אי דליכא דרכא אחרינא אנוס הוא, לעולם דליכא דרכא אחרינא ואפ"ה מיבעי ליה למינס נפשיה [להטות עיניו לצד אחר, רשב"ם]. ומבואר שאי איכא דרכא אחרינא, אע"פ שעוצם עיניו רשע, ואסור לו להכניס עצמו לכך דסחור סחור אמרינן לנוירא לכרמא לא תקרב. עוד משמע בסוגיא שאם הוא 'רואה' אף שאינו מתכוין להסתכל ולהנות אסור, ואף היכא שהוא אנוס על ההליכה (היכא דליכא דרכא אחרינא) מ"מ מבואר שצריך להטות עיניו לצד אחר שלא יראה. והקשה החפץ חיים (הלכות לשה"ר כלל ו' ס"ה) מהגמ' בפסחים דף כ"ה ע"ב

הלכות בין הזמנים

דההולך למקום שיש שם ריח או נוי של עבודה זרה, אף שאפשר לו לילך בדרך אחרת, מותר לו לילך בדרך זו, אף שמריח או רואה מותר כיון שאינו מתכוין, [וואף דקי"ל דפס"ר ולא ניח"ל בכל התורה (חוץ משבת) אסור מדאורייתא, היינו דוקא כשיש מעשה שמכריח תוצאה או תכלית ולא ניחא ליה בתכלית של המעשה, אבל כאן ליכא מעשה, דמצד ההליכה לאו פסיק רישא הוא, שהרי יכול לאטום נחיריו, ומצד הנאת הריח לאו מעשה הוא]. ותי' הח"ח שם וז"ל: ועיינתי הרבה בהאי קושיא, ונ"ל דסברת הגמ' דבעריות מפני שנפשו של אדם מחמדתן צריך להחמיר יותר, דהגם שעתה חושב שלא ניחא ליה בהנאה זו, פן יתגבר עליו יצרו בעל כרחו ויבוא להרהר עי"ז, וכן מצינו בכמה ענינים שהחמירו יותר בעניני הסתכלות מכל האיסורים שבתורה אף דלא אפשר ולא מכויין, וכענין שאמרו בברכות דף ס"א אחורי ארי ולא אחורי אשה, פגע באשה בדרך רץ אחריה ומסלקה לצדדין, ומשמע מדברי האחרונים באבן העזר דאפילו לית ליה דרכא אחרינא למיזל ולא ניחא ליה בהסתכלות, אפ"ה אסרו חז"ל והכל מטעם שכתבתי כנ"ל, עכ"ל.

ומאחר שנתברר ששורש האיסור הוא שאם יכול להישמט מנסיון אסרו לו להכניס עצמו לכך, א"כ לכאוי' ליכא נפקותא בין דרכא אחרינא או אופן אחרינא, ובכל אופן מחויב שלא יביא עצמו לידי נסיון. אולם עדיין יש לדון היכא שהדרך יותר ארוך, אי מחויב נמי להאריך הדרך בשביל זה וחשיב דאיכא דרכא אחרינא. וראיתי בשם הגר"נ קרליץ זצ"ל שפסק דזה לא מיקרי איכא דרכא אחרינא ומותר, [אך עדיין יל"ע היכא שאינו טורח בהליכתו כ"א נוסע באוטובוס, שמשך זמן הנסיעה היא קצת יותר מהדרך השניה, אם גם זה מיקרי ליכא דרכא אחרינא].

נופש בחו"ל

לנסוע לחוץ לארץ על מנת לטייל אסור, וברמב"ם (פ"ה דמלכים ה"ט) איתא דאף מה שהתירו לצאת בשביל ללמוד תורה ולישא אשה או להציל מן העכו"ם הוי רק כשיוצא ע"מ לחזור לארץ, ומבואר דלשאר דברים אף ע"מ לחזור אסור. ומקור הדברים הוא ממסכת גיטין דף ע"ו ע"ב כי הווי מיפטרי רבנן מהדדי בעכו הווי מפטרי משום שאסור לצאת מארץ לחו"ל, הרי אף לזמן מועט אסור לצאת לחו"ל. וע"ע במ"ב סי' תקל"א ס"ק י"ד דה"ה לצאת כדי להרויח או לראות פני חבירו חשיב כיוצא לדבר מצוה ומותר, ועב"ז ברמ"א בסי' רמ"ח סעי' ד'. ולצורך שאר מצות עמש"כ בזה השדה חמד, אך לצורך קברי צדיקים כתב שם דהוי דבר מצוה.

'אילת' חשיב חו"ל לכו"ע, ושמעתי מאמו"ר זצ"ל שבזמן החזון איש ארגון הנוער אגודתי (צא"י) יזמו טיול לאילת, וציוה החזון איש לבטל את הטיול.

'רמת הגולן' אינה מגבולת ארץ כנען אך היא מגבולות עבר הירדן, ודנו הפוסקים בדין היציאה לשם, ובספר משנת יוסף (שו"ת ח"א סי' נ') כתב להוכיח שרי לצאת לשם, דאיתא בירושלמי שביעית פ"ו ה"א ריש לקיש אזל לבצרה אתון לגבי' א"ל חמי לן בר נש דריש (דרשן) וכו', חמי חד בבליא (עני אחד שהיה מבבל אבל היום הוא מא"י, בהגר"א) אמר ליה חמית לך חד אתר טב (ראיתי עבורך מקום טוב להיות דרשן וכו' בבצרה), אתא

הלכות בין הזמנים

לגבי ר' יוחנן (לשאל אם מותר לו לצאת מא"י לבצרה) א"ל מן בבל לבבל (ולא מא"י לבבל, הגר"א) וכו' סבר ר"ל מימר את בצר במדבר [דסבר דהא דכתיב (דברים ד', מ"ג) את בצר במדבר שהיא מא"י היינו בצרה ולכך הותר לילך לשם מא"י, הגר"א] שאל לר' יוחנן וא"ל בצר לאו בצרה, ע"כ. ומבואר דלצור שהיא בעבה"י האמצעית בארץ עמון ומואב שטהרה בסיחון [כדאיתא במכות דף ט' ע"ב שבצר מכוונת נגד חברון שביהודה] בנחלת בני ראובן היה מתיר ר' יוחנן לצאת מא"י, ולכך השיבו שבצר לאו היינו בצרה, דהגם שלצור מותר לצאת אבל לבצרה שהיא בעבה"י הדרומית בארץ מואב שלא טהרה בסיחון [ע"י רש"י פרשת וישלח, יובב בין זרח מבצרה, בצרה מערי מואב היא, וכ"כ הכפתור ופרח סוף פי"ג] אסור, ומבואר (בירושלמי לפי ביאור הגר"א) שמותר לצאת מארץ ישראל לעבר הירדן.

דיני הרחקות (יו"ד סי' קצ"ה)

קלות ראש:

כתב המחבר ולא ישחוק ולא יקל ראש עמה אפלו בדברים שמה ירגיל לעברה (סעי' א'), ודין זה הוא נמי בכל העריות כדמבואר באהע"ז סי' כ"א סעי' א', והתם הוא משום הרהור, והכא הוא משום הקירוב שיש בזה שהוא מביא לידי הרגל עבירה. ובספר חוט השני כתב בזה כמה קולות, דמותר לשחוק יחד במשחק כגון שחמט, אך לא באופן שמביא שחוק וקלות ראש. וכן מותר לומר לה מילי דבדיחותא, ולספר לה דברים שיש לה הנאה בהם, ורק שחוק וקלות ראש אסור.

נגיעה בגופה ובבגדיה, הושטה והנחה על בגדיה:

עוד כתב המחבר, לא יגע בה אפלו באצבע קטנה, ולא ינשיט מידו לידה שום דבר ולא יקבלנו מידה שמה יגע בבשרה, (סעי' ב'). הנה בעריות רק נגיעה דרך תאווה אסור (י"א מה"ת וי"א מד"ס), ע"י ברשב"א בתשו' (ח"א סי' א'קפח) שכתב דמותר בשאר נשים הושטה ושאר דברים שאין בהן הרגל כל כך, ולא אסרו אלא באשתו נדה שלבו גס בה. [ולכן מותר לתת מטבעות לאשה זרה]. ובפשוטו אף נגיעה מיד ליד שלא בדרך חיבה מותר, [ושמעתי שהחיד"א בספר 'כסא דוד' כתב דנגיעה ממש אסור מדרבנן]. ובאשתו נדה דגס בה החמירו ביותר, דאסרו אפילו נגיעה בלא כונה באקראי בלא כונת חיבה, ואפילו באופן דאינו מתכוין ואינו פס"ר, כדחזינן שאסרו הושטה מחשש נגיעה אף בדבר ארוך מחשש שמה לא יזהר בטוב ויגע בידה כדמבואר ברבינו ירוחם (הובא בב"י בסעי' ב'), אף שזה חשש רחוק מאוד.

הראשונים בכתובות דף סא ע"א הביאו דרש"י היה נוהר שלא ליתן מפתח מידו לידה, אפילו שאינו נוגע בה ממש. והוכיח כן ממה ששאל אליהו שמה הבאת את הפך ואת השמן, משמע דאסור מדרבנן אף להושיט. ובטעם דאיסור הושטה, ברמב"ן וברא"ש (בכתובות) והרשב"א (בתוה"ב, הובא בב"י כאן) דהוא מחשש שמה יגע בבשרה. וברמ"א כתב דאף ע"י זריקה מידו לידה או להיפך אסור, ושם לכאוף ליכא חשש נגיעה ואפילו הכי אסרו, בע"כ שלמד שעצם ההושטה הוא פעולה דקירוב כמו נגיעה, וכמו שהבאנו

הלכות בין הזמנים

לעיל מדברי הרשב"א בתשו' דאסרו הושטה בנדה לפי שבאשתו לבו גס בה ובקריבות מעט יבוא לידי הרגל עבירה. והתרוה"ד קורא לזה נגיעה ע"י דבר אחר (דהיינו שההושטה חשיב כנגיעה במה שמרגישים אחד את השני), ומה"ט אף זריקה אסור. נולדעת המחבר זריקה שרי, ויתירה מזו מצינו בט"ז סק"ח דלדעת המחבר אפי' לשפוך עליו מים שרי (אף דניצוק חיבור) ורק משום רחיצה שמביאה לידי חיבה אסור]. והנה בש"ך (סק"ג) איתא שהושטה אסור אף ע"י דבר ארוך, ובפשוטו משום דס"ל דטעם האיסור כמש"כ הרמ"א, אולם ברבינו ירוחם (הובא בב"י) שהוא מקור הדין, כתב שהחשש שמא לא תזהר בטוב ויגע בידה. ולענין הושטה ע"י שינוי, הרשב"א בתוה"ב אסר, ואזיל לשיטותי' שם שהאיסור הוא מחשש נגיעה, ולזה לא מהני שינוי, והריטב"א בכתובות (שם) התיר, ולמד כן ממה שאמרו שם שמותר למזוג את הכוס בשינוי, והיינו שלמד שהאיסור משום שבזה גופא יש קירוב דעת ויבוא לידי הרגל עבירה. [וברא"ש מצינו סתירה, דמצד אחד כתב שהאיסור הוא מצד נגיעה, ומאידך כבזה"ל: רבינו שמעיה כתב שרש"י היה נזהר שלא לקבל מפתח מיד אשתו נדה ומכאן אין ראייה דדוקא מזיגת הכוס שהוא דרך חיבה לא היתה נותנת לידו אלא דרך שינוי אבל שאר דברים אין נראה שיהא אסור, ע"כ, ומשמע דלרש"י דאיירי לענין הושטה יועיל נמי שינוי, וצ"ע]. עגלה ושאר דברים כבדים (שצריך ב' בנ"א שיחזיקו זאת), החזו"א היקל במקום הצורך שיורידו שניהם, [וסברתו או משום דדבר זה אינו הושטה ואין בו חיבה, או משום שיש בו פחות חשש שיבוא ליגע בה], והאגרות משה (יו"ד ח"ב סי' עה) אסר, ע"ש, [ויש שנתנו סימן לידע אם זה פועלה דחיבה, דאם עושה כן נמי לנשים זרות זה סימן שאין זה דרך חיבה, שהרי אם רואה אשה יורדת במדרגות או מהאוטובוס הדרך הוא שהולכים לעזור לה, ואם זה אשתו נאסר עליו לעזור לה, היתכן?]. ולענין זריקה כלפי מעלה, יש שהתירו לפי שבכה"ג מגיע לידה לא מכוחו לפיכך לא חשיב כנגיעה ע"י דבר אחר, ויש שאסרו דגם בזה איכא קירוב דעת, וע"י בפ"ת סק"ד שהביא הדעות בזה. לזרוק על בגדיה, התורת שלמים (סק"ב) והסד"ט התירו מן הדין, אלא שכתבו שלמעשה אין להקל. ומבואר שלהניח על בגדיה ודאי שאין להתיר, ולזרוק מדינא שרי רק נהגו להחמיר. ולשים בתוך תיק שהיא מחזיקה, אפשר דקיל יותר מעל בגדיה, ולפיכך ע"י זריקה ודאי דיח להקל (מאחר שמדינא גם על בגדיה ד"ז מותר), אבל ליתן לתוכה או ליקח משם יש להחמיר.

נגיעה בבגדים, הפ"ת (סק"ג) הביא תשב"ץ שלא יגע בבגדיה בעודה לבושה, אבל כשאין עליה מותר. ובערוך השולחן (אות כ') כתב דכשהם נוסעים בעגלה (אוטובוס בלע"ז) יזהרו שלא יגעו זה בזה אפילו בבגדיהם. ומקור הדברים הוא ברוקח (סי' שי"ח, והובא בדעת תורה) וז"ל: מעשה בתלמיד א' שמת ולא הלכו אחר מטתו עשרה בני אדם ובכה חבירו ואמר זו תורה וזו שכרה, פקח הקב"ה את עיניו בחלום ואמר לו חבירך לא עבר עבירה מעולם כי אם פעם א' עברה אשתו נדה לפניו ונגע בבגדיה וגבו ממנו ומיד ראהו בפרדס שבגן עדן, ע"כ. ויל"ע אם האיסור בעצם נגיעת הבגדים או במה שיושבים בסמיכות כל כך. ונוהגים להניח דבר ביניהם.

אכילה בשולחן אחד או בקערה אחת:

עוד כתב המחבר, לא יאכל עמה על השלחן, אלא אם פן יש שום שנוי שיהיה שום דבר מפסיק בין קערה שלו לקערה שלה, לחם או קנקן או שיאכל כל אחד במפה שלו, (סעי' ג'). ומקור דהאי דינא, דאיתא במתני' בשבת (דף יא ע"א) לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה, ובגמ' (דף יג ע"ב) תני דבי אליהו מעשה בתלמיד א' ששנה הרבה וקרא הרבה ושימש תלמידי חכמים הרבה ומת בחצי ימיו וכו' בימי לבוניך מהו אצלך 'אכל עמי ושתה עמי' וכו' ואמרת לה ברוך המקום שהרגו, ומבואר שיש איסור לאכול עמה בימי נידתה. אולם בראשונים מצינו כמה דרכים באיזה אופן איירי האי דינא, דעת הרמב"ם (פי"א מאיסו"ב הי"ח) דדוקא בקערה אחת הוא דאסור, אבל כשכל אחד אוכל מקערו מותר אפילו כשהוא בשולחן אחד. והראב"ד בהשגת כתב אנו נוהגים אפי' על שולחן אחד, וכ"כ רב אחא הגאון בשאילתות. ובספר בעל הנפש להראב"ד (ריש שער הפרישה) כתב דמ"מ איכא קולא ע"י היכר, דהא התם מדמינן להו לב' בנ"א המכירים זה את זה שאסורים לאכול זה בשר וזה חלב (כדי שלא יבואו לאכול זה עם זה, אף שגם זה הוא רק מדרבנן) ומ"מ ע"י היכר שרי, כן הכא דאסרו שלא לאכול בשולחן אחד ע"י היכר שרי. והרא"ש (פ"א סי' לב) כתב שהמנהג להקל בשולחן אחד, ולא מטעם הרמב"ם, אלא לפי שדוקא בימיהם היו רגילים לאכול כל אחד לבדו על שולחן קטן, ולכן כשאוכלת עמו על השולחן איכא חיבה, אבל האידנא שכל בני הבית אוכלים בשולחן אחד אינו דרך חיבה. והרשב"א בתורת הבית כתב להחמיר בשולחן אחד, ומ"מ כתב שהמנהג הוא להקל. והריטב"א כתב שהמנהג להחמיר נוכפי הנראה שבימיו נשתנה המנהג להחמיר, שהרי הרא"ש והרשב"א כתבו שהמנהג להקל, וכ"כ הב"י שהמנהג להחמיר, ומה"ט המחבר אף שדרכו לפסוק כג' עמודי עולם שהם הרי"ף הרמב"ם והרא"ש, וכאן הרמב"ם והרא"ש מקילין (כל אחד מטעם אחר), מ"מ פסק בשו"ע להחמיר.

וכשיש עמהם אחרים על השולחן, הפ"ת (סק"ה) כתב להקל, לפי דזה עדיף מהיכר. וסברתו נראה דס"ל דאכילה בשולחן אחד הוא ענין של חיבה וכמש"כ הרא"ש, ואף דאנן ס"ל שגם בשולחן גדול יש חיבה מ"מ זה רק כשהם לבד ולא כשיושבים עמהם עוד מבני הבית. והיום אין מורים כן, לפי שהרא"ה בבדק הבית כתב להדיא שגם באופן שב"ב אוכלים עמהם לא מהני אא"כ הם יושבים ביניהם, והרשב"א במשמרת הבית השיג עליו שגם כשיושבים ביניהם לא מהני לפי שהחשש שמא יאכלו אחד מצלחתו של השני (ואז יבוא לידי חיבה, ולא שבמעשה הזה איכא חיבה) כמו שחששו בבשר וחלב. ולהלכה למעשה אם מהני מה שיושבים ביניהם, הנה אם רגילים לשבת יחדיו ועכשיו משנים, יש היתר דרבינו ירוחם (הובא בב"י כאן) שאם שינתה מקומה חשיב היכר, דהשינוי הוא ההיכר, וכל נידוננו היכא שאין רגילים לשבת יחדיו, אם אפשר להקל כדעת הרא"ה. ויש שכתבו שאם הם יושבים בכזה אופן דאיכא מרחק יד בינו לבינה שפיר חשיב הפסק גם לדעת הרשב"א, לפי דכל החשש שמא יקח מהצלחת שלה, וזה שייך רק במרחק יד, ולא כשהוא רחוק יותר. וכשיש ילד ביניהם יש שהחמירו מאחר שדרכו לישב ולירד, ואז לא חשיב הפסק, ויש שהקילו דמאחר ששם הוא מקומו חשיב הפסק גם בזמן שיורד.

הלכות בין הזמנים

לאכול מקערה אחת יחד עם בני ביתו, כתב הפ"ת (סק"ה) דאסור לפי דבודאי אוכל משיוורי מאכלה שלה וא"א ליזהר ולדקדק בזה שיפסוק אדם אחר בינתיים, ודלא כמשאת בנימין, ע"ש. והנה למשל יש הרבה חתיכות אבטיח בצלחת, פשוט שמותר לכל אחד לקחת חתיכה ולא חשיב שיוורי מאכלה, וכל הנידון הוא כשכל אחד חותך לעצמו חתיכה מהצלחת, דבזה יש לחוש שהבעל יקח החלק שהיא חתכה, וצ"ע בכונתו. ודבר זה נפק"מ בטיולים שיש שקית עם מגוון ממתקים עבור כל המשפחה, אם מותר הבעל והאשה לאכול יחדיו מאחר שגם בני הבית אוכלים מזה.

והנה בשו"ע איתא שהשינוי הוא שיהא שום דבר המפסיק בין קערה שלו לקערה שלה לחם או קנקן, והיינו דלעשית היכר א"צ משהו משונה כ"א דבר המפסיק, ולכן לחם או קערה סגי. מיהו בעי שלא יאכלו וישתנו באותו סעודה מהאי לחם וקנקן, דא"כ לא חשיב זה להיכר (אף קודם שישתמשו בו) כדמבואר בסי' פ"ח. [והחכ"א (כלל קט"ז סעי' ג') הוסיף עוד היכר, שהבעל יניח כלי (צלחת) תחת לצלחת שלון]. ולהיכר סגי במה שלבעל הוא היכר, וכן הוא בלשון הרא"ש (בקיצור הלכות) שעשו סייג וגדר כדי 'שהוא' יזכור שהיא נדה, ולכן 'יעשה' היכר ביניהם, ומבואר שהחיוב היכר הוא עליו, ולכן סגי שהבעל ישים ביניהם כוס משומש אף שהאשה כלל לא יודעת מזה. נויש שכתבו שכל זה הוא לדעת הרמ"א שהאיסור לאכול בשולחן אחד הוא מחשש חיבה, ולכן אם הבעל יודע לא יבוא לידי חיבה, ועל האיש גזרו ולא על האשה, כיון שהאיש מרגיל את האשה לעבירה ואין האשה מרגילה את האיש, אבל למחבר שהאיסור בזה מחשש שיבואו לאכול מהצלחת של השני, עדיין אף באשה יש חשש שתאכל מהצלחת שלו ונמצאים אוכלים בצלחת אחת. אולם מש"כ בדעת הרמ"א שהאיסור מצד חיבה, צ"ע, דהרי מה שהתיר כשרגילים לאכול בקערה אחת ועתה אוכלים כ"א מקערו, הוי מצד היכר, ולא מטעם הרמב"ם]. ובהלכות בשר בחלב (סי' פ"ח) כתב הט"ז (סק"ד) בשם ד"מ שצריך שיהיה גבוה קצת, ופעם היה מנהג שהאשה מניחה את תכשיטה כמו טבעת או שעון ביניהם, אך למבואר בד"מ דבר זה לא מהני מאחר שאינו גבוה, [נשיעור הגבוה, י"א שהוא בגובה הצלחת, וי"א שהוא קצת יותר], וכן יש מורים בזמנינו להחמיר בזה. והמנהג להקל, משום שלמעשה יש כמה צדדי קולא, א' שיטת הרמב"ם דהאיסור הוא רק מקערה אחת. ב' שיטת הרא"ש דהאיסור הוא רק בשולחן קטן שהיה בזמנם. ג' שיטת הפוסקים (פ"ת, וכן הברכ"י הביא כן בשם מהריק"ש) שאם אחרים אוכלים עמם על השולחן ליכא איסורא, אלא דאנן מחמירין בכל זה, וכמש"כ הברכ"י, וכן משמעות דעת הב"י דמחמירין בכל זה כדין בשר בחלב, אבל באופן דאיכא דבר המפסיק לא החמירו עוד, אף שלדעת הרמ"א בהלכות בב"ח דבר זה לא מהני.

והנה בטור מבואר חומרא, דאף דהיכר מהני, מ"מ זה אינו אלא בשולחן גדול, אבל בשולחן קטן (שהיה בזמנם) לא מהני היכר, וכמדומה שדבר זה מצוי בימינו במסעדות שיש שולחן קטן (שולחן אישי), דשם לא יהני אפי' היכר, וצ"ע.

בשולחן אחד כשאוכלים אכילת עראי, דעת הגרש"ז אורבאך זצ"ל שאין צריך שום היכר, (לבושי עוז).

הלכות בין הזמנים

לאכול מקערה אחת אסור, לפיכך כשיש בצלחת חתיכות שניצל וכל אחד לוקח לידו ונותן לתוך פיו אסור, ואם מוריד לצלחת שלפניו מותר דבכה"ג חשיב שכ"א אוכל מקערה שלו (ט"ז סק"ב). ולאכול משיירי מאכלה ומשיירי כוסה, הביא הב"י (סעי' ד') מהרא"ם שאסור, ולמד כן מעובדא דתנא דבי אליהו דאמרה אכל עמי ודשתה עמי וכו', ועל כל דבריה השיב לה ברוך המקום שהרגו, והיינו שלמד שאין האיסור במה שאוכל עמו בקערה או בשולחן אחד אלא במה שאכל משיירי מאכלה. [ואחרי זה הביא בבדק הבית מאורחות חיים דבקערה לאכול זה מה שהותיר זה מותר, והיינו שלמד שלאכול מקערה אחת יחדיו אסור, אבל משיירי מאכלה מותר, ורק משיירי כוסה אסור. וכ"פ המחבר בסעי' ד' לא ישתה משיירי פוס ששתתה היא, ולא הביא כלל לענין שיירי מאכלה, ורק הרמ"א בסעי' ג' כתב יש אומרים שאסור לו לאכול משיירי מאכל שלה כמו שאסור לשתות משיירי פוס שלה. אולם הש"ך בסק"ח כתב דאכילה חמיר משתיה, וצ"ע דבב"י בבדק הבית מבואר לא כן]. אולם כתב הב"י ג' קולות, א' שאם הורק לכלי אחר מותר לאכול, [וע"כ כשרוצה לאכול משיירי מאכלה, יעביר זאת לצלחת שלון], ב' שאם הוא אינו יודע שהוא משיירי מאכלה אינה צריכה להגיד לו שאין כאן חיבה, ג' שכל האיסור הוא משיירי מאכלה אבל לה מותר לאכול משיירי מאכלו. וברמ"א כתב עוד, שכל האיסור הוא דוקא לאכול ולשתות לפניה, אבל שלא בפניה מותר, וכן שאם הפסיק אדם אחר ביניהם שרי לו לאכול. ורבי משה פיינשטיין זצ"ל חידש שאם יש בצלחת שלה ב' מנות של שניצל או ב' מיני אוכלים, והשאירה אחד, זה לא חשיב שיירי מאכלה, ושרי לו לאכול.

שתתה מהבקבוק (מצוי בטיוולים), האם מותר לו לשתות ג"כ מהבקבוק, אי חשיב שייריה, י"א דלא חשיב כל המשקה שלה ולא מיקרי שייריה, וי"א שצריך שאחד מבני המשפחה ישתה ביניהם (כמש"כ הרמ"א לענין שיירי כוסה), וצ"ע.

ישיבה במיטה שלה:

סעי' ה', לא יישב במטה המיוחדת לה, אפילו שלא בפניה. הנה הגמ' במעשה דתנא דבי אליהו איתא שאסור לישן עמה במטתו, [וזה אסור אף במיטה שאינה מיוחדת לה, אפילו כל אחד בבגדו ואין נוגעין זה בזה, (סעי' ו')]. ובראשונים הביאו מרבינו האי גאון שאסור לישון על מטתה אפילו אינה עמו במטה מפני הרגל עבירה, ודעת הב"ח והש"ך דכל האיסור הוא השכיבה, אבל ישיבה לחודי' מותר, וגם לשכב דוקא כשפושט בגדיו (כדרך שהיו רגילים לישן אז בלא בגדים) הוא דאסור אבל כשהוא בבגדיו אין איסור (ויל"ע בזמנינו כשישנים עם בגדים, אם שכיבה בבגדים נמי אסור או דהרגל עבירה איכא רק כשהוא בלא בגדים), ודעת המחבר וכ"פ הט"ז שגם לישיב במטה המיוחדת לה אפילו שלא בפניה אסור, ובב"י ביאר דאף דהרגל עבירה איכא רק בשכיבה מ"מ יש לאסור ישיבה מצד הרהור, וכשיש הרהור יבוא לידי הרגל עבירה. והב"ח הביא שכן מבואר ברשב"א שכל האיסור הוא לשכב שם ולישן שם אבל ישיבה מותר, ובחידושי הגהות על הטור הביא שברבינו יונה (בספר היראה אות ע"ה) כתב להדיא שאף ישיבה ע"ג מטתה

הלכות בין הזמנים

אסור אע"פ שאינה בבית. ולמעשה נוהגים להחמיר אף בישיבה כדעת השו"ע, אף שלא בפניה, ובפ"ת (סק"ט) כתב שאם אינה בעיר כלל מותר.

וכשנמצא בבית מלון, הוראת מורי זמנינו שקודם שישנה שם אף שיחדה אותה בשבילה לא חשיב מיטה המיוחדת לה, וכשישנה שם לילה אחת יש דעות ברבנים אי חשיב מיטה המיוחדת לה, או לא חשיב ומותר לו לשבת עליו.

ישיבה בספסל המתנדד וספסל שאינו מתנדד בשעת טיול:

כתב הרמ"א (שם), ואסור לישב על ספסל ארך שמתנדדת ואינה מחברת לפתל כשאשתו נדה יושבת עליו, ויש מתירים כשאדם אחר מפסיק ויושב ביניהן. וכן לא ילך עם אשתו בעגלה אחת או בספינה אחת, אם הולך רק דרך טיול כגון לגנות ופרדסים וכיוצא בזה, אבל אם הולך מעיר לעיר לצרכיו מתר אף על פי שהוא ואשתו הם לבדן ובלבד שישבו בדרך שלא יגעו זה בזה, (כל זה בת"ה סימן רנ"א). הכללים בהאי דינא, אם מרגישים זא"ז בישיבת הספסל כגון בספסל המתנדד אסור, ואם אינן מרגישים כגון שהספסל מחובר לקרקע מותר, [ומשמע דהכל תלוי אם זה מתנדד או לא, וליכא נפק"מ אם זה מחובר או לא]. וד"ז שכיח בספה, שבישיבתו הספה שוקע ומרגישים זא"ז, ובכל גווני אם אדם מפסיק ביניהם מותר. ובטעם הדבר שאסרו בספסל ארוך, הט"ז סק"ו כתב דהוי משום הרהור, ובש"ך בנקה"כ השיג שאין זה משום הרהור אלא משום דהוי כנגיעה, דבזה שמתנדדת הוי כנגיעה ע"י דבר אחר, ועוד כתב דהוי כישן עמה במטה דאסור אע"פ שאין נוגעים זב"ז, וכונתו שדבר זה עצמו הוא גורם לחיבה. נמצא שיש ג' טעמים לאסור בספסל המתנדד, א' הרהור, ב' נגיעה ע"י דבר אחר, ג' חיבה. ובערוך השולחן (סעי' יט) כתב טעם אחר, לפי שע"י הנדנד יבואו לגעת זה בזה, ולפ"ז כתב שאם צריכים לנסוע בעגלה לצרכיהם מותר אע"פ שמתנדד משום דאין זה כנגיעה ממש.

והנה יש כמה אופנים דמרגישים זה את זה בנדנד, א' ספסל, ב' בהעגלה שלהם (שאינו יצוק כמו כלי תחבורה בזמנינו) ובספינה (סירה) קטנה, (שזה מתנדד ע"י משקל שניהם). ומקור להאי דינא שאסור לישב בספסל ארוך הובא במרדכי בשם רש"י, והתרוה"ד כתב על זה דהוראה זו חומרא בעלמא היא, אולם למעשה היקל רק בעגלה דלאו דרך חיבה היא, וז"ל: לילך בעגלה עם אשתו נדה מותר אפילו אין בעגלה אלא האיש ואשתו וגם העגלה שלהם דלאו דרך חיבה הוא כמו ישיבת ספסל, דשאני התם שדרך אוהבים להתקבץ יחד ולהתוועד בכהאי גוונא אבל עגלה כיון דדרך בני אדם נכרים להתקבץ ולשכור עגלה לילך בה מעיר לעיר תו לא הוי דרך חיבה, אמנם ללכת עם אשתו נדה בעגלה דרך טיול לגנות ולכרמים וכה"ג לא ברירא להתיר, עכ"ל. ומבואר בדבריו דעגלה חשיב כספסל ציבורי דאין זה צורה של חיבה, ואף כשהם לבד כיון שדרך עגלות שאנשים מתקבצים יחדיו תו אין זה דרך חיבה. ובפשוטו הכונה דכיון דזה חומרא יתירה לכך כדי לאסור צריך ב' תנאים, א' מתנדד, ב' דרך חיבה, אבל כשליכא אחד מב' התנאים אין לאסור. (אולם יש שלמדו לאידך גיסא שבעגלה איירי בלא ספסל אחד ואינו מתנדד, ואפ"ה בדרך טיול גם זה אסור). אולם כתב התרוה"ד שבדרך טיול יש לאסור בעגלה אחת, ובשם האגרות משה דברכב פרטי בזמנינו שזה לא מתנדד (ואין מרגישים נדנד

הלכות בין הזמנים

ע"י הכסאות) והכסאות הם נפרדים יש להקל לשבת אף אחד ליד השני. ולאמור לכאור' אף בספסל אחד יש להתיר מאחר שאין זה מתנדנד, ויש שטענו שבדרך טיול חמיר טפי, וסגי בדבר אחד דהיינו ספסל אחד אף שאינו מתנדנד, וצ"ע. נופלא מה שראיתי בספר טהרת בת ישראל פ"ב סי"א שבדרך טיול לשבת בעגלה או באוטו, מותר רק כשאחד מפסיק ביניהם או שיושבים על שני ספסלים, ואינו מובן ממנפ"ש דבמקום דאיכא נדנוד מה יהני ב' ספסלים כמו שהוכחנו מהדרכי משה, ואם אין נדנוד למה צריך ב' ספסלים. ואפשר דבמקום שרגילים לשבת האיש והאשה באותו ספסל, אז כשיושבים בב' ספסלים חשיב היכר כמו שאחד מפסיק ביניהם, וצ"ע].

האמור מכל הנ"ל, דברכב כשהמושבים נפרדים (כמושבים הקדמיים) יש להקל אף בדרך טיול, אף שיושבים אחד ליד השני. וכשהמושב אחד (כמושב האחורי) אינו ברור דינו. ובעגלה או בסירה קטנה בדרך טיול אסור, ומבואר בדר"מ שזה אפילו כשכל אחד יושב בספסל אחר, ובסתם נסיעה מותר. ומשמעות התרוה"ד שכל האיסור בדרך טיול כשהם נמצאים לבדם בעגלה, אולם גבי ספסל כתב האגודה (הובא בב"י) שאם יפסיק אדם ביניהם או תיבה או שום דבר אחר מותר, ולגבי טיול כתב ג"כ החכ"א (כלל קט"ז ס"ה) שאם יש מי שיושב ביניהם מותר, ומבואר שבוזה שיש שם עוד אנשים אינם מתיר האיסור כ"א כשיושב אדם ביניהם, אף שבדרך טיול האיסור אף כשאין יושבים בספסל אחד כדמבואר בד"מ, אפ"ה כשיושב אדם ביניהם חשיב היכר ושרי. ומ"מ מסתימת המחבר משמע שבדרך טיול כל האיסור הוא כשהם בעגלה, דאיכא אז חיבה טפי, אבל לטיל בפרדסים בלא ספסל לכאור' משמע דמותר. אולם הערוך השולחן (סעי' כ') כתב דגם זה אסור. והנה בזמנינו אין איש יושב ליד אשה זרה, וא"כ אפשר דכשיושב לידה חשיב דרך חיבה ואסור, וא"כ לנסוע בעגלה אף שלא בדרך טיול יהיה אסור, ואפשר דאף כשזה לא מתנדנד נמי יש לאסור וצ"ע.

ולדינא, המחבר השמיט דינא דספסל, ועי' בב"י שסיים בהאי לישנא, וחומרא זו דישיבת ספסל שמעתי שנוהגים בה האשכנזים אבל הספרדים לא נהגו בה, ע"כ. מיהו כתב הברכ"י שחומרא דדרך טיול נהגו להחמיר. [ובבן איש חי (פרשת צו ב' סעי' כג) כתב שהמנהג היום בעירנו להקפיד אפילו בספסל אחד]. והנה המנהג בזמנינו כשיושב ליד אשתו באוטובוס מניחים שקית ביניהם, ובפשוטו ד"ז הוא כמש"כ האגודה שגם בספסל המתנדנד מ"מ אם יפסיק אדם ביניהם או תיבה או 'שום דבר אחר' מותר, אולם אינו ברור אם שקית קטנה יהיה סגי לזה, אולם נראה דאף בעגלה דשרי כתב הד"מ דלא התיר אלא 'כשאין נוגעים זה בזה' אלא אחד יושב לפניהם ואחד יושב לאחור, ולפיכך שמים חפץ ביניהם כדי שלא יבואו לידי נגיעה. [והנה הרמ"א כתב דינא דספסל בסעי' ה', ולכאור' שם אין זה מקומו, שהרי שם איירי לענין לישב במיטה המיוחדת לה אפי' שלא בפניה, ויותר שייך לסעי' ו' דלא ישן עמה במטה. ואפשר דה"ט דסעי' ו' הוא איסור מדינא דגמ', כדמבואר בשבת דף יג ע"א, וסעי' ה' הוא חומרא דרב האי גאון, לפי דהאי ישיבה מביא לידי הרהור והרגל עבירה (כמש"כ הב"י), ומה"ט החמיר הרמ"א גם לענין ספסל המתנדנד].

הלכות בין הזמנים

ובמש"כ לאסור בעגלה דרך טיול, דעת המורים שרק בנסיעה דטיוול הוי חיבה, אבל נסיעה לשמחה או למלון שרי. ויתירה מזו יש שכתבו שרק כשעצם הנסיעה בעגלה הוא טיול (כנסיעה בשי"פים) הוא דאסור, אבל אם אחרי שיגיעו למחוז חפצם או יטילו לא חשיב הנסיעה לדרך טיול.

וראיתי מי שכתב דהוא הדין לענין להתנדנד בנדנדה עם אשתו, שלבני אשכנז אסור אא"כ יש מי שמפסיק ביניהם, ובני ספרד שאין מקפידים בכך על דינא דספסל המתנדנד שרי בכל גווני. ואיני יודע מקורם, דמנין שלישיב בכוונה כדי להתנדנד יהיה נמי האי דינא, ואפשר שבזה אסור לכו"ע, ואפשר יותר שבזה לא יהני אף שאחד יישב ביניהם.

קול זמר:

הפ"ת (סק"י) דין לענין אם מותר לשמוע קול זמר שלה, דאפשר דאסור כמו באשת רעהו דאמרו בברכות דף כד ע"א דקול באשה ערוה. וברמב"ם פכ"א מאיסו"ב ה"ב כתב וְהַמְסַתְּכַל אֶפְלוּ בְּאַצְבַּע קֶטְנָה שֶׁל אִשָּׁה וְנִתְכַּוֵּן לַהֲנוּת כְּמִי שֶׁנִּסְתַּכַּל בְּמִקוֹם הַתְּרָף, וְאַפְלוּ לְשִׁמְעַ קוֹל הָעֵרְוָה אוֹ לְרֵאוֹת שְׁעָרָה אָסוּר, ע"כ. ומבואר דהאיסור לשמוע קול ערוה הוא בכלל להסתכל במקומות הגלויים כדי להנות ממנה, ולפ"ז בנדה דשרי אף להסתכל כדי להנות כ"ש דמותר לשמוע קולה. ולמעשה, כתב האגרות משה (יו"ד ח"ב סי' עה) דמאחר שהפ"ת נשאר בזה בצ"ע לכן מהראוי להחמיר, והערוך השולחן כתב דאסור מטעם אחר לפי דמגרה יצה"ר בקרבנו.

לשמוע זמר אשה (לא אשתו), אם היא אשת איש וכן בתולות שהגיעו לזמן וסתן (שהוא מגיל 12□11) וכן שאר האסורות עליו מהלכות עריות (כגון אחות אשתו וכדו') אסור לשמוע את קולם, ובתולות קודם שהגיעו לזמן וסתן מותר, אך אם מכויץ ליהנות מזה אסור כדי שלא יבוא לידי הרהור, (מ"ב סי' ע"ה ס"ק י"ז). וכתבו הפוסקים שאף אחיות ליד אחים לא ישירו (קובץ תשובות ח"ג סי' י').

בכותל המערבי ובקברי צדיקים:

באו"ח סי' פ"ח הביא הרמ"א שיטה שאין לנדה ליכנס לבית הכנסת בימי ראייתה, (אבל בימי ליבונה מותר). ולמעשה כתב החיי אדם (ח"א כלל ג' סעי' לח, והעתיקו המ"ב שם) שנוהגין היתר, רק לא יסתכלו בספר תורה בשעה שמגביהים אותו להראות לעם.

ולענין להכנס לבית הקברות, כתב הפ"ת (יו"ד סי' קצ"ה ס"ק יט) שנהגו הנשים שלא לילך לביה"ק להתפלל בימי נדתה, וכ"ה בחיי אדם (שם) שלא יכנסו עד שיטבלו, וחמיר מביהכנ"ס שהביא הרמ"א שיש אוסרים להכנס לשם רק בימי ראייתה, והעתיקו המ"ב שם סק"ז, ולפיכך כשהיא בביה"ק תעמוד בריחוק ד' אמות. ובשם החיד"א (הובא בספר סוגה בשושנים פרק מ' בשם ליקוטי כת"י של החיד"א) שבזמן ראייתה אינה הולכת על ציון הרשב"י במירון בל"ג בעומר. וכן אדם שאינו טהור ולא טבל יזהר שלא להכנס לבית הקברות כי החיצונים נדבקים בו (מג"א סי' תקנ"ט ס"ק ט"ו, כף החיים סי' תקפ"א סק"צ).

ולהתפלל בכותל מערבי, יש שהחמירו שלא תילך לשם כלל, דחששו לדעת הרדב"ז (ח"ב סי' תר"צ) והחכ"א (בשערי צדק שער משפטי הארץ סי' ח') שהכותל המערבי הוא

כותל העזרה, ובמתני' דכלים פ"א מ"ח איתא שהר הבית מקודש ממנו שאין זבים וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם, אבל דעת רוב האחרונים (אבני נזר יו"ד סי' ת"ג, תפארת צבי לרבי צדוק הכהן מלובלין חיו"ד סי' כז אות יב) שאינו אלא חומת הר הבית, ולדבריהם אינם אסורים ליכנס לשם. אולם אף הנוהגים להקל לגעת באבני הכותל מ"מ כשהיא נדה תיזהר שלא ליגע בהן (אחרונים).

קברים

רבי יהודה החסיד (בסי' שע"ט) הביא מעשה שהיה בעיר אחת שתושביה היהודים ביקשו לעבור משם, ונגלה מת אחד בחלום והזהיר שהמתים מקפידים אם ילכו, כי יש להמתים הנאה כשבאים על ציונם. והמשך המעשה היה שלא חששו לאזהרת המת ונהרגו כולם, ל"ע. ור"י החסיד למד מזה (צוואה סי' ע' / דפוס סביונטא סי' י') לענין תפילה על הקברים, שאם הולכים להתפלל בעיר אחרת על הקברים, מתי עירו מקפידים.

ובפשוטו כונת הדברים, הוא עפ"מ ש"כ בדרושי הר"ן (דרוש הרביעי) שעיקר השראת השכינה בגלות, היא בקברי הצדיקים. [ובספר קריינא דאגרתא למרן בעל הקה"י זצ"ל שמיום שחרב ביהמ"ק אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על קברי צדיקים, ובנו רבינו הגר"ח ציין שדבר זה מובא בפ"י הגר"א לתיקוני הזוהר וכן הביא החיד"א בשם מדרש]. ומעתה אפשר דכמו שמצינו בברכות דף ח' ע"א לענין בית הכנסת, שכל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס להתפלל שם נקרא שכן רע, וגורם רע לעצמו ולבניו אחריו וגלות, כי הוא מחסיר את השראת השכינה הראויה להיות במקום הזה, [ובלבד או"ח סי' צ' סקי"א הביא מהמטה משה שאפילו אם אין מנין בביהכ"ס נאמר זה], כך נמי בבית הקברות יש חסרון במה שאינו פוקד את קברי הצדיקים מה"ט.

ובספר קב הישר (סי' עא) כתב, שמי שחפץ להשתטח על קבר אחד ברחוק, ואינו יכול להגיע, שיוכל לילך אצל אחד מצדיקי מתי עירו, איזה שיהיה, וליתן שם פרוטה לצדקה לע"נ הנשמות, ונחשב כמו שעלה לקבר ההוא, דסדנא דארעא חד הוא.

מצינו בתשו' הרי"ף (הובא בקובץ המועדים עמו' ג') שמה שנגזר בראש השנה אי אפשר לבטל כ"א על ידי תפילת הנשמות, ובזה ביאר שמהאי טעמא הקב"ה דן בכל יום כדי שיבואו הנשמות וישמעו את הגזירות ויתפללו על החיים, ע"כ. ואפשר דמה"ט הולכים בעת צרה להתפלל דוקא בקברי צדיקים, לפי שרק הם יכולים לשנות הגזירה, אך בר"ה הדבר הוא בכוח כל אחד ואחד מהחיים, ואין צריך אז לעזרת המתים.

מקור להשטחות על הקברים, מצינו (סוטה לד, א) בכלב שהלך לבקש רחמים בקברי אבות, וזה היה בערב ר"ח תמוז. מצינו במדרש (בראשית רבה פרשת פב אות י) שרחל נקברה בבית לחם כדי שיעברו ישראל שם בגלות תבקש רחמים עליהם. ובשם החזו"א (הובא בספר האילת השחר עה"ת פרשת שלח) דההליכה להתפלל על קברי צדיקים הוא משום שיש שם השראת השכינה (עי' דרשת הר"ן תחילת דרוש ח'), ולפיכך בקברים של אנשים פשוטים (אפילו בקברי ההורים) אין ענין להתפלל. ובזוהר (שמות דט"ז ע"ב) שאם לא תפילת המתים עבור החיים, לא היו החיים מתקיימים אפילו חצי יום. ובטעם

הלכות בין הזמנים

שמתפללים בקברים, עי' מג"א סי' תקפ"א סק"ז בשם מהרי"ל דבמקום מנוחת צדיקים הוא מקום קדוש והתפילה מתקבלת שם ביותר, [ופשוט לפ"ז שאין להתפלל רק בקברי צדיקים, ולא סתם בקברי אבותיו], ואל ישים מגמתו נגד המתים רק יבקש מהשי"ת שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר, ובמ"ב שם ס"ק כ"ז הוסיף עוד שיקיף הקברות, ויתן צדקה קודם שיאמר התחנונות, ואין לילך על קבר אחד שני פעמים ביום אחד, ע"כ. ובסי' תקנ"ט סעי' י' כתב הרמ"א שהולכים על הקברות בט"ב כדי שיבקשו עלינו רחמים, ובמ"ב שם ס"ק מ"א כתב עוד, שלא ילך על הקברות ממש כ"א בריחוק ד' אמות כי יש לחוש שיתדבקו בו החיצונים, ובמג"א שם ס"ק ט"ו הביא מכתבי האר"י שאין לילך על הקברות אלא לצורך הלויית המת, ובפרט אם לא תיקן עוון קרי שמתדבקים בו החיצונים, ע"כ.

הגראי"ל שטיינמן זצ"ל אמר שתפילה אצל קברי הקדמונים אינה מועלת לנו, כיון שאנו רחוקים ממדרגתם העליונה והקדושה עד מאד. והדברים יתבארו עפ"ש"כ הפמ"ג (או"ח סי' תקפ"א) דאנו מתפללים אצל קברי הצדיקים כדי שימליצו טוב בעדנו, ולפ"ז יש לומר דצדיקים וקדמונים אלו לא ימליצו כל כך בעדנו, כיון שאנו הקטנים רחוקים כרחוק מזרח ומערב מהשגותיהם והם לא הורגלו בקטנות בקשותינו ודרגתינו, אשר לא היתה כמותה בבני דורם. וכידוע כשחלה מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל שלח מנין ת"ח להתפלל עליו בקבר הרשב"י ובקבר הבית יוסף, ואמר מרן הגרי"ז שאביו מרן הגר"ח הלוי זצוק"ל המליץ בעדו לעלות על קבר הרשב"י וקבר מרן הבית יוסף, כיון שהוא רבן של ישראל וכל ישראל הולכים לאורו הגדול בחיבוריו 'בית יוסף' ו'שלחן ערוך', ועל כן התפילה בקברים אלו מתקבלת היטב.

לועג לרעש, בברכות דף יח ע"א תניא לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו וקורא ואם עושה כן עובר משום (משלי יז-ה) לועג לרש חרף עושהו, ומה"ט אסור לעשות שום מצוה ליד הקבר משום לועג לרעש בזה שהמת אינו יכול לקיים המצות (מ"ב סי' כג סק"א), וכתב השו"ע (שם סעי' א') דמה"ט אין לגלות הציצית בביה"ק, וצריך להכניסן בבגדו, ודין זה נאמר בציצית יותר משאר המצות משום שמצות ציצית שקולה כנגד כל המצות. ותפילת שמו"ע המנהג לאסור אף בקברי צדיקים, ורק בקברי אבותוכן בקבר הרשב"י שהם גנוזים במערה הרי זה רשות אחרת ואין לועג לרעש, (עי' גשר החיים פכ"ט ס"ק י"א). ולענין אמירת תהילים ליד הקבר (היינו בתוך ד"א) יש שהתירו משום שעושה זאת משום חשיבות המת דהיינו שמחשבים זאת למקום קדוש (גשר החיים כט ביקורי קברים י, שדה חמד אבילות אות קט"ו), והחזו"א החמיר בזאת שלא לומר בתוך ד"א אפי' ביאר"צ. אולם קדיש המנהג להקל עפ"ד המעבר יבוק (חלק שפת אמת פכ"ט) שקדיש חשיב דבריו של מת שהם מתפללים עליהם, ויש נזהרים אף בזה (מ"ב סי' עא ס"ק טו). ובקבר אשה במצות שבחיה לא היתה חייבת אין לועג לרעש, (פמ"ג סי' כג א"א סק"ב מ"ב סק"ה, ועי' צ"ח ברכות דף ג'), ויש מחמירים אף בקבר אשה (כף החיים שם סק"ג).

הלכות בין הזמנים

אין אוכלים ושותים בביה"ק (רמ"א יו"ד סי' ס"ח). אין לקרוא כתב הבולט שע"ג הציון משום שקשה לשכחה (כף החיים סי' ב' סק"ג). לשבת על המצבה או להניח עליו דבר, עי' יו"ד ס"ד סעי' א' שיש דעות שהמצבה אסורה בהנאה, ע"ש בט"ז סק"א ובש"ך סק"ב, ועל כן צריך ליזהר שלא על הקברות, ואם א"א ליזהר והוא בדרך אקראי יש להקל. ונהגו לבקש מחילה מהמתים על מה שלא כיבדו כראוי.

קודם שיתפלל על הקברות יטול ידיו ג"פ (מ"ב סי' ד' סקמ"ב), וכן כשיוצא מביה"ק יטול ג"פ. וכשחוזר מלוית המת יטול ג"כ ג"פ, ולא ינגב כדי שיהיה ניכר שאינו מסיח דעת מן המת (שו"ע שם סעי' י"ח, כף החיים שם ס"ק ע"ח).

הברכה שאומרים על בית הקברות, דעת הגראי"ל שטיינמן זצ"ל שאומרים אותו רק כשנכנסים לבית הקברות, אבל כשרואה מהכביש לא. ודעת הגר"נ קרליץ זצ"ל שמברכים גם על ראית קברים מרחוק, ולכן אמר שבכניסה לירושלים שרואים את הר המנוחות צריך לברך. עוד אמר הגר"נ"ק שבקברים עתקים, שאינם מסומנים במצבה ככל הקברות, מאחר שאין מרגישים בראייתם כראיית קברים, אינם נחשבים כקבר לענין ברכה. וברכה זה הוא רק כשנראה את המצבה עצמה, אך לא את האהל שמעליה (שו"ת אגרות משה). וברכה זו מברכים גם בשבת, לפי שהברכה אינה נחשבת ל'צידוק הדין' שלא אומרים בשבת.

ענינים שונים

רחיצה אב ובן: לאב ובן מותרים לרחוץ יחדיו בים, מאחר שלבושים בבגדי ים, אבל במקוה אסורים, עב"ז באהע"ז סו"ס כ"ג סעי' ו', ובספר תולדות אדם פרק ו' עמו' כ"ו.

עקיפת תור: מצוי בכניסות לפארק תור ארוך, ולפתע מגיעים אנשים שלא עמדו בתור ועוקפים אותו, ושאלו את הגראי"ל שטיינמן זצ"ל איזה איסור עוברים אלו שעקפו את התור, והשיב בשם החזו"א שאמר 'שהוא פורץ בגדרו של עולם. (ולא מצאנו בפוסקים דברים מפורשים בזה, ועי' שו"ע יו"ד סי' שנ"ד שאם יש שני מתים בעיר אחת, די' להוציא קודם את המת שמת ראשון).

צילום: אין לצלם את החמה (שמש) בשלמותה לפני שקיעתה, דהוי כמו שמצייר צורת החמה ואסור, ורק לאחר שהתחילה שקיעותה שאין כאן צורה שלימה מותר, (שו"ע יו"ד סי' קמ"א, והגר"נ קרליץ זצ"ל). ושמעתי מהגרש"ב גנוט ששמע מרבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א שבימינו אפשר לצלם שמש, כיון שאין בימינו עובדי ע"ז לשמש.

לתפוס מקום באוטובוס עבור חבירו: אי שרי לתפוס מקום לחבירו, בראשית השאלה אי הוי תופס לבע"ח במקום שחב לאחריני. אולם במקום שחבירו עוד לא שילם, יתכן שחבירו לא נידון אפי' כבע"ח ואין לו שום זכות באוטובוס זה.

והנה בזמנינו מצוי בנסיעות ארוכות, שצריכים להזמין מקומות מראש, והוא כדי שהחברה ידעו כמה אנשים ינסעו, כדי לדעת כמה אוטובוסים לשלוח, והנידון, אם אנשים שלא הזמינו יכולים לעלות ועי"ז ישארו אנשים שהזמינו בחוץ ללא מקום באוטובוס. והנידון בתרתי, אם מי שהזמין חשיב כעני המהפך בחררה ובא אחר ונטלו, ב'

הלכות בין הזמנים

שכיון שמי שהזמין יש להם חיוב לדאוג שיהיה מספר נוסעים זה, שהרי החברה מוציא הוצאות על פיו, ותו יש לו בזה שום קנין שצריכים לתת להם להיות שם.

נסיעה באוטובוס: כתיב מפני שיבה תקום והדרת פני זקן, ובמסכת קידושין דף ל"ב ע"ב דרשו חז"ל זקן – זה שקנה חכמה אפילו צעיר, ושיבה – זה זקן בשנים, וע"כ אדם היושב באוטובוס ועובר לידו ת"ח או זקן (שאינו רשע) חייב לקום מפניו, (שו"ע יו"ד סי' רמד סעי' א'). וכן צריך לקום מפני אשה זקנה, (ספר חסידים סי' תקע"ח). ובספק לו אם הזקן הגיע לגיל שבעים או אם הוא ת"ח, הוי ככל ספק דאורייתא דאזלי לחומרא. ומ"מ ליכא מדינא שום חיוב לפנות את מקומו לזקן ות"ח, ובפרט כשלא יהיה יהיה לו מקום אחר.

הנה בפסחים דף קי"א איתא דאסור לאיש לעבור בין ב' נשים, וכן אסור לאשה לעבור בין ב' אנשים, ובאוטובוס מצוי שיושבים מב' הצדדים נשים, ומ"מ דבר זה קייל טפי כי יש מתירים כשיושבות.

איחסון במקור מרכזי: המתגוררים בבית מלון או אכסניה ולרשות כל המתארחים מקור או מקפיא משותף, ויתכן שמשתמשים ג"כ לאיחסון מזון שאינו כשר, חובה עליהם לעטוף את מאכליהם בשני סימונים כגון באריזה מוכרת, ובנוסף בקשר או בנייר דבק, שניכר מיד אם נפתחו, לשלול החלפה, ובפרט מחשש איסור בשר שנתעלם מן העין.

אכילה ברה"ר: המטיילים במקום פתוחים וכן הנוסעים ברכבת או באוטובוס, יש להקפיד שלא לאכול בפני ההמון כי בכך הוא נכנס לחשש פסול עדות, אולם אם יש שם רק מעט אנשים אינו נפסל בכך (שו"ע סי' ל"ד סעי' י"ח, וסמ"ע ס"ק מ"ד). אולם במקומות המיעודים לכך כמו בים וכן מסעודות שיש שלחנות המדרכות הפתוחות לרה"ר, וכן בחצרות הפתוחים שעושים שם חתונות מותר.

שתית מים: השותה מים לצמאו מברך שהכל ניהיה בדברו, אבל אם אינו לצמאו אינו מברך, וע"כ אותם שבהליכה שותים כדי לא להתייבש א"צ ברכה. וכששותה מים קרים בימים החמים שלא לצמאו, י"א שכיון שנהנה מהקרירות מברך. כששותה במסלול הליכה, אין צריך לברך אלא על השתיה הראשונה משום דנחשב כהולכי דרכים, כדמבואר בסי' קע"ח סעי' ד'. וכן הדין בבירך באוטו על דבר מאכל או משקה מהדברים שאין טעונים ברכה אחרונה במקומה, ובמהלך הנסיעה ירד מהאוטו ורוצה לאכול ממנו עוד בחוץ אין צריך לחזור ולברך כיון שנידון כהולכי דרכים.

טבילת כלים: 'מנגל' הרשת חייב בטבילה בברכה, ואף אם היא רשת חד פעמי כיון שיש ראיות לכך שכלי חד פעמי נחשב לכלי גמור. ובכלי אכילה של בתי מלון שאינם טבולים, יש אוסרים (עי' יו"ד סי' ק"כ ט"ז ס"ק טז, וש"ך סק"ח), ויש מתירים. ואם הוא מתארח במלון שאינו סומך על כשרותם, ורוצה לאכול בכלים דבר שאין בו חשש כשרות כמו ירקות (שמעשר בעצמו) או קורנפלקס עם חלב ורואה את האריזה שהם בהכשר טוב, יכול להשתמש בצלחות של המלון אף שהצלחות מחרסינה מ"מ כיון שמנקים אותם היטב, ומתארחים רק לכמה ימים חשיב שמשמש בו שימוש עראי, וכעין שכתב הרמ"א יו"ד סי' קכ"א. וכן יש להקל להשתמש לצונן בסכו"ם של בית המלון, אך אסור לחתוך בו

הלכות בין הזמנים

דברים חריפים כיון שלא היתה בו נעימה, (קובץ עיון ההלכה). וכשמחליף דירה עם אחד שהוא 'דתי', והמחליף אינו סומך על ההכשרים שהשני סומך עליו, הנה להשתמש בסירים שלו, כיון שאינו אלא ספק איסור באינו בן יומו, הוי ספיקא דרבנן ומותר וכמש"כ הפמ"ג סי' ס"ג במשב"ז סוסק"ב, וכן מצד מה שהכלי צריך טבילה אין לחוש דמסתמא טבל, אבל אם הוא חילוני שכליו ודאי נתבשלו באיסור (טבל בשר וחלב וכו'), אסור לכתחילה לבשל בכלי שאינו בן יומו, וכן אסור להשתמש אפילו בצונן בכלים הצריכים טבילה.

מיטה ארמית: בברכות דף ח' ע"ב איתא דחכמים אסרו לישב על מטת ארמית ומשום מעשה דרב פפא, דרב פפא אזל לגבי ארמית הוציאה לו מטה אמרה לו שב אמר לה איני יושב עד שתגביהי את המטה הגביהה את המטה ומצאו שם תינוק מת מכאן אמרו חכמים אסור לישב על מטת ארמית. והנה הרמב"ם והשו"ע השמיטו דין זה, אך בספרי ההלכה של הראשונים (כמו הראבי"ה והכלבו) פסקו דבר זה לדינא. ולפ"ז יל"ע איך מותר להזכיר בחו"ל חדרי אירוח ונופש מהנכרים ואינם חוששים לאיסור זה. והשיב רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א (הובא בספר שלהי דקייטא), שכל האיסור הוא דוקא לשבת על מיטת גויה השייכת כעת לגויה, אך כששוכרים חדר מהנכרים, הרי השכירות מחשיבה את החדר ותכולתו כשייכים לנו, כרכוש יהודי, ובכך אין איסור.

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'

שאלות מעשיות בקניית מצות ובמכירת חמץ

ישת ימים תאכל מצות וביום השביעי עפרת לה' אלקיך לא תעשה מלאכה (טז, ח)

א. חתן האוכל בפסח בבית חמיו, האם צריך לקנות את המצות, ובאיזה קנין עושים זאת?

השו"ע (או"ח סימן תרנ"ח ס"ג) כתב: אין אדם יוצא י"ח ביום ראשון בלולב של חבירו שהשאלו, דבעינן לכם משלכם, ובמשנ"ב (סק"י) כתב יש אומרים דהני דקני אתרוג למצוה ופרעי אחר החג לא יאות עבדי, דכל כמה דלא יהיב דמי לא קני אלא מדרבנן, ואנן בעינן לכם מדאורייתא, אם לא שהביאו לרשותו וקנהו בתורת חצר. ולכתחילה נכון להזהר בזה ולפרוע קודם החג. ומקורו מהשערי תשובה בשם המחנה אפרים. והיינו דחיישינן לשיטות דקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא. וכנ"ל לכאו' יש לחוש לענין מצות, דכתב השו"ע (תנ"ד ס"ד) אין אדם יוצא י"ח במצה גזולה, ומבאר שם המשנ"ב (סקט"ו) הטעם דילפי' מחלה בגז"ש דלחם לחם דכמו שם כתוב עריסותיכם אף כאן כן, ויש לחוש לשלם דמים קודם החג כדי שהמצות יהיו שלו.

ויש מקום לדון, באיזה קנין החתן קונה את המצות, שהרי קנין הגבהה הוא קנין דרבנן, וקנין דרבנן י"א שלא מהני לדאורייתא. ונראה כמה אופנים בזה:

א. **קנין יד:** לרוב הדעות קנין יד הוא קנין דאורייתא. אלא שמצינו בנתיבות המשפט (קצ"ח סק"ג) שכתב שצריך שיהיה כל החפץ מונח בחלל ידו ואז הוי כחצירו, אבל אם תופס רק מקצתו בידו והשאר מונח חוץ לחלל ידו לא קנה, ולפי"ז הרי המצה אינה נמצאת כולה בתוך היד. וכדבריו כתבו עוד כמה פוסקים. אמנם הרבה מפרשים חלקו וסברו דבקנין יד קונה אף מה שבולט חוץ לידו. (עיין בצמח צדק שו"ת אבהע"ז ח"ב סי' ד"ש ובאבני נזר אבה"ע ק"ס סק"ד, ובאמרי בינה קנטרס הקנינים סי' ו', ובאבן האזל פ"א מהל' נזק"מ ה"א).

ב. **כסף והגבהה:** יתן החתן לחמיו מטבע כסף, ויקנה את המצות בקנין כסף. ומלבד זה יעשה הגבהה. ובזה נמצא שעשה גם קנין דאורייתא וגם קנין דרבנן.

ג. **הגבהה לבד:** הקצות והנתיבות והרעק"א (ריש סימן קצ"ח) מביאים שיטת התוס', שבאופן שאין קנין מעות, קנין הגבהה הוא קנין מהתורה. והרמב"ן חלק על זה. נמצא שלפי תוס' החתן יכול להגביה את המצות ולקנותם בקנין דאורייתא.

ד. **כסף לבד:** באופן שמשלם החתן לחמיו, יש שיטות שבדבר מצוה רבנן לא עקרו קנין מעות, ובזה קונה אף מדרבנן. (גמ' חולין פ"ג., ורמ"א וקצות ורעק"א בסימן קצ"ט, והרחבנו בזה בספרינו משפטי אהרן בס"ד, שאף לשיטות שמועיל קנין כסף במצות, זה דוקא במצב לחוץ כגון כשקונה קודם החג).

ה. **סיטומתא:** יש שיטות שכסף בימינו קונה מדין סיטומתא. (מהרש"ם ח"ו רכ"ג ועוד, ובספרינו משפטי אהרן הרחבנו בזה בס"ד).

ו. **בפה:** אמר לי הגר"י רייסנר, שהגר"ש שקאפ מחדש שכשאדם אוכל מאכל בתוך פיו, הרי זה גמירות דעת יותר מכל הקנינים, ואין צריך בזה קנין כלל. וא"כ החתן קונה את המצה כשמכניס לתוך פיו, ואין צריך בזה קנין כלל.

ז. **בהגדה של פסח "אתה בחרתנו" שחיבר הגר"נ וילהלם משגיח דישיבה קטנה חזון נחום לצעירים מצוינים, מביא עוד כמה דרכים בזה:** האמרי בינה (פסח כ"ג) כתב, שכיון שכל ענין הלכם בפסח אינו כתוב בפירוש, אלא נלמד מגז"ש, לכן לא צריך שיהיה ממש לכם, ודי במה שיש היתר אכילה. עוד כתב, שקונה באכילה בשינוי. ודבר זה צ"ב לכאורה, שהרי שינוי אינו קונה אלא בגזלן ולא בסתם אדם. עוד מביא מהמקראי קודש (ח"ב פסח מ"ה) שתלה זאת בחקירה הידועה שהרחבנו בזה בכמה מקומות בס"ד, אם אורח קונה את מנתו שאוכל אצל בעה"ב. עוד מביא מהשפת אמת (פסחים) שכתב שעצם הדבר שהבעה"ב מעמיד לפני האורח את המצות, נחשב הקנאה, וכמו שיטת הרא"ש הידועה שאפשר לקדש אשה בטבעת שאולה, וע"ש עוד.

ב. חידושים במכירת חמץ:

א. מכירת י"ג:

המשנ"ב מביא מחלוקת, באדם שעתיד למכור ארונות מסויימים במכירת י"ד, האם חייב לבדוק זאת בבדיקת חמץ בליל י"ד, י"א שאינו חייב, וי"א שחייב. המשנ"ב מסיק שאפשר לסמוך על המקילים, אבל עדיף טפי לעשות כמחמירים. בדורינו בא הגר"נ קרליץ זצוק"ל וחידש לעשות מכירת י"ג, והיינו שבי"ג מוכר את המקומות שאותם לא רוצה לבדוק בליל י"ד, ובמכירת י"ד מוכרים את החמץ, ולצורך הקנין אגב מקנים את השטח מתחת המקרר, או שטר אחר. אמנם השו"ע הרב מקל בזה, ולכן אצל הגר"מ לנדא זצ"ל לא עשו זאת. אמנם הגר"מ לוריא שליט"א אמר לי, שמכר חמץ אצל הגר"ש ואזנר זצוק"ל, והקפיד לעשות מכירת י"ג. וכן הורה הגר"מ לוריא לעשות מכירת י"ג בשטיבל בב"ב.

ב. שאלה:

יהודי בא כמה דקות לפני השקיעה של ליל י"ד, ורוצה לחזור בו מהמכירה של המקפיא, כיון שרוצה להשתמש בזה בפסח.

הסתפקתי, שאמנם אפשר לבטל שליחות שלא בפני השליח (חוץ מבגט), אבל אולי כל שמבטל את השטר כל השליחות מתבטלת. ושוחחתי עם הגר"מ לוריא שליט"א, והכריע שאפשר לבטל חלק מהשליחות, שזה לא שטר רגיל, שכשבטל מקצתו בטל כולו. היהודי שהוא ביטל את השליחות בפני שני עדים, ואני הייתי אחד מהעדים, וכתבנו לו שאנו עדים שביטל את השליחות לגבי המקפיא, ואם יצטרכו נבוא להעיד על כך.

ג. הניח כלים בתוך עגלה ברשות חבירו ע"מ שימכור זאת במכירת חמץ

ראובן ביקש ממנהל מוסד ידידו, שיקנה לו את החמץ שלו קודם פסח, ויביא זאת למוסד, והמנהל ימכור זאת במכירת חמץ שמוכר את המוסד לגוי, כיון שבהפסד מרובה מקילים. המנהל הסכים. ראובן הביא את החמץ שלו בתוך עגלת קניות השייכת לו, לתוך החצר של המוסד. ראובן עצמו לא עשה מכירת חמץ כלל. האם בעל המוסד קנה את החמץ, וממילא חלה המכירת חמץ, או שלא קנה את החמץ, וממילא לא חלה המכירת חמץ, ונכנסים לבעיה של חמץ שעבר עליו הפסח (לשיטות שלא מועיל ביטול)?

הנה כליו של מוכר ברשות לוקח לא קונה, (שו"ע סימן ר' ס"ה), ולרמ"א היינו אפילו באופן שהמוכר אמר ללוקח זיל קני. בנד"ד הרי העגלה היא כליו של מוכר ברשות לוקח. ומימלא המוסד לא קנה את החמץ, והמכירה לא חלה כלל. ולא מסתבר לומר שהתכוין להשאיל את העגלה למוסד.

אמנם כשמביאים את החמץ בשקיות, מסתבר שמתכוונים להקנות גם את השקיות לגוי. אבל עגלה זה אחרת.

הדבר גם קשור לנושא רחב שהרחבנו בו במק"א, במה קונים היום כשעושים קניית מוצרים בצרכניה. שבאופן שלא עשו הגבהה לאחר התשלום, פעמים שמניחים את המוצרים בתוך העגלה של הקונה, והעגלה הרי היא כליו של מוכר ולא קונה בחצר לקונה, עד שיוצאים מרשות המוכר. אלא שבדרך כלל יש הגבהה כשנוטלים את המוצרים מהקופה לעגלה.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

הסגולה הגדולה להינצל מהמגיפה ומכל פורענות ועיה"ר הצלחה וביטוח חיים

כִּי יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיוֹן מֵאֶחָד אֲחֵיךָ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לְךָ לֹא תֵאֱמָץ אֶת לִבְּךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ מֵאֲחֵיךָ הָאֲבִיוֹן. כִּי פָתַח תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ וְהֵעֵבֵט תִּעֲבִיטְנוּ דֵי מַחְסְרוֹ אֲשֶׁר יִחְסֹר לוֹ. הַשְּׁמֹר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דְבָר עִם לִבְּךָ בְּלִיעֵל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָה וְרָעָה עֵינֶיךָ בְּאֲחֵיךָ הָאֲבִיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקִרְא עֲלֶיךָ אֵל ה' וְהָיָה בְּךָ חֶטָא. נָתַן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא יִרַע לִבְּךָ בְּתִתֶנּוּ לוֹ כִּי בְּגִלַל הַדְּבָר הַזֶּה יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹקֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מַשְׁלַח יָדְךָ. כִּי לֹא יִחְדַּל אֲבִיוֹן מִקְרֵב הָאָרֶץ עַל פֶּן אָנֹכִי מִצִּוְךָ לֵאמֹר פָּתַח תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לְאֲחֵיךָ לְעֵנֶיךָ וּלְאֲבִינֶךָ בְּאֶרֶץ (טו, ז-יא)

עוד כתוב בפרשת בהר (ויקרא כה, לה): וְכִי יָמוּךְ אֲחֵיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהִחֲזַקְתָּ בּוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב וְחֵי עִמָּךְ: וּבְמִדְרַשׁ וִיקְרָא רַבָּה פִּרְשָׁת בְּהַר פִּרְשָׁה לְדָא וְכִי יָמוּךְ אֲחֵיךָ הַה"ד (תהלים מא) אֲשֶׁר־י מִשְׁכִּיל אֵל דַּל בְּיוֹם רַעָה יִמְלִטְהוּ ה' וְכו'.

שאלות:

א} ויש לשאול מהו הלשון כי יהיה בך וכו' תיבת בך מיותרת ויותר ראוי לומר כי יהיה אביון? ב} מדוע התורה כותבת כי אדם שאינו נותן צדקה והיה בך חטא הרי הוא ניסיון גדול לאדם להחסיר ממונו שיגע עליו? ג} עוד יש להבין דברי המדרש שקשר הדברים לפסוק אשרי משכיל אל דל?

מבט האדם על מבקשי התרומות:

הנה כאשר נתבונן מהו המבט והחשיבה בדרך כלל של האדם על מקבצי נדבות וגבאי צדקה המתדפקים על דלתות ביתו, שהן מהוים מטרד למנוחת האדם ואף מפריעים בתפילה או בלימוד וכן בעבודה וכן כאשר מסתובבים בשמחות ועוד יותר כאשר דופקים בדלתי הבית ומפריעים את מנוחת בני הבית, אך כל זה נובע מתוך שהאדם בדרך כלל חושב שהוא עושה טובה לאותו קבצן או גבאי ולזאת מתפלא עליו כיצד הוא יכול להפריע את מנוחתו, אולם תורתנו הקדושה מלמדת אותנו מבט אחר וחשיבה אחרת שחייב כל אדם להתבונן מדוע הוא זכה להיות במצב טוב יותר לעומת אותו קבצן עד שנצרך לבקש ממנו את עזרתו, הרי אין הדבר נובע מחכמתו ולא מגבורתו כי כבר אמר שלמה המלך לא לחכמים לחם וכו' וכן אל יתהלל חכם וכו' ולא גיבור וכו' אלא הכל מגזירת הבורא יתברך כך שיכל להיות ח"ו המצב הפוך, ואם כן עליו להודות להשי"ת על שזיכהו למצב שהוא עוזר ולא נעזר, ובמה יודה להי"ת בזה שינצל את מתנת הבורא

הסגולה הגדולה להינצל מהמגיפה ומכל פורענות ועיה"ר הצלחה וביטוח חיים

שנתן לו בכדי לסייע ולרחם על ברואיו של הקב"ה ולעשות צדקה וחסד בשמחה, ויותר מכך כל דרישה ובקשה שפונים אליו אינם אלא לטובתו ולא להטרדתו כי הקב"ה ברחמיו המרובים דרכו להקדים תרופה למכה ושולח לזכות את הנותן בכדי להצילו מהרעה העתידה לבא ח"ו כאשר נבאר, ולו היו מגלים לאדם הדבר מראש היה מתחנן שיבואו אליו בכדי לזכותו, וכבר אמר שלמה המלך גומל נפשו איש חסד, ובזה נבא לביאור הפסוקים ודברי חז"ל.

דברי המדרש מדוע רק באשרי משכיל אל דל מבואר השכר:

התשובה לשאלות יובנו על פי ביאור חז"ל את כוונת הפסוק בתהלים פרק מא (ב) אֲשֶׁרִי מִשְׁפִּיל אֶל דָּל בְּיוֹם רָעָה יִמְלֹטְהוּ ה': **ובמדרש ויקרא רבה (וילנא) פרשת בהר פרשה לד א** וכי ימוך אחיך הה"ד (תהלים מא) אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה' וכו' ר' לוי בשם ר' חמא בר רבי חנינא א' כ"ב פעמים כתיב אשרי ומכלם לא נטול אפוכי אלא זה ומאי אפוכי נטל (תהלים מ"א) ביום רעה ימלטהו ה' לפיכך משה מזהיר לישראל וכי ימוך אחיך. {דרך אגב יש להעיר על דברי המדרש לכאורה יש בתנ"ך שלושים ושבע פעמים אשרי? וצריך לבאר שאין כוונתו אלא לספר תהילים, ולמרות שבתהילים יש כ"ד פעמים אשרי, אינו מחשיב ב"פ בפרק קלז כיון שהם אינם שבח לאדם, ובפסוק אשרי יושבי ביתך שכתוב עוד אשרי העם, אך כיון שהוא פסוק אחד אינו נחשב ב"פ וממילא נותר רק כ"ב פעמים אשרי שהן שבח לאדם} וביאור המדרש שבכל המקומות שכתוב השבח אשרי לא מבואר השכר, רק באשרי משכיל אל דל, שבו מבואר התוצאה של אדם כזה שבשכר זה ביום רעה ימלטהו הי"ת זה ביאור המדרש. **והנראה בכוונת חז"ל** ללמדנו שהנותן צדקה עליו נאמר **במשלי פרק יא פסוק יז** גומל נפשו איש חסד, והיינו שהעושה צדקה עם הנצרך הוא עושה לעצמו טובה וחסד, ובזה מובן לשון הפסוק שכתב כי יהיה "בך" לרמוז לאדם שהעני נמצא בך, וזו כוונת דוד המלך "אשרי מי שמשכיל" הכוונה שהוא מתבונן וחושב "אל דל" מדוע הקב"ה שלח לו את הדל, בהיות ולא כל עני בא אליו ולא תמיד באים אליו ומדוע הפעם בא אליו, זה בכדי "שביום רעה ימלטהו השם" הכוונה בכדי להקדים תרופה למכה ולהצילו מאיזה גזירה ונמצא שהמשכיל מבין שזה לטובתו הקב"ה שלח לו את הדל לעזורו, ולכן כתוב בלשון הוי"ה שזה שם המורה על מידת הרחמים, ואף רמזו הדבר בפסוק "נתן נתן" שתיבת נתן נקראת ישר והפוך אותו הדבר, לרמוז כי הנותן מקבל בחזרה, ואולי עוד יותר נו"ן ראשונה כפופה לרמוז שמצבו שהוא כפוף ולאחר שנתן הופך לנו"ן זקופה ומצבו מתייצב, ואם האדם מעלים עינו מהעני ולא נותן וקומץ ידו ולבבו הרי הוא מפסיד ונחסר את זכות ההגנה עליו מגזירות רעות, ואפשר בזה לפרש כוונת הפסוק בפרשה "והיה בך חטא" הכוונה חטא מלשון חסר כמו שנאמר אצל אבישג שאמרה לדוד והיינו אני ובני חטאים חסרים מהבטחתך כמבואר ברש"י, גם כאן יהיה בו חטא חסר הגנה. וכאשר נביא להלן דברי חז"ל עד כמה זוכה האדם בנתינת הצדקה ויבין וישכיל וישמח ולא ימאס במבקשי הצדקות כי יודע שזה לטובתו ויודה לקב"ה שנתן את האפשרות לעזור לאחרים ולא ההפך ח"ו.

הצדקה ביטוח חיים:

ומבואר במסכת שבת דף קנו ע"ב נפק שמואל ודרש: וצדקה תציל ממות ולא ממיתה משונה, אלא ממיתה עצמה. ללמדנו שזה סגולה שהקב"ה נטע בה את הסגולה הזאת להציל ממות. וכתב המהרש"א בחידושי אגדות שם. וז"ל אלא ממיתה עצמה כו'. ובפ"ק דב"ב מוקי האי קרא וצדקה תציל ממות ממיתה משונה וי"ל דהכא הכי קאמר ולא ממיתה משונה לחוד אלא אף ממיתה גופה שהרי האי גברא נשאר חי ומציל נמי ממיתה משונה כדקאמר התם דהיינו גם מי שמת בזמנו מצילו דלא ימות בזמנו במיתה משונה ודו"ק:

הצדקה מצילה מהדבר הכי קשה:

ומבואר במסכת בבא בתרא דף י ע"א הוא היה אומר, עשרה דברים קשים נבראו בעולם: הר קשה - ברזל מחתכו, ברזל קשה - אור מפעפעו, אור קשה - מים מכביין אותו, מים קשים - עבים סובלים אותו, עבים קשים - רוח מפזרתן, רוח קשה - גוף סובלו, גוף קשה - פחד שוברו, פחד קשה - יין מפיו, יין קשה - שינה מפכחתו, ומיתה קשה מכולם - [וצדקה מצלת מן המיתה], דכתיב: וצדקה תציל ממות.

שכר הנותן צדקה אריכות ימים:

תניא שם י"א אמרו עליו על בנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה פעם אחת באה אשה לפניו בשני בצורת אמרה לו רבי פרנסני אמר לה העבודה שאין בקופה של צדקה כלום אמרה לו אם אין אתה מפרנסני הרי אשה ושבעת בניה מתים עמד ופרנסה משלו לימים חלה בנימין הצדיק ונטה למות אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם אתה אמרת המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם ומלואו בנימין שהחיה אשה ושבעת בניה ימות בשנים מעוטות תנא הוסיפו לו אחת ועשרים שנה.

הצדקה מגינה מכל פורענות:

וכבר אמר שלמה המלך במשלי פרק לא (כ) **כִּפֹּה פִּרְשָׁה לְעֵנִי וַיְדִיחַ שְׁלַחָה לְאַבְיֹן:** (כא) **לֹא־תִירָא לְבֵיתָהּ מִשָּׁלַג כִּי כָל־בֵּיתָהּ לְבֶשׂ שָׁנָיִם:** וכתב במצודת דוד. אינה מתפחדת מרוע המקרים ומהצרות המתרגשות כי הזכות והמעש"ט שבידה המה לה למגן ומחסה:

מלאך הצדקה מבטל כל גזירה מעליו:

מדרש זוטא שיר השירים פרשה א וכמה הוא שבחו של אדם השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה' (ירמיה ט' כ"ג). עשית כל המעשים האלה הרי אתה כיוצא בי, רצונך עשות צדקה שהיא חביבה לפני מן הקרבנות, שנאמר עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח (משלי כ"א ג'), חטא אדם ישוב ויתן צדקה וימחול לו, שנאמר בחסד ואמת יכפר עון (משלי ט"ז ו'), אם [יש] לאדם אלף רבוא אין עומדים לו בשעת צרכו בצרתו, שכן הוא אומר לא יועיל הון ביום עברה (משלי י"א ד'), ומי עומד לו, איסר אחד שהוא נותן, שנאמר וצדקה תציל ממות (משלי י' ב'). כל הנותן צדקה אף על פי שהוא חטא ונתן הקדוש ברוך הוא רשות למלאך לשלוט בו, שכר אותה

הסגולה הגדולה להינצל מהמגיפה ומכל פורענות ועיה"ר הצלחה וביטוח חיים

צדקה שנתן מקדים למלאך ואינו מניחו לשלוט בו, ולא עוד אלא שדוחפו וכופתו על פניו ומפייס עליו ואומר אף על פי שחטא ונתנה רשות למלאך לשלוט בו אני קדמתי רשותי קדמה לרשותו. וכ"כ בתשובת מהר"מ בס' קי"ד.

מעשה כיצד ניצל הילד ממות בגלל צדקה:

על דלת ביתו של אברך ת"ח מיקירי קרתא דירושלים שהתברך בארבעה עשר ילדים דפקה אשה ענייה וביקשה שיתנו לה בשר עוף לאכול, בעל הבית שככל עמלי תורה אין הפרנסה מצויה בביתו בשפע וכל בני משפחתו ניזונים מלחם צר ומים לחץ, ניסה להסביר לאשה שאת שני העופות היחידים שיש לו במקרה הוא שומר לחג הקרב ובא ואם יתן לה את הבשר לא יישאר לו במה להאכיל את עולליו המרובים, והאשה נשארה לעמוד בפתח מתחננת על נפשה ועל רעבונה. לא עברו שניות אחדות והאברך עשה את חשבון נפש בצורה אחרת אם האשה האומללה הזו לא התביישה להגיע עד פתח ביתי ולבקש שיתנו לה בשר לאכול אותה היא שבאמת הגיעו לדידה מים עד נפש וא"כ מה יקרה אם ילדי לא יאכלו בשר בחג. ישראל רחמנים בני רחמנים הם אומרים ועושים הוא ממהר להתנצל בפני האשה על סירובו ומבקש ממנה להמתין עד שילך למקרה ויוציא את העוף, כיון שהבין את הזכות הגדולה שהודמנה לידיה להאכיל אשה ענייה מיהר האברך בשמחה להוציא את הבשר, כדי לחוש את מידת העניות ששררה בבית די אם נאמר שהמקרה שעמד במטבח היה מהמודל הישן שאי אפשר לפותחו מבפנים ודלת המקפוא בתוך המקרה. האברך ניגש למקרה ומפיו נפלטת זעקת אימים, את מי הוא מוצא שמה את ילדו בן השלוש שניכלא בתוכו מבלי יכולת להשתחרר, הילד היה כבר כחול לגמרי וסבל מקשיי נשימה איומים, בניסי ניסים הצליחו אנשי ההצלה להחזיר אותו למצב נשימתי סדיר, ומנתוני הדו"ח הרפואי עולה שאם הפעוט היה נשאר במקרה עוד מחצית הדקה היה קורה הגרוע מכל. וכיוון שלא היתה לבני הבית כל סיבה לגשת למקרה בתוך מחצית הדקה הקרובה הרי שהמסקנה החותכת היא שרק מעשה החסד שהחליט בעל הבית לעשות ברגע האחרון הציל את בנו ממוות בטוח. לבד מהראייה המאלפת לדברי חז"ל שאינם זקוקים לראייה שצדקה מצילה ממוות אפשר לשאוב מסיפור זה עוד לקח חשוב מאין כמותו ממצווה לא מפסידים לעולם "טובך יביעו".

מצוות הצדקה מונעת מנזקים והפסדים:

עוד מסופר במסכת בבא בתרא דף י ע"א על בני אחותו של רבן יוחנן בן זכאי שהוא ראה בחלום שהם צריכים להפסיד שבע מאות דינרים, למחרת הלך וכפה אותם שיתנו צדקה והם נתנו לו שש מאות שמונים ושלוש דינרים חסר שבע עשרה דינרים מהשבע מאות, כאשר התקרב יום כיפור שלחו מהמלכות לעצור אותם, אמר להם רבן יוחנן אל תפחדו חסר עוד שבע עשרה דינרים לצדקה ותשתחררו ואכן הם נתנו והשתחררו, שאלו אותו מהיכן הוא ידע וסיפר להם את החלום, אמרו לו מדוע לא סיפרת לנו את החלום קודם והיינו נותנים לך הצדקה, אמר להם אם היו יודעים לא היה מועיל בגלל שהיו

הסגולה הגדולה להינצל מהמגיפה ומכל פורענות ועיה"ר הצלחה וביטוח חיים

נותנים הצדקה כדי לפדות עצמן ולא למצות צדקה לכן הסתיר מהם כדי שיקיימו מצות צדקה.

מעשה עם הגר"ח ואלוזין זצ"ל על מעשר:

מובא בספר לקח טוב דברים עמוד רלו מעשה עם הגר"ח ואלוזין זצ"ל שהיה דרכו לתת חומש ופעם הסתפק אם נתן כשיעור והתעכב מנתינת סכום הספק והנה משרתו אשר נשלח לשאוב מים מהבאר ונפל לו הדלי ולאחר מכן הביא גרון בכדי להוציא ואף הוא נפל הדבר הגיע לאוזניו של הגר"ח ישב וחישב ומצא כי עלות הדלי והגרזן בדיוק כסכום שהיה מסופק במעשר והוא סימן שהיה חסר ולכן תיכף הפריש את אותו סכום שהיה שלושה זהובים, ולאחר זמן קצר בא לבשרו המשרת כי הצליחו להוציא את הדלי והגרזן. ללמדנו עד כמה אין האדם מפסיד ממעשר אלא ההפך אחרת הוא ניזוק במה שחוסך ואינו נותן.

הרואה שיש לו משבר כלכלי הסגולה להצליח על ידי שיתן צדקה:

ומבואר במסכת גיטין דף ז ע"א דרש רב עזריא, זימנין א"ל משמיה דרב אמר, וזימנין אמר לה משמיה דרב אסי, מאי דכתיב: כה אמר ה' אם שלמים וכן רבים וכן גוזו ועבר וגו' אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמין יעשה מהן צדקה, וכ"ש כשהן מרובין. מאי וכן גוזו ועבר? תנא דבי ר' ישמעאל כל הגוזז מנכסיו ועושה מהן צדקה ניצל מדינה של גיהנם; משל לשתי רחילות שהיו עוברות במים, אחת גזוזה ואחת אינה גזוזה, גזוזה עברה, ושאינה גזוזה לא עברה. חז"ל למדונו הפך מנהג העולם שמתני נותן צדקות רק כאשר מצבו הכלכלי טוב אבל כשרואה שהמצב קשה תירוצו בידו ונמנע מלתת צדקה, אולם חז"ל מלמדים אותנו ההפך בגלל שהמצב הכלכלי קשה יש סגולה להפך את מצבו על ידי הצדקה. וכתב הגר"א בביאורו על נחום פרק א פסוק יב פהו אַמְר יְקוֹק אֱ-שְׁלָמִים וְכֵן רַבִּים וְכֵן נִגְזוּ וְעָבְרוּ וְעָנְתָךְ לֹא אֶעֱנֶךָ עוֹד: וז"ל "ואין מועיל בעולם יותר מזה". מבהיל הרעיון.

סגולה נגד עיה"ר:

על ידי צדקה שנותן סגולתה לבטל עין הרע שלא ישלוט בו ואין שום עבירה מכבה אותה כמ"ש וצדקתו עומדת לעד עיין אברבנאל אבות פ"ב מי"א נחל קדומים פ' ויחי אות ט'. סידור תקוני שבת עמ' ס"ג.

זכות הצדקה מאירה במצחו יותר מכל המצוות:

וכתב המהר"ח בספר הליקוטים ספר תהלים פרק קיב או יאמר פזר נתן לאביונים וכו' וצדקתו עומדת לעד וכו'. אמר הרב זלה"ה, כי כל המצות שאדם עושה, הם נרשמים באות אחד של כ"ב אתוון המיוחד לאותה המצוה. והנה אותו מאיר במצחו, וזה הוא בזמן שעושה המצוה, ותכף מסתלק ונבלע בפנים, אבל אם עשה מצוה של הצדקה, הנה האות שלה מאיר במצחו כל אותו השבוע. וזהו וצדקתו עומדת לעד, כי אינה נבלעת תכף כמו שאר האותיות של שאר המצוות. או יאמר באופן אחר, והוא אם תחליף אותיות

הסגולה הגדולה להינצל מהמגיפה ומכל פורענות ועיה"ר הצלחה וביטוח חיים

של צדק"ה בא"ת ב"ש, חוזרים להיות אותיות צדק"ה ממש, לרמוז כי היא עומדת לו לעד במקומה, כמדובר:

הקב"ה אינו נקדש אלא בצדקה:

אמר ר' אבהו בא בתרא י' ע"ב שאלו את שלמה בן דוד עד היכן כח הצדקה אמר להם צאו וראו מה פירש אבא דוד תהלים קי"ב ט' פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד, ואף שמו של הקב"ה אינו נקדש אלא בצדקה, שנא' ישעיה ה' ט"ז והאל הקדוש נקדש בצדקה, ובזכות הצדקה מתקרבת הגאולה שנא' שם כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות, ואומר ישעיה א' כ"ז ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה.

הגאולה ובניין ירושלים בזכות הצדקה:

בפרט בעקבתא דמשיחא שכולם כבר מצפים לגאולה ולבניין ירושלים אומרת הגמרא במסכת סנהדרין דף צח ע"א אמר עולא אין ירושלים נפדית אלא בצדקה, שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה.

עניין מיוחד לתת צדקה בחודש אלול:

ובהיות ואנו נמצאים בשבת מברכין של חודש אלול הנני מוסיף מה שכתב רבנו חיים פלגי בספרו מועד לכל חי סימן יא אות יד שיש עניין מיוחד בחודש אלול להרבות בצדקה שהוא חודשו של זבולון שהיה מחזיק ביששכר עמוד התורה ובוה יזכה ליום הדין. וידוע שהצירוף של שם השם לחודש אלול - הַהוּי הַהֵיָא - בניקוד היוצא מפסוק דברים פרק ו (כה) וַצַּדְקָה תִּהְיֶה לָנוּ פִּי נִשְׁמַר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר צִוְּנוּ: והוא רמז גדול לחשיבות ריבוי הצדקה בחודש זה כהכנה ליום הדין.

מוסר השכל:

עלה בידנו להבין ולהשכיל כי כל צדקה או טובה שעושה האדם עם הזולת אינה אלא לטובת עצמו כי בזה הוא זוכה להיות מוגן ושמור מכל חולי ומחלה ומכל גזירה רעה ומעיה"ר וזוכה לאריכות ימים ושנים ואף סגולה להצלחה בעסקיו ומי אשר ידע על הסגולה הגדולה שיש בידו בשביל פרוטות להציל את עצמו ובני ביתו בפרוטות ולא יעשה בשמחה שהוא פודה נפשו ובני ביתו באותה צדקה שהוא יתן, ובמקום ללכת לכל מיני מקומות לחפש סגולות וישועות ולהזיל כסף רב מה יותר מסגולה הכתובה ומבוארת בכל מאמרי חז"ל, ובכל יום אנחנו אומרים בתפילת שחרית בברכות ק"ש "זורע צדקות מצמיח ישועות". אלא שהאדם חסר אמונה ואינו כל כך מאמין שיש השפעה ישירה במעשיו על חייו ולכן יש לו שאלות וקושי ואף טרוניות על גבאי צדקה שמטרידים אותו ומנסה לחמוק מהן כמה שאפשר.

בידידות ואהבה ובברכת שבת שלום ומבורך

הצב"י מרדכי מלכא ס"ט

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

בענין אמונה בהשגחה פרטית

את פל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אתו תשמרו לעשות לא תסף עליו ולא תגרע ממנו
(יג, א)

טעם מצות לא תוסיף ולא תגרע

הנה החינוך (מצוה תנ"ד) כתב לבאר מצוה זה שלא להוסיף ושלא לגרוע ממצות התורה וז"ל, "משרשי המצוה כי האדון המצוה אותנו על התורה ברוך הוא בתכלית השלמות, וכל מעשיו וכל ציוויו הם שלמים וטובים, והתוספת בהם חסרון וכל שכן הגרעון, זה דבר ברור הוא", עכ"ל. הרי מבואר מדבריו, דיסוד של האיסור להוסיף או לגרוע ממצות שבתורה, הוא משום שהקב"ה הוא בתכלית השלימות, וכל מעשיו כולו מדוקדק בתכלית הדקדק, ואם בשר ודם מוסיף או גורע משהו על גזירת השי"ת, הרי הוא אינו מאמין שהשי"ת הוא בתכלית השלימות, ומושלם לגמרי בתכלית הדקדוק.

סיבה שיבטח בהשי"ת

וזהו אחד מן היסודות שצריך להאמין כדי שיבטח בהשי"ת. וכבר האריך בזה החובת הלבבות (שער הבטחון פ"ג) שזהו אחד מן היסודות דבעינן כדי שיבטח בהשי"ת וז"ל, "שיתברר אצלו, כי יש לכל ההויות שבעוה"ז מעצם ומקרה גבול ידוע ולא יוסיף ולא יגרע על מה שגזר הבורא ית' בכמותו ואיכותו וזמנו ומקומו, אין מרבה למה שגזר במעוטו, ולא ממעט ממה שגזר ברבותו, ולא מאחר למה שגזר להקדימו, ולא מקדים למה שגזר לאחרו. ומה שיהיה מן הדברים על ההפך מזה הוא הנגזר, אשר קדם בתחלת הידיעה, אלא שלכל הגזרות הקודמות בידיעת הבורא סבות ולסבות סבות", עכ"ל.

יש גבול לכל דבר

הרי כל דבר שבעולם יש לו גבול, ואפילו דבר קטן כל כך כמו העשב שבשדה יש לו גבול, וכדאיתא במדרש רבה (בראשית פ"י, ו') וז"ל, "א"ר סימון אין לך כל עשב ועשב, שאין לו מזל ברקיע שמכה אותו, ואומר לו גדל וכו'", עכ"ל. וכהנה רבות בדברי חז"ל, דו"ק.

וכן מצינו בכל שיערה שצומח מהאדם, ובכל טפה של גשם שיורד מן השמים, שכולם יש להם גבול לעצמם, וכדאיתא בגמ' ב"ב (טז, ע"א): "אמר לו: הרבה נימין בראתי באדם, וכל נימא ונימא בראתי לה גומא בפני עצמה, שלא יהו שתיים יונקות מגומא אחת, שאלמלי שתיים יונקות מגומא אחת - מחשיכות מאור עיניו של אדם, בין גומא לגומא לא נתחלף לי, בין איוב לאיוב נתחלף לי? מי פלג לשטף תעלה וגו' - הרבה טיפין בראתי בעבים, וכל טיפה וטיפה בראתי לה דפוס בפני עצמה, כדי שלא יהו שתי טיפין יוצאות מדפוס אחד, שאלמלי שתי טיפין יוצאות מדפוס אחד - מטשטשות את הארץ ואינה

מוציאה פירות, בין טיפה לטיפה לא נתחלף לי, בין איוב לאויב נתחלף לי, ע"כ. וה"ה בכל דבר, הכל בהשגחה נפלאה מאת הקב"ה.

השגחה בענין פרנסה

והנה מי שמאמין בהשגחת השי"ת, שכל דבר מדבר גדול עד דבר קטן כולו הוא בהשגחת השי"ת, בוטח בהשי"ת שא"א לשום אדם בעולם לגרוע מפרנסתו. והכי איתא בגמ' יומא (לח, ע"ב): "אין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו אפילו כמלא נימא", ע"כ. וביאר במהר"ל (נתיב הצדק פרק ג') וז"ל, "כי השי"ת ברא את האדם וחלק פרנסה לכל אחד ואחד, ולא ברא השם ית' שיהיו שנים מתפרנסים מדבר אחד רק שיהיה לכל אחד פרנסה מיוחדת, ואפילו שתי שערות אינם מתפרנסים ממקום אחד, כדאיתא בפ"ק דבתרא (טז, ע"א): אמר הקדוש ברוך הוא לאיוב הרבה נימין בראתי וכל אחד בראתי לו גומא בפני עצמה שלא יינקו שתיים מגומא אחת שאלמלי יונקות מגומא אחת מחשכות מאור עינו של אדם וכו'. ואם השם ית' נתן לכל שער ושער יניקה בפני עצמה כ"ש וק"ו שהשי"ת נתן לכל אדם יניקה בפני עצמו, וכדאמרין במסכת יומא (לח, ע"א): מכאן אמר בן עזאי בשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך משלך יתנו לך אין אדם נוגע במוכן לחבירו ואין מלכות נוגעת בחברתה, פי' ענין זה כי השי"ת סידר לכל אחד ואחד את שהוא ראוי לו ואין אדם נוגע במוכן לחבירו אשר סידר השי"ת אליו וכו'", עכ"ל. מבואר מדבריו המאירים דלשון הש"ס דנקט דאין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו אפי' כמלא "נימא", היינו משום שכמו שכל נימא ונימא אינה נוגעת בחברתה, ה"ה לגבי מזונות, שהקב"ה זן ומפרנס כל או"א בפנ"ע וא"א לאדם ליגע במה שמוכן לחבירו.

ודרך אגב, עיקר הך דמיון בין פרנסה ומזונות לנימא ונימא כבר איתא בדברי התנחומא בפר' תזריע (פסקא ו') וז"ל, "מעשה בכהן אחד שהיה רואה את הנגעים מטה ידו בקש לצאת לחוצה לארץ, קרא לאשתו אמר לה בשביל שבני אדם רגילין לבא אצלי לראות את הנגעים קשה עלי לצאת מעליהם אלא בואי ואני מלמדך שתהא רואה את הנגעים אם ראית שערך של אדם שיבש המעין שלו תהא יודעת שלקה לפי שכל שער ושער ברא לו הקדוש ברוך הוא מעין בפני עצמו שיהא שותה ממנו יבש המעין יבש השער, אמרה לו אשתו ומה אם כל שער ושער ברא לו הקדוש ברוך הוא מעין בפני עצמו שיהא שותה ממנו, אתה שאתה בן אדם כמה שערות יש בך ובניך מתפרנסין על ירך לא כל שכן שיזמן לך הקדוש ברוך הוא פרנסה לפיכך לא הניחה אותו לצאת חוצה לארץ, ד"א מי פלג לשטף תעלה כשהקב"ה ברא את האדם בחכמה ברא אותו כיצד אם בורא אותו רובו מים ומיעוטו דם נעשה אסטניס, אם בורא אותו רובו דם ומיעוטו מים נעשה מצורע חציו דם וחציו מים נעשה אדם שלם", עכ"ל. [וע"ע בספר כד הקמח בע' פרנסה:']

אמונה בהשגחה פרטית

וכל זה הוא מה שנקרא "השגחה פרטית", שהקב"ה מנהיג עולמו, בכל מילי ומילי בהשגחה פרטית. ובאמת, אמונה בהשגחה פרטית הוא עיקר באמונתנו ויסוד של כל התורה כולה, וכדאיתא בדברי הרא"ש (בארחות חיים אות כ"ו) וז"ל, "לבטוח בה' בכל

לבבך ולהאמין בהשגחתו הפרטית, ובזה תקיים בלבבך היחוד השלם בהאמין בו כי עיניו משוטטות בכל הארץ ועיניו על כל דרכי איש, ובוהן לב וחוקר כליות, כי מי שאינו מאמין אשר הוצאתיך מארץ מצרים אף באנכי ה' אלקיך אינו מאמין ואין זה יחוד שלם, כי זה הוא סגולת ישראל על כל העמים וזה יסוד כל התורה כולה", עכ"ל.

וכתב ע"ז מורה"ר יחזקאל לעוינשטיין זצ"ל (אור יחזקאל, אמונה עמ' קכ"ה) וז"ל, "והוא אשר כתב באורחות חיים להרא"ש: "לבטוח בה' בכל לבבך ולהאמין בהשגחתו הפרטית ובזה תקיים בלבבך היחוד השלם - כי זה יסוד היחוד להאמין שאין עוד מלבדו ואין כל תנועה ללא רצון השי"ת, ולכן אף האמונה בהשגחה פרטית מכלל האמונה ביחוד - להאמין בו כי עיניו משוטטות בכל הארץ ועיניו על כל דרכי איש ויחן כל וחוקר כליות - כי השגחת הקב"ה אינה רק במעשים הגלויים והנראים אלא אף המתחולל בתוך לבו וכליותיו בכלל השגחת הקב"ה - כי מי שאינו מאמין באשר הוצאתיך מארץ מצרים אף באנכי ה' אלקיך אינו מאמין ואין זה יחוד שלם, - כי יציאת מצרים היתה בהשגחה פרטית ללא תכלית, וכל יסוד האמונה ביציאת מצרים היא אמונה בהשגחה ולכן כל שאנו מאמין בזה אף לא מיקרי מאמין ביחוד ובאנכי ה' אלקיך, - וזהו סגולת ישראל על כל העמים וזה כל התורה כולה". כי כל התורה היא אמונה בהשגחה וכאשר אינו מאמין בזאת חסירה לו האמונה בכל התורה, וכתב הרמב"ן שכל התורה כולה היא נסים נסתרים, ונס נסתר הביאור שאין טבע ואין מקרה אלא הכל נסים מאתו יתברך והנהגתו תלויה לפי מעשי האדם, ועיי"ש ברמב"ן פ' בא בארוכה", עכ"ל.

אין להוסיף וממנו אין לגרוע

וכל זה מקרא מלא דיבר הכתוב (קהלת ג, יד): "ידעתי כי כל אשר יעשה האלקים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע והאלקים עשה שיראו מלפניו". אך צ"ב, שמתחילה קאמר קרא שאין להוסיף ואין לגרוע ממה שהאלוקים עושה, ואח"כ קאמר שה' עשה שיראו מלפניו, ומה קשר בין רישא לסיפא?

אמנם, יש לבאר שבדוקא ברא הקב"ה העולם כמו שהוא "אין להוסיף וממנו אין לגרוע", שזה מורה על שליטתו והנהגתו הכל יכול על הבריאה. ולמה עשהו בדוקא כן? ע"ז קאמר קרא: "והאלקים עשה שיראו מלפניו".

וכן משמע בדברי החובת הלבבות בשער עבודת אלקים (פרק ח') וז"ל, "מה שאנחנו רואים ממעשי האדם, שיהיו כפי דעתו וחפצו בקצת העתים ויהיו שלא כרצונו וכוונתו בקצתם, והם יורוך, כי יש לבורא יתעלה ממשלת עליו ושהוא תחת מאסרו, יתיר לו מה שיחפץ וימנעוהו ממה שאינו חפץ", עכ"ל.

לכל זמן ועת תחת השמים

הנה כתב החובת הלבבות בהמשך דבריו (שער הבטחון פ"ג) וז"ל, "וכבר רמו החכם אל הענין הזה במאמרו: לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים, ואח"כ זכר מהם כ"ח ענינים, והוא מה שאמר: עת ללדת ועת למות וגו' עד אמרו עת מלחמה ועת שלום, ואמר: כי עת

ופגע יקרה את כלם, ואמר: כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם, עכ"ל. הרי, הכ"ח עתים הם עתים שא"א לשנותם כלל מגזירת הבורא יתברך.

וביאר ר' יחזקאל לעוינשטיין (אור יחזקאל, דרכי עבודה עמ' קט"ו) וז"ל, "לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים" (קהלת ג, א) כל דבר וכל פעולה מוקצב לה זמן, ואינו יכול לחרוג מתחומי הזמן הנקבע לה, גם כל חפץ וכל רצון מוקצב לתקופה מסוימת. ואף שהרצון תלוי בבחירת האדם, מ"מ ללא הזמן הניתן לה ע"י הקב"ה אינה יכולה לפעול מאומה, וע"ז הוסיף שלמה המע"ה, "מה יתרון העושה באשר הוא עמל" (ג, ט) כיון שהכל קצוב ע"י הקב"ה א"כ מה יתרון לעושה, ומה יעזור לו כאשר ימהר ויחיש לעשות, וידחוק את השעה, כי בין כה אין ביכולתו לשנות ולהקדים את הזמן אשר קבע השי"ת. לו היו יסודות אלו ברורים ומחוורים לנו היינו חיים בהשקט ושלוה ללא דאגה וטירדה. ובאמת הרי זה העיקר הראשון בו אנו מצווים להאמין "כי הוא לבדו עשה עושה ויעשה לכל המעשים" כיון שהקב"ה הוא העושה נמצא שהאדם עצמו אינו עושה כלל, וכל פעולת האדם רק לבחור ולהבחין האם מאמין בזה ויקבל ע"ז שכרו. או שח"ו כופר ואינו מאמין ויבוא ויענש ע"ז, עכ"ל.

אופן לחזק מדת הבטחון בהשי"ת

הנה מורה"ר יחזקאל לעוינשטיין זצ"ל (אור יחזקאל, אמונה עמ' קכ"ח) כתב אופן לחזק בטחונו בהשי"ת, וז"ל, "הרי ראינו איך השגחת הקב"ה על כל ברואיו ואף בבעלי חיים השגחתו מדוקדקת בכל פרט ופרט, שלא לאחר ולא להקדים אף לרגע קטן. על אחת כמה וכמה באדם שהשגחתו לאין שיעור. והרי כתבו רוב הראשונים שלבעלי חיים אין השגחה פרטית וכל השגחת הקב"ה היא השגחה כללית, וא"כ כל שכן שהשגחת השי"ת השגחה פרטית, ודאי שיכול לבטוח שיזמין פרנסתו ככל אשר יצטרך לו. ואף בעורבים צריך לבטוח שיתנו מזונותיו כרצון השי"ת, כפי אשר גזר לו, עכ"ל. דברים נוראים! שאם יתבונן בגודל השגחת השי"ת, בודאי יבטח בו באמת ובלב שלם!

ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת, ושים חלקינו עמהם לעולם, ולא נבוש כי בך בטחנו, אכי"ר!

והבוטח בה' חסד יסובבנו!!

לתגובות: adebstein@gmail.com

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' וש"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'

לא תתגודדו במנהגי מרוקו

בְּנֵים אֶתֶם לֵה' אֱלֹקֵיכֶם לֹא תִתְגַּדְדוּ (יד, א)

הנה ידידי הגאון הנפלא רבי מתתיהו גבאי שליט"א, מח"ס בית מתתיהו, וש"ס נכבדים, כתב לי בירור מקיף בענין לא תתגודדו, ואלו דבריו היקרים:

לכבוד ידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס גם אני אודך, ופרדס יוסף החדש על המועדים, מה שביקשת ממני לברר בענין לא תתגודדו במנהגי מרוקו, אמרתי לברר ענין זה.

בהשמטת השו"ע לאיסור לא תתגודדו

א. הרמ"א או"ח סי' תצ"ג ס"ג ואותן מקומות שנוהגים להסתפר מל"ג בעומר ואילך לא יסתפרו כלל אחר פסח עד ל"ג בעומר, ולא ינהגו בעיר אחת מקצת מנהג זה ומקצת מנהג זה משום לא תתגודדו. הרי שס"ל לרמ"א דגם בענין מנהגים יש איסור בעשיית אגודות, ולהלן נדון בזה אם במנהג עובר בלא תתגודדו. אולם צ"ע דעת השו"ע שהשמיט בהלכותיו בכלל איסור לא תתגודדו. והרי איכא חילוקי מנהגים רבים מאז ומקדם, ובין אשכנזים וספרדים. וביותר אף בדינים ואיסורים נחלקו הראשונים והפוסקים להלכה, וכגון בשו"ע או"ח סי' ל"א ס"ב בחוה"מ ג"כ אסור להניח תפילין, שימי חוה"מ הם אות. והרמ"א שם כתב וי"א שחוה"מ חייב בתפילין, וכן נוהגים בכל גלילות אלו, והמשנ"ב שם סק"ז בשם הארצות החיים דאין נכון שביהכנ"ס אחת קצתם יניחו תפילין וקצתם לא יניחו משום לא תתגודדו, וא"כ צ"ע מ"ט השו"ע השמיט להך הלכתא דל"ת בעשיית אגודות במק"א, וכי בזמן הב"י לא היה חילוקי מנהגים או דינים בעיר אחת. ובס' ארץ חיים מנהגי א"י כלל כ"ד כתב שגם בזמן הב"י היה קהל אשכנזים, ובא מעשה לפני הב"י בבעל ספרדי ואשה אשכנזיה שנפלה לפני יבם, ופסק שתחלוץ כמנהג האשכנזים, שאין מאכילים דבר האסור לה עיי"ש. וא"כ צ"ע מ"ט לא הזכיר השו"ע איסור לא תתגודדו בחילוקי דינים ואיסורים בין בני ספרד לאשכנז, ובשאר חילוקי מנהגים, וכגון מש"כ במשנ"ב סי' קל"א סק"ה בנפילת אפיים חלק לצד ימין וחלק לצד שמאל איכא לאיסור לא תתגודדו. ומקורו מהחיי אדם כלל ל"ב סי' ל"ג עיי"ש. וא"כ מ"ט השו"ע שביק לכ"ז.

וביותר צ"ע למאי דנקט השו"ע גופיה בכס"מ פי"ב מע"ז הי"ד דאיסור לא תתגודדו הוי מה"ת, ומובא בפרמ"ג או"ח סי' תצ"ג א"א סק"ו עיי"ש, ודלא כהפר"ח בס' מים חיים דדעת הרמב"ם שם שהוי מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא. וא"כ כיון שס"ל לשו"ע שהך איסורא בעשיית אגודות מה"ת, מ"ט השמיט הך איסורא בהלכותיו, וכבר האריכו אם

לא תתגודדו במנהגי מרוקו

איסור ל"ת מה"ת או מדרבנן, עי' בברכי יוסף או"ח סי' קנ"ו שיו"ב סק"ג ובשדי חמד מערכת הל' כלל ע"ח ובס' דעת תורה למהרש"ם או"ח סי' תצ"ג ס"ג ובשו"ת בית יצחק ח"ב יו"ד סי' פ"ח ובמהר"ם שיק מצ' תס"ח ובהעמק דבר דברים י"ד א' ובס' אורחות חיים ספינקא סי' תצ"ג סק"ז ובשו"ת אגרות משה ח"ד או"ח סי' ל"ד ובס' סדר משנה פי"ב מע"ז הי"ד ובמנ"ח מצ' תס"ז סק"ח ובס' להבין שמועות יבמות סי' י"ז ובשו"ת משפטי עוזיאל ח"ג ענינים כללים ס"א ובס' מערכי לב [שעיון] סי' י"ח ובשו"ת מעיין חיים ח"ב סי' י"ב ובשו"ת משנת שלום ח"א ס"ט או' ב'.

והנה ביבמות י"ד ע"א מי סברת ב"ש עשו כדבריהם, לא עשו ב"ש כדבריהם. ור' יוחנן אמר עשו ועשו ובפלוגתא דרב ושמואל, דרב אמר לא עשו ב"ש כדבריהם, ושמואל אמר עשו ועשו וכו'. ומ"ד עשו קרינן כאן לא תתגודדו, לא תעשו אגודות אגודות. אמר אביי כי אמרי לא תתגודדו כגון שני בתי דינים בעיר אחת, הללו מורים כדברי ב"ש והללו מורים כדברי ב"ה, אבל שני בתי דינים בשני עיירות לית לן בה. א"ל רבא והא ב"ש וב"ה כשתי בתי דינים בעיר אחת דמי, אלא אמר רבא כי אמרי לא תתגודדו כגון ב"ד בעיר אחת, פלג מורין כדברי ב"ש ופלג מורין כדברי ב"ה, אבל שתי בתי דינים בעיר אחת לית לן בה. הרי שפליגי רבא ואביי בהך איסורא דלא תתגודדו בשני בתי דינים בעיר אחת, דלרבא בשני ב"ד ליכא לאיסור דל"ת בעשיית אגודות, ולאביי אף בשני ב"ד בעיר אחת הוי ל"ת, ורק בשני עיירות אי"ז ל"ת.

והנה הרמב"ם פי"ב מעבודת כוכבים הי"ד כתב, ובכלל אזהרה זו שלא יהיו שני בתי דינים בעיר אחת, זה נוהג כמנהג זה וזה נוהג כמנהג אחר, שדבר זה גורם למחלוקות גדולות שנאמר לא תתגודדו, לא תעשו אגודות אגודות עיי"ש. הרי שהרמב"ם פסק הך איסורא דל"ת, ופסק כאביי דאף בשני ב"ד בעיר אחת הוי בכלל האיסור, ודלא כרבא דבשני ב"ד ליכא להך איסורא דעשיית אגודות, וא"כ צ"ע מ"ט השמיט השו"ע הך איסורא דל"ת אחר שפסקה הרמב"ם. ואמנם י"ל שדרך השו"ע לילך אחר דברי הטור, והטור לא הזכיר ג"כ הך איסורא דלא תתגודדו, וממילא מש"ה גם השו"ע לא הזכיר. אולם אכתי צ"ע מ"ט לא הזכיר הטור הך הלכתא כמו שהזכירה הרמב"ם בהלכותיו, ואולם דברי הרמב"ם צ"ע שהכריע להלכה כאביי דאף בשני ב"ד בעיר אחת הוי ל"ת, הא במח' אביי ורבא, קיי"ל כרבא מלבד יע"ל קג"ם כמבו' בב"מ כ"ד ע"ב. עיי"ש. וא"כ להלכה י"ל כרבא דבשני ב"ד בעיר אחת ליכא לאיסור דל"ת, ורק באותו ב"ד אין להורות מקצת כך ומקצתם כך. וכבר הקשה כן הכס"מ שם ע"ד הרמב"ם עיי"ש, והאריכו לתרץ דעת הרמב"ם בכמה אופנים, ועמש"כ לתרץ בכפות תמרים סוכה מ"ד ע"א ובס' מרומי שדה יבמות י"ד ובס' פאת השלחן ס"ג ס"ק ל"א ובקרבן אורה יבמות י"ג ע"ב ובשו"ת חיי אריה ח"א ס"ט ובס' לבוש מרדכי להגרמ"מ פרבשטיין זצ"ל יבמות סי' י"ד ובס' דברות משה יבמות סי' י"ב ענף א' ובשו"ת דברי יששכר או"ח ס"ד ובס' להבין שמועות להגר"ד וולפסון יבמות סי' י"ז ובשו"ת נתיבות אדם ח"א ס"ד אות ה' ובשו"ת משיב דבר סי' י"ז ובס' כנסת אברהם יבמות סי' ל"ד ובשו"ת שאילת שלום מה"ת סי' קמ"ח ובשו"ת משפטי

לא תתגודדו במנהגי מרוקו

עוזיאל ענינים כלליים ס"א אות ט' ובס' כתבי קהילות יעקב החדשים יבמות סי' י"ח ובשו"ת משיב דברים סי' ק"ו ובס' אור ליהודה להגרי"מ יעב"ץ יבמות ס"ח אות ו' ובס' באר לחי ראי להגר"ח סרנא זצ"ל פי"ב מע"ז הי"ד ובשו"ת גבורת אליהו או"ח במבוא עמ' ח' ובשו"ת חמדה גנוזה ח"ב ס"א אות כ"ט ובס' בין המשפתיים להגר"ר ראובן פיין זצ"ל יבמות ס"כ ובס' זר זהב יבמות סי' ט"ז ובחי' רבי אפרים מרדכי [גינזבורג] יבמות סי' י"ט.

ב. ולכאוי י"ל בדעת השו"ע שהשמיט איסור דלא תתגודדו, דהנה בס' ערוך השלחן סי' תצ"ג ס"ח כתב לדון בדעת הרמב"ם הנ"ל, דל"ש לא תתגודדו בב"ד אחד, שמקרא כתוב אחרי רבים להטות, וכיון שאזלינן בתר רוב תו ל"ה אגודות דנפסק ע"י רוב, וממילא ל"ש ל"ת בב"ד אחד אף דאחד פוסק כך ושאר פליגי עליו, דה"ז נקבע ע"י רוב, ואח"כ אי"ז אגודות. וכ"כ סברא זו בשדי חמד מערכת חוה"מ ס"ד י"ד עי"ש. וכתב הערוה"ש דע"כ עפ"ז דלא תתגודדו הוי לענין מנהגים, וזהו אף בשני בתי דינין שייך אגודות במנהגות, דסו"ס איכא טעמא דעי"ז נעשה מחלוקת וכמש"כ הרמב"ם. ומש"ה פסק הרמב"ם כאביי אף בשני ב"ד, דאיירי במנהגים ומפני המחלוקת כמש"כ הרמב"ם. ועפ"ז י"ל דמה"ט השמיט השו"ע איסור עשיית אגודות, דבב"ד אחד דפליגי ליכא לאיסור ל"ת דאזלינן בתר רוב, וכל שנקבע אחר רוב ממילא ל"ה מחלוקת ואגודות.

ועפ"ז י"ל דס"ל לשו"ע לענין מנהג דל"ש לא תתגודדו, וכמבו' ביבמות י"ג ע"ב דפריך ממוקם שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין, מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין, ומ"ט ל"ה ל"ת, ומשני א"ל אנא אמינא לך איסורא ואת אמרת לי מנהגא, והיינו די"ל דבמנהגא ל"ש כלל איסור לא תתגודדו, וי"ל בזה למש"כ רש"י שם באיסור עשיית אגודות דנראה כשני תורות, להכי י"ל דבמנהגא אי"ז שם תורה, ולהכי ליכא איסור בעשיית אגודות אף שכ"א נוהג במנהגו. ועי' בסברא זו דמנהג אי"ז ע"ז שם תורה ומש"ה ליכא ל"ת, בס' ברכת מרדכי יבמות סי' כ"ד אות ד' ובס' כנסת אברהם להגר"א פרבשטיין זצ"ל יבמות סי' ל"ד אות ד' ובס' ברכת אברהם יבמות י"ג ע"ב ומש"כ בזה בשו"ת נתיבות אדם ס"ד אות י"ד ובס' מצעדי גבר להגר"ג טולדנו זצ"ל יבמות סי' מ"א ובשו"ת דברי משה סי' ל"ה או"ב ובשו"ת משפטי עוזיאל ח"ג ענינים כלליים ס"א, וא"כ י"ל דאזלי לשיטתם, דהרמב"ם ס"ל טעמא דאיסור עשיית אגודות מפני המחלוקת, ולהכי ה"ז שייך אף במנהגים שע"י אגודות יבואו למחלוקת, אולם למש"כ רש"י שם וכן בסוכה מ"ד ע"א בטעם איסור ל"ת דנראה כשני תורות, י"ל שבמנהגים אי"ז ע"ז שם תורה וליכא להך איסורא בעשיית אגודות, ואכן במג"א סי' תצ"ג סק"ו כתב להקשות ע"ד הרמ"א הנ"ל דיש לא תתגודדו במנהגים דתספורת, הא אמרי' בגמ' דבמנהגא ל"ה ל"ת. וכתב המג"א דלמסקנא שייך ל"ת בכל דבר אף במנהגים, עי"ש. ומש"כ ע"ד המג"א בס' ישרש יעקב יבמות י"ד ע"א ובשו"ת משיב דבר סי' י"ז ובס' דברות משה יבמות סי' י"ב ענף ג' ובס' מרומי שדה יבמות י"ד שם ובשו"ת דברי שלום [קרויז] ח"ד קיצור פסקי הלכות אות ר"ד ובשו"ת שאילת שלום מה"ק סי' ל"ז ובשו"ת אדני פז ח"א סי' כ"ט ובשו"ת אשי מאיר סי' כ"א ובס' בית אב ליקוטים ח"א סי' כ"ד ובשו"ת ברית אברהם ח"ב ס"א או"ד ובשו"ת

לא תתגודדו במנהגי מרוקו

בית אבי ח"ג ס"א אות י'. אולם בדעת השו"ע י"ל דס"ל דאף למסקנא ליכא במנהגא איסור ל"ת, ומש"ה השמיט השו"ע הך דין שהביא הרמ"א איסור ל"ת במנהגי תספורת, שבמנהג ל"ש הך איסורא כלל דל"ה כשני תורות. ואמנם י"ל עוד דל"ש במנהגי תספורת כלל איסור ל"ת, די"ל דמה שאין מסתפר כי א"צ להסתפר ולא משום דאין להסתפר, וכדאמרי' בגמ' יבמות שם, מה"ט דל"ה ל"ת כשאין עושה מלאכה בער"פ, דהרואה אומר מלאכה הוא דלית ליה עי"ש. ועמש"כ בסברא זו במחצית השקל סי' תצ"ג סק"ו ובהגהת נתיב חיים שם ובס' כנסת אברהם יבמות סי' ל"ד או"ז ובס' משנת יעקב פי"ב מע"ז הי"ד ובס' ברכת אברהם יבמות י"ג ע"ב או"ז ובס' שיח יוסף ח"ב סי' כ"ב. ולמש"כ י"ל דס"ל לשו"ע דבמנהגי תספורת ל"ש כלל ל"ת, וה"ה בכל חילוקי מנהגים. וכן נקט באשל אברהם מבוטשאטש סי' תצ"ג להלכה דליכא ל"ת במנהג. ועי' בשו"ת חת"ס ח"ו ס"א ובשו"ת משיב דבר ח"א סי' כ"ח ובשו"ת נתיבות אדם ח"א ס"ד אות י"ד. וא"כ מש"ה השמיט השו"ע בכלל איסור ל"ת דבמנהג ליכא ל"ת, ובב"ד אחד דפליגי אזלינן בתר רוב, ואחר שנפסק ממילא ל"ה אגודות, ועמשה"ק בשו"ת משנת יוסף למור"ר ח"ג ס"א בהערה, וע"ע בס' קובץ הערות סי' ט"ז.

אולם מצינו להב"י בשו"ת אבקת רוכל סי' ל"ב דכתב להדיא שקיי"ל כרבא דבשני בתי דינין ליכא לאיסור ל"ת בעיר אחת, ורק בב"ד אחד עי"ש, וכן נראה בב"י או"ח סי' תרכ"ד דבב"ד אחד איכא ל"ת, וכמש"כ כן בדעת הב"י שם בשו"ת מהרשד"ם יו"ד סי' קנ"ג עי"ש, ומש"כ ע"ז בס' טל אמרתי כלל א' ס"א סק"א עי"ש, הרי שדעת השו"ע כרבא ובב"ד אחד איכא לאיסור דל"ת, וע"כ בזה דלא כסברת הערוה"ש דבב"ד אחד ל"ש ל"ת דאזלינן בתר רובא וממילא אי"ז אגודות. וכתב בס' טל אמרתי עמ' ד', די"ל אף בב"ד אחד איכא לאיסור דלא תתגודדו, דכל שלא ישבו הב"ד ונשאו ונתנו בהלכה לא חל עליהם דין רוב, וללא איסור ל"ת היו הב"ד מותרין להורות מקצתן לאיסור ומקצתן להיתר, ומשום איסור עשיית אגודות חייבים להגיע לדעה אחרת ע"י משא ומתן עי"ש, ובשדי חמד מערכת חוה"מ ס"ק י"ד בסברא זו עי"ש. וכ"כ בשו"ת פרשת מרדכי ס"ד. וא"כ אכתי צ"ע מ"ט השמיט השו"ע הך איסור דל"ת אחר שפסק כרבא דאיכא ל"ת בב"ד אחד.

איסור לא תתגודדו להורות לאחרים ולא כשעושה לעצמו

ג. ובאופ"א אפ"ל בכ"ז, דס"ל לשו"ע דאיסור לא תתגודדו לא קאי לציבור ולעם שהם רשאים לנהוג ולעשות כפי מנהגם, דעיקר האיסור הוי לבתי דינין ולמי שמורה הוראות לציבור שלא יחלוק בדינו עם חבירו שמורה, וכלשון הרמב"ם פי"ב מע"ז הי"ד דכתב ובכלל אזהרה זו שלא יהיו שני בתי דינין בעיר אחת, זה נוהג כמנהג זה וזה נוהג כמנהג אחר, ונראה מלשון הרמב"ם שהאיסור ל"ת מוטל לב"ד שהם פוסקים ומורין שלא יחלקו בפסיקתם והוראתם. וכ"כ לדייק מהרמב"ם בס' מצעדי גבר יבמות סי' מ"א אות א' ובשו"ת אור לציון ח"ב פ"ג סי' י"ב וכן בפ"ה סי' י"א ופכ"ב ס"א עי"ש, וא"כ נפיק דאין איסור לציבור לנהוג במנהגו או בדינו, דאי"ז אזהרה לשומעים ולעם, אלא לב"ד והמורין שלא יפלגו בהוראתם. ועיקר סברא זו מבואר בקרן אורה יבמות י"ג ע"ב, שהרי מצינו

לא תתגודדו במנהגי מרוקו

להחמיר על עצמו, וע"כ דאיסור עשיית אגודות הוי בהוראה לעם, ולא שכ"א נוהג לעצמו עי"ש. וכן נקט בשו"ת פרשת מרדכי או"ח ס"ד די"ל דאיסור ל"ת קאי לב"ד עצמם שהם גורמים לאגודות כשפליגי בפסיקתם, וצריכים הם שישאו ויתנו בדבר עד שיסכימו, ולא קאי על הנוהגים במנהגם עי"ש. וגם בס' ברכת אברהם יבמות י"ג ע"ב או"ד כתב להוכיח מלשון הרמב"ם הנ"ל וכן החינוך מ"ע תס"ח דאיסור ל"ת קאי לב"ד בהוראתם, וכן מוכח מהריטב"א יבמות י"ג ע"ב שם, והוכיח הברכ"א מלשון הגמ', הללו מורין כדברי ב"ש וכו', ולא נאמר הללו נוהגין כב"ש, וע"כ דהאיסור בהוראה לאחרים עי"ש. וכן בשו"ת עמק התשובה ח"א או"ח סי' קי"ב נקט די"ל דלאו דלא תתגודדו ל"ש אלא על בעלי מחלוקת עצמם שלהם לישא וליתן בדבר עד שיוציאו לאור משפט, יעו"ש. ובס' נחמת ישורן יבמות שם עמ' קל"ב ובס' להבין שמועות יבמות סי' י"ז הערה 6 ובחידושי רבי אברהם משה [המבורגר] יבמות ס"כ ובס' שערי דעת יבמות י"ג שם, ומש"כ הגרי"ח סופר בס' הדר יעקב ח"ו סי' ס"ג ובס' מראות ישרים יבמות סי' י"ז אות ו' ובשו"ת שביבי אש ח"א סי' ע"ז.

ואשר עפ"ז י"ל שזהו שס"ל לשו"ע שהשמיט כלל האיסור לא תתגודדו, וכגון דפליגי בהנחת תפילין בחוה"מ, וכתב המשנ"ב שם דאין נכון שבביהכנ"ס אחד מקצת יניחו ומקצת לא משום ל"ת. ולפמש"כ י"ל דהאיסור קאי רק למי שמורה הוראה לרבים, עליו קאי האיסור להורות במקום מחלוקת, שעיי"ז יבואו לאגודות. אולם כשעושה כל אחד לעצמו ואין מורה לאחרים לא נאמר איסור זה. ומה"ט אף במש"כ החיי"א לדין ל"ת בנפילת אפיים כ"א לצד אחר, אם נימא שהאיסור קאי לב"ד או למורין, ולא כשכ"א עושה לעצמו ליכא להך איסורא. ומה"ט י"ל שהשמיט השו"ע מש"כ הרמ"א איסור עשיית אגודות במנהגי תספורת בימי הספירה, די"ל דליכא איסורא דל"ת כשכ"א עושה לעצמו, דהאיסור רק להורות לאחרים ולחלוק בהוראותם, וזה ל"ש במנהגים שכ"א עושה לעצמו. ועי' בסברא זו בס' מצעדי גבר יבמות סי' מ"א ובשו"ת דברי משה להגר"מ הלבשרטאם זצ"ל סו"ס ל"ה.

ומצאתי בתשו' מהרש"ג ח"ב סי' י"ב דנשאל בענין הנחת תפילין בחוה"מ, ונמצא במקום שאין מניחים תפילין, אם יכול להניח או שהוי ל"ת. וכתב המהרש"ג, דכל דאיסור ל"ת לא נאמר אלא על מי שמורה לאחרים לנהוג כן, דהיינו אם יש בעיר ב"ד, ודיין מאותו העיר מורה לכל שיניחו תפילין בחוה"מ, ודיין השני מאותו ב"ד יורה לכל שאין להניח תפילין בחוה"מ, כה"ג איכא לאיסור ל"ת, והוכיח כן המהרש"ג דאמרי' במסקנא שם, אלא אמר רבא כי אמרי ל"ת כגון ב"ד בעיר אחת פלג מורין כדברי ב"ש ופלג מורין כדברי ב"ה, אבל שני ב"ד בעיר אחת ל"ת ל"ת בה, ומ"ט לא אמרו כגון שני אנשים בעיר אחת זה נוהג כב"ש וזה נוהג כב"ה, אלא ע"כ באנשים העושין לעצמן ואין מורין לאחרים אין איסור ל"ת, וכ"א יכול לעשות כרצונו, והוכיח כן ממש"כ השו"ע או"ח סי' ל"ד דראוי למי שמוחזק בחסידות להניח תפילין דר"ת, ומ"ט אי"ז ל"ת, אלא ודאי אין האיסור אלא במורה לאחרים ולא שעושה לעצמו, והוסיף המהרש"ג דא"כ נפל האיסור של ל"ת

לא תתגודדו במנהגי מרוקו

בבירא, דאה"נ דבאמת נפל ויפול כך ראוי, ומה"ט אין העולם מדקדקים בו משום דנפל ע"פ רוב בבירא, ואדרבא יש להפליא על הטור והשו"ע שביארו לנו כל המעשה אשר יעשון וכל הדינים הנוהגים בזה"ז, ובאיסור ל"ת לא ביארו האיסור ולא אופני האיסור, ורק המג"א סי' תצ"ג ביאר קצת. וע"כ מוכח דבזה"ז אין כאן איסור ל"ת כלל משום דרק כ"א עושה לעצמו, וכתב כשהב"ד בעצמו יפלו לא שכיח הדבר, וגם נראה שדרשא זו של אגודות אין דרשא גמורה אלא אסמכתא עי"ש.

הרי שהמהרש"ג הרגיש בזה איך השו"ע השמיט כל איסור ל"ת, והוכיח מזה דע"כ האיסור קאי לב"ד שמורין ולא לעם שעושה לעצמו, וא"כ נפיק דכמעט לא משכח"ל הך איסורא דעשיית אגודות, ואמנם אכתי צ"ע מ"ט לא הזכיר השו"ע שבב"ד אחד לא יפלו בהוראתם ומ"ט אי"ז שכיח, ומצוי דפליגי באותו ב"ד בפסיקתם. ואולם יש להפליא ע"ד המהרש"ג שלא הזכיר כלל מדברי הרמ"א סי' תצ"ג שאף במנהג תספורת בימי הספירה הוי איסור עשיית אגודות, והתם אי"ז הוראה לעם אלא כ"א עושה לעצמו, הרי שגם בהכי איכא לאיסור בעשיית אגודות, ולא קאי רק לב"ד. ואמנם יש להוכיח ממש"כ המשנ"ב הנ"ל בדין תפילין בחוה"מ, דאין נכון שביהכנ"ס אחד קצתם יניחו תפילין וקצתם לא יניחו, משום לא תתגודדו, מ"ט כתב אין נכון ולא איסור מעיקה"ד. ואם נימא דעיקר האיסור קאי לב"ד ולמורין, דלהם אין לחלוק בהוראתם, מש"ה י"ל דלעם ולציבור אי"ז איסור מעיקה"ד, ורק אין נכון דסו"ס הוי אגודות. ושו"מ מש"כ כע"ז בס' ברכת אברהם יבמות י"ג ע"ב אות ו' עי"ש, ומש"כ בזה בס' טל אמרתי כלל ו' ס"ד כ"א ובשדי חמד מערכת חוה"מ ס"ק י"ד ובשו"ת אגרות משה או"ח ח"ה סי' כ"ד אות ו'. אולם בשו"ת השיב משה סי' ל"א וכן בשו"ת תשורת שי סי' פ"ט נקטו שבהנחת תפילין בחוה"מ במקום שאין מניחין הוא בכלל ל"ת, וכן בשו"ת שערי דעה ח"ב ס"ז הביא כן מבעל אמרי אש עי"ש, ומש"כ בזה בשו"ת שרידי אש ח"ב סי' נ"ו ובשו"ת בית יצחק ח"ב יו"ד סי' פ"ח ובשו"ת בחרת בחיים להגר"ש קלוגר סי' כ"ד ובשו"ת דברי יציב ח"א או"ח סי' י"ג ובשו"ת דברי יששכר ס"ד ובשו"ת מהרש"ם ח"ג סו"ס שנ"ט ובשו"ת פרשת מרדכי או"ח ס"ד ובשו"ת חיי אריה ח"א ס"ט ובשו"ת זכרון יהודה סי' ט"ו ובתשובות והנהגות ח"ב סי' ל"א ובארוכה בשדי חמד מערכת חוה"מ ס"ק י"ד. ועי' בדעת נוטה תפילין תשו' ת"ח הערה 570 לענין תפילין בחוה"מ אם הוי לא תתגודדו, ולהלן נדון בזה, ולפמש"כ אם נימא שהאיסור קאי לב"ד ולמורין ל"ש בזה ל"ת מעיקה"ד. ואולם בשו"ת הב"ח החדשות סי' מ"ב בענין שינוי תפילין בחוה"מ הוי ל"ת עי"ש. ועי' בשו"ת דברי משה סי' ל"ה אות ה' ובשו"ת משנת יוסף ח"י סי' כ"ט אות ה' ובשו"ת דברי אברהם סי' ל"ה ובשו"ת יגל יעקב או"ח ס"ז ובשו"ת יד יצחק ח"ג סי' כ"ג ובשו"ת מהרשד"ם או"ח ס"ג ובס' הליכות ישראל [טאפלין] סי' י"ד.

לא תתגודדו בנענועים ובנפילת אפים

ד. והנה תנן בסוכה ל"ז ע"ב והיכן היו מנענעים, בהודו לה' תחילה וסוף, ובאנא ה' הושיעה נא דברי ב"ה, וב"ש אף באנא ה' הצליחה נא, א"ר עקיבא צופה הייתי ברג"ו ור'

לא תתגודדו במנהגי מרוקו

יהושע שכל העם היו מנענעין את לולביהם, והם לא נענעו אלא באנא ה' הושיעה נא עי"ש. ולכאו' ילה"ק מ"ט ליכא בהכי איסור עשיית אגודות כשכל העם מנענעין לולביהם, והם לא נענעו אלא באנא ה' הושיעה נא. וכן הקשה בשו"ת חיי אריה ח"א ס"ט עי"ש. ולכאו' י"ל דאם נימא דעיקר איסור לא תתגודדו זהו רק כשמורה לאחרים איך לנהוג, הכא כשכ"א עושה לעצמו ואין מורה לאחרים האיך לנענע אי"ז בכלל האיסור דל"ת, וע"ע בשו"ת קנין תורה ח"ב סי' י"ח מש"כ לתרץ הך סוגיא דסוכה. ומש"כ בשו"ת משפטי עוזיאל ח"ג ענינים כללים ס"א ובשו"ת באר חיים מרדכי ח"א ס"ד ובשו"ת דברי משה סי' ל"ה אות ה' ובשו"ת משנת יוסף ח"י סי' ל' ובס' אשל אברהם [ננימארק] סוכה ל"ז. ואכן בס' אורחות רבינו ח"ב עמ' רפ"ח מובא שבעל הקהילות יעקב זצ"ל חשש לל"ת בביהכנ"ס בשינוי הנענועים עי"ש. ובס' שלמי תודה סוכות סי' ס"ו ובס' לקחתם לכם פ"ג סי' י"א, ועי' בשו"ת יין הטוב סי' ל"ח.

אולם בערוך השלחן סי' תרנ"א סעי' כ"ב כתב דכיון שאי"ז חיוב גמור יכול לעשות כפי הנראה לו, ומה"ט אין לא תתגודדו בר"ג ור"י, שכל העם נענעו והם לא, עי"ש. והיינו כיון דקיי"ל מדאגביה נפק כמבו' בסוכה מ"ב, א"כ הנענועים ל"ה חובה, ובהכי ליכא איסור דעשיית אגודות. וכן תירץ בשו"ת שערי דיעה ח"ב ס"ז דמה"ט ל"ה לא תתגודדו בנענועין, שבדבר שאין מעכב רק להידור מצוה לא שכיח מחלוקת עי"ש, ומש"כ בזה בשו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סי' נ"א ובס' טל אמרתי עמ' פ"ט ובשדי חמד מערכת ל' כלל ע"ט ובשו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' נ"ז או"ד. אולם בעיקר הדבר כיון שנענוע אי"ז חובה ליכא בהכי עשיית אגודות, יל"ע ממש"כ החיי אדם הנ"ל שבנפילת אפים כ"א לצד אחר הוי לא תתגודדו, והא עיקר נפילת אפיים הוי רשות כמש"כ הטור או"ח סי' קל"א, ואפ"ה כתב החיי"א ששייך ל"ת. ואמנם יש לחלק דבנענועים ר"ג ור"י לא נענעו וכל העם נענעו, א"כ האגודות לר"ג ור"י הוי בשוא"ת, ואילו כשכ"א נופל על פניו לצד אחר הוי במעשה בקו"ע, ובהכי שייך אגודות אף שנפילת אפיים הוי רשות. ועי' בסברא זו דבשוא"ת בנענועים אי"ז לא תתגודדו, בשו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סי' נ"א, ומש"כ באשל אברהם מבוטשאטש סי' תרנ"א לענין נענועים אם הוי ל"ת, ועי' בשו"ת ובחרת בחיים סי' כ"ד דכתב דמי שלא מניח תפילין בחוה"מ במקום שמניחין אי"ז אגודות שהוי בשוא"ת עי"ש.

והנה במגילה כ"ב ע"ב גופא רב איקלע לבבל בתענית ציבור, קם קרא בספרא פתח בריך חתם ולא בריך. נפול כולי עלמא אאנפוייהו, ורב לא נפל על אנפיה. והקשה הגר"ש קלוגר בשו"ת ובחרת בחיים סי' כ"ד מ"ט אי"ז לא תתגודדו דכו"ע נפול, ורב לא נפל אנפיה עי"ש. וראיתי בשו"ת להורות נתן חט"ו ס"ו שהביא לתרץ שרב לא חש ללא תתגודדו, שאין לחוש בדבר שהוא בשוא"ת עי"ש, והיינו שלא נפל בשוא"ת ובהכי ל"ה ל"ת, וכנ"ל בנענועים בר"ג ור"י שלא נענעו דהוי בשוא"ת אי"ז אגודות. ולפמש"כ י"ל כיון שנפילת אפיים הוי רשות כמש"כ הטור, בהכי כתב הערוה"ש דדבר שאין חוב ליכא ללא תתגודדו כנענועים, א"כ ה"ה בנפילת אפיים שאי"ז חובה ל"ה ל"ת, אולם אם נימא כמש"כ המהרש"ג ודעימיה שרק להורות לאחרים איך לנהוג הוי בכלל האיסור דעשיית

לא תתגודדו במנהגי מרוקו

אגודות, י"ל שפיר מה"ט דר"ג ור"י שלא נענעו, וכן רב שלא נפל, וכו"ע נפלו, דאי"ז ל"ת לעצמו כשאין מורה לאחרים, אולם עיקר הדבר לומר שהיכא שאי"ז חובה ל"ה אגודות יל"ע ממש"כ המג"א שאף במנהג למסקנא הוי אגודות, ומנהג אי"ז חובה. ואולם אם נימא שבמנהג למסקנא אי"ז אגודות. ועי' בזה בשו"ת משיב דבר ח"א סי' כ"ח. ואולם יש לחלק במנהג שעיקרו מנהג למנהג שבא מכח איסור, דבהכי שפיר הוי אגודות, ועי' בשד"ח מערכת ל' כלל ע"ט.

אמנם י"ל עוד מה דרב לא נפל מבואר בגמ' מגילה כ"ב ע"ב שם דרצפה של אבנים היתה, ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה עי"ש, וא"כ כיון שהוי איסור לדידיה ליפול, ליכא בהכי לא תתגודדו כל שעושה כדין לדידיה. וכיו"ב כתב בשו"ת להורות נתן חט"ו ס"ו שנשאל במי שמתפלל אצל בני ספרד שאין נופלים בנפילת אפיים על הפנים, איך יעשה כשהוא מבני אשכנז שנוהגים ליפול על פניו, וכתב הלהורו"נ שם דכיון שמבואר ברמב"ם פ"ג מתפילה הי"ז ובטור או"ח סי' קל"א ובשו"ע שם ס"א דבעי ליפול על פניו ולהטות, א"כ מי שנופל על פניו כדין במקום שאין נופלים ודאי ל"ש לא תתגודדו, דטעמא משום דנראה כשני תורות, והכא עושה כהדין הוי תורה אחת, וגם לטעמא שיבוא למח' כל שעושה כהדין נימא שלא יעשה כהלכה שלא יבוא למחלוקת עי"ש. ובשו"ת מהרש"ם ח"ג סו"ס שנ"ט. וא"כ ה"ה י"ל מה"ט שרב לא נפל משום דרצפה של אבנים היתה, אין עובר בל"ת כל שעושה לדידיה כהלכה, ואמנם בנידון הלהורו"נ בנפילת אפיים שמנהג בני ספרד לא להטות כלל בנפילת אפיים, ומקורו מהבן איש חי פר' כי תשא סי' י"ג, ועי' בס' הזכרון שירת מרים עמ' קכ"ד שהביא בשם הגרש"צ רוזנבלט דא"ל מרן הגר"ח קנייבסקי, בבן אשכנז שמגיע לביהכנ"ס של בני ספרד הנוהגים שלא ליפול בנפילת אפיים, שיאמר בלי ליפול משום לא תתגודדו, שעושים כן משום מנהגם עי"ש, וכ"כ בס' הליכות שלמה תפילה פ"ה דה"ל אות ל"ח שיאמר בלי ליפול, וע"ע בשו"ת דברות יעקב ח"ג ס"ג.

ושו"ר למור"ר הגה"ח רבי יוסף ליברמן שליט"א בשו"ת משנת יוסף ח"ט סי' מ"ז דנשאל בזה בבן אשכנז המתפלל אצל בני ספרד שאין נופלים על פניהם אם יפול, ומסיק שיכול ליפול על פניו ואין נחשב כפורש מהציבור דאין מקפידים בזה, וממילא לא חיישינן ללא תתגודדו אם כך נהגו העולם, והוכיח המשנ"י ממגילה כ"ב ע"ב, רב לא נפל אפיה וכו"ע נפליה עי"ש, ולמש"כ לעיל י"ל דשאני רב דלא נפל דהוי בשוא"ת אי"ז לא תתגודדו, והכא הוי איפכא דבן אשכנז נופל על פניו והוי בקו"ע עשיית אגודות. אולם י"ל דמה שרב לא נפל משום דרצפה של אבנים היתה ולא רצה לעבור באיסור, והכא בבן אשכנז שדינו ליפול על פניו מעיקה"ד בהטייה על צדו כמש"כ הטור והשו"ע [וכן נהג מוח"ז הגה"ח רבי שלום יצחק מזרחי זצ"ל בעל הדברי שלום כעדות בני מו"ח שליט"א], א"כ אי"ז לא תתגודדו כשנופל על פניו ועושה כדינו וכמש"כ הלהורו"נ. ושמעתי עדות מהרה"ג רבי יוסף מויאל שליט"א שראה לרבינו בעל אור לציון זצ"ל כשהיה מתפלל עם אשכנזים בנפילת אפיים, היה מטה לצד כמו שנוהגים משום לא תתגודדו. ולהנ"ל יל"ד שנפילת

לא תתגודדו במנהגי מרוקו

אפיים הוי רשות ולא חובה, ליכא בהכי איסור דעשיית אגודות. וע"ע מש"כ בזה לענין נפילת אפיים בשו"ת באר שרים ח"ה סי' י"ז ובשו"ת אז נדברו ח"ה סי' כ"ז ובשו"ת נתיבות אדם ח"א ס"ד ובשו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סי' כ"א ובשו"ת קנין תורה ח"ב סי' י"ח ובתשובות והנהגות ח"ב סי' פ' ומשנה הלכות ח"ח סי' כ"ט וחי"א סי' צ"ט ובשו"ת אבני דרך ח"ח סי' ק"ט ובס' יגל יעקב עמ' ע"ד ובס' האלולים קודש לה' פ"ד ס"ד הערה 217 ובשו"ת עולת יצחק ח"ב סי' רע"ה ובשו"ת רבבות אפרים ח"ז סי' מ"ז. ואולם בכף החיים סי' קל"א ס"ק נ"ג נקט שנפ"א חובה עי"ש, וצ"ע.

ועיקר הדבר שנפילת אפיים הוי רשות, מוכח מהך סוגיא דמגילה כ"ב ע"ב, דפריך שם אם הוי רצפת אבנים מאי איריא רב אפי' כולהו נמי, ואמרי' קמיה דרב הואי, והיינו דרק במקום רב היה רצפת אבנים. ופריך וליזל לגבי ציבורא ולינפול על אפה, ואמרי' לא בעי למיטרח ציבורא עי"ש. ואם נימא שנפ"א הוי חובה ודאי היה צריך לילך וליפול פניו אף בטרחא דציבורא, ומוכח שנפ"א הוי רשות, וכן הוכיח הפר"ח סי' קל"א ס"ב עי"ש. וא"כ שפיר י"ל דליכא ל"ת בנפ"א בהך סוגיא, כיון שנפ"א רשות, כדמוכח שכן ס"ל לרב, ומה"ט לא הטריח ציבורא. ועי' בשדי חמד מערכת ל' כלל ע"ט, דהק' שם דאם לא היה רצפת אבנים היה רב נופל על פניו בפישוט ידים ורגלים, ומ"ט אי"ז לא תתגודדו כשכל הקהל נופל על אפיו שלא בפישוט ידים. ולפמש"נ י"ל כיון שנפ"א רשות בהכי ל"ה ל"ת, או דכל שאין עושה מחמת הדין אי"ז ל"ת, וכיו"ב מובא בשם הגר"ח קנייבסקי בס' תורת המועדים סו"ס תרנ"א ס"ק כ"ג לדחות הוכחת הערוה"ש הנ"ל דליכא ל"ת בנענועים, שבדבר דל"ה חובה ל"ה לא תתגודדו, די"ל של"ה לא תתגודדו דסברו שהעם לא נענעו כדין, ובהכי ל"ה איסור דעשיית אגודות עי"ש, ומש"כ במשניות תפארת ציון סוכה שם. והגר"א נבנצאל כתב לי בהך קו', העם היו צריכים לשמוע לר"ג.

ושו"מ בשו"ת משנת יוסף ח"י סי' ל' שהביא להסוגיא בסוכה ל"ז דכל העם היו מנענעים, ור"ג ור"י לא היו מנענעים, ומ"ט אי"ז ל"ת, די"ל משום דהוי בשוא"ת, אם שהיה בולט מאוד ששני גדולי ישראל נמנעו מלנענע דלא כהציבור עי"ש, והיינו דל"ה לא תתגודדו כשאין מנענעין שהוי בשוא"ת ולא בקו"ע, וא"כ עפ"ז ה"ה י"ל דהסוגיא דמגילה דרב לא נפל ואי"ז לא תתגודדו שהוי בשוא"ת, ונדחה לכאו' מה שהוכיח המשנ"י גופיה הנ"ל שבנפ"א ליכא ל"ת, וצ"ע. ועיקר הדבר של"ה אגודות בשוא"ת מבואר בלח"מ פ"ז מלולב הי"ז דל"ה ב' תורות בשוא"ת עי"ש, ועי' כיו"ב בשו"ת מהרש"ם ח"ח סי' פ"ד, דמי שאין אוכל מצות מכונה אי"ז ל"ת בשוא"ת עי"ש.

שני קהילות הוי כשני בתי דין ול"ה ל"ת

ה. ולכאו' י"ל עוד בדעת השו"ע שהשמיט הך איסור דלא תתגודדו, אף שיש מנהגים וחילוקי דינים בין קהילה לקהילה, עפמש"כ הב"י גופיה בשו"ת אבקת רוכל סי' ל"ב ששתי קהילות בעיר אחת, אלו נוהגים בכל כפסקי הרמב"ם ואלו נוהגים בכל כפסקי התוספות, אין בהם איסור לא תתגודדו, הואיל וכל קהל נוהג כמנהגו הראשון הו"ל כשני ב"ד בעיר אחת, וקיי"ל כרבא דהיכא דאיכא שני ב"ד בעיר אחת אלו נוהגים לאסור ואלו

לא תתגודדו במנהגי מרוקו

נוהגים להתיר, אין כאן משום לא תתגודדו כדאיתא בפ"ק דיבמות, עכ"ל. וכיו"ב הביא בשו"ת תומת ישרים סי' קס"ט שלכל קהל יש חשיבות של ב"ד, ולפיכך שתי קהילות בעיר אחת אע"פ שאין להם ב"ד אין איסור לא תתגודדו עי"ש, ובס' טל אורות עמ' י"ח עי"ש, ובכה"ח סי' תס"ח ס"ק ס"ה. וא"כ י"ל מה"ט השמיט השו"ע איסור ל"ת, אף שיש חילוקי דינים בין קהילה לקהילה ואף בין בני אשכנז וספרד, דכיון שהם קהילה בפ"ע הם כשני ב"ד בעיר אחת, דקיי"ל כרבא דל"ה אגודות בהכי. וביותר ראיתי בשו"ת דברי מלכיאל ח"ה סי' ק' שכתב דכיון שמפורסם בכל העולם שיש חילוקים בין אשכנזים לספרדים הוי כשני עיירות, וליכא לא תתגודדו ולא משום חשדא עי"ש. הרי שס"ל אף לאביי שבשני ב"ד בעיר אחת הוי ל"ת וכמו שפסק הרמב"ם הנ"ל, מ"מ לענין בני ספרד ואשכנז הוי כשתי עיירות, דלכו"ע אי"ז אגודות כיון שמפורסם בכל העולם שיש חילוקים בין אשכנז לספרד. וא"כ שפיר י"ל מה"ט השמיט השו"ע דיני ל"ת בחילוקים בין אשכנז לספרד, די"ל שהוי כשני ב"ד בעיר אחת, וכן בין שתי קהילות בחילוקי דינים ומנהגים אי"ז ל"ת שהוי כשני ב"ד, וכמש"כ הב"י באבקת רוכל. וכ"כ בשו"ת אז נדברו ח"ה סי' כ"ז לענין ספרדים ואשכנזים בחילוק מנהגים כנפ"א, שהוי כשני ב"ד בעיר אחת. ובשו"ת שערי דיעה ח"ב ס"ז לענין אשכנזים וספרדים הוי כשתי עיירות, וכל ביהכנ"ס הוי כעיר ולא יבואו למחלוקת.

וראיתי בס' טל אמרתי עמ' ב' שהוכיח ממש"כ באבקת רוכל הנ"ל דשני קהילות הוי כשני ב"ד, ומש"ה ל"ה ל"ת, דע"כ שלא היה לקהילות בתי דינים, דאם היה להם בתי דין למ"ל למימר דאי"ז ל"ת דשני קהילות כשני ב"ד, הא הו"ל דכל קהילה יש לה ב"ד, ומש"ה אי"ז ל"ת בשני ב"ד בעיר אחת. וע"כ שלא היה להם ב"ד, וזהו שכתב הב"י כיון שכל קהל הוי כב"ד בפ"ע, ועפ"ז מוכח מהב"י דאיסור ל"ת ל"ה רק לב"ד, שלהם רק אסור לחלוק בפסיקתם, ואי"ז איסור לבני העיר, דחזינן מהב"י אף כה"ג שלא היה להם ב"ד בפ"ע אלא קהילה נוהגת כפסקי הרמב"ם, וקהילה אחרת כפסקי התוספות, ובטעמא שאי"ז ל"ת דחשיב כל קהילה בפ"ע כב"ד, ולל"ז שפיר הוי איסור בעשיית אגודות, אף שאי"ז ב"ד שמורה לאחרים, ואיירי בבני העיר שלכ"א יש קהילה בפ"ע, ומוכח מהב"י דאיסור לא תתגודדו הוי גם לבני העיר, דאל"ה לא הוצרך הב"י לומר שכל קהילה הוי כשני ב"ד, אם נימא דליכא איסור לציבור לעשות כמנהגו עי"ש. ומוכח עפ"ז דלא כהמהרש"ג הנ"ל שכתב בטעם שהשמיט השו"ע איסור ל"ת, דס"ל שאיסור ל"ת הוי רק לב"ד ולא לעם שעושים כמנהגם, ומהב"י מוכח שקאי גם לעם, ואל"ה ששני קהילות הוי כשני ב"ד וכש"נ, וגם י"ל לטעם לא תתגודדו משום דנראה כשני תורות וכמש"כ רש"י, שפיר גם ליחידים איכא איסור לחלוק במנהגים ובדינים דהוי כשני תורות, וע"כ י"ל דשני קהילות וכן בני ספרד ואשכנז כשני בתי דינים וכנ"ל, וכ"כ המהרש"ם בס' עין הרועים מערכת לא תתגודדו אות א' עי"ש. אולם בשו"ת מהר"ם אלשיך סי' כ"ט כ' דשייך ל"ת גם בכמה קהילות בעיר אחת עי"ש, אכן בשו"ת מהרשד"ם יו"ד ס"מ כ' שבשתי קהילות ל"ה ל"ת עי"ש, ובס' טל אמרתי כלל ה' ובשו"ת שרידי אש ח"ב סי' נ"ו ובשו"ת כנסת יחזקאל סי' י"ז נקט בשינוי מנהגים בין ספרד לאשכנז אי"ז ל"ת שהוי כשני ב"ד עי"ש,

לא תתגודדו במנהגי מרוקו

ובשו"ת חת"ס ח"ו ס"א ובס' כנסת אברהם יבמות סי' ל"ד אות ח', ואולם בשו"ת אבקת רוכל סי' רי"ב לכאו' סתר עצמו למש"כ בסי' ל"ב. ועמש"כ לתרץ בס' להבין שמועות יבמות סי' י"ז הערה 6, ובשו"ת ברית אברהם [דניאל] ח"ב ס"א ובס' דברי שמואל יבמות י"ד אות ט' ובשו"ת עטרת שלמה [דיין] ח"א במבוא אות כ"ט, וע"ע בס' גט פשוט סי' קכ"ט ס"ד קמ"ב עי"ש, ובס' ארץ חיים כלל כ"ד ובשו"ת דברי משה סי' ל"ה או"ד ובשו"ת משנת יוסף ח"י סי' כ"ט אות ה' ובשו"ת פעולת צדיק ח"ב סי' ע"ו ובשו"ת עולת יצחק ח"ב סי' קכ"ה ובשו"ת ברית שלום ח"ב אהע"ז ס"ד ובס' שושנת העמקים גיטין שורש ג'.

היכא שמפורסם המחלוקת ונתפשטו ההוראות ל"ה ל"ת

ו. ובאופ"א אפ"ל בזה עפמש"כ בשו"ת פרשת מרדכי או"ח ס"ד, דאף לרבא בב"ד אחד הוי לא תתגודדו, היינו בתחילת המחלוקת בב"ד אחד שיש להם להשוות המח', אבל בדבר שכבר נחלקו בו מימים קדמונים, ולכל כת יש איסור במנהג הכת שכנגדו וא"א להשוות יחד, כ"א צריך לקיים מנהגו גם בעיר אחת וכן בביהכנ"ס אחת, וכהנחת תפילין בחוה"מ שכ"א נוהג כמנהגו, עי"ש. וכיו"ב כתב בשו"ת דברי יששכר או"ח ס"ד, דאיך מצינו ידינו ורגלנו בכל אתר שיש מנהגים שונים ונוסחאות שונות, וכי נימא שחלילה כל ישראל עוברים על לאו דל"ת. וע"כ י"ל רק במה שהוא מחלוקת שנתחדשה עתה צריך שלא יתחלקו ויתאחדו ויעמדו למנין שלא תהא מח', אבל מה שהוא מח' ישנה ול"ש עוד להכריע ל"ה ל"ת, וכ"כ בשו"ת דברי יציב ח"א או"ח סי' י"ג לענין הנחת תפילין בחוה"מ. שכיון שהוחלט שיש מקום לומר אלו ואלו דברי אלקים חיים, ואין בידינו לפסוק הלכה ברורה עד ביאת המשיח, ולשניהם מקור בראשונים וחכמי התלמוד ל"ש לא תתגודדו עי"ש, וכן בשו"ת עמק התשובה ח"א סי' קי"ב לענין בני אשכנז וספרד, שעל בני אשכנז מוטל לעשות בע"כ כהרמ"א כאשר קיבלו מאבותיהם, וכן בני ספרד כהשו"ע, והם מחולקין ועומדין הם מזמן שנקבע ההלכה לבני אשכנז ולבני ספרד, כ"א עושה כדינו ול"ה אגודות עי"ש. ועי' בשו"ת שערי דעה ח"ב ס"ז דכתב כבר הורגלנו מימות עולם להיות חולקין הספרדים ואשכנזים, ובודאי לא יבואו לידי מריבה עי"ש. וכיו"ב כתב בשו"ת חיי אריה ח"א ס"ט דבשנים האחרונות רבים העושים כמנהג ספרד, ואינם מניחין תפילין בחוה"מ אף בינינו, ולא שמענו מח' עבור זה. ואין להקפיד על חילוקי דיעות אף בביהכנ"ס אחת, כיון שכ"א עושה כפי פסק גדולי הפוסקים, וחילוק הדינים כבר מפורסם, וה"ט דתפילין דר"ת שיש מניחים ויש שאינם מניחים, יעו"ש. וכן ראיתי בכתבי ידידי הגר"מ פטרפרנויד בשם הגרש"צ רונבלט דהיכא שפשטו ב' ההוראות וכ"א עושה ע"פ רבותיו אי"ז ל"ת, וכיו"ב כתב בשו"ת אגרות משה ח"ה או"ח סי' כ"ד אות ו' לענין תפילין בחוה"מ שידוע הסוברים להניח, והחולקים אי"ז ל"ת כשיש הרבה שמניחים והרבה שאין מניחין, ומה"ט כתב המשנ"ב דאין נכון להניח תפילין בחוה"מ, ולא מעיקה"ד דאי"ז ל"ת. ועי' כיו"ב בס' דעת נוטה ציצית תשו' נ"ד ובדעת נוטה תפילין תשו' תשנ"ג הערה 878, וכ"כ בס' מועדים וזמנים ח"ח סי' קי"ז לענין נענועים כשהתפשט חילוק מנהגים אי"ז ל"ת,

לא תתגודדו במנהגי מרוקו

וע"ע בשו"ת אור לציון ח"ג פכ"ט סי' כ"ב, ומה שהשיב הגר"ח ק בס' שאלת רב ח"א עמ' קס"ט ובתשובות והנהגות ח"ב סי' ל"א.

ועיקר סברא זו ראיתי למו"ר מרן הגר"ח קנייבסקי בס' דעת נוטה תפילין תשו' קע"ד שנשאל באשכנזי המתפלל במנין ספרדי או איפכא, האם צריך לשבת בהנחת תפילין כמו שהם נוהגים, והשיב ע"ז, בזמנינו שמצוי הרבה ספרדים ואשכנזים ל"ש לא תתגודדו כ"כ. ובהערה 244 ביאר מרן דכיון שאיכא רבים וכ"א נוהג כרצונו, א"כ אף בלעדיו יש אגודות, ומה שהוא עושה אין מוסיף באגודות עי"ש, הרי כיון שהדבר מפורסם החילוקים בין בני ספרד ואשכנז אי"ז מוסיף באגודות, ועפ"ז ניחא מה שהשמיט השו"ע דיני לא תתגודדו בחילוקים שיש בין בני ספרד ואשכנז, די"ל כיון שידוע החילוקים ומפורסם המחלוקות ביניהם ל"ה בהכי ל"ת, דאין מוסיף באגודות שכבר קיימים, אולם בס' חוט שני ר"ה עמ' שפ"ה לא נקט סברא זו. וגם בס' הליכות חיים ח"ב עמ' ל', השיב הגר"ח ק בבן ספרד לישב בהנחת תפילין במקום של בני אשכנז, שהוי לא תתגודדו עי"ש. ועי' בס' הליכות שלמה פסח פי"ד ס"ו בבן ספרד הלומד עם בני אשכנז, מותר לו להסתפר בימים אלו, ואין בזה ל"ת כיון שכו"ע ידעי שיש בזה שני מנהגים עי"ש. וכן הביא בס' ישא יוסף ח"ב סי' קכ"ה בשם הגריש"א זצ"ל, ועי' במועדי הגר"ח ח"ב תשו' שפ"ד, ועי' בשו"ת מקוה המים ח"ג סי' כ"א. הרי שהיכא שמפורסם המח' אי"ז ל"ת, דכו"ע ידעי דעושה כמנהגו.

ואמנם יל"ע לטעם דכתב רש"י דאיסור עשיית אגודות שנראה כשני תורות זהו שייך אף היכא שמפורסם המח' וכו"ע ידעי, א"ל דנימא דטעמי דב' תורות הוי משום המחלוקת, וצ"ע. ועי' בחי' רבי אברהם משה יבמות ס"כ אות י"ג. ושו"מ בס' נחמת ישורון יבמות עמ' קל"ג דכתב דאף למש"כ רש"י טעם לא תתגודדו משום דנראה כב' תורות, מודה דל"ת משום המחלוקת, וס"ל דאין איסור במח' סתם, רק במחלוקת שנראה כשני תורות, וב' תורות משום המחלוקת, וכמבוי' בספרי דיסוד הך איסורא מפני המח'. וכתב הנחמת ישורון שם, דאף בדעת הרמב"ם י"ל כן דאם הוי רק משום מח', הא ל"ש הלכה זו להל' ע"ז, ומ"ט הביא הרמב"ם איסור עשיית אגודות בהל' ע"ז, והו"ל להביא בהל' ממרים, וע"כ דאף הרמב"ם לא ס"ל טעם מח' בלבד, רק במח' שנראה כשני תורות עי"ש. ואולם יל"ע למש"כ רבים מהאחרונים דדעת הרמב"ם דס"ל איסור לא תתגודדו במנהגים כמש"כ בס' מרומי שדה יבמות י"ד ובשו"ת משפטי עוזיאל ח"ג ענינים כללים ס"א ובס' דברות משה יבמות סי' י"ב ענף ג' ובס' ישרש יעקב יבמות י"ד ובשו"ת הליכות שבא או"ח סי' ע"ה דבמנהג ל"ש דנראה כב' תורות, ורק טעם מח' וכנ"ל.

ז. וראיתי להגר"ש קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה או"ח סי' מ"ה שכתב לדון, אם שייך לא תתגודדו בשינוי נוסח תפילה בבן אשכנז המתפלל אצל בני ספרד, והוכיח שגם בתפילה יש לא תתגודדו ממש"כ השו"ע או"ח סי' רס"ג סעי' ט"ו ביחיד שבא לביהכנ"ס שכבר קיבלו שבת, אין לו להתפלל מנחה באותו ביכנ"ס, ומוכח שגם בתפילה שייך לא תתגודדו עי"ש, ולפמש"כ השו"ע השמיט כלל דין לא תתגודדו, וכש"כ בכמה אנפי די"ל דלא קאי אלא לב"ד, וכנ"ל. א"כ דוחק לפרש טעם השו"ע ביחיד שבא לביהכנ"ס שכבר

לא תתגודדו במנהגי מרוקו

קיבלו שבת, אין לו להתפלל מנחה של חול באותו ביהכנ"ס משום לא תתגודדו, שהרי השו"ע לא הזכיר הך טעמא בהלכותיו, וגם בסי' רס"ג לא מוזכר הך טעמא. ומצאתי בשו"ת נתיבות אדם ח"א ס"ד אות כ"ט דכתב בטעם השו"ע דל"ה משום עשיית אגודות, אלא כיון שהקהל כבר קיבל השבת לא יעשנו חול אצלם ולא משום ל"ה, עיי"ש. וא"כ אין מוכח כלל מהשו"ע שבשינוי נוסח תפילה כבן אשכנז המתפלל בן ספרד, או להיפך הוי אגודות כשמשנה נוסח התפילה מהמקום שמתפללין, דשאני כשקיבלו הקהל שבת לא יעשה חול אצלם ע"י שמתפלל מנחה, ול"ה משום אגודות. ואולם בעיקר הדבר אם איכא לא תתגודדו בשינוי נוסח תפילין בבני אשכנז המתפללים אצל בני ספרד אם יכולים להתפלל כמנהגם, האריכו, ועי' בזה בשו"ת חת"ס ח"ו ס"א ובשו"ת משיב דבר ח"א סי' י"ז ובשו"ת לבושי מרדכי מהדו"ק או"ח סי' י"ד ובשו"ת שלמת חיים סי' תתע"ז ובס' פאת השלחן ס"ג ס"ק ל"א ובשו"ת מהריא"ץ או"ח ס"ז ובשו"ת בית היוצר או"ח סי' כ"ו ובשו"ת משפטי עוזיאל ח"ג ענינים כלליים ס"א אות ח' ובשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' מ"ג ובשו"ת משנת יוסף ח"י סי' ל' ובשו"ת אפרקסתא דענייא ח"א סי' י"ג ובשו"ת קרן לדוד סי' י"ט ובשו"ת נזר הקודש סי' י"א ובשו"ת אבני ישפה ח"א סי' י"ד ובשו"ת אור לציון ח"ב פ"ה סי' י"ג ופ"ז סי' ל"ח. ועי' בשו"ת אגרות משה ח"ד סי' ל"ד ובס' טל אמרתי כלל ט"ו ס"ק ל"ג ובשו"ת חסד לאברהם מה"ק או"ח ס"ט ובשו"ת מנחת אלעזר ח"א סי' י"א.

ואולם למש"כ הגר"ש קלוגר לפרש דברי השו"ע בסי' רס"ג משום לא תתגודדו, י"ל מה"ט לא הזכיר השו"ע איסור ל"ה שסמך על הלכה זו וצ"ע, ושו"מ למוח"ז הגה"ח זצ"ל בשו"ת דברי שלום ח"א סי' ס"ב אות ח' שהוכיח מלשון התרוה"ד דכתב כיון שהקהל קדשו היום לא יעשה חול, מוכח דל"ה משום לא תתגודדו, דא"כ הו"ל שאפי' בחול יצא לחוץ להתפלל מנחה עיי"ש. וע"ע בשו"ת מענה לשון ח"ה ס"מ.

והנה בשו"ע או"ח סי' רס"ג סי' י"ב, אם רוב הקהל קיבלו עליהם שבת, המיעוט נמשכים אחריהם על כרחם עיי"ש, והראבי"ה ח"א סי' קצ"ט כתב דטעמא משום דאין לעשות אגודות עיי"ש, ולמש"כ הגר"ש קלוגר הנ"ל י"ל משום דינא דלא תתגודדו, ומש"ה אם רוב הקהל קיבל שבת, המיעוט נמשך אחריהם. אולם בס' ערך שי סי' רס"ג שם, כתב שהוא משום תקנת הציבור המחייבת את כל הציבור עיי"ש. וגם בדעת הראבי"ה כתב בס' אורחות שבת ח"ג סי' ט"ז הערה מ"ז דאין כוונתו לדין לא תתגודדו, ושורש זהו תקנה והסכמת הציבור, וממילא מתחייב היחיד שלא לפרוש מהציבור עיי"ש, ובשו"ת שבט הלוי ח"ט סי' נ"ו עיי"ש. ואולם אם נימא בדעת הראבי"ה דכוונתו לעשיית אגודות ודין לא תתגודדו, י"ל בדעת השו"ע ברוב הקהל קיבלו שבת המיעוט נמשך אחריהם משום לא תתגודדו, ושפיר לא השמיט השו"ע הך איסורא. וע"ע בס' אבני שי עניני תו"ש סי' מ"ד ענף א' או"ב, ובס' הליכות השבת סי' רס"ג סי' קי"ב.

והלום ראיתי בס' נחמת ישורון להגר"י קליינר זצ"ל יבמות שם עמ' קל"ג, שעמד בהשמטת השו"ע להך הלכתא דלא תתגודדו כמו שהביא הרמב"ם, וכתב דס"ל לשו"ע

לא תתגודדו במנהגי מרוקו

טעם איסור עשיית אגודות משום שגורם למחלוקת, וכמו שלא הזכיר השו"ע הלכות בין אדם לחבירו בהלכותיו, מה"ט לא הזכיר איסור ל"ת שטעמו משום שיבואו למחלוקת, והוי כהל' ב"א לחבירו שלא הזכיר השו"ע. והנה בעיקר הדבר שלא הזכיר השו"ע הל' ב"א לחבירו, הרי כל שו"ע חו"מ הוי דינים שבהל' ב"א לחבירו, אלא כוונתו שלא הזכיר הל' מצות של ב"א לחבירו, ובספר גם אני אודך (ענינים שונים חלק א' סימן פ"א) שאל להגר"ח קניבסקי מ"ט השמיט השו"ע כל הלכות לשון הרע, והשיב לו בזה הלשון, למה לא נזכר דין נקימה ונטירה, עי"ש. ועיין עוד בספר גם אני אודך תשובות הגריחמ"א אביחצירא שליט"א חלק ב' סימן כ"ז. ואכן בס' אומר השכחה להגר"י פיק יומא כ"ג הקשה מ"ט השמיטו הטור והשו"ע הל' נקימה ונטירה עי"ש. ואולם מצינו בשו"ע או"ח סי' תר"ו דכתב לדין לפייס חבירו עיו"כ, וזהו מהל' ב"א לחבירו. ועמש"כ בשו"ת ברכת ראובן שלמה ח"א סו"ס ק"ט ובשו"ת שבט הקהתי ח"ב סי' שכ"א בטעם שהשמיט השו"ע הל' לה"ר, ובס' משמני הארץ סי' ק"א, ושאלתי להגר"א נבנצאל בטעם שהשמיט השו"ע דין לא תתגודדו, והשיב, השו"ע השמיט גם דיני לה"ר ועוד דברים.

אולם ילה"ק ע"ד הנחמת ישורון, ממש"כ השו"ע או"ח סי' תס"ח ס"ח, ההולך ממקום שעושין מלאכה [בער"פ] למקום שאין עושים, לא יעשה בישוב מפני המחלוקת עי"ש. הרי שהשו"ע הזכיר טעם שלא יבואו למחלוקת שהוא בין אדם לחבירו, וא"כ צ"ע מ"ט לא הזכיר איסור עשיית אגודות בשינוי מנהגים ודינים שיש בין מקום למקום, ואכן הרמב"ם פ"ח מיו"ט ה"כ פסק כשו"ע הנ"ל בהולך ממקום שעושין מלאכה למקום שאין עושים, לא יעשה בישוב מפני המחלוקת, וכתב בשו"ת מעיל צדקה סי' מ"ט, דכוונת הרמב"ם מפני המח' ומשום איסור לא תתגודדו עי"ש, ומש"כ בס' לבוש מרדכי יבמות סי' י"ד ובשו"ת אבני נזר או"ח סי' תכ"ד ובשו"ת לבושי מרדכי מה"ק או"ח סי' י"ד עי"ש. וא"כ עפ"ז י"ל איפכא, בטעמא שהשמיט השו"ע איסור עשיית אגודות, דס"ל טעם האיסור משום שיבואו למח' וכמש"כ הרמב"ם, וכיון שהזכיר השו"ע סי' תס"ח דהולך ממקום שעושין מלאכה למקום שאין עושין לא יעשה בישוב מפני המחלוקת, זהו משום לא תתגודדו, ובכל שינוי ממקום למקום דאיכא מח' כשעושה היפך מנהג המקום הוא בכלל עשיית אגודות ומחלוקות. ואולם אכתי צ"ע מ"ט לא הזכיר השו"ע בסי' תס"ח להדיא איסור לא תתגודדו. ועי' בשו"ת יד יצחק ח"א סי' ל"ה.

ובאופ"א כתב בס' נחמת ישורון יבמות ט"ז עמ' קל"ה בזה"ל, בשו"ע לא הובא כלל דין לא תתגודדו, ורק הרמ"א באו"ח סי' תצ"ג הביא לזה, וי"ל דס"ל דכל דין לא תתגודדו הוא אך לענין פלוגתת ב"ש וב"ה וזה ל"ש האידנא, ולכן לא הביא, וצ"ע דבגמ' דנו לה בהלכות אחרות, וי"ל דהתם גם פלוגתא היא בעיקר חכמי ישראל וכב"ש וב"ה, וגם תקנת מגילה וע"פ הוא בכל ישראל, אכן אין נפק"מ בפלוגתא בזה"ז, ולכן השמיטה השו"ע, עכ"ל עי"ש. אולם מצינו בב"י בכ"ד שהזכיר לא תתגודדו, בב"י או"ח סי' ל"ד בשם המהרי"ל במי שמניח תפילין דר"ת בזמן ק"ש ותפילה, עובר משום לא תתגודדו. וכן בב"י או"ח סי' תרכ"ד, בענין חסידים ואנשי מעשה שנהגו יו"כ שני, והרא"ש היה מוחה בידם,

לא תתגודדו במנהגי מרוקו

וּכְתַב הַבַּי דַּטַעְמוּ מִשׁוּם לֹא תִתְגַּדְדוּ עִי"ש. וְכֵן בַּבַּי אַו"ח סִי תִרְפּוּ כְּתַב בְּשֵׁם שְׁבַה"ל בְּתַעֲנִית אֶסְתֵּר שֶׁהוֹקְדָמָה לַיּוֹם ה' וְרוֹצֵה לְאַחֲרָה לַיּוֹם ו' עוֹבֵר מִשׁוּם לֹא תִתְגַּדְדוּ, הָרִי שֶׁס"ל לַבַּי דְּדִין לֹא תִתְגַּדְדוּ ל"ה רַק לְפִלּוּגָתָת ב"ש וּב"ה, וּבְמַח' לְעִיקָר חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל. וְע' בִּס' טַל אִמְרָתִי עַמ' ג' שֶׁהוֹכִיחַ מֵהַבַּי הַנ"ל, דְּמוֹכַח שֶׁס"ל אִיסוּר ל"ת הוּי גַם לְבָנֵי הָעִיר שֶׁאִיסוּרִים לַעֲשׂוֹת מִקְצַת כֶּךָ וּמִקְצַת כֶּךָ, וְל"ה רַק לַבַּי עִי"ש. וְזֶהוּ דְלֹא כְּהַמְהַרְש"ג הַנ"ל דְּכַתַּב דַּטַעַם שֶׁהַשְּׂמִיטָה הַשׁוֹ"ע אִיסוּר עֲשִׂיַת אֲגוּדוֹת דְּס"ל שֶׁקָּאֵי רַק לַבַּי, וּמֵהַבַּי סִי ל"ד, סִי תִרְכ"ד, וְסִי תִרְפּוּ מוֹכַח שֶׁהוּי גַם לְבָנֵי הָעִיר. וְאַכְתִּי צ"ע מ"ט הַשְּׂמִיטָה הַשׁוֹ"ע מִש"כ בַּבַּי סִי תִרְכ"ד וְסִי תִרְפּוּ. וְאוּלַי מִשׁוּם שֶׁאִי"ז מִצוּי הָאִידֵנָא, אִוְלָם בִּסִי ל"ד בְּהַנְחַת תְּפִילִין דְּר"ת בְּזִמְנָן ק"ש וְתִפְּלִיָּה עוֹבֵר בְּל"ת, זֶהוּ מִצוּי וְנִפְק"מ בְּזֶה"ז וְצ"ע. וְעִי עוֹד בַּבַּי אַו"ח סִי קִי"ד קִי"ז שֶׁהַזְכִּיר אִיסוּר אֲגוּדוֹת עִי"ש. וְאוּלָם בְּהַנְחַת תְּפִילִין דְּר"ת בְּק"ש וּבְתִפְּלִיָּה י"ל דֶּהַשְּׂמִיטָה הַשׁוֹ"ע בְּהַלְכוּתוֹ, מִשׁוּם דְּס"ל דְּל"ה אֲגוּדוֹת, דֹּאִין הָרוּאָה יוֹדֵעַ אִיזָה פְּרִשְׁיּוֹת יֵשׁ בְּתִפְּלִין אִם הוּי שֶׁל ר"ת, וְעִי בִּס' טַל אִמְרָתִי עַמ' כ"ג מִש"כ בְּשֵׁם הַגְּר"ח קִנִּיבְסִקִי, וְע"ע בְּכַס"מ פ"א מִתְּרוּמוֹת הַי"ב. (עכ"ל).

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בישיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית

חיים של יראה

וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּרְאוּן וְלֹא יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת פְּדָבָר הָרַע הַזֶּה בְּקִרְבְּךָ (יג, יב)
ישמעו, ויראו.

היה כאן יהודי שהעז פניו במלכו, מלך עליון. 'מסית'. החמור ביותר. לא תחמול ולא תכסה עליו.

והעונש נורא: עד אחד הודף אותו ארצה, מגובה שתי קומות. העד השני משליך עליו אבן גדולה. וכל ישראל – מיידים בו אבנים נוספות (אם הוא לא מת קודם לכן).
וכל ישראל שומעים, ומפחדים. היעד – לא יוסיפו לעשות כדבר הרע הזה בקרבך.
יראה זו – מונחית מטרה היא. לא יוסיפו. יראת העונש עצמה, אינה חיובית. רק התוצאה שלה – חיובית. אמנם חיובית באופן חלקי מאוד.

יראה עליונה

נרחיב מעט (עיין בכ"ז בזה"ק ח"א דף יא, ובח"ב דף כה, ובביאור יהל אור להגר"א).
יש יראה, ויש יראה.

יש יראה – שאתה יודע שה' ברא את הכל, וכל העולמות כלא חשובין לפניו, והוא מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית.

ואתה יודע – שמי שיעבור על ציוויו, ייענש. הוא עצמו מעניש. אין עוד מלבדו.
ואם אתה 'מונח' בידיעה זו, אין כל בעיה. אתה ירא – מהשי"ת בעצמו כביכול. אתה לא מבין מיהו, אין לך מושג בו, רק במעשיו. אתה רק יודע שהוא מצוי, ומשכיר – ומעניש.

יראת המלכות

יש יראה אחרת. יראה של עם ישראל: מלכות.

המלכות – נקראת יראה. ואף בה – יש שתי דרגות.

האחת:

אתה יודע שה' הוא מלך. הוא – כביכול – צמצם את אין סופיותו, ואת העובדה שאין עוד מלבדו, והעולמות – כעת במציאות שלנו – קיימים כמו לעצמם. ובמציאות זו, הוא מתגלה רק – כמלך.

המלך, זקוק לעם. אם לא, הוא לא יתגלה כמלך. והעם – צריך לקבל את מלכותו, ברצון. בחשק. באהבה.

ולכן, כשאנו לא ממליכים אותו יתברך, אז העולם נראה – כפי שהוא נראה. מלא רוע ורשע. הפסדים, קשיים, מחלות גוף ונפש.

הוא יתברך שמו, המלך הטוב, והמיטיב. המשפיע. המולך ביד רמה. אמנם כשהוא לא מלך, אז גם המיטיב והמשפיע שהוא – מסתתר, מאחורי – או תחת – הררי עפר של מרד במלכותו.

ולכן.

אם אתה ממליך אותו – אתה מחדיר לנפש שלך, לידיעה שלך, שאתה נתין שלו, שהוא מלך עליך, ומשגיח עליך, ומנהיג אותך – כמלך את עמו, אז אתה ירא. ירא – מהמבט שלו. מהמציאות שלו, החופפת עליך, בכל עת ובכל שעה.

ואז אתה מקיים את היעוד שלשמו נבראת.

יראת העונש

אבל, ממקום זה, במבט זה, יש יראה אחרת: 'רצועה רעה'.

אם ה' מתגלה כמלך, אז יש גם צד שני. 'צד אחר'. בארמית זה מוכר יותר: סטרא אחרא.

נבהיר מעט.

אם המבט שלנו על השי"ת הוא 'בורא עולם', 'אין עוד מלבדו', 'אין סוף', אז הכל ממנו. אין מציאות אחרת מבלעדיו. וגם העונשים – הם ממנו. כל המציאות שאתה רואה, זה 'בובות על חוט'.

אבל אם אנו יודעים – שיש 'צמצום' של גילוי. שה'אין עוד מלבדו' מוסתר לחלוטין. שכאן בבריאה נראה שיש מציאות לעצמה ח"ו. ועבודתנו היא להתייחס אליו כמלך, ואנחנו נתינים, פעילים ודומיננטיים, ובלעדנו הוא לא יהיה מלך כאן – אז בעצם יש מציאות. היא קיימת לגמרי. וגם יש – צד שני. יש מציאות של רע. 'בורא רע'.

אלו רבדים שונים של גילוי. גילוי 'אין עוד מלבדו' – אכן אין עוד מלבדו. ובגילוי הנמוך יותר, גילוי מלכותו – יש כוחות, יש עולמות. והעבודה שלנו היא – להמליך אותו על הכל. ההמלכה שלנו יוצרת מצב, בו הוא יתברך באמת – מולך על הכל.

כי כשאפשר להמליך, אפשר גם לא להמליך. ואפשר גם למרוד ח"ו. וזה מציאות של 'רע'. וזה גם יוצר מציאות של רע – מחלות, מלחמות, בעיות. כל הרעוע – הרע שבבריאה.

והרע הזה, מעניש ונוקם. אם האדם שם את עצמו במקום רע, אז הוא מקבל רע.

וזו יראה רעה. כי היא – במידה מסויימת – מנותקת ממנו יתברך. היא במקום ה'רע'. הרעוע. החסר. המציאות של מלכות אחרת. מלכות בישא, הנלחמת בכל כחה בכל דבר טוב.

מי שירא מהעונשים, מהמחלות, הוא לא קשור אליו יתברך. הוא מפחד מעונש, ולכן הוא נמנע מעבירות. לכן הוא מקיים מצוות. הוא חושש על חיי ילדיו, ולכן הוא נותן צדקה. אין קשר להשי"ת.

אמנם מי שירא מהמעניש עצמו, אזי הוא קשור. מחובר. יש כאן מישהו שממנו הוא ירא. ובמבט של 'אין עוד מלבדו', אכן הוא עצמו עשה, עושה, ויעשה לכל המעשים. גם העונשים.

אמנם במבט של מלכות, לאחר כל הצמצומים, כשהמבט הוא שיש טוב ויש רע, א"כ כשהאדם חושש מהרע – הוא קשור לרע. הוא חושב עליו, מנסה להיות טוב – עבור, עובר על מידותיו – כי יש מחלות ובעיות, וכן על זה הדרך. ולכן הוא שייך למקום לא טוב. כי במציאות – זה מקום שאינו טוב כלל.

'אני' או מלכות ה'

ויש הבדלים גדולים בין שלשת הסוגים.

בסוג הראשון, רק 'אני' קיים. אין שם להשי"ת שום 'עילוי'. כי א"א להעלות א"ס, לאן תעלה אותו. הוא כבר א"ס. ומחשבה שאולי אפשר, היא ממש כפירה.

ולכן הנפק"מ היחידה שם היא – שאתה לא תעשה עברות. שאתה תרויח – מצוות. ותקבל על זה שכר עצום, ותינצל מהעונש. אתה יודע שיש ה', ושהוא משכיר ומעניש. וכדאי לך לעשות מה שהוא רוצה, כדי שהוא ימלא אותך בטובה נצחית. וממש לא כדאי לעבור על רצונו, כי אז הוא מכה בעוצמה כזו אדירה ונוראה – בקיצור, לא שווה.

הסוג השלישי, נמוך הרבה יותר. גם שם – רק 'אני' נמצא. יותר מכך – ה' כמעט לא נמצא שם בכלל. אין איתו 'יחס'.

הוא רק יודע – שכדאי לו ללחוץ על הכפתורים הנכונים, אלו שימלאו לו את החשבון בכסף. שימלאו לו את החיים – כאן, וגם שם – בהנאות. הנאות עצומות! אין סופיות! אבל – 'אני' נהנה.

– ורק 'אני'.

ומצד שני, ממש לא כדאי לו להתקרב למתגים האחרים – אלה השחורים – שם, בצד השני. הוא יודע: מי שרק נוגע בהם, חוטף מחלות, ומוות, וגהינום, וזה נורא ואיום.

והיכן השי"ת?

נעלם אי שם. בין כל ערמות ה'אני'.

ויש 'רווח' נאה בצד: הוא נכנס תחת שליטת כוחות הרע. כי עד כמה שהוא ירא מהם – הוא מחשיב אותם. ממליך אותם. וכך הוא נותן להם כח – לשלוט בו. להעניש אותו.

– למלוך עליו.

אמנם הסוג השני, הוא הנכון. הוא המטרה שלשמה נבראנו.

אתה חי – את המלך. הוא כאן. מתבונן בך.

חיים של יראה

יראה זו, נעימה היא. מתוקה מדבש ונופת צופים. כי אתה יודע גם שהוא אוהב אותך, ודואג לך, ואיכפת לו ממך, הרבה יותר ממה שאתה מסוגל לתאר לעצמך. ואתה גם יודע שהוא מלך טוב ומיטיב – זו הנהגת מלכותו התמידית.

ולכן, זה שהוא מסתכל עליך – בעינים מלאות רוך ואהבה, ומצפה שתעשה את רצונו – זה רק נעים ונפלא. היראה היא – שמא ח"ו אתה הולך להפסיד את הטוב הזה. את תחושת הקירבה הנעימה כל כך.

ולא רק שזה נפלא, זה גם תכלית הבריאה. זה מה שה' רוצה. שתמליך אותו עליך, על כל מעשה ודיבור ומחשבה שלך. על כל המציאות שלך. ש'תחיה' אותו כמלך כאן. וכמו שאמרנו: כשאתה ירא ממישהו, אתה ממליך אותו.

זה שווה!... הלא כן?...

מוות וחיים

היראה הרעה, נקראת מוות. היראה הטובה, נקראת – חיים.

כשאתה ירא ממישהו רע, ממישהו שהוא רע בעצם, זה משהו שעוצר אותך. עוצר את החיים שלך. את הנביעה, את החיות. זהו מוות. חידלון.

אמנם כשאתה יודע שהמלך מתבונן בך, ואתה אוהב אותו, והיראה שלך הוא רק מלהפסיד את קרבתו, החשש הגדול ביותר שלך שהאוהב הגדול, הנפלא, הטוב כל כך – יתרחק ממך, לא יהיה לצידך, זה חיים. זה מחיה אותך. מדרבן. מרומם. זו נביעה של עונג, של קשר מופלא למי שאמר והיה העולם.

ה' יזכנו.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

משל ונמשל / הרב מאיר ליכטנשטיין, מח"ס מנחת חינוך המבואר – 'מאור המנחה', ויו"ר מכון אור כשלמה

מהו השכר האמיתי של קיום מצוות ה'?

בחצר המלוכה של המלך היינריך היו שרים ומשרתים רבים, לכל אחד מהם היה תפקיד מיוחד לשרת את המלך. השרים היו ממונים לסייע למלך לנהל את המדינה, כל אחד בתחומו הוא, והמשרתים תפקידם היה לנהל את חצר המלוכה שתתנהל על הצד הטוב ביותר – ובכך יהיו המלך ושריו פנויים לניהול המלוכה.

לשר פטריק היה ילד רך בשנים, צ'יקו שמו. צ'יקו היה ילד יפה תואר ונחמד להשכיל, חן היה יצוק בשפתיו וניחן בתבונה להפליא. לעיתים קרובות, בעת שרצה המלך לנוח קצת מטרדות המלוכה ולתת מעט מרגוע לנפשו, היה קורא הוא לילד ומשתעשע עמו.

בפעמים הראשונות נהנה צ'יקו להשתעשע עם המלך, סוף כל סוף מישהו מבוגר משתעשע עמו, כולם מביטים בו, רוצים לשמוע מה שהוא אומר. אבל ככל שחלף הזמן, התחיל העניין להימאס עליו. הוא רצה להשתובב עם שאר ילדי המלוכה בגנים המפוארים שבחצר, להתיז מים מהמטרות, להתגרות קצת בסוסים שבאורווה, ולא להיות זמן רב כל כך עם המלך.

כדרכם של ילדים, לא יכול צ'יקו להסתיר את מורת רוחו ואת פניו הנפולות. המלך בראות זאת לא החריש, והיות ואהב אותו אהבת נפש שאל אותו מה מעיק עליו. סיפר לו צ'יקו דברים כהווייתם. המלך בשומעו זאת הבין אל ליבו, ואמר לו: 'שמע צ'יקו. נכון שאתה מאוד אוהב את הממתקים שהטבח מכין לבני? תמיד אתה מבקש מאביך לקבל מהם והוא עונה לך שזה רק בשביל בן המלך... מהיום, כל פעם שתבוא לביתי אניח לך לבחור את אחד הממתקים'.

פניו של צ'יקו האירו עתה, כבר לא היו נפולות. רוחו התרוממה לגבהי גבהים. מעתה יוכל הוא ליהנות מממתקי בן המלך! הדבר הנחשק ביותר בקרב ילדי בית המלוכה. חלומו של כל ילד הולך להתגשם מול עיניו. מעתה כבר לא היה צריך לקרוא לו אל המלך, בכל זמן פנוי היה צ'יקו רץ בשמחה אל בית המלך לקבל את שכרו המגיע לו, והמלך שמח עוד יותר בראותו אותו שש וצוהל.

עברו הימים וחלפו השנים, צ'יקו הלך והתבגר, וכשם שהתבגר כך גם חכמתו הלכה וגדלה. אהבתו של המלך אליו לא פחתה, בכל עת מצוא שהיה המלך פנוי מעט מעסקי המלוכה היה משתעשע עמו, שואל לעצתו, מתווכח עמו וגם סתם מפטפט אתו. המלך אהב לשמוע דעות מקוריות מכלי ראשון, מבלי שעברו את כל צוות היועצים, לשמוע סברה שונה מדי פעם, וגם סתם כך לדבר אתו – כדבר איש אל רעהו.

באחד הביקורים, כשדיבר המלך היינריך עם צ'יקו, שם ליבו כי פניו נעשו מעוננות ורוחו נכאה. שאלו המלך: 'אמור נא לי ידידי הצעיר, היש דבר-מה המעיק על לבך? הגד נא לי זאת. יודע עתה כי לא חסר כלום בבית המלך, ומה שרק יעלה על דל שפתיך יבוצע מיד. אמור נא לי אפוא מה מעיב על מצב רוחך'. צ'יקו התבייש לספר למלך מה מעיב עליו. היה גלוי לב עם המלך, אך את זאת התבייש לומר בפניו. המלך ביקש ממנו שוב ושוב: 'אל תחשוש מלבקש את הבקשה הגדולה ביותר, הרי הנך ידידי הקרוב אל נפשי והנני חפץ בטובתך! אמור נא לי - עד חצי המלכות ותעש!'.
 לאחר תחנונים רבים ניאות צ'יקו לספר למלך את אשר על לבו.

לפני שנים לא רבות, בעת שהייתי עדיין רך בשנים, עדיין לא זכיתי להכיר את גדולתו של המלך, לא הבנתי איזה זכות יש לי - בכך שהמלך בחר דווקא בי להשתעשע עימו, לא ידעתי להוקיר את מה שנפל בחלקי להיות מרואי פני המלך בכל שאחפוץ, ועל כן בזמן ההוא מיאנתי לבוא אל בית המלוכה, והמלך בראותו זאת נתן לי אז מממתקי בנו כדי שאסכים לבוא אליו. ועתה הנה גדלתי מעט, התחלתי לראות את הזכות העצומה שבכך, עדיין איני משיג את כל הענין, אך הבנתי מספיק שמה שעשיתי אז הוא השטות הגדולה ביותר שעשיתי בחיי - המלך בחר דווקא בי, ואני אינני רוצה לבוא אליו, רק לממתקים אני רוצה לבוא. אינני מסוגל לעלות אפילו במחשבתי איזה מעשה אווילות הוא זה, וכי ישו כל הממתקים בעולם בעד הזכות העצומה לבוא לראות וליראות בפני המלך, ועוד בכל עת. אינני יכול לתת מרגוע לנפשי, אינני יכול לשאת את חרפתי העצומה, באיזה מצב הייתי!?

'שמע נא ידידי הצעיר' פתח המלך את דבריו: תדע לך שברחבי המלוכה הגדולה שאני מולך ישנם אזרחים רבים, לא כולם שמעו את שמעי, ובוודאי שלא כולם השיגו את גדולתי, ועל כן בעת שהנהגתי חוקים שונים במדינה, הנהגתי לצידם גם עונשים לאלו שלא יקיימו את החוקים. הנך יכול לשאול אותי 'והרי המלך הגדול היינריך ציווה את החוקים, ומדוע צריך להנהיג עונשים לאלו שלא מקיימים, וכי הם לא מכירים בגדולתו של המלך'. ועל כך מגיעה התשובה 'כן, הם לא מכירים את גדולתו של המלך, מעולם הם לא ראו אותו, ובוודאי שלא דיברו איתו, סיפרו להם שיש איזה מלך שנמצא בעיר המלוכה והוא ציווה על החוקים הללו'. ועל כן בשביל שהם יקיימו את חוקי המדינה הטילו עונשים על העוברים על כך, למען ישמעו ויראו, שהרי את העונשים הם רואים בכל מקום. ועל כן על יחר בעיניך שבהיותך רך בשנים לא השגת את גדולתו של המלך, כי על כן נועדו הממתקים והעונשים לאותם שלא משיגים בזכות עצומה זו. אך אומר לך את האמת, שמעולם לא הנהני אדם כמו שאתה עתה, ההשגה שלך בגדולתי כל כך, עד כדי כך שלא מצאת לנפשך מנוח על כך שלא הכרת בגדולתי בהיותך קטן, הינה הערכה הכי גדולה שאדם נתן לי, ובוודאי שהנאה זו שווה את הכל...

הרה"ק ר' יחמיאל יהודה מאיר זצוקללה"ה מאמשינוב היה תמיד אומר בשם הרבי ר' אברהם משה בנו של הרבי ר' בונים מפשיסחא זצוקללה"ה על ההתחלה של הפרשה (יא, כו) "ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה", על 'ראה' הוא היה אומר 'קוק זיך אוהן ווי דו זעסיט, און שעם זעך' [- תראה את עצמך איך אתה נראה, ותתביש לך]. 'אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה' אז איך דארף דיר נאך געבען א גראשען מיט א קאנטשיק [- אני צריך לתת לך פרוטה ושוט, כדי לעורר אותך לקיים את מצוות התורה].

כשהיו לוקחים ילד קטן לחיידר בפעם הראשונה אז היו זורקים על הרצפה מטבע, ואומרים לילד שמלאך זרק את המטבע, ואם תמיד ילמד טוב אז גם כן המלאך יזרוק לו מטבעות. ולרבי היה שוט שהיה תלוי על הקיר והיו מראים לילד את השוט, והיו אומרים לו שאם הוא לא ילמד טוב אז הוא ילקה עם השוט הזה. זה מה שכתוב בתחילת הפרשה 'ראה' - תראה את עצמך, תראה איך אתה נראה, אתה עוד בכזה מצב שצריך לתת לך 'גראשען' - גראשען זה מטבע קטן, וקאנטשיק זה שוט - 'אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה'.

ובעצם צריך להתבייש בזה, כי ילד קטן זה מה שבאמת ראוי שמה שיעורר אותו זה יהיה הגראשען והקאנטשיק, אבל כשמתבגרים ומבינים קצת יותר אז המניע צריך להיות לגמרי אחר: 'את הברכה' - הברכה הכי גדולה צריכה להיות אצלך, 'אשר תשמעו' - זה גופא שאתה זוכה לשמוע ולהאזין ולקבל על עצמך ולקיים 'את מצוות ה' אלוקיך', זה גופא צריך להיות אצלך הברכה הכי גדולה, הדבר הכי טוב שיכול להיות, זה שאתה זוכה לעשות את רצון ה', זה שאתה זוכה להיות מקורב אליו, ולהיות נשוא אהבתו, זה צריך להיות הברכה הכי גדולה אצלך.

'והקללה' - הקללה הכי גדולה אצלך צריכה להיות ההיפך מזה: 'אם לא תשמעו אל מצוות ה' אלוקיכם' זה גופא שאתה מתרחק מה' שאתה ממרה את פיו וממרה את רצונו זה גופא צריך להיות אצלך הקללה הכי גדולה, החסרון, ההעדר, ההפסד הכי גדול שיכול להיות. (סעודות שבת)

המשנה באבות (ד יז) אומרת 'יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה', כל הנאות העולם הזה מימות אדם הראשון ועד תום ששת אלפי שני חיי העולם, כל התענוגים הכי גדולים, כל ההנאות הכי גדולות. אדם יכול לעבוד קשה במשך חודשים ושנים בשביל לקבל איזה שהוא תענוג שהוא רוצה, הוא מתאמץ על זה יום יום במשך זמן רב, והכל בשביל לקבל את התענוג ההוא. תעצמו שניה את העינים, תדמיינו לעצמכם את התענוג הכי גדול שיכול להיות, תכפילו זאת בכל ימי שני חייכם, ואת זה תכפילו בכל החיים של האנשים שחיו וחיים ויחיו בעולם הזה, וכל זה לא מגיע לשעה אחת של קורת רוח בעולם הבא, כי כך אמרו חז"ל (שבת דף סג ע"א) 'כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא - עין לא ראתה אלוקים זולתך'.

ועולם הבא, שהוא עולם הנצח, אין לנו כלל השגה בזה, מוחינו המצומצם בגבולות של זמן ומקום אינו יכול להבין דברים שהוא מעל לגבולות של זמן ומקום, אנחנו יכולים להבין זמן של מאות שנים, אנחנו יכולים לנסות להבין זמן של אלפי שנים, אבל דבר שאין לו קץ אין אנחנו יכולים כלל אפילו לנסות להבין. אנחנו יכולים רק להבין, שההבדל בין מספר 'אחד' למספר הכי גדול - הוא הרבה פחות הבדל בין המספר הכי גדול לאין קץ, כי אין קץ זה 'אין קץ'. ועל זה - כל התענוגים הכי גדולים של העולם הבא להכפיל את זה בזמן שהוא אין קץ - נאמר 'יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא'.

כי לעשות את רצון ה' זה הזכיה הכי גדולה שיכולה להיות, הרבה הרבה יותר מאשר השכר הכי גדול. בעולם הבא זה לא עולם המעשה אלא עולם של קיבול שכר, כאן בעולם הזה זה עולם המעשה, עולם שבו אנחנו יכולים לעשות נחת רוח לבורא העולם. וזהו הדבר הכי גדול והכי חשוב שיצור אנוש יכול לעשות, והזכיה הכי גדולה שיכולה להיות, שאדם שמורכב מבשר ודם יעשה נחת רוח לבורא כל העולמים, כי אפילו המלאכים הכי קדושים והכי גבוהים אינם עושים נחת רוח כזו לבורא העולם.

ועל כן קמה וגם נצבה השאלה: אם כן מדוע צריך את הענין של שכר ועונש, אם כל הענין של השכר והעונש אינו מגיע לחשיבותה של הפעולה עצמה, שבנוהג שבעולם שהשכר והעונש על דבר הוא יותר חשוב מהדבר עצמו, כדי לייקר אותו, כדי שלא יזלזלו בו, אבל היכן מצינו שהשכר והעונש אינו מגיע לחשיבותו של המעשה בעצמו.

עונה לנו על כך הרבי ר' אברהם משה זי"ע, לפעמים אנו יכולים לראות איך שאמא רודפת אחרי ילדה הקט ומשדלת אותו לאכול עוד ביס ועוד ביס, והיא מבטיחה לו שאם הוא יאכל הוא יקבל על זה סוכריה. וכי יש אדם שיחשוב שיש חשיבות לסוכריה עצמה יותר מאשר לאוכל עצמו?! אלא מה, הילד איננו משיג את חשיבותו של אוכל בריא ומזין, ועל כן אומרים לו שאם יאכל יקבל סוכריה. וכן הענין בתורה ומצוות, לפעמים איננו משיגים את חשיבותו של הדבר, ויכול להיות גם שאנו לא מבינים את הזכות הגדולה הזו, ועל כן צריך להגיד 'יש סוכריה', מי שיתנהג יפה יקבל שכר, ומי שלא יקבל עונש.

אבל כמו במשל שאף פעם לא ראינו אדם גדול שאומרים 'אם תאכל תקבל סוכריה', כי הוא יודע לבד, שאם הוא לא יאכל הוא ירעב. ואם כן צריך להגיד לו, אזי הוא בצרות, זה לא מראה על בריאות נפשו בלשון המעטה. וכן הוא בעניננו, אם אנו נמצאים במצב כזה, הרי יש לנו להתבייש, באיזה מצב אנו אוחזים.

הרבי ר' שמעון שלום מאמשינוב זצוקללה"ה היה מוסיף ע"ז, בהמשך של הפרשה כתוב (יא ל) "הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש בארץ הכנעני היושב בערבה", 'הלא המה' - איפא צריך כן את הגראשיק והקאנטשיק איפוא צריך את הברכה והקללה, 'בעבר הירדן' - כשנמצאים בצד השני ומרוחקים מהגילויים של אלוקות שהיו על הירדן,

על הירדן היתה הרי התגלות נפלאה של אלוקות, הירדן הרי יבֶש כדי שבני ישראל יוכלו לעבור דרכו, כשנמצאים 'בעבר הירדן' - בצד השני של זה מתרחקים מזה אז צריך את הגראשיק והקאנטשיק את הברכה והקללה.

'אחרי' - כשרחוקים מזה, רש"י הרי אומר שאחרי זה מופלג, 'דרך מבוא השמש' - נמצאים במצב ובמקום של הסתר וחשכות ושל העלם והעדר האור, 'מבוא השמש' זה הרי כשהשמש שוקעת לכיוון מערב, 'בארץ הכנעני' - שזה מקום של האומה שהיא כ"כ מרוחקת וכ"כ מעוותת בדעותיה.

נהורא מעליא / הרב נהוראי משה אלביליה, רב קהילת נוה עזרא – קרית גת

"התותים שבחיים" – המתוק של החיים... והשוני בין ברכה לקללה?

רֵאָה אָנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וְקָלָה (יא, כו)

בפרשתנו פותחת התורה הקדושה בפסוק: "ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה, את הברכה אשר תשמעו אל מצוות ה' אלוקיכם, והקללה אם לא תשמעו אל מצוות ה' אלוקיכם, וכו'..."

המפרשים התקשו בטעות דקדוקית מאוד ברורה בפסוק זה: "מדוע לכתחילה משתמשת התורה בלשון יחיד של "ראה", ואחרי כן בלשון רבים: "לפניכם", מדוע לא אמרה התורה את שניהם בלשון זהה?

ונענה על כך בסיעתא דשמיא תשובה נפלאה:

כותב הגה"צ ר' יאשיהו יוסף פינטו שליט"א ראב"ד מרוקו בספרו "אמרות טהורות" (הוצאת תשס"ה) וזה לשונו: "התורה אומרת שהקב"ה ציוה להעמיד את בני ישראל בין הר גריזים להר עיבל, ששה מהשבטים בהר אחד וששה מהשבטים בהר שני ולמטה עמדו הלויים והכהנים והיו אומרים את הברכות ואת הקללות, כשאמרו ארור פנו לצד הר עיבל, וכשאמרו ברוך פנו לצד הר גריזים. אם נתעמק בפסוק נראה דבר לא מובן, כתוב "ראה" בלשון יחיד, ו"לפניכם" בלשון רבים, למה התורה מתחילה ביחיד ואחרי זה עוברת לרבים. אלא חשבנו לפרש ולומר, חז"ל אומרים (קידושין מ:): לעולם יראה אדם עצמו חציו חייב וחציו זכאי, עשה מצווה אחת הכריע את העולם כולו לכף זכות, עשה עבירה אחת הכריע את העולם כולו לכף חובה. והפירוש של הדברים – מתי שאדם עומד לפני החלטות בחיים, יצר הרע מכניס בתוך ליבו של האדם מחשבה – "אז מה אם תעשה עבירה, אתה אדם קטן ולא ישימו לב לזה, אתה לא משמעות גדולה בעולם, אתה דבר שלא תועיל ולא תפחית, לא תעלה ולא תוריד", אבל התורה הקדושה לא אומרת כך, אלא תמיד תראה את העולם חציו חייב וחציו זכאי, החיים זה מאזניים, עשית מצווה אחת זה דבר גדול למען כלל ישראל, עשית מעשה רע אחד – עשית דבר קשה ביותר לכל עם ישראל.

עפ"י יובן, ששה שבטים עמדו בהר עיבל וששה בהר גריזים, למטה עומדים הלויים והכהנים ואומרים ברכה וקללה, הברכה – משקל אחד טוב, הקללה – משקל אחד לא טוב, ומשה מדקדק ואומר "ראה" בלשון יחיד – תראה את עצמך שאתה לבד, ולפניכם בלשון רבים – לומר לנו שלכל אחד יש כח להרים ולהוריד ולשנות את הכל, כל מעשה של אדם לוקח את העולם לטוב או ח"ו אפיל לרע...

ולתוספת ביאור "למפורסמות אין צריך ראייה"...

ישנה אמרה ידועה שטומן בחובה מוסר גדול השייכת אל מייסד תנועת המוסר הגאון האדיר ר' ישראל סלנטר זצוק"ל, ענין האמרה הוא כך: חז"ל במשנה "כל ישראל ערבים זה לזה" שיהודי שיושב כאן בארץ ישראל מזדמנת לידו מצווה גדולה שלא באה אליו בכל יום והוא מתלבט אם לעשותה, ובסוף קם ועושה אותה ללא כל עוררין, בהתגברות גדולה על היצר, דבר זה יועיל ישירות ליהודי שנמצא עכשיו ל"ע בקשר עם גויה ורוצה לישא אותה לאשה, להפריד כל קשר ולא להשאיר שום זכר.

האם יש "ברכה" יותר גדולה מזו? האם יש "תועלת" לעולם יותר גדולה ממניעת הקללה?

מכל זה ישנה תועלת אחת שאנו צריכים לדעת:

רוצה ברכה? הצלחה? ישועה?

הברכה היא לשמוע אל מצוות ה'.

יש לך כוח להאביד ולהרוס, ומנגד בכוחך לעשות את החיים שלך טובים יותר בהבחנה דקה במעשיך, או לטוב או ח"ו לרע...

ונסיים במעשה נפלא שקראתי השבוע :

לפני כארבעים שנה נערך ראיון עם שופט בית המשפט העליון דאז, ד"ר בנימין זילברברג, אדם מאמין, ספוג במסורת ובמורשת אבות, שסיפר בין השאר על לימודיו בישיבת נובהרדוק, לפני שהתגלגל לגרמניה בסערות התקופה ופנה ללימודי המשפט, דמות מעניינת ומקורית, שניסתה להחדיר ממעיינות הנצח של היהדות ומשפטי התורה לתוך היכלי הערכאות, ויכולים אנו להיווכח במידת הצלחתו.

באותו ראיון סיפר על בואו לישיבת נובהרדוק ועל פגישתו הראשונה, הבלתי נשכחת, עם דמות הפלאים האדם הגדול בענקים הסבא מנובהרדוק זצ"ל, עמוד האש היוקד של תנועת המוסר.

עם הגיעו סיפר, הציג עצמו לפני הסבא, איש השיבה שניחון בלהט עלומים. מיד הזמינו הסבא לצאת עמו לטיול ברחובות העיר. תוך כדי שיחה נינוחה, חש שהסבא שואב ממנו את כל נבכי ליבו עומד על אופיו ומגלה את כל צפונותיו, גאון אדיר היה בהבנת נפש האדם, וכל משפט שהשמיע היה כשיגור חץ למטרה, רבים מהמשפטים הקצרים אלא הובנו רק אחר עשרות בשנים, והרעישוהו, בהיווכחו עד כמה הרלחיק הסבא ראות!

בעודם הולכים, סיפר, הבחין בצמד ההולך לפניהם, נער ונערה חילונים, אולי גויים, השקועים בעולמם, מלהגים ומפטפטים וצוחקים. הביט בהם, והסבא ראה שהוא ראה... פתח ואמר: "הרואה אתה זוג זה? הסבור אתה שהם מאושרים?! דע לך שהם אומללים!"

הדברים הפליאו, הצמד נראה מאושר בעליל. הסבא ידע זאת. והסביר: "תאר לך עשיר מופלג שהתהפך עליו הגלגל. שטרותיו חוזרים, עסקיו קורסים, נושים מקיפים אותו. ביתו עוקל, אשתו נטשה אותו. אבל האדם כבול לטבע, והוא סר למסעדה לסעוד את ליבו. מגישים לו את המעדן שהוא אוהב. הטעם נפלא, ניחוח ערב. האם הוא נהנה? כן, בודאי!

האם הוא מאושר?! ובכן... יכול האדם לארוג קרום של אושר, של הסחת דעת, אבל מבעד לגלד רוחשת הקלחת... מבין אתה?! לבחור שלפנינו יש בעיות במשפחה, בחברה, בעבודה, כל אלו לא נעלמו עתה, גם ביחסיו עם הנערה אין הוא בטוח, מלא חששות, אכול היסוסים. וגם אם יסיח דעתו לשעה, אין זה אושר זכור זאת בני!"

לאחר דקה, הוסיף: "אדם אחד מאושר הכרתי. את ר' ישראל מסלנט. שלם היה עם עצמו, שלם היה עם בוראו. אושרו היה בנוי מן היסוד, אושר בכל מצווה שקיים, בכל מעשה שעשה. זכור זאת בני. אולי פעם תבין" ... עובדה שזכר זאת. כעבור עשרות שנים ולמעשה, זה מה שאמר משה רבינו ע"ה לכל ישראל: "ראה, אנכי!"

וכפירוש רבינו האור החיים הקדוש זיע"א: התבוננו בי! מי אינו שואף לעושר, ומי כמונו יודע כמה מעטות דקות האושר וכמה שבריריות הן. כמה דק המעטה המלאכותי של האושר המזוייף, ובאיזו קלות הוא נסדק ונקלף!

אבל "ראה, אנכי" – ראו את האושר הקורן מפניהם של גדולי התורה, של צדיקי הדור, ותבינו כי רק חיי קדושה וטהרה, רק חיי תורה ומצוות, מבטיחים אושר בנוי ומוצק, אושר אמיתי ומושרש לכל מהלך חיינו!!!

והלוואי שנזכה כולנו לחוש את הטוב הטמון בתורה, ולהיות מאושרים בקיום המצוות!!!

*

שבת שלום ומבורך וחודש טוב ומוצלח לכל בית ישראל היקרים והאהובים!!!

וזמן אלול פורה!!!

המאמר נכתב לרפואת: יונתן בן ספיר רעיה הי"ו. יוסף מאיר בן כוכבה הי"ו. יוסף בן שושנה הי"ו.

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

ברכת החדש "אלול"

רְאֵה אֲנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה. אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ד' אֲלֵקֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה אֹתְכֶם הַיּוֹם (יא, כו-כז)

הנה יש בנותן ענין להעתיק מעט מהאגרת המפורסמת של אור ישראל וקדושו, מרן הגר"י מסאלאנט זצוק"ל ששלח בימים הללו של פרשת ראה, ונדפסה בספר אור ישראל איגרת יד. וכך כתוב שם:

ב"ה, ראה - ברכה.

מלפנים כאשר ידעתי - כל איש אחזו פלצות, מקול הקורא קדוש אלול. החרדה הלזו נשאה פריה להתקרב לעבודתו ית"ש, איש לפי ערכו - ... שינוי המעשה לטובה, התראה בכפלים, בהאיש אשר כל השנה אחזו דרכו בקדש - לפי ערכו - מהאיש אשר כל השנה הלך חשכים באין נוגה - לפי ערכו...

... כאשר ספו תמו גדולי היראים ... חרדת האלול כמעט נכבתה ר"ל - אכן ... נראה בעליל כי יש לפחד ולרתות עתה כ"א לפי ערכו, בכפלי כפלי מאת אשר לפנים ...
... כתבו הפוסקים אשר בימים הנוראים הללו - עת ההכנה לבא אל המשפט בר"ה, וביותר ההכנה על יוהכ"פ, אשר אין די באר העסק הגדול לפני האדם, להכין את עצמו לפני בואו...

כי אי אפשר לתאר את גודל ההבדל, להנצל מפורענות גדולות ר"ל בעולם האמיתי, כאשר יגדיל אצלו בחי' יוהכ"פ מעט גבוה יותר במדרגת התשובה, יקבע כ"א עת ללמוד בספרי היראים ...

הנה הדברים הללו נכתבו בשנה רגילה פחות או יותר, אבל שנה זו שנת הקורונה, שכל יום אנו ממששים את הדופק, מודדים לנו חום בכל פינה ופתח של אולם, ומי שכבר קיבל חום מתחיל למדוד סיטוראציה, וכל מי שיש לו שכל בקדקדו, מבין שהסכנות הבריאותיות הן רבות ועצומות, לאדם למשפחתו וליקיריו, - ולמי אין מישהו מהקרובים אליו ביותר, (אבא אמא אחים אחיות בני זוג ילדים נכדים, או סתם חברים טובים), שהוא בקבוצת 'סיכון' מסיבה כלשהי, - ודאי האלול צריך להיות מלווה בהתעוררות מיוחדת.

אמנם צריך להקדים להתעוררות זו הנחת יסוד: אָנִי מֵאֲמִין בְּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה. שֶׁהַבּוֹרָא יִתְבַּרְךְ שְׁמוֹ הוּא בּוֹרָא וּמְנַהִיג לְכָל הַבְּרוּאִים. וְהוּא לְבָדוֹ עֹשֶׂה וְעוֹשֶׂה וְיַעֲשֶׂה לְכָל הַמַּעֲשִׂים. וכאשר יוצאים מנקודת הנחה זו, ויודעים שכל מה שנעשה ויעשה הוא על ידי גזירת הבורא, ואילו היינו מתכוננים כראוי בשנה שעברה באלול, סביר מאד שלא היתה

באה הקורונה הלזו לעולם... על כל המשתמע מכך... הרי עכשיו כשאנו מקבלים הזדמנות
חדשה של אלול, ננסה לעשות את המירב ממש, כדי לזכות להתפטר מהצרה הנוראה
שהתרגשה עלינו בחטף, ולא ידענו את סופה... כדי לזכות לשנה טובה ומתוקה, ושנוכל
לחוש את המתיקות...

נראה בעליל כי יש לפחד ולרתות עתה כ"א לפי ערכו, בכפלי כפלי מאת אשר
לפנים...

אוי כמה שזה נכון השנה, בכפלי כפלי מאת אשר לפנים...

הבה נתכוון לאלול הבא עלינו לטובה, ונזכה שתכלה שנה קללותיה וקורונותיה... ותחל
שנה וברכותיה.

רְאֵה - אֲנִי נֹתֵן לְפָנֵיכֶם הַיּוֹם - בְּרָכָה...

- שבת מברכין אלול -

פלפולא דאורייתא / הרב רפאל סויד, ראש כולל נר יוסף, מח"ס 'מנחת רפאל' ו'שמעתתא דספיקות'

הערות בענייני חמץ ומצה

יש שהקשו על הרמב"ם [פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ג] דהקונה חמץ בפסח לוקה, כיון דהוי ע"י מעשה, וא"כ מדוע הנכנס לעזרה בלי קרבן ראייה לא לוקה, וכתב הרמב"ם כיון דהוי לאו שאין בו מעשה, והא הכניסה היא מעשה, וי"ל דבבל יראה האיסור הוא במציאות של קיום, ואילו כשנכנס לעזרה אין הטענה למה נכנס אלא למה לא הביא קרבן וזה דין בשוא"ת, [ויעו' בתוס' ביבמות צ"ב, לגבי שוא"ת בלבישת ציצית, ויל"ד בזה עפ"י המרדכי במנחות סי' תתקמ"ד, ואכמ"ל]

*

ידועה הקושיא מדוע לא מברכים על מצה כל שבעה לדעת הגר"א, ותירצו דהוי מצוה קיומית, וקשה דמ"ש מברכה על השחיטה וטבילת נדה, ונראה לומר דשאני שחיטה וטבילה שלמצוה זו יש דבר קדום, כלומר שאם רוצה לאכול בשר מחויב לשחוט, וכן בטבילה, משא"כ במצה שאין דין שאם רוצה לאכול דגן מחויב לאכול מצה, כיון שישנם אפשרויות אחרות.

*

הקשו אמאי לא גזרו שלא ימולו בשבת, דשמא יעבירונו ד' אמות כדי ללמוד אצל חכם איך מלים, ע"ז י"ל דכיון דמילה אינה מסורה לכל אלא לחכמים, ע"כ אין לחוש לזה כ"כ, ועוד הקשה שיגזרו לא לאכול מצה ביו"ט שחל בשבת, כיון שילך לחכם שילמדו מהו השיעור, וע"ז י"ל דאמאי ילך אצל חכם מספק יאכל יותר.

*

הנה יל"ד האם בהלוואה של מאה פרוטות עובר כמניין הפרוטות או עבירה אחת, לכאוי תליא במחלוקת הגרי"ז והגר"מ זמבא האם בגזילה עוברים על כל פרוטה או עבירה אחת. ומסתבר שלא נמנים לו אלא הפרוטות של הריבית, ולא של כל ההלוואה, והא פשיטא דאף אי נימא דלא עבר אלא לאו אחד, מ"מ הוי עבירה טפי מגוול פרוטה אחת, משום שתוכן העבירה חמור יותר, וכמו"כ במצוות, כמ"ש הנצי"ב שיש ענין לאכול כמה שיותר כזיתי מצה בליל הסדר עי' מועדים וזמנים ח"ג סי' רנ"ב], והיינו דאע"ג דלא הוי מצוה נוספת, מ"מ הוי יותר מצוה, ושמעתי להביא ראי' ליסוד זה, מדברי הרמב"ם שהכל לפי רוב המעשה ולא לפי גודל המעשה, וע"כ עדיף יתן באלף נתינות של פרוטה של צדקה, ולא בנתינה אחת של אלף פרוטות, ואי נימא שאין דנים על כמות הנתינה, א"כ פשיטא שעדיף ליתן אלף פעמים כיון דאז הוי אלף מצוות, משא"כ אם נותן אלף פרוטות הוי מצות צדקה כמו שנתן פרוטה אחת, וע"כ דהוי מצוה גדולה יותר.

*

הגרי"א שורץ שליט"א הקשה אמאי אכל כזית מצה והקיאו יצא יד"ח, הא בברכת המזון פשיטא שפטור, ובברכת המזון ליכא דין שביעה, והביאור הוא דאמנם אין דין ששיבע מהאוכל בברכת המזון אולם מ"מ מברך על דבר שאמור להביא לידי שביעה, שנאמר "ואכלת ושבעת וברכת", וע"כ כשהקיאו לא אמור להביאו לידי שביעה, משא"כ במצה ומרור דליכא דין שביעה אלא דין אכילה בלבד.

*

הגרי"א מרמרוש שליט"א דן מה החילוק שבמצה לא בעי' לומר לשם מצת מצוה בפה, ואילו תפילין בעי' שיאמר בפה, והביאור הוא שבתפילין מלבד המצוה איכא נמי קדושה בחפצא, וע"כ מחויב לומר בפה.

*

במה שדנו באדם שחמצו נאסר, ועבר משם למקום שעוד לא הגיע זמן שריפת חמץ, האם יכול למכרו, או דלמא שאחר שהחמץ נאסר אין לו תקנה, והנה דבר זה תלוי בחקירה האם חמץ שעבר עליו הפסח היינו דוקא אחרי פסח, או דלמא שאף בתוך פסח נאסר, ובנודע ביהודה כתב שאם ירש מאביו חמץ בפסח, אינו נאסר בהנאה, כיון שלא עבר עליו הפסח עדיין, ודווקא חמץ שעבר עליו כל הפסח נאסר בהנאה, ולא חמץ שעבר עליו בבל יראה, וד"ז הוא חידוש, דבפשטות אף אם נאמר דבעי' "עבר" עליו הפסח, מ"מ "עבר" אינו הגדרת זמן אלא הגדרת מצב, כלומר דבעי' שיהיה מצב שיעבור עליו מצב של פסח, ולפ"ז יל"ע באדם שבשמיני של פסח, החליט להשתקע באר"י, האם נאסר עליו מיד החמץ שעבר עליו בבל יראה, ושמעתי מהגר"נ נבנצאל שליט"א לדון במעשה שהיה בבן חו"ל הגיע בבני ברק לברית בשמיני של פסח, וחשב שאינו מחויב ביו"ט שני, [כגון שסבר שאם מגיע לכל החגים לאר"י, לגבי החגים נחשב כבן אר"י] ולקח חתיכת עוגה לאכול, ובא אליו חברו והוכיח לו שהוא כבן חו"ל ואסור בחמץ, והחזיר את העוגה לתערובת של עוגות, וא"כ כיון שהיה מחויב לשרוף את העוגה שלקח, שהרי עשה בה קנין, והרי אי"ז בטל, למרות דהוי דבר שאין לו מתירין, מ"מ כיון דהוי ממון של שניים אינו בטל, [יעוי' בסוגיא בשילהי ביצה] וא"כ מחויב לשלם לבעל ברית ממון כדי שיתן לו לשרוף את כל התערובת של העוגות, והנה מלבד דתליא בחקירה הנו' האם חמץ שעבר עליו הפסח נאסר אף בתוך פסח, יל"ד עוד האם שייך שיקנה חמץ בפסח, דלכאו' יש דעות בראשונים דליכא בעלות על איסורי הנאה, [עי' קצוה"ח סי' ת"ו סק"ב שהביא מהריטב"א, ומאידך גיסא יעוי' בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תשמ"ו] אלא דבחמץ יש שאמרו דכיון דקי"ל [ב"מ כח, ב] שעשאו הכתוב כאילו ברשותו, א"כ אף קונה את החמץ, והנה ברמב"ם [פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ג] שהקונה חמץ בפסח לוקה, ומבו' לכאו' שהדבר נהיה בבעלותו, אמנם מבו' בחזו"א בתמורה בענין המקדיש בעל מום שלוקה, שאין הבהמה נהיית קדושה, אלא שחייב מלקות כיון שדנים אותו כאילו הקדיש, וה"נ דנים אותו כאילו קנה, אבל אי"ז גורם לדין חמץ שעבר עליו הפסח, וצ"ע לדינא.

*

יש מי שהקשה על הרמב"ם [פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ג] דהקונה חמץ בפסח לוקה, כיון דהוי ע"י מעשה, וא"כ מדוע הנכנס לעזרה בלי קרבן ראייה לא לוקה, וכתב הרמב"ם כיון דהוי לאו שאין בו מעשה, והא הכניסה היא מעשה, וי"ל דבבל יראה האיסור הוא במציאות של קיום, ואילו כשנכנס לעזרה אין הטענה למה נכנס אלא למה לא הביא קרבן וזה דין בשוא"ת, [ויעו' בתוס' ביבמות צ"ב לגבי שוא"ת בלבישת ציצית, ויל"ד בזה עפ"י המרדכי במנחות סי' תתקמ"ד, ואכמ"ל]

*

הג"ר יעקב קרפ שליט"א ראש ישיבת קרית מלך דן האם מקיימים תשביית בכל כזית, או דלמא שישנה מצוה אחת על כל החמץ, וכן בבל יראה, האם עובר על כל כזית, או דלמא שעובר בלאו אחד, ונראה לענ"ד דתליא במחלוקת הגרי"ז והגר"מ זמבא האם בגזל כמה פרוטות עובר בלאו אחד או בכמה לאוים כמנין הפרוטות ודעת הגרי"ז שעובר בכמה לאוים, ודעת הגר"מ זמבא שעובר בלאו אחד, ויש להוסיף דאי נימא דעובר בכמה לאוים, אתי שפיר קושיית שאגת אריה [סי' פ"א] שהקשה דאי נימא שיש חצי שיעור בבל יראה, א"כ במה נחלקו ב"ש וב"ה בריש ביצה מהו השיעור של בל יראה האם בכזית או בכביצה, הא כיון דלא לוקים על בל יראה, וחצי שיעור בלא"ה אסור, א"כ למאי נפק"מ, ובמקו"א כתבנו ע"ז כ"ד תירוצים, וכעת נראה לומר תירוץ כ"ה דנפק"מ בכמה לאוים עובר בבל יראה, שהאם עובר בשני כזיתים, או בשני שיעורי כביצה, והנפק"מ האם עובר בלאו אחד או בב' לאוים היינו לקברו בין רשעים גמורים, [עיי' יבמות לב,ב], אמנם אי משום הא אי"צ להגיע לכ"ז, כיון דאף בשיעור ובח"ש נמי איכא הנפק"מ דלקברו בין רשעים גמורים.

*

הגר"ש קניבסקי שליט"א דן באדם שזרק חמץ לשריפה, ובא אחר ונטלו קודם שנשרף ואכלו האם חייב לשלם, ודן לחייבו מחמת שהשורף רוצה שיתבער ע"י שריפה, אמנם י"ל שודאי פטור, שמבחינה ממונית הרי חפץ זה אבוד ממנו, ואין לך יאוש גדול מזה, ומה שרוצה שהדבר יתבער ע"י שריפה, י"ל דאכילה היא כשריפה ג"כ, וכמ"ש הרש"ש בפסחים לתמוה היאך אנו אוכלים קודם זמן שריפת חמץ, חמץ גמור, למרות שלא מוציאים זאת מהגוף, ותירץ דאכילה היא כשריפה, וה"ה הכא.

*

הגרמ"ב זילברברג שליט"א הקשה מדוע אין מוכרים חמץ לקטן, כיון דליכא בהא איסור ספייה, שהרי קונה את החמץ קודם זמן האיסור, והביאור בזה שאם ימכרו לקטן לא יוכלו לקנות ממנו חזרה.

*

הנה דנו הפוסקים בענין שתיית מים בפסח מהכינרת, והיו שהעלו להקל משמי' דהחזו"א משום דאף למשהו יש שיעור, וראיתי מובא בשם הגר"ג נדל זצ"ל שאמר שא"כ יהיה אסור לנשום אויר, שהרי האויר מלא באדי מים מהכינרת, ושמעתי להוכיח כן מהש"ס, שהרי נאמר במשנה בפסחים "או זורה לרוח", והיינו דזה אחד מדרכי ביעור החמץ, ומוכח דלא חיישי' שאדם ינשום לפיו אויר עם פירור חמץ.

*

שמועות הגאון רבי ברוך מרדכי אזרחי שליט"א ראש ישיבת עטרת ישראל

שמועות רבותינו – דברי תורה ששמעתי מגדולי ראשי הישיבות. עפ"י הבנת הכותב

א. הנה ישנו מעשה נודע עם הקה"י שהלך לבר מצוה כדי לבקש מחילה מחתן הבר מצוה כשגער בו בעודו ילד, והנה מעודי תמהתי דלכאו' אי"ז שייך לסוגיא דקטנים לאו בני מחילה, שהרי אי"ז חלות ומחילת ממון, אלא אם מצערים אותו ואח"כ מפייסים אותו סו"ס כעת הוא לא כועס, והצעתי הערה זו לפני הג"ר שריאל רוזנברג שליט"א והסכים עמדי, אולם כשהצעתי הערה זו לפני הגרב"מ אזרחי שליט"א אמר שרק גדול יכול לעקור את מה שבעס, אבל קטן אע"ג שכעת התרצה, מ"מ אינו עוקר למפרע את מה שנפגע, והוסיף שיש לו ראייה לכך ממרן הגרי"ז שבבחרותו הם היו משתעשעים עם נכדי הגרי"ז, והגרי"ז היה מזהיר אותם שקטים לאו בני מחילה נינהו.

ב. כשהצעתי ענין של החשש של טומאת כהנים במנהרות [עי' מנחת רפאל ח"ג סי' א', שמטמאים את הכהנים העוברים במנהרות, ע"י שמעבירים שם מתים] לפני הגרב"מ אזרחי שליט"א ר"י עטרת ישראל אמר דאין לחשוש מצד איסור לטמאות כהן, כיון שהכהן הוא מתעסק, ובמחכ"ת, הא מבו' ברמ"א [יו"ד סי' שע"ב ס"א] דמחוייבים להעיר כהן שישן, והא אין לך מתעסק גדול מזה, וכמו"כ הי' מיש כתב קונטרס שלם להתיר על סמך הסברא של מתעסק, והוי פסיק רישא דלא ניה"ל, אולם כ"ז אינו נכון, משום דמתעסק שייך רק בדברים שהאיסור הוא הפעולה, ולא כשהאיסור הוא התוצאה, כמו בטומאה שהאיסור הוא בתוצאה, והי' מי שאמר שהדין של טומאת כהנים מתחלק לב' דינים, האחד שלא להימצא במצב של טומאה, וזהו גם אם הכהן כבר טמא, והדין השני שלא להיכנס לדינים של טומאה, והדין השני שלא להיות בדינים של טומאה הוא חל על האחרים, משא"כ הדין שלא להימצא במצב שבעיקרון גורם טומאה גם אם הוא כבר טמא, האיסור הוא רק על הכהן עצמו, אולם זה ליתא, והראי' מדברי הרמ"א על כהן ישן שנמצא באהל המת, ולא כתב כהן ישן שנמצא באהל שעתיד לבוא בו מת, ומוכח דאע"ג שכבר נטמא מוטל עלינו להפרישו מן הטומאה, ודו"ק.

תגובה מאת הרב יוסף פליסקין:

לכ' הרב רפאל סויד.

ישר כח על מאמריו הנפלאים המתפרסמים בגליון אספקלריה.

ראיתי שכתב כת"ר שדיבר עם הגרב"מ אזרחי שליט"א בענין טומאת כהנים במנהרות ואמר שכל זמן שאין הכהנים יודעים על הטומאה הם בגדר "מתעסק". ובזכותו דנתי בדברים עם הגרב"מ שליט"א ואמרתי לו שלכאורה דין מתעסק נאמר רק באיסורים שבמעשה כגון שבת שאם אינו מתכוון לעשיית הפעולה לא עשה מלאכה כלל, משא"כ בטומאה שאין איסורה במעשה אלא בתוצאה שהאדם נטמא, מאי נפק"מ אם האדם מתכוון או מתעסק הרי ממ"נ נטמא. ואמר הגרב"מ שאכן גם הוא אמר חילוק זה ובאמת אין שייך לומר דין מתעסק בטומאה [יתכן שחזר בו ממה שאמר למע"כ].

בברכה מרובה

ג. בקונטרס גם אני אודך (ח"א סי' ב') כתבתי להסתפק באדם שיש לפניו ב' מנינים, האחד של מאה אנשים ועשרה כהנים, והשני של מאתיים אנשים וחמשה כהנים, (והתפלל קודם וכעת בא לשמוע ברכת כהנים. (באיזה ביהכ"נ חשיב דאיכא ברוב עם טפי, דמחד גיסא דרוב כהנים הוי רוב מקיימי מצוה (אלולא דברי החרדים (הו"ד בביאורה"ל סי' קכ"ח) דאף הישראל מקיים מצוה) או דלמא שכשיש רוב ציבור הוי ברוב עם טפי, והצעתי ספק זה לפני הגרב"מ אזרחי שליט"א, והבאתי לו ראי' מדברי הגמ' במסכת פסחים (ס"ד, א') דאמרי התם שהיו מעבירים בקרבן פסח את הכלי שרת עם הדם מיד ליד משום ברוב עם, והא התם בלא"ה כל כלל ישראל היו, ואם רוב צופים נמי חשיב ברוב עם אמאי בעי' נמי להעביר מיד ליד, וע"כ דבעא רוב מקיימי מצוה, ואמר הגרב"מ שליט"א דאינה ראי' משום דאומנם שכל ישראל מגיעים בשביל קרבן פסח, אולם אינם מגיעים לקרבן מסוים, וע"ז בעי' להעביר מכהן לכהן כדי שיהיה ברוב עם על כל קרבן וקרבן.

ד. יש לחקור בגדר הדין של דיחוי במצוות, האם הביאור דהוי פסול בקרבן וכדו' משום שנדחה, או דלמא דהוי העדר כשרות, ונפק"מ בחקירה זו, דאי נימא דהוי פסול, א"כ בתערובת של דחוי ושאינם דחויים שייך בזה ביטול ברוב, ואי נימא דהוי העדר כשרות תלוי במה שדנו האחרונים (עי' שו"ת עונג יום טוב סי' ד' ועוד) האם ביטול ברוב מחיל דינים, וכך שמעתי לחקור מידידי הרב יוסף כץ שיחי', והצעתי ספק זה בפני הגרב"מ אזרחי שליט"א ואמר דהדבר פשוט דהוי פסול, ואין שום צד לומר אחרת.

ה. בברכת מרדכי בענין שיעור המצוה בסיפור יצי"מ, כתבתם שכל סיפור הוי מצוה חדשה, ולא הרחבת המצוה, הנה בחוה"מ פסח תשע"ו עליתי למעונו של הגרב"מ אזרחי שליט"א ונשאל אמאי לא נכתב סיפור יצי"מ במשנה באה ב"אלו דברים שאין להם שיעור", שהרי אמרו כל המרבה לספר הרי זה משובח, וענה בזה"ל שהדין שכל המרבה לספר הרי זה משובח הוא גופא השיעור, ולא זכיתי להבין כוונתו.

ו. הנה דנו לדעת הראשונים שנח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, הוי חיוב גמור, והקשו דאיך שייך שיהיה יהרג ואל יעבור בהלבנת פנים, והרי אין בכך משום מאי חזית, ראיתי שהגרב"מ אזרחי שליט"א כותב בספרו ברכת מרדכי על כתובות שאחרי שלמדו מרציחה לגילוי עריות שיש דין יהרג ואל יעבור,

למרות דלא שייך בהא מאי חזית, אלא משום חומרא דעבירה, א"כ לומדים בחזרה לרציחה שאף במקום שאין מאי חזית, מ"מ יהרג ואל יעבור משום חומרא דעבירה.

ז. ברכות סי' ז' מבו' דאף להרשב"א שספק דאורייתא מה"ת לחומרא, ולדעת הצמח צדק [הקדמון סי' ס"ט] שהוא בתורת ודאי, מ"מ לא הוי דין בחפצא אלא על הגברא, ויש לציין שהגר"ע יוסף בחזון עובדיה [פסח עמ' צ"ה] ס"ל דהוי דין בחפצא, אחרי שהביא את דבריכם, ויש לציין שכמדומני זהו המקום היחיד בכל ספרי הגרע"י שהוא מזכיר ספר למדני, בן זמנינו, בדבר שלא נוגע באופן ישיר להלכה למעשה, וכך אמרו לי עוד בקיאים בתורתו, ודו"ק בזה.

ח. **בברכת מרדכי מגילה סי' ו'** תירץ את הקושיא המפורסמת אמאי לדעת הרמב"ם דספיקא דאורייתא לקולא מה"ת הוצרכה התורה להשמיע דספק ממזר שרי, תיפו"ל דכל הספקות מותרים, ותירצתם עפ"י הר"ן בקידושין [לט,א] שתירץ קושיא דומה בספק ערלה בחו"ל, ותירץ שמי שיודע שהדבר אסור מותר לו לתת למי שלא יודע, וה"נ הכא לגבי ספק ממזר שמי שיודע שהוא ממזר, אינו מחויב להודיע למי שלא יודע, ויש לציין שהחזו"א [אה"ע סי' ד' סק"ו] כשדן בהצעה זו, דוחה אותה, וזאת משום שהר"ן הקשה את הקושיות גם על ספק ממזר וגם על ספק ערלת חו"ל, ומכך שתירץ תירוץ זה דוקא בספק ערלה, ע"כ דלא ס"ל כן בספק ממזר. [וכמובן שהחזו"א כתב כן משום שדן אליבא דהלכתא, וע"כ דן מהי דעת הר"ן, ודו"ק].

ט. **בברכת מרדכי יומא סי' ו'** ועניינים סי' ט' תירץ קושיית הקבא דקשייתא שהקשה לדעת רבי [יומא פה,ב] דיוה"כ מכפר אף ללא תשובה, והיינו דוקא באיסורי ל"ת, וא"כ אמאי אסרו חצי שיעור, אי נימא דהוי סייג, דהא כל מה שאוכל מיד מתכפר, ותירצתם, דהוי גלגל החוזר, כיון שכל כמה שהדבר יהיה מותר שוב לא יתכפר, ואם הדבר אסור הרי הוא מתכפר ואין סיבה לאסור, ובמחכ"ת אינו דומה לגלגלים המצויים באחרונים, דהתם כשנמצאים בצד אחד א"א לומר את הצד השני, אבל כאן איך שלא נהפוך את זה לדעת רבי ל"ש עבירה ביוה"כ, וא"כ אף אם זה לא עבירה מ"מ זה כלום, ועל כל צד, יש כאן הנחה שלא שייך עבירה ביוה"כ.

י. **בברכת מרדכי על המשמרת חיים** [ענייני ת"ת שאלה ג'] הקשה המשמרת חיים אמאי השאגת אריה כתב מחד גיסא דהעוסק במצוה דרבנן נפטר ממצוה דאורייתא, ומאידך גיסא כתב דהעוסק בספק מצוה לא נפטר ממצוה ודאית, וקשה דהא ספק דאורייתא לכה"פ הוי כמצוה דרבנן, ותירץ שהעוסק בספק מצוה, כיון שהוא חושש על מצוותו, א"כ עדיין הוא עוסק ב"לכת דידך" [שזהו מקור הפטור של עוסק במצוה, בסוכה כה,א, האם עוסק בלכת דידך או בעסקי מצוה] ויש להקשות, חדא דהא השאגת אריה לא ישלול את הדעות דספק דאורייתא לחומרא מה"ת, וכמדומני שיש ראי' שכך הוא עצמו סובר, ועוד דאף לדעת הרמב"ם הנה החו"ד [יו"ד סי' ק"י] כתב שהטעם שלדעת הרמב"ם ספק דאורייתא לקולא מה"ת, היינו משום שהתורה אסרה את הודאי ולא את הספק, וא"כ ליכא כאן אפי' חפצא דאיסורא, ומדוע רבנן ראו מקום לאסור, וע"כ צ"ל

שרבנן חששו אטו איקבע איסורא וכדו', וא"כ אי"ז חשש שלו עצמו, אלא רבנן גזרו עליו אטו דבר אחר.

יא. בברכת מרדכי בכתובות בתחילת המסכת לגבי יהרג ואל יעבור ביאר שאף במקום דל"ש מאי חזית ברציחה, מ"מ אמרי' יהרג ואל יעבור, והיינו משום שאחרי שיש היקש לגילוי עריות שזה ביהרג ואל יעבור, למרות דהתם ל"ש מאי חזית, א"כ חוזר ומלמד דאף ברציחה במקום דליכא מאי חזית מ"מ אמרי' יהרג ואל יעבור, והדברים נפלאים, ויש להוסיף דעפ"ז אתי שפיר מה שהקשו על תוס' [ב"מ נט,ב וסוטה י,ב] דבהלבנת פנים אמרי' יהרג ואל יעבור, וכך דעת רבינו יונה, והקשו דהא בהלבנת פנים ל"ש מאי חזית, ולדבריכם אתי שפיר, כיון דברציחה אף במקום שלא אמרי' מאי חזית מ"מ אמרי' יהרג ואל יעבור.

לתגובות: Zx0527103930@gmail.com

פנימיות הפרשה / הרב ישראל מאיר גלינסקי, ר"מ בישיבת מאירת עיניים, ירושלים

ברכה וקללה – תלוי ב'ראיה'

ראה אנכי נתן לפניכם היום בְּרָכָה וקְלָלָה (יא, כו)

הקושיות

א. ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה - מה עניין הפסוק הזה לכאן. הרי מקום הברכות והקללות הוא בפרשת כי תבא, ושם מבואר כל הסדר בהרחבה ובפרטיות, ואם כן, מה עניינו לכאן.

ב. מה שיירך כאן הלשון 'ראה', ומה ההדגשה 'אנכי', וכן ההדגשה 'היום'.

ג. מהו הכפילות 'ברכה וקללה' - את הברכה וגו' והקללה וגו'. ומדוע לא כתב מיד אנכי נתן לפניכם את הברכה אשר תשמעון והקללה אם לא תשמעון.

ד. לגבי הברכה כתוב 'את הברכה' ולגבי הקללה לא כתוב 'את'. כמו כן לגבי הברכה כתוב 'אשר תשמעון' ולגבי הקללה כתוב 'אם לא תשמעון'. וצריך ביאור.

ביאור הפשט

א. **המקום:** לדברי רש"י והרמב"ן, הכוונה כאן הוא למה שמובא בפרשת כי תבא. אלא שכאן הזכיר זאת בקצרה, ולהלן מרחיב בזה למעשה בפרטיות.

ב. **ראה אנכי:** באור החיים הקדוש מבאר שכאשר רוצה לעורר אותם לעזוב הבל העולם הזה, ולחפש אחר תענוגי עולם הבא, צריך לזה שתי תנאים. הראשון - שאותו 'מעורר' יש לו את התענוגים של העולם הזה, ויודע מה זה. והשני - שאותו 'מעורר' יודע מהם הם התענוגים של העולם הבא. ועל זה אומר להם משה 'ראה אנכי', כלומר אני הוא זה שטעמתי את העולם הזה, כי היה גדול וגיבור ומלך ועשיר, ואני הוא זה שטעמתי את העולם הבא כמו שלא טעם אף אחד. ואני הוא זה שמראה לך ואומר לך את האמת.

ג. **הכפילות:** באור החיים הקדוש מבאר, שבכל דרך יש גם ברכה וגם קללה, כי רשעים תחילתן שלווה וסופן ייסורים, וצדיקים תחילתן ייסורים וסופן שלווה. ואם כן, בכל דרך יש גם ייסורים וגם שלווה. וזה מה שכתוב בתחילה 'ברכה וקללה'. ואחר כך מפרש איזה מהם הוא הברכה האמתית ואיזה להיפך.

ד. **את הברכה אשר תשמעון:** באור החיים הקדוש מבאר שהברכה העיקרית היא בעולם הבא, ויש לזה פירות בעולם הזה, וזה מרומז ב'את', שהוא טפל לברכה העיקרית. ומה שכתוב 'אשר' הוא משום שזה מה שמשא רבינו רוצה שיהיה. וגם משום שהשמיעה בעצמה היא הברכה.

ביאור הפנימיות

אור פשוט - והציור

בכל יום יש שפע חדש שמגיע לעולם. השפע הוא 'אור רוחני' שמופיע בעולם בצורה של אותיות רוחניות, והם מופיעות לעינינו בדמות העולם על כל אשר בו. השפע הזה, שהוא אור רוחני - הוא לא 'טוב' ולא 'רע', וכמו שכתוב (איכה ג) "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב", אלא 'אור' פשוט שאין בו שום 'ציור', לא לטוב ולא למוטב.

האור הזה נקרא 'קמץ' (שרומו על הכתר), על שם שהוא 'קמוץ וסתום', ואין בו שום ציור ושום 'פירוש'. לאחר מכן הוא נעשה 'פתח' (שרומו על החכמה), כלומר, הוא 'נפתח' ומופיע בצורה של אותיות. ואז הוא עדיין לא נוטה לא לטוב ולא לרע. השלב הבא הוא 'צירי' (שרומו על הבינה), שבו נעשה ה'ציור' של השפע וה'צירוף' של האותיות - לטוב או למוטב.

הציור של השפע נעשה על ידינו. האדם הוא זה שבוחר כיצד 'לציר' את השפע, האם הוא יהיה שפע טוב או חלילה רע. ובאיזה 'צירוף' האותיות יופיעו בפניו, האם בצירוף נכון וישר, או בצירוף מעוות ומוטעה.

כלים - מתוקנים או פגומים

ה'ציור' של השפע - נעשה על ידי הכלים שיש לנו. היות והשפע אין בו שום ציור וצורה, הוא 'נשפך' לתוך הכלים שלנו, ומקבל ממילא את הצורה שלהם. כמו מים שנשפכים לתוך כלי, והופכים להיות באותו צורה של הכלי - עגול או משולש או מרובע וכדומה.

נמצא, שאם הכלים הם הכלים טובים ומתוקנים - אזי השפע שנכנס לתוכם, מקבל ציור וצורה של טוב. ואם חלילה הכלים מקולקלים ו/או פגומים - גם השפע שנשפך לתוכם, מקבל את הציור הזה, והופך להיות שפע מקולקל.

דומה הדבר, לשני אנשים שמכינים חמין. שניהם משתמשים באותם רכיבים בדיוק, אך התוצאות שונות מאד זה מזה - האחד, יוצא לו תבשיל משובח ונוסף ריח נעים ומגרה. והשני, יוצא לו תבשיל מקולקל, שמדיף ריח נורא ודוחה. מה ההבדל - הראשון ניקה את הסיר קודם שנתן את המוצרים לתוכו, והשני - לא... אותו שפע, אבל תוצאה הפוכה...

יש שמבארים בזה את המשנה 'מה בין תלמידיו של אברהם לתלמידיו של בלעם', והרי ההבדל ביניהם הוא עצום. אך הפירוש הוא, ששניהם קבלו אותו שפע של רוח הקודש, וההבדל ביניהם הוא רק ב'כלים'. הכלים של אברהם אבינו היו נקיים, ושל בלעם - מטונפים, ולכן, אותו שפע פעל אצל כל אחד מהם פעולה הפוכה.

שבעים כלים - כמניין 'עין'

'הכלים' של האדם, תלויים בגודל הקדושה שלו, והקדושה תלויה בעיקר בעיניים. קודם כל בפשטות - הנסיון של קדושה מתחיל בעיניים, כמו שאמרו חז"ל 'עין רואה, לב חומד,

וכלי מעשה גומרים'. אבל יש בזה גם מובן מהותי. הקדושה תלויה בהסתכלות על העולם - איך אדם בוחר לראות ולהסתכל עליו, לטוב או למוטב.

השפע הרוחני, נחלק לשבעים 'סוגים', שהם שבעים פנים של תורה. 'שבעים פנים' פירושו שבעים סוגי 'תפיסות', שיכולות להתחלק בין בני אדם שונים, אבל גם יכולים להיות כולם אצל אדם בעצמו הטעם הרוחני - הוא לא כל הזמן אותו דבר, אלא כל יום וכל רגע מקבל צבע אחר, טעם שונה, ותפיסה חדשה.

כנגד זה, יש שבעים אומות, שהם ההיפך הגמור משבעים פנים. כנגד של 'טעם' ו'צבע' של תפיסה רוחנית, יש מדה או תאוה שמושכת את האדם, ומנסה להטריד אותו ולהעסיק אותו, ובכך למשוך אותו 'החוצה', ולמנוע ממנו את התענוג הרוחני.

למעשה, לא מדובר ב'או זה או זה' - אלא בשניהם גם יחד. כלומר, אי אפשר לבחור ב'שבעים פנים' במקום שבעים אומות, אלא מוכרחים את השבעים אומות כדי לזכות בשבעים פנים. אי אפשר לזכות לשום טעם רוחני, לפני שפוגשים את אחת המדות או התאוות ומתמודדים אתה. וזאת, משום שהיא זאת שהולכת להיות 'הכלי' של אותו שפע.

אם לא היו מדות או תאוות, לא היה לנו מושג של טעם וריח, אם כן באיזה כלים היינו יכולים להרגיש ולתפוס אור רוחני. בשביל זה יש מדות ותאוות, שהם כלים של הנפש, ועל ידי שהם קיימים - יכולים לקבל הרגשה ותפיסה בעניינים רוחניים.

השאלה רק איך 'להסתכל' על אותם שבעים אומות, האם כמשהו בפני עצמו, שכדאי להימשך אחריו ולעשות ממנו מטרה תכלית, או כאמצעי וכלי לקבל דרכו אור רוחני. אם מרגישים משיכה של 'אהבה' - משתמשים בה לתפוס מהי אהבת ה', ואם מרגישים פחד ורתיעה - משתמשים בזה כדי להרגיש יראת ה'. וכן הלאה.

העצה - צעקה ואמונה

נמצא אם כן, שמוכרחים לעבור דרך השבעים אומות בכדי לבנות את הכלים לקבל את השפע. וזה מה שהפסוק אומר 'ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה'. כלומר 'אנכי נותן' - אני נותן לכם שפע נקי, שאין בו שום ציור לטוב או למוטב. ורק 'לפניכם ברכה וקללה' - כשהוא מגיע אל הכלים שלכם, הוא הופך להיות ברכה או להיפך.

ובשביל זה 'ראה' - אתה צריך להשתמש בכח ה'עין' שרומז על שבעים אומות, שהם כלים לשבעים פנים של תורה, ולהסתכל נכון על הנסיונות וההתמודדויות. לא לראות אותם כמציאות בפני עצמה, וכמשהו שאמור להרחיק אותך מהרוחניות, ולהוות תחליף אליהם, אלא כמשהו שישמש 'כלי' להרגשות רוחניות.

אמנם מובן שזה אינו פשוט. קל אולי להגדיר זאת כך, אבל קשה לחיות עם זה בשעת מעשה. כאשר יש התמודדות עם אותם שבעים אומות, ההרגשה היא מיצר וגלות, והנפש מתכווצת ומתמודדת מאד, ומה העצה אם כן, שעל ידה יכולים לעמוד בנסיון הזה, ולזכות ל'ראה' כראוי, בכדי שזה יהיה ברכה ולא קללה.

על זה יש שני עצות: א. 'היום'. ב. 'אשר תשמעון'. העצה של 'היום' - הוא לצמצם את ההתמודדות לרגע הזה ותו לא. לא צריך לנצח לגמרי, בכדי לזכות לקדושה וממילא לכלים רוחניים. אלא צריך לנצח 'הפעם' ותו לא. וזאת משום שכל יום יש שפע חדש, וההתמודדות הזאת, היא הכלי של השפע של 'היום', ולכן צריך רק היום לנצח, כדי לקבל את השפע של היום.

שמע ישראל

והעצה של 'אשר תשמעון', הוא לומר שמע ישראל. כלומר, בכל יהודי טמון כח פנימי עצום של מסירות נפש על נקודת היהדות. יהודי אומר פעמיים ביום 'שמע ישראל', ובזה הוא מכניס בעצמו כח אדיר, שיכול לעמוד נגד כל הנסיונות.

יהודים במשך הדורות עמדו במצבים של נסיונות קשים ומרים, והסכימו למסור נפשם ולהישחט - והכל תחת האמירה של 'שמע ישראל'. גם יהודים שהיו רחוקים מאד, כשהגיע רגע האמת הם אמרו 'שמע ישראל' וחזרו למקורם. וידוע סיפורים רבים על יהודים שגילו את יהדותם באמצעות המילים נוראות ההוד הללו.

את הכח הזה, צריך לקחת לכל נסיון. כשאדם עומד בפני נסיון, של אחד או יותר מהשבעים אומות - הוא צריך לעורר מתוכו את הכח של מסירות נפש שטמון בו. וזאת על ידי שנוכח 'הרי אמרתי היום שמע ישראל', אם כן יש לי כח. ואם קשה להתקשר למה שכבר אמר שמע ישראל, יכול לחזור ולומר אפילו מאה פעמים ביום.

המובן הפנימי של 'שמע ישראל' - הוא הבירור מי אני ולהיכן אני שייך. 'שמע ישראל' נאמר על ידי השבטים, כאשר יעקב אבינו חשש שמא יש בהם פגם, הם אמרו 'שמע ישראל' כלומר: אנחנו שייכים אליך 'ישראל אבינו'. וממילא אנו מאמינים שה' אלוקינו ה' אחד. ולכן כנגד י"ב שבטים יש י"ב תיבות ב'שמע ישראל' וברוך שם'. ומהי"ב שבטים הללו יצאו שבעים נפש, שהם השורש של שבעים פנים לתורה.

כשיהודי אומר 'שמע ישראל' הוא מזכיר לעצמו, ובעצם לנשמתו - להיכן הוא שייך, ואם כן, לא נאה ולא יאה לו ההשתייכות לשבעים אומות, שהם בני השפחות המבוזים והמנוולים. ומזה מקבלים כח שלא ללכת אחרי השבעים אומות, אלא לעמוד בנסיון ועל ידי זה לקבל כלים של ברכה. וזה הפירוש 'את הברכה אשר תשמעון' - על ידי 'שמע' (תשמעון), יש כלי (את) לקבל את הברכה.

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

הכל כדאי אפילו בשביל אדם אחד ויחיד!...

ראה אָנְכִי נִתֵּן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם (יא, כו)

צריך ביאור מדוע פתח הכתוב בלשון יחיד 'ראה' וסיים בלשון רבים 'לפניכם'? ישנו וורט נפלא שאמר רבי חיים מוורמיזא [אחיו של המהר"ל]: "שאפילו יודע המוכיח כי מכל המקשיבים ללקחו יושפע רק אדם אחד ויחיד, אל ימנע דבריו מן הצבור, שכן מצינו למשה רבינו שדיבר בפני כל ישראל ואמר להם 'לפניכם' לשון רבים, וגם 'ראה' לשון יחיד, אלא שהוא דיבר לפני כל ישראל, אבל דבריו היו מכוונים אל היחיד, ולו הוא אמר 'ראה' [הובא בספר אוצרות התורה]."

ידוע שגאון ישראל וקדושו רבי ישראל מסלנט נשאל על ידי מאן דהו מה יעשה שאין הציבור מאזין וקשוב לדרשותיו, האם יחדל מלדרוש ולעורר ברבים? ענהו רבי ישראל: אפילו אם רק אחד יתעורר מהדברים שתשמיע, ואפילו אם זה יהיה אתה עצמך, כבר הכל כדאי!

להשלמת הדברים יש להביא מה שכתוב בספרים, שבאה התורה ללמדנו, שכל אחד ואחד צריך להרגיש את דברי חז"ל כי 'כל העולם כולו חציו חייב וחציו זכאי ובא הוא ומכריע במעשהו כל העולם כולו' (קדושין מ:), והנה זה מה שכתוב 'ראה' תראה אתה האחד, כי כל הנהגת הרבים תלויה בך, ה'לפניכם היום ברכה וקללה' תלויה ב'ראה' שלך.

זה מוסיף ומחזק כי כדאי הוא להשקיע חיזוק ומוסר אף בשביל האחד כי במעשיו מכריע הוא את העולם כולו לחוב או לזכות.

*

היה זה בזקנותו של החפץ חיים, ביום בהיר הגיעה בקשה מרבי חיים עוזר בוילנא, כי זקוקים לו בוילנא לבוא ולחזק את טהרת בנות ישראל וטהרת המשפחה.

בני הבית של החפץ חיים ידעו כי נסיעה כזו מסוכנת בשבילו, ואמרו לו שאסור לנסוע וזו סכנה עבורו, החפץ חיים החזיר להם: "אם רבי חיים עוזר ביקש והודיע שצריך לבוא אז אני אבוא". כיון שבנסיעה כזו לא היה מנוס מהצורך לסייע לחפץ חיים, כי לא יכול היה לעבור דרך כזו ללא תמיכה ועזרה, ניצלו בני הבית את המציאות ואמרו לו: "אנו לא נוכל להשתתף בנסיעה, אנו פוחדים לסייע בדרך מתישה ומסוכנת", הגיב החפץ חיים: "אם לא תלכו עמי אסע לבדי", והם ידעו כי כאשר הוא החליט לנסוע לבד הוא יממש את חפצו.

החליטו כמה מבני המשפחה כי אין ברירה אלא להתחיל להתארגן לנסיעה, "הייתי בחור צעיר", סיפר אחד מעדי הראיה לסיפור זה, "הרהרתי לעצמי: החפץ חיים ורבי חיים עוזר מתוועדים יחד ואני אפסיד, לכן ביקשתי שם מהנכדים של החפץ חיים כי יתנו לי להצטרף לנסיעה, ואכן היתה לי נשיאות חן, קיבלו את בקשתי, נסענו עד וילנא לביתו של רבי חיים עוזר, כידוע אז לא היה כהיום שיש טלפון וברגעים ספורים יודעים לפרסם, הנה הוא מגיע עוד שעה עוד חצי שעה וכו', לכן רק לאחר שהגיע לוילנא, ידעו כי הוא באמת כבר הגיע".

התעוררות והתרגשות הורגשו באויר. מיד כאשר הגענו לביתו של רבי חיים עוזר כבר התאספו חברי בית הדין ותלמידי החכמים, עד שכל הבית התמלא אנשים, הח"ח החל מיד לדבר ולדבר, זכורני כי היה מדהים לראות כיצד כל הגדולים, וגאון ישראל רבי חיים עוזר בראשם, עומדים בכפיפות קומה מול הישיש ובולעים כל מילה מדיבורו. לא התקרבותי לשולחן, הצפיפות היתה רבה. בינתיים כאשר דיבר ודיבר עסקני וילנא רבתי התפזרו ברחבי העיר, והחלו להדביק מודעות, כי היום בערב החפץ חיים ידבר לפני הנשים בבית הכנסת הגדול.

בלילה התאספו בבית הכנסת הגדול כששת אלפי נשים, אל תתפלאו על הדבר כי וילנא היתה עיר גדולה והיו בה יותר מששת אלפים נשים. נשאלת השאלה כיצד החפץ חיים יוכל לדרוש לפני קהל גדול כל כך. הרי הוא היה זקן ותשוש ורמקול לא היה, מה עושים? -הביאו שולחן ועליו עוד שולחן ועוד שולחן וכסא, ושם למעלה, לאחר שהעלו אותו לרום השולחנות, ישב והחל לדבר, ותתפלא לשמוע קול ברמה נשמע... שמעו את קולו, הוא דיבר דברי חיזוק לנשים. עמדתי בחוץ מרחוק להמתין לסייע לו אח"כ, לא נכנסתי כמובן, רק הבחנתי מרחוק כי הוא גם בכה באמצע דרשתו.

כאשר הסתיימה הדרשה, הוא היה חלש ורפה ברכיים מחולשת הדרך שעברה עליו באותו יום, וקושי הדרשה גם יחד. יהודים מיהרו ונשאו את החפץ חיים על כסא לאכסניה, סגרו את הדלתות כדי שאף אחד לא יכנס ויוכל לנוח, ואני הקטן הייתי עמו בחדר ממש, כך תבין כי גם בחור צעיר כמוני כבר היה עייף. חשתי עייפות בכל עצמותי בעקבות כל היום שעבר עלינו. שכבתי במיטה והבטתי עליו, והוא, החפץ חיים, התיישב ליד השולחן והחל ללמוד. השתדלתי לא להירדם, כי היה מוטל עלי לשמשו ולדאוג למנוחתו, הרי לכך הכניסוני איתו. אנשים לא נכנסו. כמובן שכבתי והסתכלתי עליו, אלא שלא החזקתי מעמד ונמנמתי או אפילו נרדמתי.

פתאום, אינני יודע מה היה... התעוררתי כאשר הדלת נפתחה והכניסו מישהו, כנראה משהו דחוף ביותר, ולכן העסקנים נתנו לו להכנס. התעוררתי, ואכן אדם נכנס ובקש ברכה באיזה ענין, החפץ חיים תפס את ידו, ובמקום לתת לו ברכה החל לשוחח עמו בלבביות נרגשת על אמונה ובטחון בהקב"ה. דיבר ודיבר, לא היה לי כח ושוב נמנמתי נים ולא נים והוא בדיבורו. הצלחתי להיאבק עם עצמי ולא לישון שינה של ממש רק להתנמנם. כאשר יצא האיש את הדלת התעוררתי שוב, סביר להניח כי הוא קיבל ברכה מהחפץ חיים, לא שמעתי, נשארתי שוכב ער על מיטתי והחפץ חיים ליד השולחן, ואז

שמעתי קול צלול כיצד החפץ חיים, זכותו תגן עלינו, מדבר לעצמו. כריתי אוזן לשמוע
מה הוא אומר, כביכול לעצמו, לאחר יציאתו של אותו אדם הוא אמר באידיש: "היה
כדאי להסחב ולהיטלטל מראדין לוילנא, היה כדאי, הכל היה כדאי בשביל לחזק יהודי
אחד באמונה ובטחון"!!!

אתם מבינים?!! לפני כן הוא דיבר לפני אלפי נשים!! והיה כדאי בשביל מה?! לחזק יהודי
אחד באמונה ובטחון, הכל היה כדאי!!!

הבה נשכיל ללמוד ולהפנים מעלתו של כל יחיד ויחיד!

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמאן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מנצ'סטר

זהירות בכשרות המאכלים

בפרשת ראה כתוב הפרשה של מאכלות אסורות, ופרשה זו מתחלת עם הפסוק (דברים יד, ג) "לא תאכל כל תועבה" ודרשינן מינה חז"ל (חולין קיד:): "כל שתעבתי לך הרי הוא בבל תאכל". במשך השנים נתעוררה כמה וכמה פעמים שאלות חמורות אודות כשרות מאכלים שונים, מחמת חששות פן יש בהם איזה תועבה.

*

אחד מפרשיות אלו היא "פרשת ציקאעריא" שגדולי הפסוקים דנו בה למעלה ממאה שנים. בימי קדם מחירי הקפה היו גבוהים למאד, כיון שהיה צורך להביאו מארצות אחרות, ולא כל אחד היה יכול להרשות את עצמו לקנות קפה, ובלית ברירה היו אנשים שותים משקה הנקראת "ציקארייא" כתחליף לקפה. ציקארייא היא העשב עולש (chicory) ועד היום יש אנשים ששותים אותו מטעמי הבריאות כתחליף לקפה.

*

אולם ברבות השנים יצא קלא דלא פסיק שהגוים מערבים שומן דבר אחר בתוך הציקארייא כדי להשביח טעם המשקה, והיה פולמוס גדול בין גדולי ופוסקי הדור, אם צריכים להאמין שמועות אלו ולחשוש להם ואם יש בהם ממש.

ולראשונה מצינו בפרי מגדים שהתייחס לשאלה זו וז"ל (או"ח מש"ז ס' תסז סק"יח) "וחששות רחוקות וספק לא חיישינן לה, דאל"כ בואו ונאסר הקאפ"ע שמא מושחין פניהם לאחר שקולין בשומן חזיר וכדומה, וחששות כאלו לא שמענו. וגם נתבטל כהאי גוונא בטחינה בששים קודם כי מעט הוא שמושחין אם אמת הוא, ומסתמא אין להמציא חששות. ומיהו לא התרתי אלא מדוחק גדול ומניעת שמחת י"ט" עכ"ל.

*

אחזוקי איסורא לא מחזקינן

ויש להסביר יסוד הפרי מגדים שאין צריכים לחשוש לחששות רחוקות, לפי הרמ"א (יו"ד ס' פ"ג ג' ס' ה) שפסק דהקונה דגים טהורים "אין להחמיר לפשפש ולבדוק אם יש ביניהם דגים טמאים". וביאר שם הש"ך (ס"ק י"א) "דאחזוקי איסורא לא מחזקינן ואפילו היכא דאיכא לברורי שם, ולא דמי למה שכתב לעיל ריש סי' א' בהג"ה דאע"ג דרוב מוחזקין הן בשחיטה אין לסמוך לכתחלה על החזקה במקום דיכולים לבררו (והוא ג"כ מהאור זרוע), דהכא אין אנו מתירין הדגים מכח חזקה אלא אדרבה אמרינן מהיכי תיתי יהא כאן איסור".

וכתב בפרי מגדים שם וז"ל "עיינ ש"ך וכללא הוא כל דמטעם חזקה או רובא כל היכא דאיכא לברורי בקל מבררינן, משא"כ היכא דהטעם דמהיכי תיתי נחזוק איסור אין צריך לפשפש כלל אף דאיכא לברורי בקל" עכ"ל.

וגדר הדברים כתב הט"ז בביאור פסקו של השו"ע (יו"ד ס' קמ"א ס"א) "כל הצלמים של עבודת כוכבים הנמצאים בכפרים, אסורים, דסתמא לשם עבודת כוכבים נעשו. והנמצאים בכרכים מותרים, דודאי לנוי נעשו". וכתב שם הט"ז (סק"ב) "ונראה דאף על פי דספק עבודת כוכבים לחומרא, מכל מקום כל שיש סברא להיתר ולאיסור ראוי להקל דהא קי"ל בכל דוכתי דלא מחזקינן איסורא מספק ואין מחמרינן מספק אלא במקום דאתחזק איסורא".

ודבר זה מובא גם בהלכות פסח וכדפסק השו"ע (ס' תס"ז ס' ג) "חטים שבאו בספינה, אם הם יבשות וקשות ולא נשתנה מראיהן אחזוקי איסורא לא מחזקינן". וביאר שם המשנה ברורה (סק"יד) "ר"ל ובודאי לא בא עליהן מים ומותר אפילו באכילה". (ועיי"ש המשך דבריו בשם הבית מאיר).

*

אין להוציא לעז על דורות הראשונים שהתירו

ובדברים אלו מבואר סברת הגאון ר' יהודה אסאד זצ"ל שנשאל על שתיית ציקארייא (שו"ת מהר"י יו"ד ס' קנז) והשיב בחריפות להיתר. בזמנו (בשנת תרכ"ה) התחיל לצאת קול רעש על ידי אחד העיתונים, שהגויים מוספים שומן דבר אחר לתוך משקה הציקארייא, אולם הרבנים לא הצליחו לברר אם זה באמת כן בכל בתי חרושת הגויים, או שאולי רק קרה כן בכמה מקרים בודדים, ואם כן אין זה אלא חששה רחוקה כמו שכתב בפרי מגדים, ואין חוששין לה דאחזוקי איסורא לא מחזקינן.

וכתב הגר"י אסאד וז"ל בקיצור: "על דבר אשר שאלני הדרתו בדבר הציקארייא אם יש לחוש למה שכתבו בעלי הציטונג שהוא בתערובות שומן דבר אחר? הנה כבר איפסקא הלכה אין משגיחים בבת קול, ביחוד שהקול הוא קלא אילן וקול עלה נידף מכותב הציטונג הכי שקר אחת לבד נמצא שם, ומבטן מי יצאו הדברים, אם על ידי ישראלים כשרים או על ידי רבנים חכמי התורה אשר מסוד ה' ליראיו נתגלה הענין בטבע או בהשגחה, ה"ל להכותב להזכיר שם אמרו, וגם מדרכי הכשרים הוא בכל כיוצא בזה לדרוש את ה' תחלה, להריץ הענין בשו"ת לגדולי הדור יחיו כי עליהם המשרה לאפרושי מאיסורא, כי מי יחוש חוץ מהם, ואם כן מאחר שלא עשו כן המדפיסים פשיטא מילתא טובא דלאו כל כמיניה להוציא לעז על כמה דורות שקדמונו עד היום כאילו נכשלו באכילת איסור כל ישראל הכשרים ח"ו וכל הרבנים וכל חכמי ישראל עד הנה לא עמדו על זה ונעלם מהם חס מלהזכיר לא יאונה צדיק כל און וכו' וכש"כ דבר שנתפשט בהיתר בכל הגולה זה יותר ממאה שנים ואין פוצה פה, ומגלגלין זכות על ידי זכאי ולא על ידי קורות עתים צייטונג בלאט, וזה מקרוב ידידי נפשי מו"ה משה ה"פ נ"י חקר על זה והשיבו לו כי נודע להם מעיר ברין שהוא כשר גמור בלי שום חשש איסור, יאכלו ענוים וישבעו".

וכן האריך הגאון ר' דוד מאיר פריש אב"ד בערוזאן בספרו שו"ת יד מאיר (ס' ט) וכתב שחלילה להוציא לעז על דורות הראשונים ששנו הציקאריע בלי שום פקפוק וכתב "ואפילו אם נימא דעתה נתחדש שמערבין הרבה הרי עכ"פ שורש הציקאריע הוא בחזקת היתר, **מהיכא תיתי נימא דיצא מחזקתו**" ומסיק "כיון דדרכו להשתמש בשפע עד שיש שישים מותר לכתחלה לבשל הציקאריע בלי פקפוק". היינו כדברי הש"ך הנ"ל בס' פ"ג ס"ק יא, שיש היתר של "מהיכא תיתי נימא דיצא מחזקתו".

גם הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל כתב תשובה ארוכה (שו"ת טוב טעם ודעת מהדורה ג' ח"ב יו"ד סימן יד) להתיר שתיית הציקארייא וז"ל "הנה בדבר הציקאריע שיצא עליה קול שדרכן לערב בו שומן חזיר, הנה לפענ"ד אין בזה בית מיחוש כלל מכמה טעמים, הראשון הוא דבר פשוט שאף אם מערבין שומן חזיר הוי רק מעט דמעט והחוש מעיד כן דהרי אין בו שום לחלוחית שומן ולכך מן הסתם יש בו סמ"ך".

*

והרי הציקאריע גופו אין שותין ולא אוכלין רק מסננין אותו, וא"כ לו יהא אף שאין במים סמ"ך נגדו אבל עכ"פ בצירוף הציקאריע גופו שבא לה רק מעט בשעת עשיה ודאי הוי סמ"ך במים נגד מעט שומן חזיר שבו, ולומר חנ"נ (חתיכה נעשית נבילה) לא שייך כזה כיון שבא להציקאריע השומן חזיר בצונן לא שייך חנ"נ כידוע". הגר"ש קלוגר האריך בעוד כמה טעמים להתיר, והוא מסיים: "ואין להחמיר בזה כלל כן נראה לפע"ד נכון וברור". וכן כתב להיתר הגאון ר' ישראל ראפאפורט אב"ד טורנא בספרו שו"ת מהר"י הכהן (נדפס שנת תרכ"ט, ח"א יו"ד ס' ט"ו) והוא מסיק "ואף את"ל שיש מפעלים אחרים המערבבים שומן דבר אחר, האיסור מתבטל כמה פעמים משך ייצור הציקארייע, מכל הלין טעמים נראה לי אין חשש איסור כלל בהציקאריע".

*

השומן בטל בשישים ולכן אין בידינו לאסור

לאחר כמה שנים ערך הרה"ק מצאנו זצ"ל תשובה (יו"ד ח"ב ס' נג) על זה, והוא כתב "הנה בענין הסיקארייע ידע מעלת כ"ת כי כן הוא תוכן הענין, הגיעני מכתבים מרבנים דמדינתנו אשר רב אחד מפרייסין כתב להזהיר אותם מלשתות ציקארייע כי יודע בבירור שמערבים בתוכו דבר אחר, והנה בתוך הימים נמצא בסיקארייע הנקנה בחנות חתיכה דבר אחר ואז הומה הקריה ושלחו אלי מה לעשות בזה, וכתבתי לרב אחד מפורסם לגדול וירא השם והוא דר במקום הפאבריקין, והשיב לי שנודע להם בבירור שמערבין בו דבר אחר או שומן של נבילה רק שבטל, והאריך קצת בפלפול ומסיק שלדעתו נכון לחוש בעל נפש לעצמו ולא לאסור, כן הוא תוכן המעשה. והנה עתה לפי זה כל הפלפולים למותר, דודאי נאמנים הנך אנשים רבנים יראי השם נגד פאבריקאנטן אשר המה אינם מחזיקי הדת כלל כידוע".

והדברי חיים מסיים את תשובתו "אך עם כל זה לא אסרתי מעולם ורק בביתי מנעתי השתיה, והשואל ממני אני אומר לו על פי הדין אין בידינו לאסור, ורק בעל נפש יחוש לעצמו וכן ראוי לעשות".

בשנת תרמ"א כתב הגאון בעל שבט סופר זצ"ל (יו"ד ס' מ) תשובה ארוכה בענין זה, והוא מסיק "די"ל כיון דודאי לאחר שמערבין הציקאריע עם קאפפע השומן דבר אחר הוא פחות משישים בטל וכו', אבל בכל זאת מאחר שכמה רבנים העידו וכן ממדינת רוסלאנד שיודעים בודאי שמערבין בו שומן דבר אחר, ראוי להזהיר שלא לקנות רק ממקומות שנודע בבירור שאינן מערבין, אבל בודאי אין להכריז איסור בפומבי וטוב יעשה מעכ"ת שלא היה מן המכריזין איסור רק להודיע כזאת להיראים ושלמים, וכן אנו עושים וכך השבתי לכמה רבנים".

*

כשנעשה יותר משישים אסור מדינא

אמנם הגאון רבי מנחם מנדל פאנט אב"ד דעעש כן כתב תשובה (בספרו שו"ת שערי צדק יו"ד ס' קה-קו) לאסור שתיית הציקאריע בשנת תרמ"א. אחרי שהביא דברי מהרי"א אסאד והדברי חיים להתיר, הוסיף הגרמ"מ פאנט: "אחרי כתבי זה עיינתי בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח ס' ט) שכתב גם כן שיש חשש גדול על הציקארייא שנודע שמערבין בה שומן דבר אחר, אף שיש בו כדי ביטול בשישים מטעם שכתבתי לעיל, והנה בכל זה לא פרסמו הרבנים האיסור להעולם משום דמ"מ היה אז כדי ביטול ויש סברות להתירו, אמרו הנח להם לישראל וכו' רק אמרו שומר נפשו ירחק וכו'".

אמנם זה מקרוב אשר הרבנים הצדיקים מעיה"ק ירושלים תובבב"א כתבו להגאון מאוה"ג ראש נשיא ישראל מהר"ש סופר נ"י מעיר קראקא, כי על ידי דרישה וחקירה שלהם אצל הפאריקאטען עתה הוסיפו על המידה של שומן דבר אחר עד שאין כדי ביטול בשישים כלל, על כן כתבו לרבינו הגאון הנ"ל שיעשה חקירה ודרישה הדק היטב, וכן עשה הרה"ג מקראקא ונתברר לו בחקירה ודרישה כי כעת מעשה הציקאריע בהפאריקאטען הוא אחד מחמישים, על כן פירסם הגאון הנ"ל האיסור.

ואחריו החזיק הגאון מקאלאמאי ושלח אגרות לכל הרבנים בכל המקומות ככל דברי הגאונים הנ"ל ואסר כל הציקאריאס בלי משגיחים בכל עת, ואין צריך להאריך ביותר כי יבין בעצמו שאין בזה היתר מה שאכלו בשנים קדמוניות, כי חידוש חידשו הפאריקאטען כעת והאיסור הולך וגדול". (וראה עוד בסוף שו"ת שבילי דוד חלק יו"ד שמובא תשובת הגאון רבי ישעיה זילברשטיין בנו של המחבר).

היוצא מתשובות גדולים הללו, דכל זמן שהשומן היה בטל בשישים, לא היה להם מקום לאסור הציקאריא, ורק כאשר נשתנו אופן עשייתה והוסיפו עוד שומן עד שאין בה כדי ביטול שישים, אז יצאו הגדולים בתוקף לאסרה מדינא.

*

שיטת אדמו"ר מטשארטקוב לאסור הציקאריע הגם שבטל בשישים

בשנת תרס"א, כשלוש שנים לפני פטירת אדמו"ר הזקן מטשארטקוב זצ"ל, יצא הרבי במכתב מיוחדת (ונדפסה בעתון מחזיקי הדת י"ז טבת תרס"ב) שנכתב בשמו על ידי רבה של טשארטקוב, הגאון הגדול ר' יעקב לאנדא זצ"ל, לאסור לשתות המשקה הנ"ל אם קנאו מבתי חרושת של נכרים, והעלה חידוש גדול במכתבו ז"ל:

ב"ה פה טשארטקוב

אמת יהגה חכי אל אצילי בני ישראל אשר צדקתם כהררי אל, היראים והחרדים לדבר ה', באתי בשפת אמת וצדק לכל החפצים ודורשי צדק באמת ובמישור את אשר נתעוררתי מאת כ"ק מרן קוה"ק רשב"י צדיק הדור שליט"א מפה"ק טשארטקוב להרים כשופר קולי ולהגיד לאדם ישרו בדבר הציקאריעס אשר נעשים בכמה בתי חרושת המעשה וכל האומנים כולם מודים איך שמהנחוץ שיבא בה איזו דבר שמן וכאשר כל נפש הרואה והשותה מרגיש בה תיכף ומיד בנקל. וכבר כרכרו וצווחו כו"כ גאוני וצדיקי זמנינו ה' עליהם יחיו, **לבב לשתות כי אם מאותן בתי חרושת המעשה אשר המה ידועים בידיעה מבוררת אשר הציקאריע משומרות בשמירה מבוררת ומועלת ובהשגחה יתרה במשגיחים ונאמנים היראים וחרדים לדבר ה', ושיהיה בהיתר גמור וצלול וברור ובלוי שום חשש ופקפוק, כי כן קימו וקיבלו עליהם כל נפש ישראל בכל מקומות תפוצותיהם לבחור להם דרך הסלול והברור והישר, ושישמרו את עצמם משימצא איסור וחשש איסור, ובפרט לפי המבואר באיסור והיתר בסוף כלל נ"ז שאף דבר שיתבטל בשישים אעפ"כ מצוה על כל נפש ישראלי שירחיק את עצמו מזה, ואף שהרב סולת למנחה השיג ע"ז, אעפ"כ הרואה יראה שסברת איסור והיתר נכונה היא, כי הוא אינו מדבר כי אם מההרחק שירחיק את עצמו ולא מענין הרהור על ההיתר ח"ו.**

*

וכ"ש בענין זה בבית חרושת המעשה מציקאריע, אשר יש בה כמה וכמה צינורות ורבו כמו רבו, אלו נמשכים הנה ואלו הנה, וצריכין ליוזר הרבה הרבה בשמירה בתוך שמירה ונאמן שיהיה אומן מופלא אשר ידע היטב את כל ענין עשיותה וכל התנהלות הצינורות מהמאשינין בקי בהן ובשמותיהן ג"כ מן הנמנע שישגיח עליהן, ומי הוא אשר יכניס את עצמו להספק הגדול הלז בענין דבר חמור כזה!

*

ולכן מהראוי והנכון לשתות בעיקר כ"א מהציקאריע הנעשית בבית חרושת תחת הפירמא פאסט וויטטמאיר סאפיא בטארנאו, אשר הציקאריא מהפאבריק הלזו אינה צריכה לשום הכשר ושום נאמן ושומר, כי הם כולם יראים וחרדים לדבר ה' ואל יוציאו מתחת ידיהם דבר שאינו מתוקן ח"ו, ומה גם כי רוב הפועלים והעוסקים במלאכתם המה ישראליים, ובוודאי כי כמו שהמה ידועים בפה ליראי ה' וחושבי שמו הגדול לבב להוציא שום דבר שאינו בהכשר גמור, ומושל מקשיב על דבר אמת וצדק, כמו כן גם משרתיהם העוסקים בפאבריק הלזו המה יראים וכשרים ומשגיחים על כל דבר, שיהיה בהכשר גמור

וברור וצלול ואין שום פאבריק מפאבריקין כאלו שתהיה כזו הן הבעלים והן העוסקים בזה ישראלים כשרים. ולכן עי"ז נצטויתי מאת מרן קודש הקדשים צי"ע שליט"א לכתוב בשמו הטהור והקדוש איך שכל היראים והחרדים ישמעו לדברי אלה ויקחו בעיקר כ"א בהפאבריק הלזו של היראים הנ"ל שהיא בחזקת כשרות ברורה וצלולה בלי שום חשש ופקפוק כלל, ושגם בחצרות קדשו אינם לוקחים כי אם מהציקאריע הלזו. דברי המדבר באמת ובצדק וכותב וחותם בפקודת הקדוש צי"ע שליט"א.

ובאתי עה"ח היום יום ב' אלה הדברים תרס"א לפ"ק פה טשארטקוב.

הק' יעקב לאנדא האבד"ק טשארטקוב

והנה מדבריו במכתב הנ"ל, אנו רואים שכתב לאסור הציקאריא אפילו באופן שהשומן בטל בשישים, וכלשונו: "קימו וקיבלו עליהם כל נפש ישראל בכל מקומות תפוצותיהם לבחור להם דרך הסלול והברור והישר, ושישמרו את עצמם משימצא איסור וחשש איסור, ובפרט לפי המבואר באיסור והיתר בסוף כלל נ"ז שאף דבר שיתבטל בשישים אעפ"כ מצוה על כל נפש ישראלי שירחיק את עצמו מזה, ואף שהרב סולת למנחה השיג ע"ז, אעפ"כ הרואה יראה שסברת איסור והיתר נכונה היא, כי הוא אינו מדבר כי אם מההרחק שירחיק את עצמו ולא מענין הרהור על ההיתר ח"ו".

והיינו שבספר איסור והיתר כלל נז כתב "דוקא להוסיף ולהורות טריפות אחרות יתר על אלו שמנו חכמים אסור, אמנם אם להחמיר על עצמו שלא לאכול מהבהמה ועוף או מכל דבר שנשאל עליו לחכם או מתבשיל שנפל או שנמצא בו איסור בכלי שני או בכלי ראשון ויש שישים, או בשר אחר גבינה באותה סעודה ומכל כהאי גוונא ולהרחיק עצמו מכל דבר כיעור הרשות בידו, כמו שמצינו בקדמונים שלא אכלו בשר כוס וכהאי גוונא, וגם אמרו בהמה שהורה בה חכם בעל נפש לא יאכל ממנה, וכן כתב מהר"ם, וכל אדם יכול לגדור ולהתקדש עצמו אף במותר לו ואין זה כמוסיף על התלמוד ומביא ראיה, וגם מצוה היא כמו שדרשו חז"ל מכי 'עם קדוש אתה לה' אלקיך" עכ"ל.

ועל זה השיג בסולת למנחה (כלל ע"ו דין ח) וז"ל "כתב בתורת האשם, דלדעת מהרא"י ומהרש"ל הרוצה להחמיר לנהוג איסור בדבר שלא מצינו שהחמירו אמוראי כגון מה שנתבטל בשישים או בכלי שני הוי כמו מינות ויצא שכרו בהפסידו ודלא כמ"ש איסור והיתר כלל נ"ז, והא דאמרי 'לא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם' היינו מסברא דנפשיה". (והובא בפתחי תשובה יו"ד ס' קטז אות י).

*

אם מותר להחמיר יותר מחז"ל

ובספר לבושי מכלול (סוף ס' ח) מהגאון ר' יחיאל מיכל היבנר זצ"ל אב"ד נייזינוב (היה מגדולי דורו והיה נוסע לאדמו"ר הזקן, וכמה מדבריו הובאו בספר זה) כתב להצדיק דברי האיסור והיתר הנ"ל וכתב: "הלום ראיתי עלה לתרופה שהדפיס ידידי הרה"ג מטשארטקוב מהר"י שליט"א נידון ציקאריע מטארנאו, ושם נאמר דדברי האיסור והיתר נכונים דהוא אינו מדבר רק מענין ההרחק שירחיק את עצמו לא שיהרהר אחר ההיתר

ח"ו. ומה אעשה לבית אבא מסטרעטין שמחמירים על עצמם גם מציקאריע הנ"ל ומשמן, יהא רעוא ולא ניתן תורה למלאכי השרת".

ולא זכיתי להבין מה הועיל הגרי"מ היבנר עם דבריו, דהלא גם דברי האיסור והיתר לא נאמרו בתורת חיוב, שאסור מדינא לאכול דבר שנתבטל בשישים וכאילו הוא חולק על המתירים, אלא שכתב שמצוה להרחיק את עצמו מזה, ועל זה גופא טען הסולת למנחה שאסור לעשות כן אפילו בדרך חומרא בעלמא, משום שאסור להחמיר בדבר שלא החמירו חז"ל.

ובשאלה הזאת אם מותר להחמיר יותר ממה שהחמירו חז"ל, ראה בש"ך (יו"ד ס' פ"ט סק"יז) שהביא שיטת המהרש"ל שאסור להחמיר יותר מחז"ל, וכתב הש"ך שאין דבריו מוכרחין, אבל כדברי המהרש"ל נקט גם המחצית השקל (יו"ד סי' כ' סק"א) וז"ל "וכיון שמבואר להדיא בש"ס דכשר, אסור להחמיר".

וידועים דברי הבני יששכר (מאמרי חדש אדר מאמר ב, דרוש ז) שכתב וז"ל בקיצור "עתה מהראוי לך להתבונן, כיון שהדבר הזה הוא מאת הש"י שהוא מזמין הדבר האיסור שיתערב ברוב היתר בכדי שיהיה נותר באכילה כי יודע הש"י שזה הוא מכלל הביטור הנמסר לישראל, ואם כן מצוה הוא בדוקא שיאכל ישראל החתיכה ההוא ולא יחמיר, וכו', על כן לדעתי הצעירה אין זה מדרך החסידות מה שכמה אנשים נוהגים סלסול בעצמם שלא לאכול מן שום מאכל שהיה עליו שאלת חכם הגם שהוא דבר פשוט ומבואר דינו להיתר כגון על ידי תערובות בששים וכיוצא, כי לדעתי אדרבא מצוה הוא, יאכלו ענוים וישבעו, כי הוא נסיבה מאת הש"י שישוב האיסור להיתר ויתברר על ידי אכילת ישראל, ומה שאמרו רז"ל (חולין מד:): 'לא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם', היינו דוקא במלתא דתליא בסברא, וכמ"ש הפוסקים".

אמנם איך שתהיה, אפילו לשיטת האיסור והיתר והש"ך שמותר להחמיר יותר מחז"ל, אין זה אלא בגדר מידת חסידות ופרישות יתירה ליחידי סגולה, אבל אין זה הוראה לרבים שכך ראוי לכל אחד לעשות, ובודאי שא"א להכריז איסור ולחייב כל אחד לנהוג כן וכלשון השבט סופר הנ"ל "בודאי אין להכריז איסור בפומבי וטוב יעשה מעכ"ת שלא היה מן המכריזין איסור", וכן הוא לשון הרה"ק מצאנז הנ"ל "והשואל ממני אני אומר לו על פי הדין אין בידינו לאסור, ורק בעל נפש יחוש לעצמו וכן ראוי לעשות", ואם כן צ"ב שיטת אדמו"ר הזקן מטשארטקוב שהכריז ברבים לאסור שתיית הציקאריע על סמך דברי האיסור והיתר.

*

בתקנה לרבים יש לחוש למיעוטא

ואולי יש לפרש הדבר בהקדם דברי השו"ע (יו"ד ס' א ס"א) "הכל נאמנין לשחוט לכתחלה, אפילו אין מכירין אותו שמוחזק לשחוט וגם אין יודעין בו שהוא מומחה ויודע הלכות שחיטה, מותר ליתן לו לכתחלה לשחוט. במה דברים אמורים, כשאינו לפנינו, אז

מותר לאכול משחיטתו וסומכים על החזקה. אבל אם הוא לפנינו צריך לבדוק אם הוא מומחה ויודע הלכות שחיטה".

וכבר כתב הרשב"א (תורת הבית בית א שער א) שזהו מעיקר הדין שצריכים לבדוק השוחט כשהוא לפנינו, והרא"ה שם (בבדק הבית) חולק עליו וסובר שמעיקר הדין הוא נאמן בלי בדיקה, ורק ממידת החסידות צריכים לבדוק אם הוא מומחה.

והשיב הרשב"א (משמרת הבית שם ז:): על טענת הרא"ה וז"ל "עוד שגג בעיקר הדין שאמרו בראיות שהביא אמר שאין דברי הגאונים אלא מדת חסידות, אבל לפי ההלכה אינו כן. והאמת כי הגאונים דברי חסידות אמרו ולא על הצד שחשב הוא, אלא חסידות שכל ישראל ראויין לאותו חסידות ומחוייבין בו שכל שהשוחט לפנינו ולא נודע אם מומחה או לאו צריך לחוש שלא נהיה כמעלימין עין מן האיסור כיון שאנו יכולים לעמוד על בירורו. אעפ"י שאילו איננו אין אנו חוששין דבמה שאיננו פה עמנו, ואין בו משום העלמת עין".

ומדבריו אנו לומדים חידוש גדול, שלפעמים יש דבר שאינו חיוב מן הדין, ונחשבת רק כמידת חסידות, ועכ"ז "כל ישראל ראויין לאותו חסידות ומחוייבין בו", וטעם הדבר היא כדי שלא נהיה מעלימין עין מן דבר שיכול לבוא לידי איסור. ולכן שהגם שעצם הענין לבדוק השוחט היא רק מידת חסידות, ולכן כשאיננו לפנינו אין מחוייבין לחפש אחריו כדי לבדוק, אבל כשעומד לפנינו אסור לנו להיות מעלימין אפילו מדבר שהוא רק ספק של איסור, כיון שבקל יכולים לבררו.

וכנראה שכעין זה היה סובר אדמו"ר הזקן מטשארטקוב בנידן דידן, שכיון שהיה הציקאריע מצויה בהכשר טוב, למה להם להעלים עין ולומר שהציקעריא שנעשים אצל הנכרים נעשים כדין, ואע"פ שלכל יחיד מותר מן הדין להקל לעצמו לשתות דבר שנתבטל בשישים, אבל שיקבע להרבים שיסמכו תמיד על זה לא רצה, והדבר מבואר לפי דבריו הברורים של הישועות יעקב (יו"ד ס' ט"ו סוף סק"א) שקבע כלל גדול בענין הוראה וז"ל "אמרתי דלא אמרו ליזיל בתר רובא רק כשאנו דנין על ענין פרטי, אמרינן דהך מילתא הוא מן הרוב, אבל כשאנו דנין לעשות תקנה כוללות צריכים אנו לתקן גם בעבור המיעוט, דהרי גם המיעוט הוא בעולם ואם כן המיעוט יבוא לידי כלל איסור, ואיך יתוקן הדבר, כי מה לי אם הרוב יבוא לכלל איסור או המיעוט, והארכתי בכלל זה בדוכתא טובא והיא יסוד מוסד אצלי ומינה לא אזוע".

והגאון מטשעבין הביא את דבריו בספרו שו"ת דובב מישרים (ח"ג ס' מ"ט) וז"ל "וכבר נודעים דברי הישועות יעקב יו"ד דתקנה שעושים לתמידות יש לחוש גם למיעוטי דמיעוטי והוא כעין דברי הרמב"ן (ע' רמב"ן גיטין יז:): דבתקנה חוששין גם למיעוט כסברא הנ"ל, משום דברוב ימים יזדמן גם המיעוט, ועיין במשנה למלך פ"ד מהל' מלוה ולוה הל' י"ד ד"ה מהריב"ל, ובשו"ת חכם צבי ס' ס"א ובשו"ת בית יצחק יו"ד ח"א סי' ע"ט אות ד, ואם כן הכי נמי יש לחוש" עכ"ל הגאון מטשעבין.

וכן העלה בשו"ת שואל ומשיב (מה"ק ח"א סי' קי"א דל"ד ע"ד) בטעם שגזרו חז"ל סוכה (מב:) דאין לקיים מצות שופר לולב בשבת משום גזירה שמא יעבירונו ד' אמות ברשות הרבים, וכתב השואל ומשיב, וז"ל "לכאורה תמוה, מהיכי תיתי נחוש לחששה רחוקה כזו שילך אצל בקי ללמוד ויוצא ד' אמות ברשות הרבים.

נלפע"ד דבר חדש, דהנה כבר נודע מ"ש הקדמונים בהא דאמרו (גיטין ב.) סתם ספרי דדייני מגמר גמירי ורבנן הוא דאצרוך כו' דהענין הוא דבאמת בכל מקום אזלינן בתר רובא, אך זהו כשאנו דנין על איש פרטי אזלינן בתר רוב, אבל אם אנו עושין תקנה בשביל העולם ובכל העולם יש מיעוטים דלא בקיאים, לכך אצרכו לומר בפני נכתב כדי לתקן את המיעוט ג"כ.

ומעתה נלפע"ד דבדבר שהוא כולל כל אדם ויש בהם שאינם בקיאים וכל אחד צריך לשמוע קול שופר, שפיר חשו חז"ל ועשו תקנה כוללת שלא לתקוע בשבת כדי שיתקנו את מי שאינו בקי בהלכה שיוציא ד' אמות ברה"ר וזה ברור.

ובזה נלפע"ד מה שהחמירו במיני קטניות בפסח והרחיקו משום חשש שמא יתחלף בחמשת המינים, משום דכיון דלכל מסור והוא מידי שנה בשנה, ולכך חשו גם על המיעוט המצוי שאחד יכשל באיסור חמץ, ולכך הרחיקו חז"ל שלא לאכול מיני קטניות אף שהוא חששא רחוקה כנלפע"ד עכ"ל השואל ומשיב.

ובשו"ת חלקת יעקב (יו"ד ס"ב) כתב סימוכין ליסוד הישועות יעקב, מתוס' בכתובות (ב.) סוף ד.ה. שאם) וז"ל "אי נמי הכא שלא תשב עמו באיסור כל ימיו חשו אפילו לזנות אע"ג דלא שכיח", הרי בדבר תמידי חיישינן אף למיעוטא. והביא עוד ראיה מדברי הריטב"א על המשנה (גיטין כח.) "המביא גט והניחו זקן או חולה נותן לה בחזקת שהוא קיים", וכתב הריטב"א "ואי קשיא לך הא דאמרינן בפרק המפקיד (ב"מ לט:) דלמא שכיבא סבתא דילמא שכיבא ברתא, דאלמא דחיישינן למיתה? איכא למימר דשאני התם דכיון דהדבר תלוי בבית דין לעשותו, אית להו לבית דין למיחש לכל מה דאפשר, כדי שלא יצא דבר שאינו מתוקן מתחת ידם, אבל הכא מוקמינן לה אחזקתיה ולא חיישינן". (וראה עוד שם בחלקת יעקב ששאל למה בחלב בהמה סומכין על הרוב וגם בשר בלא בדיקת ח"י טרפות).

וכזה כתב גם הנצי"ב בספרו שו"ת משיב (ח"ב ס"ז) וז"ל "באיסורא יש נפקא מינה בין יחיד בפני עצמו בין המוכר לרבים, דבית דין מחויבים לראות שהוא מוחזק בכשרות, כמש"כ התוס' יומא (ט.) בשם הירושלמי דמאי, ומזה הטעם כתב הגהת הרמ"א (ס' קי"ט ס"א) בשם הרמב"ם דאין קונין יין וכדומה ממי שאינו מוחזק בכשרות אע"ג שמותר לאכול בביתו, מכ"מ ברבים בעינן שיהא מוחזק בכשרות, מטעם שלא רבים יחכמו לדקדק אחריו אם יהא דבר שיהא מקום לחשוד".

(ואולי יש להביא ראיה ליסוד זה מדברי המשנה במס' טהרות (פרק ה' ה) והובא בגמ' פסחים (י.) "שני שבילין אחד טמא ואחד טהור והלך באחד מהן ועשה טהרות ובא חבירו והלך בשני ועשה טהרות, רבי יהודה אומר אם נשאלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו

טהורין, שניהן בבת אחת טמאין, רבי יוסי אומר בין כך ובין כך טמאין. שני ככרים אחד טמא ואחד טהור, אכל את אחד מהם ועשה טהרות ובא חבירו ואכל את השני ועשה טהרות, רבי יהודה אומר **אם נשאלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו טהורין, שניהן בבת אחת טמאין**, רבי יוסי אומר בין כך ובין כך טמאין". והרמב"ם פסק בשניהם שהלכה כרבי יוסי.

וכן י"ל בנידון דידן דכאשר אנו דנין על כל שאלה בנפרד, יש לטהר דיש לתלות לקולא ולומר דלא בא ממקום אסור, אבל כאשר אנו דנים על כל המקומות בבת אחת, אז הם אסורים דוגמת הככרים הנ"ל, ויש לעיין).

ומעתה, מזה שהרבי הוצרך לפרסם מכתבו בשנת תרס"א, הגם שכבר עברו עשרות שנים מאז שנתפרסם לראשונה שיש חששות חמורות בכשרות הציקאריע, הוי אומר שהרבה אנשים עדיין היו שותים אותה ולא קיבלו דעת האוסרים, ומסתמא טעמם היה שהיו סוברים שהשומן בטל בשישים, ואע"פ ששמעו כי יש מקומות שמוסיפים עוד שומן עד שאינו בטל בשישים, כולי האי הם אינם צריכים לחשוש לעצמם שציקעאריע זו בא מאותן מקומות. והגם שאולי יש לכל יחיד ויחיד על מה לסמוך מעיקר הדין, אבל לקבוע תקנה לדורות שכולם מותרים לשתות באופן כזה, אדעתא דהכי לא רצה, משום דברוב הימים יזדמן לשתות גם ממיעוטא זו.

וכאשר נדייק לשון מכתב הנ"ל מאדמו"ר הזקן מטשארטקוב, נראה שלא התייחס הרבי במישרין לאסור שתיית הציקאריע מהנכרים, רק שכתב שמאחר שאפשר לקנות המשקה הנ"ל בהכשר לכן אין לקנותה מהנכרים, אבל לא כתב להדיא שיש איסור לשתותה, אלא שהדרך "הסלול והברור והישר, שישמרו את עצמם משימצא איסור וחשש איסור".

וכך היה מידתו של אדמו"ר הזקן להפריש את עצמו מצ"ט צדדי היתר כדי שלא לבוא ח"ו לאיזה חשש של איסור וכדהובא בדברי דוד שפעם אחת שאל לו רב אחד איך להשיג בשר כשר כראוי? ויען אדמו"ר זי"ע בחרדת קודש, "ומבשרי אחזה אלקי" (איוב יט כו), צריך אדם לראות שיהיה לו בשר כזה, שיוכל לחזות אלקים מבשרו.

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס, אלעד

אמירה לגוי כדי לבנות לו את הסוכה בשבת וביו"ט

חג הסֶפֶת תַּעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים (טז, יג)

מצוי מאוד בתקופת המעבר של זמן תשרי ובפרט בשנה מעוברת, שכבר הרוחות והגשמים של החורף מתחילים ומידי שנה הרבה סוכות מתעופפות באוויר, וכן הסכך עף למרחקים, ובוודאי שמדין מצטער אינו מחויב לישון כאשר הסוכה והסכך עפים ממש, וכן היה מעשה בעיר ת"א שיהודי בנה סוכה ברחוב, וקישט אותה בקישוטים יקרי ערך, וכאשר ראו כמה פועלים גויים את הסוכה חמדו לגונבה, ופשוט כל אחד מהם תפס זוית של הסוכה והגביה אותה כמות שהיא, והשאירו את הבעלים ישן באמצע הרחוב, ובודאי שבמקומות הללו הוי בגדר של מצטער ופטור מהסוכה.

וכן באופן שהסכך או הסוכה התפרקו בימי חול המועד, מותר לכתחילה לבנות את הסוכה ואפי' אם לא בנה סוכה במזיד ג"כ הותר לו לבנות את הסוכה בימי חוה"מ, וכדפסק השו"ע בסי' תרל"ז וז"ל, מי שלא עשה סוכה, בין בשוגג בין במזיד, עושה סוכה בחולו של מועד אפי' בסוף יום השביעי, וכדפירש שם המשנ"ב בדעת השו"ע שבא לאשמועין שאפי' שהזיד לא קנסוהו.

אלא שיש לדון אם הסכך נשמט ביו"ט או בשבת, האם שרי לומר לגוי לסכך לו את הסוכה או לבנותה, והנה לכאורה מצינו סתירה בדעת המשנ"ב, המשנ"ב בריש סי' תרל"ז ס"ק א' פסק וז"ל, וע"י עכו"ם "אפי' נפל הסכך כולו גם כן יש להתיר".

ומאידך המשנ"ב [סי' תרכ"ו ס"ק כ'] הביא שהפרמ"ג הסתפק בהא וז"ל, וכן אם מותר לומר לנכרי שיסכך לו סוכה ביו"ט באין לו אחרת, מסתפק הפרמ"ג וסיים, להורות היתר חלילה לי וצ"ע בכל זה, עכ"ל.

והנה יש למנות ד' סיבות שיש להתיר אמירה לגוי ביו"ט, דהנה בעיקר ספיקו של הפרמ"ג וכמבואר בדבריו בא"א ס"ק ח', שדנו הפוסקים האם הסוכה נחשבת כאהל עראי, וממילא הוי איסור מדרבנן ואמירה לגוי שרי דהוי שבות דשבות, או"ד סוכה נחשבת כאהל קבע ואסור לעשותה מדאורייתא, וממילא אין היתר לומר לגוי, והביכור"י ס"ק י"א צידד שסוכה נחשבת אהל עראי, וכן מבואר בביה"ל [סי' תרל"ז ס"א ד"ה עושה] בשם המאמר מרדכי [אולם בשעה"צ לעיל סי' שט"ו ס"ק ו', ובס"ק י"א, ובביה"ל (שם) ס"ח בד"ה כל, נקט שאהל העשוי לכמה ימים נחשב אהל קבע, ויתכן שסוכה הוי ארעי טפיל].

ועוד יש סברא להתיר לומר לגוי, שהרי הוי מחלוקת הראשונים אם מלאכת בונה נאסרה ביו"ט שיטת התוס' בשבת (צה.ו) בד"ה והרודה שמותר לגבן ביו"ט מדאורייתא,

ומגבן הוי משום בונה, והתוס' (שם) צידד שמדאורייתא נימא מתוך שהותר לצורך הותר נמי שלא לצורך, ומדאורייתא יהיה מותר לבנות ביתו שנפל ביו"ט, כיון שיש לו צורך לאכול באותו בית, ועיי"ש שנקטו שיחול איסור מדרבנן דהוי כעובדין דחול. [נדלא כשיטת הרמב"ם שיש איסור בונה ביו"ט].

עכ"פ מבואר בדעת התוס' שבונה הוי איסור מדרבנן ביו"ט, ובפרט בבניית הסוכה ביו"ט הראשון דהוי לצורך אכילת המ"ע של הלילה הראשון, וכמש"כ (שם) התוס' דמתוך שהותר לצורך הותר ג"כ שלא לצורך, וא"כ יש לצרף את שיטת התוס' שבונה הוי מדרבנן ויהא מותר ע"י אמירה לגוי, דהוי שבות דשבות.

וכן פסק האורל"צ [ח"ג פ"כ ו'] שלכתחילה מותר לומר לגוי להדליק לצורך יו"ט גפרורים או חשמל, דהוי ספק ספיקא דלמא ההלכה כרוב הפוסקים שיצירת אש ביו"ט הוי דרבנן [נדלא כהט"ז סי' תק"ב ס"ק א' שהוא איסור תורה, שלא התירה תורה אלא לתקן אוכל נפש, ולא ליצור אוכל נפש] וגם אי נימא כדעת הט"ז (שם) דהוי דאורייתא, דלמא הלכה כהעיטור ודעימיה שאף מלאכה דאורייתא הותרה באמירה לנכרי, וה"ה להדלקת חשמל ביו"ט ואין לחשוש מצד איסור בונה, דלשי' התוס' אין איסור בונה ביו"ט.

ועוד יש לצרף את דעת העיטור ומובא ברמ"א [בסי' רע"ו ס"ב], שמותר לומר לנכרי לעשות מלאכה גמורה האסורה מדאורייתא במקום שיש מצוה וצורך גדול, אולם ציין (שם) הרמ"א שאין לסמוך על שיטת בעל העיטור ואפי' שהוא מגדולי הראשונים, וכן המשנ"ב בהל' שבת לא הזכירו לדינא, אולם בנידו"ד דיש דעות דהוי אהל עראי, וגם מלאכת בונה לא נאסרה מדאורייתא ביו"ט וכשי' התוס' בשבת (צה.), יש לצרף את דעת העיטור, ושרי לומר לגוי לבנות או לסכך את הסכך ביו"ט.

ועוד יש לדון האם מותר להנות מכל מעשה גוי כאשר ההנאה היא מצוה, דהנה שיטת הפני אריה [סימן מ"ז] דאע"פ שאסור להשתמש בנר שהדליקו נכרי בשבת לצורך ישראל, מותר להתפלל וללמוד מתוך הספר, כשיש אחר עמו ואין חשש שמא יטה, משום שמצוות לאו להנות ניתנו, עכת"ד.

אולם לדינא הביה"ל [סי' רע"ו ד"ה אסור] פסק דלא כהפני אריה, שאם גוי הדליק נר בשבת בשביל ישראל אסור ללמוד או לאכול סעודת שבת לאורו [ונפק"מ בבעל תשובה שלא יודע לומר ברכה"מ בע"פ, לא יברך כאשר ישראל או גוי הדליק לצורכו].

אלא שהמקור של פסק זה של הביה"ל הוא משו"ת הריב"ש [סימן שפ"ז] ושם כתב לחלק שכל האיסור להנות ממלאכת גוי גם בדבר מצוה הוא רק בהנאה שיש לאדם חוץ ממעשה המצוה כגון ללמוד לאור הנר, שחוץ מההנאה של הלימוד כאשר החדר מואר, יש לו הנאה עצמית שנמצא במקום מואר.

אולם במצוות שאין לאדם הנאה אישית, וכגון עשיית שופר, לולב, אזמל של מילה, בכה"ג שרי מצד שמצוות לאו להנות ניתנו, וא"כ בנידו"ד שיושב בסוכה לא בשביל הנאתו הפרטית אלא כדי לקיים את מצוות ורצון ה', בכה"ג נקטינן דמצוות לאו להנות ניתנו [אולם הנוב"י תנינא סימן קל"ג, צידד שגם בסוכה יש לו הנאה חוץ מהמצוה, והיינו

הצל, אולם נראה שהיום נח לאדם להשאיר בסלוננו הממוזג ולא לישב בסוכה, או באופנים שאין הנאת צל וכגון שבלאו הכי המקום מוצל].

ובעיקר הסתירה במשנ"ב העיר על כך בשונה הלכות [ס"ו], והגאון ר' ניסים זצ"ל [חוט השני סוכות עמוד קצ"ז] כתב ליישב שיש לחלק שבסימן תרכ"ו ס"ק כ', שפסק את הפרמ"ג שאין להתיר איירי על אדם שפשע ולא סיכך מבעו"י ולכן נאסר עליו לומר לנכרי לבנות או לסכך לו ביו"ט, ומה שפסק המשנ"ב בסי' תרל"ז איירי שהיה אנוס וכגון שהסכך נפל מחמת הרוח, או שבאו גנבים וגנבו לו את כל הסכך וכו', בכה"ג התיר המשנ"ב לומר לנכרי לסכך ביום טוב.

והעולה לן לדינא, א. כאשר הסוכה נפלה בחוה"מ וכן באופן שהיה מזיד וכגון שלא בנה סוכה במזיד הותר לו לבנות סוכה לצורך החג, ב. וכאשר הסכך נפל ביו"ט ע"י הרוח או שאר אונס, שרי לומר לגוי שיסכך לו את הסוכה, שיש ד' צדדים להתיר א. דהוי אהל עראי ב. שיטת התוס' בשבת (צה.) שאין לאו דאורייתא של מלאכת בונה ביו"ט ג. הנאה ממלאכת גוי כאשר הוי רק לצורך מצוה ואין לו הנאה צדדית שרי, וכן בסוכה באופן שאין לו הנאת צל. ד. ועוד יש לצרף את בעל העיטור שכאשר הוי לצורך מצוה וצורך גדול מאוד יש להתיר. ה. ולגבי שבת אע"פ שלא מצרפים את דעת בעל העיטור להקל באמירה לגוי במלאכה דאורייתא במקום מצוה, אולם יש להתיר באופן שלא נהנה מהסוכה, וא"כ הוי שבות דשבות, דדלמא כהנך פוסקים שסוכה הוי אהל עראי, וגם לשיטת דהוי אהל קבע, כאשר אינו נהנה מהסוכה שרי להנות ממלאכת גוי. ו. אמירה לגוי הותרה ביו"ט שידליק עבורו גפרורים או חשמל, וכ"פ האורל"צ [ח"ג פ"כ, ו'] דהוי ספק ספיקא דדלמא כרוב הפוסקים שהדלקה ביו"ט הוי מדרבנן, וגם את"ל כדעת הט"ז דהוי דאורייתא, יש צד לסמוך על בעל העיטור שלצורך מצוה שרי, וכן מצד בונה אין לחשוש כיון שביו"ט אין איסור בונה לדעת התוס'.

*

מאכלות אסורות

לא תאכלו כל נבלה... פי עם קדוש אתה לה' (יד, כא)

התורה מצוה אותנו על איסור אכילת מאכלות אסורות, והתורה מפרטת את הבהמות הטהורות והטמאות, ונא' בפסוק "לא תאכלו כל נבלה וכו', כי עם קדוש אתה לה' אלוקיך", וכן נא' בסוף פרשת שמיני [ויקרא פי"א מ"ג-מ"ו] "ולא תטמאו בהם ונטמאתם בם, והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני", ונא' (שם) "כי אני ה' אלוקיכם המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלוקים, והייתם קדושים כי קדוש אני", ופירש"י "ע"מ שתקבלו מצותי העלתי אתכם", וצ"ב מה הביטוי של טומאה וטהרה קשור לאכילת מאכלות האסורות, שהתורה מציינת את עניין הקדושה.

וכן יש לברר את הסמיכות בין יצ"מ לאכילת מאכלות האסורות, ועוד צ"ב מהו הלשון "המעלה" אתכם לארץ מצרים ולא המוציא אתכם.

והנראה לבאר בענין זה, שהרי כל אדם מורכב מגוף ונשמה, והדעת שהוא כח השכל ומשכן הנשמה, שהרי בזה נבדל האדם מן הבהמה, שע"י כח המחשבה יש בכח האדם להתחבר לבוראו, שהוא החוש הכי דק שבדק אצל האדם, וכמו שביארו המפרשים את הרמז של ברכת ההבדלה יבנ"ה, יין בשמים נר הבדלה, שכנגד החושים של הטעימה, הריח, הראייה והמחשבה, וכל חוש יותר רוחני מחבירו, שהטעימה רק ע"י מגע, והריח חוש יותר דק שאפי' ממרחק יכול להריח, וכן הראייה יותר דק שיכול לראות למרחוק עד לכוכבים, והמחשבה הוא החוש היותר דק מכולם שבוזה יכול להתחבר לבוראו.

והכלי שמכיל את הכח העצום והרוחני של המחשבה הוא הגוף, וכאשר האדם דואג שהגוף יהיה קדוש, ממילא הכלי למחשבה יותר קדוש שיכול בזה להתחבר לבוראו, וכאשר האדם לא מקפיד ואוכל מאכלות אסורות, א"כ מטמא את הכלי לנשמה שהוא המחשבה, וזה שהתורה מציינת "ולא תטמאו בהם ונטמאתם בהם", וכמו שחז"ל דרשו "אדם מטמא עצמו מלמטה מטמאים אותו מלמעלה" [ילקוט], שע"י כח מעשיו הרעים ניתנת רשות לסיטרא אחרא להשרות עליו כוח טומאה, וכמו שדרשו על המתני' באבות "דע מה למעלה ממך", שכל הנהגת ה' מלמעלה היא "ממך", עד כמה שחל עליך קדושה וח"ו ההיפך כח הטומאה, הוא מכח של "ממך" ועד כמה שאדם מקדש א"ע מלמטה כך משרים עליו מהשמים קדושה מלמעלה, ואם ח"ו מטמא א"ע למטה משרים עליו כח של טומאה מלמעלה. וכמו שפרש"י בפרשת שמיני [ויקרא י"א, מ"ג] על הפסוק "אל תשקצו את נפשותיכם ונטמתם בהם", אל תשקצו באכילתן וכו' ונטמתם בהם אם אתם מטמאין בהם בארץ אני מטמא אתכם בעולם הבא ובישיבה של מעלה.

ובזה א"ש הפסוק שנא' בפרשת מאכלות אסורות "כי עם קדוש אתה לה'", וכן בפרשת שמיני כי קדוש אני והייתם קדושים וכו', שהנה ביאור המילה "קדוש" הוא מופרש, מובדל, וכמו שאנו אומרים שבת קודש, שהשבת מובדלת משאר הימים, וכן הנזיר נקרא קדוש שמבדיל א"ע משאר בנ"א שאוסר ע"ע את שתיית היין וכו', וע"י שאדם מקדש א"ע במעשיו ובפעולותיו, הרי הוא נקרא על שמו של הקב"ה שנקרא קדוש, שהוא קדוש בכל מיני קדושות, וכן איתא במדרש תנחומא על הפסוק קדושים תהיו, וז"ל, לפי שהדבקתי אתכם למותני, שנא' בירמיה [י"ג, א'] "כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש" וכו' לפיכך "קדושים תהיו כי קדוש אני", אמר הקב"ה לישראל, הואיל ונתקדשתם לשמי עד שלא בראתי העולם, היו קדושים כמו שאני קדוש.

ומסופר על מרן הגרא"מ ש"ך זצ"ל, שבאו אליו ארגונים של מחזירי תשובה, ושאלו אותו מהי הקבלה הראשונה שיש לומר לאדם בעל תשובה שיקבל על עצמו, וענה להם התרחקות ממאכלות אסורות, וכמשנ"ל שע"י שאדם מטמא את עצמו מלמטה הרי נמשך כח רע מלמעלה להמשיך לטמא אותו ואוטם את מוחו ונפשו מלהתקדם בעבודת ה', וכמו שנא' ונטמאתם בהם, אל תקרי ונטמאתם אלא ונטמתם, שמטמטם ואוטם את הלב מלשמוע דברים רוחניים.

וכמו שמצינו ביור"ד שאם האכילו תרנגול מיום שנולד רק תולעים עד לשחיטה, אין מברכים עליו על השחיטה, ולפמש"נ אין לו חפצא של תרנגול אלא תולעת בצורת

תרנגול, שכל בשרו ודמו נוצר רק מתולעים, ולכן לא מברכים על שחיטתו, וכך גם כלפי האדם שמטמא את גופו במאכלות אסורים, הרי הוא שרץ בצורת אדם ומטמא ג"כ את הכלי לנשמה והמחשבה, וממילא אוטם את ליבו לכל דבר שבקדושה.

ובזה יש לבאר את הסמיכות שהתורה צינה בסוף פרשת שמיני, כי אני ה' אלוקיכם המעלה אתכם מארץ מצרים ופרש"י ע"מ שתקבלו מצוותי העלתי אתכם וכו', ולפמ"ש"נ שההכרה וההתחברות בצור עולמים היא ע"י כח הנשמה המונח במחשבתו של האדם ע"י מצוות, ואם מטמא את הכלי שנמצאת בו הנשמה ע"י מאכלות אסורות הרי נעשה חפצא של נבילה, וכמו שתרנגולת שאכלה רק תולעים נעשה תולעת בצורת תרנגולת, וכח טומאה זה מושך אליו עוד כח טומאה שמנתק את האדם מההכרה של האמונה שהקב"ה הוציאנו משעבוד מצרים כדי לקיים את התורה והמצוות, ולכן המאכלות האסורות הם כלי ואמצעי ליצור מציאות של קדושה בהכרת ה' יתברך שהוציאנו ממצרים.

ולפי"ז יש לבאר על דרך הדרש מהו הלשון "המעלה" אתכם בלשון מעלה ולא בלשון המוציא אתכם ממצרים, והיינו ההתעלות והעליה הרוחנית של האדם הוא התבוננות והעמקה ברצון ה' ובעבודת ה', ואם ח"ו אדם מטמא את הכלים שבהם שורה השכינה באדם הרי הוא "מוריד" את עצמו למציאות טומאה שהיתה לפני יציאתו ממצרים, ולכן הסמיכה התורה את ענין יציאת מצרים לפרשת מאכלות אסורות, וכן א"ש לשון "המעלה" אתכם וכמשנ"ל.

והנה כדי להזהר מאכילת שקצים ורמשים, לא רק שצריך התבוננות במה קונים ואצל מי וכו', אלא גם במה שפסק לדינא החכמת אדם [כלל ל"ח סעיף כ'] "ראוי לאדם להסתכל במה שאוכל ועל ידי זה ינצל מכמה תולעים, ומעיד אני עלי שכמה וכמה פעמים ניצלתי על ידי זה בעזר ה'", וכך מובא במעשה רב [אות צ"ד] שכתב "להזהר לראות בכל דבר מאכל אם יש בו נמלים".

ומובא בספר טעמא דקרא בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א, כמה הוראות של מרן החזו"א כפי שאמרה אמו וכתב [אות מ"ד] "כל אוכל היה מסתכל לפני האכילה אם יש בו נמלים ותולעים, ומהאי טעמא לא רצה לאכול או לשתות בחושך", ועד כמה שאדם נזהר במאכלות אסורות הקב"ה מגלגל שלא יבוא לידו תקלה של מאכלות אסורות, וכמו שמסופר על הרבה גדולי ישראל שהתגלגל שלא אכלו את המאכל שהגישו להם ואח"כ התברר שאותו מאכל היה בו תולעים או איסורים.

ונסיים בדברי המדרש [בראשית פרשה נ"ד], ובילקוט על משלי [פרק ט"ז פסוק ז'] "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים איתו", אמר ר' ברכיה גם אויביו לרבות מזיקי ביתו כגון פרעושים יתושים וזבובים, והיינו עצה בדוקה ומנוסה בשם המדרש להינצל מפרעושים יתושים וזבובים.

ומסופר על הגרב"צ פלמן זצ"ל שהיה מזכיר את דברי רבי זלמן מוילנא אחיו של רבי חיים מוולוז'ין, שכשהיו באים אליו אנשים שיש להם בבית כל מיני סוגי פרעושים וזבובים

מאכלות אסורות

ויתושים, את דברי המדרש הללו, ומעשה היה באיזה שמחה משפחתית שהכינו הרבה עוגות לצורך האורחים הרבים שעתידים להגיע, והגיעו נמלים למטבח שנמצאים שם העוגות, וכידוע שכאשר הנמלים מוצאות דבר מתוק מיד כולן קוראות לחברותיהן, ותוך דקות מספר המקום מתמלא בהמון רב של נמלים, וחששו בני הבית שעוד רגע יעלו על העוגות שעומדות על השיש, ויפסדו את העוגות שהיו הכיבוד העיקרי לאותו שמחה.

ואמר להם את דברי המדרש הנ"ל, וא"כ אין דרך טבעית לסלק את הנמלים, שהרי בשבת אסור להורגם, והדבר היחידי שעלינו לעשות הוא לחזור בתשובה ולקבל על עצמנו לעשות תמיד את רצון ה', שהקב"ה יהיה מרוצה ממעשינו, וממילא הנמלים ישלימו עמנו ולא יגעו בעוגות, ולמחרת בדקו את השיש ולפלא שהיה נקי מנמלים לגמרי, וכן בדקו את העוגות והיו נקיות לגמרי וגם חששו אולי מסתרות בתוך העוגות ופרסו אותן כדי לבדוק והכל היה נקי לגמרי, ונתקים בהם דברי אלוקים חיים של המדרש "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים איתו" ואפי' פרעושים יתושים וזבובים.

תובנות / הרב נחמן דרקסלר

ה' א-לוקים מדבר אליך

כִּי יִרְחִיב ה' אֱלֹקֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לְךָ וְאָמַרְתָּ אֲכַלְהָ בָּשָׂר כִּי תֵאָוֶה נִפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּכָל אֹת נִפְשְׁךָ תֹאכַל בָּשָׂר (יב, כ). וברש"י: למדה תורה דרך ארץ, שלא יתאוה אדם לאכול בשר, אלא מתוך רחבת ידיים ועושר.

בפשטות דברי רש"י הק' מכוונים לזה שאם אדם נמצא במצב לא טוב מבחינה כלכלית ל"ע, והוא מתאוה למאכלים יקרים וכדו', לא ירכוש כל אותם המאכלים, וימתין לימים טובים מאלו. התורה מלמדת את האדם שאל לו לבזבז כספים יותר מיכולתו, ולפני שמוציא הוצאה כלשהי יבדוק טוב מה הוא יכול ומה לא, ורק לאחמ"כ יקבל החלטה האם ההוצאה מתאפשרת. הדברים ממש עבור דורנו דור של שפע, שמי שאין לו את היכולת להוציא ממון עבור דברים מסוימים הוא מרגיש מסכן, כי באופן יחסי לדור אם לא יקנה לעצמו כל טוב ארץ מצרים יחוש רע, ויתבייש בפני המלעיגים עליו וד"ל.

אבל אולי יש כאן משהו יותר עמוק: כידוע ה' מדבר אל יהודי תמיד מתוך המאורעות. בכל מאורע שבא על האדם עליו לשמוע ולהאזין מה ה' רוצה ממנו. לא נבראו רעמים אלא לפשט עקמומיות. לפעמים ה' בא על האדם במידת הדין ולפעמים במידת הרחמים, ויש להאזין היטב ולקלוט מה ה' רוצה ממנו בשעה זו.

כשהאדם נפגע בכיסו, ומצבו בפרנסה קשה, ה' מדבר אליו, זה לא בא במקרה, אין מקרה בעולם כלל, כרגע מחמת חטאיו וכדו' עליו לחיות במצב של עניות זמן מה עד שיגמר תיקונו וירחיב לו ה' מחדש.

יש ואדם מנסה בכל כוחו לצאת ממצבו או לכל הפחות להתנהג כאילו והכל בסדר, ואם מתנהג כאילו והכל בסדר הוא לא שומע את קול ה' המדבר אליו מתוך העניות, הוא מנסה בכל כוחו ומאודו להסיט ממנו את המחשבות ולכן קונה מכל אשר בא לידו ע"י הלוואות וכדו'.

"לא יתאוה אדם לאכול בשר אלא מתוך רחבת ידיים" אל תנסה לדחות את הקץ, כרגע זה לא הזמן, כרגע אתה אמור לעבוד את ה' מתוך עניות משום שכך גזרה חכמתו העליונה, או מחמת חטא כזה או אחר. לכן אל תתאוה לבשר, תשב בדד ותידום ותחשוב על מה ה' עשה לך ככה ומה אתה צריך לשפר ולתקן. ואם עתה הוא הזמן לעניות על תדחק את הקץ, רק תטה אוזניך לקול ה' המדבר אליך.

כל אחד רואה לפעמים שהכל תקוע, המצב נורא ואין אור בקצה המנהרה. הוא דוחק ודוחק אבל כנראה שעוד לא הגיע עדיין הזמן לרחבות, לכן אל תתאוה לבשר, אל תחוש שבכוך הגדול תצליח לעבור את התקופה בכל מחיר.

אנא המתן, תתפלל, תפציר, תחזור בתשובה וקווה אל ה' שיושיע אותך במהרה. וברגע שהמצב ישתפר תוכל להודות לה' ולרכוש את מה שהנך זקוק לו בהחרבה. וזה' יעזור לכולנו לראות רק חסדים נגלים מתוך עושר וכבוד ורוב טובה וברכה.

N0527620488@gmail.com

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

הטוב והמטיב

'כרזה' שבתה את תשומת ליבי, והוא ראוי להפנמה: "עשה טוב לאנשים - לא בגלל מי שהם, או בגלל מה שהם יעשו לך, אלא בגלל מי שאתה". חסדיך מטיבים עם סביבתך, ובעיקר - מטיבים לך, אתה נעשה טוב.

בפרשתנו מרחיבה התורה בענייני צדקה וחסד. פעמים רבות למדנו על עין טובה ואהבת הזולת, על מצוות תמיכה ממונית בזולת, סיוע גופנית וצדקה. אך דומה כי אין כפרשת ראה המבטאה כה בהרחבה את חובת הנתינה, ההענקה, במידת עין טוב ולב טוב. משה רבינו אף מביע מצוות אלה ב'שפת כפל' הנותנת 'כפל' משמעות ועוצמה למצוות אלו. עֵשׂוֹר תַּעֲשׂוּר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זֶרְעְךָ... וּבֹא הַלְוִי כִּי אֵין לוֹ חֶלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ וְהִגֵּר וְהִיְתוּם וְהָאֱלֵמָנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְאָכְלוּ וְשָׂבְעוּ... שְׂמוּט כָּל בַּעַל מִשָּׁה יָדוּ אֲשֶׁר יִשָּׂה בְּרַעְהוּ... רַק אִם שְׂמוּעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֶלְקֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת... כִּי יִהְיֶה בְּךָ אֲבִיוֹן וְגו' לֹא תֹאמֵץ אֶת לְבַבְךָ וְלֹא תִקְפֹץ אֶת יָדְךָ מֵאֲחִיךָ הָאֲבִיוֹן... כִּי פָתַח תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ וְהַעֲבַט תַּעֲבִיטְנוּ דֵי מַחְסְרוֹ... נָתוֹן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא יִרַע לְבַבְךָ בַּתְּתֵךְ לוֹ... עַל כֵּן אֲנֹכִי מִצְוֶיךָ לֵאמֹר פָּתַח תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ... הַעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ... בעלי הדרוש למדו מכאן כי המטיב עם הזולת משתבח הוא בנפשו. עֵשׂוֹר בִּשְׂבִיל שְׂתַעֲשֶׂר - בגשם ואף ברוח. אתה נותן לאחר - נתת לעצמך. 'טוב לב' המניע את עצמו להטיב. נעשים טובי לב ע"י שנוהגים בטוב לב.

הנביא הושע קורא זרעו לְכֶם לְצַדִּיקָה קֶצְרוּ לְפִי חֶסֶד. עשיית צדקה וחסד הם כזריעה. זריעה בודדת של טוב נקלטת ומצמיחה רב-חסד בסביבתה. מעשה יחיד של חמלה ניטעת, ומפרה הנהגות איכותיות רבות.

מחובתנו ללמוד וללמד, להמחיש לילדינו מגיל רך, כי איננו 'נותנים' בעולם, אלא 'מתברכים'. איני מפסיד בנתינתי כי לא אחסר על טוב, שהרי הקב"ה מטיב עם המטיבים, משלם בכפל כפליים, כִּי בָרַךְ יְבָרְכֶךָ ה'...

נערה צעירה חלתה ל"ע במחלה מאיימת. הרופאים ניסו בכל כוחם להצילה. קבעו שהסיכוי היחיד הוא שתקבל, מהר, עירוני דם מאחיה הצעיר, שחלק איתה את סוג הדם הנדיר, ובדמו נוגדנים חזקים למחלה. קרא הרופא לילד בן החמש, והסביר לו, בנוכחות הוריו, שהוא מתבקש לתת את דמו לאחותו, ובכך להציל את חייה. הילד הרהר מספר שניות, ואז הנהן בראשו בהסכמה. השכיבו אותו על מיטה ליד אחותו הגוססת, החדירו לו מחט עירוני כשהוא מביט בשקט לעבר אחותו, ועיניו מצטעפות בדמעות חרישיות. הוא רואה כי דמו ניגר בצינורית ישירות לתוך עורקי אחותו. לאחר שניתקו אותו, כולם מביטים באחות, מצפים לראות שיפור, עוקבים אחרי המכשור בתקווה להתעוררות

בסימניה הוויטליים, והילד את אימו בלחש "מתי אני מת?". השאלה ניסרה בחדר וכולם פנו אליו. "מתי אני מת?" חזר ושאל. הילד בתמימותו הבין כי הרופא ביקש ממנו 'לתת דם' לאחותו, הכוונה היא למסור את חייו לאחותו. על זה הרהר לרגע, ומיהר להסכים. עכשיו שוכב, וממתין לצאת חייו... הסבירו לו שהמעניק חיים לזולת - אינו מאבד חיותו!

יש הנותן זמן לזולת, אחר מעניק מהונו. יש וחולק מחוכמתו בעצה ותושייה, ואחר מסייע פיזית - חסד בגופו. יש ערך רב לכסף הניתן ויש ערך זהב למילה הניתנת, אך נשכיל ונדע בבטחה כי ככל שמעמיקים את הנתונה, כך מעמיקים מקור הברכה. אתה נותן יותר - אתה מקבל יותר. אני מעניק דם או דמים - בכדי להבריא את עצמי, למרק את ליבי ולהבריק את נשמתו. ראה אנכי. אדם 'אנוכי' נותן, כי הוא מרויח!

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

123ymm@gmail.com

חידות

חדוותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ

שאלות בפרשת עקב

- א. היכן מוזכר ברש"י (בשם אחר) הטעם הנקרא אצלנו "יתיב"?
- ב. היכן מוזכרת התורה שבעל פה?
- ג. היכן מצאנו לשון "משכן"? ולשון "כפות"? לשון "עול"? ולשון "קשקוש"?
- ד. אלו בהמות של חולין פטורות ממתנות כהונה?
- ה. מנין שעשיר מחוייב להביא יותר נדרים ונדבות מן העני?

חדוותא דאפטרטא ראה (ישעיה נד)

- ו. כמה לשונות של פחד מוזכרות בהפטרה?
- ז. היכן מצאנו לשון "ליטוש"?

תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת. okmail.co.il@7628366

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ

כתב חידה לפרשת ראה

צווי בְּרָכָה לְגִבּוּרֵי הַפֶּחַח
וּבְשֵׁאֵר שָׁנִים בְּשָׂדֶה לֹא לְשִׁפְחַח
רְצוֹנְכֶם בְּפָרְשָׁה תְּשׁוּבָה לְרִקְחַח?
לְרֵאוֹת הִגִּיעוּ וְעוֹלָה לְקוֹחַח

*

אִם יִשְׁאַלּוּ בְּבוֹר תַּחַח
עֲנוּ וְהִזְכִּירוּ לְגֶפֶן פּוֹרְחַח
סִלִּים יִבְשְׂרוּ אֶת פִּי הַפֶּחַח
רַק הַשְּׂאֵלוֹת אִמְרוּ בְּנַחַח

*

אִמְרוּ קְדוֹשׁוֹת בְּזִמְן קְרִבְנוֹת
וְרִקְדוּ בַּלַּיִל בְּשִׁרְגִלֵיכֶם פּוֹנוֹת
טוֹב הוּא לֹא יִכְלַת הַצִּפְנוֹת
לְמוֹת תִּירְאוּ וְהִזְהָרוּ מֵעוֹנוֹת

*

עֲנֵג שֶׁבֶת בְּכוֹלֵם חִיבִים
וּבְבִרְכָה יִצְטָרְפוּ הַיּוֹשְׁבִים
לְכֹל הָעִיר יִרְבוּ הַפְּאִיִּים
וְגַם בְּהַכִּיִן עוֹגוֹת לְעִרְבִים

*

אִם לֹא יַעֲשֶׂה גִבּוֹר זֶבֶן
לָהּ וְלֹא לַחִידָה, כְּמוֹבֶן
הַחֲלִיפוּ חֶרֶב בְּמַקֵּל לְרִבְרִבֶן
וּבְזִכּוֹת אָבוֹת הַפֶּל יוֹבֶן

*

פיתרון כתב החידה לפרשת עקב: 'מזוזה'

בואו נְתַחֵיל בְּרַגְלֵי יָמִין, מזוזה נקבעת בצד ימין- דרך ביאתך שאדם נכנס ברגל ימין (מנחות לד.)

וְנִדְבֵר כַּמּוֹבֵן עַל הַמַּאֲמִין. כי הקונה מזוזה בזוו אחד וקבעה בפתחו ונתכוון בענינה כבר הודה בחדוש העולם ובידיעת הבורא והשגחתו וגם בנבואה והאמין בכל פנות התורה (רמב"ן שמות יג, טז)

בְּכַנְיֶסְתוֹ, עַד שְׁלוֹשִׁים יָזְמִין, פודקאי בארץ ושוכר בחו"ל עושים תוך ל' יום ולישוב הארץ, מִיַּד מְקַיְמִין. אבל שוכר בא"י עושה מיד מפני ישוב א"י (מנחות מד.)

*

יְקַיְמָהּ רַק אֶצֶל צוּרָה, מזוזה אצל צורת הפתח ומחלוקת אם פְּפָה פְּשָׁרָה. ואם הפתח עשוי ככיפה מחלוקת ר"מ ורבנן (יומא יא):
מְגוּי לֹא יִקַּח בְּיַקְרָה, אין לוקחים סת"ם מעכו"ם יותר מכדי דמיהן
כִּי כֶּךָ תִּקְנֶנּוּ חֲזוּל גְּזָרָה. מפני תיקון העולם (גיטין ד, ו)

*

עִם קֶשֶׁר בְּגוּף וּבְפָגֵד בְּסַמִּיכוֹת, כל שיש לו תפילין בראשו ובזרועו, וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו

מְחֻזָּק הוּא בְּשְׁלוֹשׁ הַחוּט. הכל בחיזוק שלא יחטא שנא' והחוט המשולש לא במהרה ינתק (מנחות מג):

נִמְצָאת? נַעֲשֶׂה לְעִיר זְכוּת, כל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת אינה נעשית עיר הנידחת (סנהדרין עא.)

וּמְקַרְבֵּן הַזֶּה לְבִטְיָחוֹת. בקרבן פסח היו על המזוזות שה' יפסח עליהם

*

עוֹמְדִים הֵם וְעַל חֵטָא מְגַלִּים, הדלת והמזוזה מעידים על העבד עברי שה' ציוה כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים

כְּשִׁינְקָב חֹר עַל יְדֵי בְּעָלִים. ולכן שם הוא נרצע (רש"י שמות כא, ו)

מִי שׁוֹמֵר עַל מִי, נִשְׁאָלִים חֵלִים, אונקלוס שאל את החיילים שבאו להביאו לקיסר מי שומר על מי?

הַעֲבָדִים אוּ מֶלֶךְ הַיִּשְׂרָאֵלִים? והמזוזה מראה שה' מבחוץ שומר על עבדיו ולא כמו מלך בשר ודם שעבדיו מבחוץ והוא מבפנים (עבודה זרה יא.)

*

עומד, אך נוטה גם אֶפְשָׁרוֹת, מחלוקת האם קובעים מזוזה בעמידה או באלכסון (יו"ד רפט, ו)

וממול יאירו בְּפִשְׁרוֹת. נר חנוכה מול המזוזה בצד שמאל (שבת כב).
עֲלֶיךָ הַחֹבֶה גַם בְּשִׁכְיֹרוֹת, מזוזה היא חובת הדר ולכן חובת השוכר לקבוע מזוזה (פסחים ד.)

וְתִזְכָּה לְדוֹר בְּזִהְיֹרוֹת. הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה (שבת כג):

פולמוס

פולמוס / הרב שלמה פרנקל, ורבני ולומדי אספקלריא

שאלת הרב שלמה פרנקל:

האם רק תלמידי רבי עקיבא מתו באותו פרק ממכת האסכרה?

אמרו, שנים עשר אלף זוגות תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד. יבמות ס"ב ע"ב.

האם יש איזה מקור, האם מתו מאסכרה רק תלמידי ר"ע, או שמתו הרבה מתושבי הארץ באסכרה? [ואם כן, חז"ל הקדושים הזכירו רק את תלמידי רבי עקיבא, אולי מפני שראו בזה תביעה מיוחדת כפי מדרגתם].

*

תשובות ותגובות:

תגובה א.

הרב אברהם דוד מוסקוביץ

לפי אגרת רבי שרירא גאון שכותב שהיה שם 'שמדא' [ראה בעין חנוך שדעתו שנהרגו ע"י המלכות במלחמת ביתר], נראה שבגירסת התלמוד שהיה לפניו הגירסא לא היתה אסכרה.

בכבוד רב וכטו"ס

*

תגובה ב.

הרב אליהו לוין

היכן מצינו שהייתה מגפה בכל העם? ובכלל יש דעה שזה היה בכמה שנים (מה שלא מסתבר לענ"ד). כידוע התלמוד הבבלי מקצר מאוד בפרטים, ה'לא נהגו כבוד' או עיניהם צרה במקור אחר, היתכן שגרם קיטרוג על כל הדור? לע"ד צריך מקור.

בברכה ובכבוד רב

אליהו לוין

*

תגובה ג.

הרב אליהו בר שלום, רב העיר בת ים

אשר שאלת כב' אם מתו אחרים בנוסף לתלמידי ר"ע, איני יודע מקור.

אך מה פתאום לומר כך, אחרי שהגמרא לא ציינה זאת? מגיפה בישראל לא שווה ציון אצל חז"ל??

והלא "פסקה המגיפה" אחרי שהם נגמרו.

ולפי מה שמקובל בידינו מגדולי המוסר, על אי נהיגת כבוד אין חייבים מיתה. וא"כ למה שימותו מבני ישראל על זה.

רק רבי עקיבא שהיה מוסר התורה, ותורה אסור ולא יתכן שתעבור לעבור מדור לדור עם פגימה הכי קלה, וחייבים תלמידיו למות כדי שלא תעבור תורה כזו שיש זה איזה פגימה של בן אדם לחבירו.

שאלה יפה שאל כת"ר.

פולמוס / הרב יצחק הירש פריימן – אנטוורפן, ורבני ולומדי אספקלריא

שאלת הרב יצחק הירש פריימן, אנטוורפן:

מחשבות כיצד להציל נערים שאינם מסוגלים לשבת כמה שעות רצופות

ראש לכל יש להקדים, שההחלטות האמיתיות בדברים כאלו נתונים לגדולי הדור 'מעתיקי השמועה', ולא למנהלים מלמדים ועסקנים חינוכיים!! כל השו"ת כאן, הוא הכל לפני שהשאלה עולה על שולחן מלכים גדולי צדיקי הדור, לסדר את צדדי הענין וכו'.

ב"ה קול התורה נשמע בכל מקומות מושבות ישראל, מי פילל ומי מילל שבדורינו אלה אחר כל התלאות וכל הרפתקאות שעברו עלינו, וישראל עושה חיל, מוסדות התורה והחינוך הולך וחזק מאד. בכל שנה אלפי בחורים צעירים בלעה"ר עולים מת"ת לישיבה קטנה וכנגדם אלפי בחורים עולים דרגא לישיבה גדולה, ובני ישראל יוצאים ביד רמה. ועתה נפשי בשאלתי,

בכל כתה בת"ת יש ב' או ג' ילדים\בחורים שאינם מסוגלים לשבת וללמוד כמה שעות רצופים, וטרדת הבן מקיפות ראשי כל ההורים, יומם ולילה לא ישבותו הדאגות, פן אראה ברע אשר ימצא את בני, ואיך אשא נפשי והנער איננו אתי.

וכבר בלמדם בחדר התקשו ההורים עם המלמדים לסדר להם איזה אופן שיכולו לצאת באמצע הכתה להתאוורר לשעה או יותר כ"א לפי חולשו וטבעו, ועי"ז יכלו לשבת בשקט בשאר שעות בכתה בלי להפריע והיציאה הוסיפה על השבח בריכוז ולימוד, שיוכלו להשתלב טוב בלימודים בשאר שעות.

כ"ז נאמר בחדר שיותר קל להשתמט ולצאת מהכיתה.

עתה בעמדם על סף היכל ארמון המלך מלכו של עולם, להיכנס לטרקלין עולם הישיבות ולעסוק ולעמול בלימוד התורה"ק משאת חייו של כל בחורי חמד, אותם גדיים נעשו תיישים, הם צריכים עוד הפסקה זו כאויר לנשימה וכמאור לעינים, וכל העוסקים בחינוך באמונה מודים לזה, ועתה בהיכנסם לישיבה א"א להם לשמור על הסדרים הנהוגים בישיבות.

נראה ששמירת הסדרים להרבה מבחורים אלו, עם סדר לימוד רצוף של שיעורים עיון בקיאות ועוד הוא רחוק לשכר וקרוב מאד להפסד, וכדי להכניס חשקת ומתיקת התורה יש לוודא שהבחור יתחיל יומו שלו ושקט ורענן ולא שילך לישיבה כמי שכפאו שד.

בחור הקם בבוקר וחושב האיך אוכל לעבור עוד יום מלא וגדוש בשיעורים וחזרות עם חברותות, גדולה התלאה מנשוא ומתייאש עוד לפני שמתחיל היום, משא"כ כשיודע שיומו מחולק שיעור עיון, יוצאים קצת מן הישיבה, שינוי נוף, שיעור צדדי, חזרה

לישיבה, (ח"ו לסדר זה לכל בחורי הישיבה, כי רובם מן הבחורים ב"ה יכולים להשתלב בישיבה, אלו יותר ואלו פחות אלו ואלו בודאי מודים עלה נעלה וירשנו חלקנו בתוה"ק). כל צורב ובחור רוצה ליכנס לישיבה רגילה מן השורה ומענתו בפיו 'למה נגרע', ואם הנהלת הישיבה מודע אפילו ברמז קל שבחור זה א"א להמשיך כל היום כשור לעול וכחמור למשא בודאי שלא יתקבל לישיבה. ובאמת שהרבה בחורים יכולים להשתלב טוב בישיבה עם רמה גבוהה קצת, רק צריך ליתן לכל בחור מקומו ושעתו וזה יעזור לו מאד להתעלות.

בשם אלפי נשמות יקרות וחביבות ברחבי העולם הרוצים להרגיש נועם ד' ומתיקות התורה, נא ונא להודיע הדרך אשר נלך בה והמעשה אשר נעשה כדי שנהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה.

האמנם רצוי לסדר שיעור צדדי, כמובן מחוץ לכותלי הישיבה ללמוד סופרות, קשרי תפילין, וכו' - כל דבר שהוא?

מטעם הישיבה או שיצטרפו כמה ישיבות יחד. (אפילו אברכי כוללים ששהו כל ימי בחרותם בין כותלי הישיבה סדרי לימודם מופסקים יותר מהישיבה, גם הרבה מהם לא יוכלו לסבול סדר ארוך מדי, וכ"ש בעה"ב הקובעים עתים לתורה א"א להם לרכז ולשבת ליותר משעה).

בכבוד רב

יצחק הירש פריימן

אנטוורפן

*

הרב מאיר לאש

אגב, ענין פראקטי, כפי שהבנתי מחברים, מי שקשה לו בריכוז וישיבה ממושכת, נוטה שלא יצלח למלאכת הסופרות רק ירווה מזה הרבה כאב לב.

אכן חשוב להדגיש חזור והדגש שהכל תלוי רק בהכרעתם של גדולי הדור, והנדון כאן אינו פתוח להכרעה של אף אחד מאיתנו. המטרה בדיון כאן רק לחשוב מחשבות אולי נוכל להועיל.

הרב השואל:

עכ"פ יתכן עוד אפשריות מה ללמוד.

*

הרב שמואל פלאי

ביודעי ומכירי בת"ת בחוג מסויים שמקפידים אכן שכל שיעור בת"ת לא יקח יותר מ־40 דקות, ואח"כ הפסקה לכמה דקות להתאוורר.

בברכה ותפילה שלא תהיה צוחה ופרץ ברחובותינו רק יקויים וכל בניך לימודי ה' בלי יוצא מן הכלל.

*

הרב משה מרדכי אייכנשטיין, ראש כולל שע"י ישיבת יד אהרן, בני ברק
כמובן יש לתת את הדעת על אלו שלא מסוגלים, ולפני שהם נופלים ובאים לישיבות לנושרים. ולפי דעתי גם אין חשש דילמא אתי לאמשוכי בתריה, הבעיה שאף אחד לא רוצה שהילד שלו יילך למקומות כאלו, ושוב אתה נופל רק לבררה של ממש.
הבעיה היא בעיה כמובן. הפתרון קשה. כמובן הכל נתון להכרעת גדו"י.

*

הרב נפתלי גלינסקי, קרית ספר

יש מספר אפשרויות לפיתרון לפני שנוקטים בצעד מסוכן ורגיש כזה
לפני שאסביר מה האפשרויות לפיתרון [לפענ"ד כמובן] אסביר מדוע אני חושב שיש בזה סכנה

הנה אף אם נאמר שעצם הדבר אין בו שום בעיה [וזה אינו כלהלן] מ"מ זהו דבר גבולי וההבדל בין זה לבין ישיבה תיכונית אמנם לנו המבוגרים הוא ברור אבל לבחורים הצעירים הוא לא ברור והסכנה גדולה בזה לגרום ח"ו לטשטוש הגבולות ולמדרון חלקלק שאחריתו מי ישורנו

מה גם שעצם הדבר יש בו משום מתן גושפנקא רשמית ליציאה מהלימוד ואם גדולי ישראל ראו לנכון להתיר את זה פה ושם לפי הענין אבל אין ליר את זה באופן רשמי וקבוע

יש גם שהדברים האלה מתחילים כך ובהמשך גם יהיו ישיבות קצת יותר מקילות שילמדו גם מילה ושחיטה ומשגיחי כשרות ולאחמ"כ דברים עוד יותר גבוליים ועוד יותר גבוליים ומיידוע להיכן זה יגיע

אז מה כן עושים?

דבר ראשון עצם ההנחה שיש בחורים שאינם יכולים לשבת וללמוד אינו ניסוח מדויק כלל לענ"ד אלא צריך לומר שיש בחורים שאינם מסוגלים ללמוד במתכונת המקובלת כיום בישיבות

אבל גם בחורים אלה אם ינסו למצוא את הדרך והסגנון שכן מתאימה להם הם בהחלט מסוגלים לשבת וללמוד

ברשות הת"ח אציע כאן מספר כיוונים כללים וכל אחד יכול לפתח את זה כיד ה' הטובה עליו [חלק מהאפשרויות הם אמנם חדשניים ופורצי דרך אבל הם ודאי עדיפים מהשיעמום שהוא אם כל חטאת וק"ו שהם עדיפים מהפשרות שהועלתה בשאלה

לימוד הלכה למעשה כגון בשר בחלב ברכות שבת וכו' באופן מרתק ומושך אעם כמה שיותר המחשות וכו' -

לימוד דברים קלים ומעניינים כגון אגדתות, תנ"ך וכו'

הרעיון הבא מנסיון אישי כוחו רב לרתק ולמשוך את הבחורים ולהאיר בהם את אור התורה בצורה נפלאה אם הוא נעשה בצורה חכמה וכדלהלן **לימוד סוגיות מעניינות** ופולמוסים שונים ולא שגרתיים כגון בין השמשות, שיעורי תורה, קו התאריך, החשמל בשבת וכו' וכו' באופן ברור ומסודר ושמתאים לרמתם של הבחורים הנ"ל ורצוי לצרף כמה שיותר המחשות מחיי היום ויום ומחיי המעשה וכן פעילות מעשית [כגון אם לומדים את סוגית בין השמשות לשלול את הבחורים לתצפיות שונות] יש גם הרבה תצפיות שאפשר לעשות מהבית] ובשיעורי תורה למדוד אגודלים ושאר דבריו וכו'

ישנם עוד הרבה אפשרויות ואין ביכולתי להאריך כעת והכלל היוצא שמי שבאמת חשוב לו המצב של אותם בחורים יש הרבה אפשרויות איך לעזור להם וכל אחד יכול להתיעץ אם אנשי החינוך הותיקים שמטפלים שנים רבות בבחורים כאלה במצבים קשים יותר וקשים פחות

בברכה רבה

נפתלי גלינסקי

[אציין כאן שכותב השורות נעזר רבות בעניינים אלה בספר הנפלא שתולים בבית ה' שעוסק רבות בבחורים בסגנון זה ומומלץ בחום על כל אחד שמתעסק בבחורים אלה לעין [בספר זה]

*

הרב נח גדליה קוצקוב

יש הבדל בין הוראה פרטית להוראה כללית.

אין פותחים ישיבות רגילות עם לימודים שונים של מקצוע באופן רשמי [אלא א"כ הן מוגדרות מראש כמוסד למתקשים], כי הדבר מבחינה ציבורית נותן פתח לפגוע בצורת עולם הישיבות, ורוח גבית למבקשים לקעקע צורתו המקובלת. אבל כהוראה פרטית לזקוקים לכך, כל יחיד ויחיד מקבל פעמים רבות הכוונה מגדולי הדור עיני העדה לעסוק בדבר שיתן סיפוק לנפשו ואתגר לתכונותיו הפרטיות כפי הצורך והאפשרות, ואלו מעשים שבכל יום.

*

הרב משה רוזנר

עייין מר בספר דורש טוב מועדים לחסידות טשורטקוב יצא לאור ירושלים תשכ"ד עמ' רא-נספחים שיטתו של האדמו"ר בחינוך, שם מעתיק מתקנות הב"ח - בבוא הנער לארבע עשרה שנים ולא יהיה מסוגל לגמרא, ינתן לאיזה אומנות. ע"ש. דור דור ודורשיו.

*

הרב אברהם אייכלר

שמעתי פעם מר' ברכיה שיינקר שהוא נכנס פעם לרב שך עם הנגיד הרב פ. ואחר בקשת רשות וכו' שאל הנגיד את הרב שך שאלה: מדוע אתם חוזרים ועומדים על דעתכם -נאר תורה- הרי במדינתנו ובישיבתנו אנו נותנים לבחורים קצת התאווררות ספורט וכדו' ולא רק שהבחורים האלו צומחים פחות אלא כל מי שמכיר יודע שהאברכים והבחורים המתמידים יותר הם דווקא אלו שהגיעו מהמדינות שנתנו קצת אוורור ולא עמדו על העקרון של נאר תורה?

הרב שך חייך וכו' ואז ענה, אתה צודק, השאלה מה קורה איתם בגיל 35... אלו שהתחנכו על נאר תורה הם הנשארים והאחרים הרבה פחות, ייתכן שאיך זיל גמור

*

הרב מרדכי אגסי, מח"ס אסירי המלך, ברוקלין

מנסיון עם בן שיש לו מחטים, ואינו מסוגל לשבת הרבה זמן. הדרכתני את המג"ש שלו, שכל 50 דקות לימוד, הוא יקבל 10 דקות הפסקה להליכה קצרה בתוך הבניין + כוס שתיה. + מזיזים את כל מוצרי המתיקה מהפה שלו, אפילו אם זה מוצר מתוק - טבעי.

מחמאות רבות עם טעם טוב.

טפיחה על השכם.

מתנות אישיות אפילו פעוטות.

קריאת ספרי מעשיות עם תוכן רוחני או ספרי קריאה מבוקרים.

והעיקר הרבה תפילה ובקשות לסייעתא דשמיא.

*

הרב יוסף הרבסט

לכבוד הרב יצחק הירש פריימן הי"ו

[אחר ההקדמה שהתשובות לשאלה חייבים להיות אך ורק על פי גדולי הדור, שלהם נתן הקב"ה את הכח לעשות ולקיים, וגם לשנות]

לצערי הטעות היא של המנהלים ואלה שמחליטים מה הילדים לומדים.

בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים אני אומר שאין דבר כזה שילד לא יכול לשבת מספר שעות רצוף ללמוד. השאלה הגדולה היא מה הוא לומד.

תנסו ותראו ילד שאוהב משחק שח מט ישב שעות ע"ג שעות וישחק, כאשר יגיע לישיבה לא יוכל לשבת אפילו רבע שעה. השאלה מדוע???

והתשובה פשוטה. יצרו שבלונה כל הילדים צריכים ללמוד את אותו הדבר, נראה לכם הגיוני שכל הילדים חשקה נפשם באותו הלימוד?

יש ילדים שאוהבים פלפול, יש אוהבי פשט פשוט, יש אוהבים תנ"ך, יש אוהבים משניות וכו'. מכיון שהמסגרת היא אחידה לכולם רק מי שמתחבר למה שלומדים מצליח.

מסגרת הלימוד צריכה להיות כללית אבל אם אפשרות לאישית, ילד/ בחור שנפשו חשקה בלימוד שלא לפי סדרי המקום בו הוא לומד לתת לו להתגמש העיקר שילמד. מה לעשות שהמוסדות והמלמדים ומגידי השיעור הם הרובם הגדול מרובעים, לא יכולים ולא יודעים להתגמש.

ילד שלא יודע לעשות חבורה, מסכן. ידועים דברי הרב שך זצ"ל ודברי האדמו"ר מצאנצ זצ"ל על פלפולי הבל ובירבורי סרק, ילד בן 11 או אפילו בן 16 כותב חבורה. שאלו גדולי ישראל אולי כל החבורה נסתרת מגמרא בעוד שדף או שתיים.

אני מניח שתסכים שחז"ל ידעו והכירו את נפש האדם לפחות כמו מנהלי/רבני הישיבות כיום. חז"ל קבעו לנו את סדר הלימוד "בן חמש למקרא, בן עשר למשנה, בן חמש עשרה לתלמוד וכו'. היום בכיתה ג' ילד בן 7 לומד גמרא. מה בדיוק כבודו מצפה מהילד. רובם של בחורי הישיבות לא מבינים גמרא רק בישיבה גדולה בשיעור ב' ואילך. איך מלמדים ילדים משנה וגמרא וכאשר הילד מגיע למשנה בן חמש וכו' הוא מבין שרבני הישיבה או המורים בבית הספר צוחקים על דברי חז"ל, מה יעשה הילד ולא יחטא.

ועוד, חז"ל כבר לימדו אותנו "כשם שפרצופיהם שונות, כך דיעותיהם שונות". וגם ברכה נתקנה הרואה אוכלוסיי ישראל מברך "חכם הרזים" שיודע רז כל אחד ואחד. ועוד לימדונו חז"ל "אין אדם לומד אלא במקום שליבו חפץ", לא רק במקום אלא גם "מה" שליבו חפץ.

לסיכום: הילדים/הבחורים המתוקים שלנו רוצים ללמוד ויכולים ללמוד שעות רבות, אם תצליחו לשנות את תפיסת העולם המעוותת שחייבים ללמוד גמרא בגיל 7, וכל ישיבה היא ישיבה למצויינים

ניתן להאריך באין סוף דוגמאות לעיוות של הישיבות ושל רבני הישיבות ושל דרך הלימוד.

הילדים שלנו מצויינים. החיסרון הוא בנו ולא בהם.

בתפילה שבמהרה נזכה ומלאה הארץ דעה כמים לים מכסים.

בכבוד רב

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכתות שבת ועירובין

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים

דף קמט.

בגמ' 'תנו רבנן כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות אסור לקרותו בשבת, ודיוקנא עצמה אף בחול אסור להסתכל בה משום שנאמר אל תפנו אל האלילים, מאי תלמודא אמר רבי חנין אל תפנו א-ל מדעתכם' הנה בשולחן ערוך [סימן שז סעיף טז] כתב וז"ל 'מליצות ומשלים של שיחת חולין ודברי חשק, כגון ספר עמנואל, וכן ספרי מלחמות, אסור לקרות בהם בשבת; ואף בחול אסור משום מושב לצים (תהילים א, א), ועובר משום אל תפנו אל האלילים (ויקרא יט, ד) לא תפנו א-ל מדעתכם', ולכאן נראה שפירש הלשון שלא לפנות את הדעת ממחשבת הא-ל [וא-ל היינו שם דקדושה], ולא כרש"י שכתב 'אל מדעתכם – אל אשר אתם עושים מדעת לבבכם וחלל שלכם', והיינו שהכוונה לא לפנות [לשון פנייה] אל מה שהלב חושק, בבחינת לא תתורו אחרי לבבכם וכו', דקשה לומר שכוונת השו"ע כדברי רש"י שא"כ לא היה לו להעתיק לשון כזה שאינו מובן מפשטות הלשון והעניין, והמשנ"ב העתיק על דברי השו"ע את דברי רש"י ויל"ע בזה, ושוב מצאתי בחידושי הריטב"א שכתב 'אל תפנו אל האלילים מדעתכם. פרש"י ז"ל אלילים לשון חלל, והכי קאמר אל תסתכלו למה שעשו ידכם ויצא מחלל לבכם לומר שאין ראוי להסתכל אלא במעשה השי"ת כדי להכיר נפלאותיו וכענין כי אראה שמין (תהלים ח') וכו', והרמב"ם ז"ל גורס אל תפנו א-ל מדעתכם ר"ל לא תתפנו להבלים ותהיו מפנים זכרון של הקדוש ברוך הוא מדעתכם', ומבואר להדיא שהם שני דרכים [ואמנם נראה בדבריו שברש"י יש גיר' אחרת שאין לפנינו אבל עכ"פ מבואר בדבריו שהם שני דרכים וק"ל], שו"ר שכן מפור' ג"כ בר"ן [על הרי"ף דף סג ע"ב מדפיון] וז"ל א-ל מדעתכם. אשר אתם עושין מדעת לבבכם וחלל שלכם אלילים לשון חללים כדאמרינן חללי עלמא כך פרש"י ז"ל והרב בעל הערוך פירש אל תפנו א-ל מדעתכם בזמן שאתם מסתכלים בהם אתם מפנין א-ל מדעתכם, וזה יותר פלא וחידוש לומר שלא ראה זה המשנ"ב, וצ"ע.

*

דף קנ.

בגמ' 'אמר רב יהודה אמר שמואל מותר לאדם לומר לחבירו לכרך פלוני אני הולך למחר שאם יש בורגנין הולך', נראה שיסוד הדין בזה הוא לא סתם קולא שראו חז"ל לנכון להקל באיסור זה, אלא שבאמת אין כאן חפצא דאיסורא, כי עד כמה שהדיבור עצמו ייכול להתקיים בהיתר", ממילא אין כאן דיבור לעשות מלאכה" ודו"ק.

*

דף קנא.

בגמ' 'תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר תינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת דוד מלך ישראל מת אין מחללין עליו את השבת תינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת אמרה תורה חלל עליו שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה דוד מלך ישראל מת אין מחללין עליו כיון שמת אדם בטל מן המצות והיינו דאמר רבי יוחנן במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות, הנה בפשטות נראה שאין ספק שמחללים שבת על אדם גם כשברור שלא יוכל לקיים עוד מצוות [וכגון בצמח וכדו', ואף אם יבוא אליהו ויאמר שלא יבריא מזה], כי החילול שבת הוא על עצם חיי בר ישראל [וכלשון רש"י בפסחים כה ע"ב שחביבה נפשו של ישראל יותר מהמצוות], וא"כ יל"ע ממה שנראה כאן ממשמעות הלשון שמחללים רק בשביל שישמור שבתות, וצ"ע [ואולי באמת זה כמ"ד ביומא פה ע"א שזה המקור לפיקוח נפש ולטעם זה אה"נ הוא תלוי במצוות, אלא שאנן קיי"ל שהמקור הוא מוחי בהם, ויעווי' בביאור"ל בסי' שכט, וצ"ע].

*

בגמ' 'אמר לה רבי חייא לדביתהו, כי אתי עניא אקדימי ליה ריפתא כי היכי דלקדמו לבניך, אמרה ליה מילט קא לייטת להו, אמר לה קרא קא כתיב כי בגלל הדבר הזה ותנא דבי רבי ישמעאל גלגל הוא שחזור בעולם' יל"ע שהרי שנינו אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, וצ"ל שידע דע"י מחשבה זו הצדקה תיעשה יותר כראוי ובשמחה, וע"כ נכון לעורר במחשבות כאלו, וצ"ע.

*

בגמ' 'רבי חנינא שכיבא ליה ברתייה, לא ו הקא בכי עלה, אמרה ליה דביתהו תרנגולתא אפיקת מביתך, אמר לה תרתי תכלא ועיורא, משמע שאי"ז תקנת חכמים לבכות על המת, ומה שאמרו [במו"ק כז ע"ב] ג' ימים לבכי, אין הכוונה שצריך לבכות, אלא שכך הוא זמן הראוי לבכי ולא יותר מזה, וצ"ע, ויל"ע עוד דלקמיה [דף קנב ע"א] משמע שיש תועלת למת באבלות וע"כ מת שאין לו מנחמים באים ז' בני אדם ויושבין במקומו, ומסתמא ה"ה לבכי, ואולי יש חילוק בין הבכי לאבלות, ואכתי צ"ע בכל זה [ויעווי' עוד במאמרו של הגרי"מ פלמן בגליון אספקלריא פר' דברים תשפ מה שהביא בעניין זה של אבילות אם יש מצוה בצער, ואכתי צ"ע בכ"ז].

*

דף קנב.

בגמ' 'אם יטעם עבדך את אשר אכל ואת אשר אשתה מכאן ששפתותיהן של זקנים מתרפטות', יל"ע שלכאו' עניין הטעם לא שייך לשפתיים שהוא חיצוניות הפה, רק לסביבות החיך שהוא פנימיות הפה, ולמה שייכו עניין זה לשפתיים, וצ"ע.

*

בגמ' 'הנהו קפולאי דהוו קפלי בארעא דרב נחמן, נחר בהו רב אחאי בר יאשיה, אתו ואמרו ליה לרב נחמן נחר בן גברא אתא ואמר ליה מאן ניהו מר, אמר ליה אנא אחאי בר יאשיה' וכו', דבר פלא הוא שהיה רב אחר בר יאשיה קבור בחצרו של רב נחמן ולא ידעו מזה, שהרי לכאור' לא עבר כ"כ הרבה שנים מאז ואיך נשתכח הדבר כל כך, וצ"ע.

*

דף קנג.

בגמ' 'אמר ליה אביי לרבה כגון מר דסנו ליה כולהו פומבדיתאי מאן אחים הספידא אמר ליה מיסתיא את ורבה בר רב חנן, יל"ע אם הכוונה שדי בכך שהם יבכו, וא"כ מבואר שאי"צ שהרבה יבכו, או שהכוונה שדי בהם שע"י הספידים יתעוררו כולם לבכי [דמה שהם שונאים יגרום שלא ירצו להספיד, אבל אחר שכבר מספידים יתעוררו לבכי], וצ"ע.

*

דף קנד.

בגמ' 'אמר רב הונא היתה בהמתו טעונה כלי זכוכית מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ומתיר החבלים והשקין נופלים והאנן תנן נוטל את הכלים הניטלין בשבת כי קאמר רב הונא בקרני דאומנא דלא חזיא ליה והא קא מבטל כלי מהיכנו בשליפי זוטרי מיתיבי היתה בהמתו טעונה טבל ועששיות מתיר את החבלים והשקין נופלין ואף על פי שמשתברין התם בכולסא, יל"ע מה קס"ד בקו' על רב הונא, שמשמע שיש בזה צד שני להבין שגם במלאכתו להיתר צריך רק להתיר את החבלים, וצ"ע.

*

דף קנה.

בגמ' 'אמר רב פפא לית דעניא מכלבא ולית דעתיר מחזירא, נראה שבאו לרמוז בזה שכך הוא גם בבני אדם, שבאמת העשירים שהם אוכלים בשר וכדו', הם העניים האמיתיים, כי אין להם נחת רוח ויישוב הדעת רק בהתקיים כל הפרטים שהורגלו בהם, ואל"כ אין להם שום הנאה, והרי הם ככלב שרוצה רק באכילת בשר ולא מוכן לאכול פחות מבשר וע"כ חסר לו הרבה, ולעומת זאת החזיר שדי לו במזון שיש בכל אשפה, הרי הוא עשיר, וכך בני אדם שמסתפקים במועט ושמחים בחלקם, הם העשירים האמיתיים דאי"צ כ"כ הרבה פרטים כדי לבוא לשמחה ויישוב דעת, ובקלות הם באים על סיפוקם.

*

דף קנו.

בגמ' 'כתיב אפינקסיה דלוי אמרית קדם רבי ומנו רבינו הקדוש על דהוו גבלין שתיתא בבבל והוה צוח רבי ומנו רבינו הקדוש על דהוו גבלין שתיתא ולית דשמיע ליה ולית חילא בידיה למיסר מדרבי יוסי ברבי יהודה' פלא קצת למה לית דשמיע ליה ולית חילא בידיה למיסר, הרי קיי"ל [בע"ז דף ז ע"א] שאחד אוסר ואחד מתיר בשל תורה הלך אחר

המחמיר וכאן הוא מחלוקת בשל תורה, וצ"ע [ואולי סוגיא דעלמא אזלא כריבר"י, ואכתי
צ"ע].

*

דף קנז.

בגמ' 'איבעיא להו הפרה בין לצורך ובין שלא לצורך ושאלה לצורך אין שלא לצורך לא
ומשום הכי קפלגינהו מהדדי, או דילמא הפרה נמי לצורך אין שלא לצורך לא, והא דקא
פליג להו מהדדי משום דהפרה אין צריך בית דין ושאלה צריכה בית דין, תא שמע דתני
זוטי דבי רב פפא מפירין נדרים בשבת לצורך השבת לצורך השבת אין שלא לצורך
השבת לא, לישנא אחרינא איבעיא להו לצורך אתרוייהו קתני ושלא לצורך לא אלמא
הפרת נדרים מעת לעת, או דילמא כי קתני לצורך אשאלה הוא דקתני אבל הפרת נדרים
אפילו שלא לצורך אלמא הפרת נדרים כל היום, הנה בלישנא בתרא נתבארו הצדדים
בהדיא שהשאלה היא אם הפרת נדרים מעת לעת או לא, אבל בלישנא קמא לא נתבאר
בהדיא מהו הנידון, ומשמע מסתימת הלשון שלישינא קמא הנידון מסברא אם שייך כלל
בהפרה איסור או שאין בזה כלל עניין של תיקון או דין וממילא אין בזה איסור גם שלא
לצורך, וצ"ע.

ברוך רחמנא דסייען

*

פתיחה למסכת עירובין / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף וש"ס, מו"ל 'באר התורה'

כולם יודעים שענ"י זה ר"ת של מסכת עירובין נדה ויבמות, שהם המסכתות הכי קשות
בש"ס, אולם תמיד אני רגיל לומר להרבה בחורים שמסכת עירובין ויבמות ונדה אינם
קשות בלימודם, כי היום אתכשר דרא ויש הרבה ספרים עם ציורים וביאורים על מסכת
עירובין, וכן על מסכת יבמות, וכן מס' נדה אינו אלא תלוי במראות שונות, אבל
מכל מקום כיון שמתאמצים להבין מסכתות אלו, מקבלים ע"ז יותר שכר, ואע"פ שאין
אנו יודעין מתן שכרן של מצוות, מ"מ כיון שיש יותר יגיעה יש יותר שכר.

והראוני שסימן ענ"י למסכתות אלו, כבר כתב בזה"ק (רע"מ ח"ג רעו א) כיו"ל: עני
ורוכב על חמור, ענ"י איהו תמן בסימן עירובין נדה יבמות ושאר מתניתין בכלל ולא

כד. ובקונטרס פרק זכרונות שכתב הרה"ח ר' שמאי גינזבורג ז"ל (ע' 41) מספר שבתקופה ששימש את כ"ק האדמו"ר
בעל ה"אמרי אמת" מגור זצ"ל היה לי עוזר מתנדב ה' אברהם טוביה רזנוסטר נ"י, בשעות הבוקר המוקדמות ישבנו
בחדר הסמוך לחדר הרבי ולמדנו ביחד, הרה"ג ר' פנחס מנחם שליט"א (כ"ק אדמו"ר בעל הפני מנחם זצ"ל) שהיה
אז בחור צעיר הצטרף ללימוד מסכת עירובין, פעם נכנס לחדרנו הרבי זצ"ל הביט ואמר עירובין א שווערע גמרא,
כשפנה לשוב לחדרו לחשתי כי זה איתא בזה"ק, הרבי אמר בלשון שאלה בזה"ק? כלל היה נקוט בידי אם מגיב
מוכיח שטעיתי, אעפ"י שידעתי שזה בזה"ק ריש פרשת תצא, בשעת הסעודה נסיתי להוציא ספר זוהר מהארון,

אתקרי תמן מלך עד רכיב בסוסיא דיליה כנסת ישראל, קוב"ה כד איהו לבר מאתריה לאו איהו מלך, וכד אתהדר לאתריה (זכריה יד) ויהיה ה' למלך על כל הארץ ומבואר מדברי הזוה"ק שהתיקון של המסכתות האלו הוא מקרבת את המשיח, והיינו דע"י הלימוד במסכתות אלו, נקרא קוב"ה "ויהיה ה' למלך על כל הארץ".¹ [והנה אף שי"א שהיא מסכת נזיר כי יש לה לשון מיוחד, מ"מ מדברי הזוה"ק חזינן דהכוונה למסכת נדה].

וכתב לבאר דברי הזוה"ק רבי יעקב עמדין בפירושו, מטפחת סופרים (דף קעד) עני איהו תמן בסימן עירובין נדה יבמות, בנה סוד על הלצה בעלמא, שהיתה מצויה בפי עוסקי התלמוד בישיבה, שלא יכלו לירד לעמקן של שלוש מסכתות הללו החמורות מאד, מחמת ריבוי החלוקות החדודות שבהם, הודו ולא בושו בעניות דעת וקוצר יד השגת, שלא יכלו להשוות כל הסוגיות השונות והסתירות הנמצאות בהם, לתרץ וליישב כדרך שעשו בשאר כל המסכתות, חוץ מאלו קשות ולא מצאו כל אנשי חיל ידיה, ונתנו בה סימן על דרך צחות, שלא יתפלא אדם גם אם יאמר החכם למצוא פשר דבר לא יוכל, שכבר צווחו בהם קמאי דקמאי ולא אסקו בידיהו, אלא כמאן דמסיק תעלא מבי כרבא ועניא דקרי אבבא, היאומן שדברים כאלה יצאו מפי תנא, אין צרי לומר מפי מרע"ה או משאר נשמות מעול הנעלם עכ"ד.

ובס' נתיבות שבת בהקדמה כתב הגאון רבי יעקב ישעיה בלוי זצ"ל חב"ץ בד"ץ העדה החרדית בירושלים, כתב לבאר מה הקשר בין ג' המסכתות פרט למה שאמרו שהם החמורות שבש"ס, וביאר שבדרך אפשר שמסכת עירובין עיקרה בדינים התלויים במקום, ומסכת נדה בדינים התלויים בזמנים מסוימים, ואילו מסכת יבמות שבעיקרה דיני עריות תלויים באדם, והם בבחינת עולם שנה נפש, שבתיקונם אנו גורמים להפוך מעמדו של משיח צדקנו מבחינת עני לבחינת מלך, ע"י התגלותו במהרה בימינו, ע"ש.

ויש להוסיף שהרי עירובין היא המסכת הראשונה בסימני המשיח, וכמו שכתב הגאון המהרש"ם מברעזאן זצוק"ל על הספר מנחת ישראל, בהסכמתו וכתב להביא דביר

שהיה מאחורי הרבי, סיבב את ראשו אלי ואמר לא צריך, זוהר רעיא מהימנא, אז למדתי לדעת שיש לציין אם זה בזוהר או במדור רעיא מהימנא שבזוהר.

כה. וע"ע בשער הליקוטים (פרשת בהעלותך פרק יא) על הפסוק והאיש משה עניו מאד, כתב עני כתיב למה נחסרה הוא"ו ונשאר עני ומה היה העניות שלו שהרי נתעשר מפסולת הלוחות וג"כ מ"ש במשיח זכרי ט ט עני ורוכב על חמור מה ר"ל עני וג"כ מ"ש ח"ל מאין זכה מרע"ה לקלסתר פנים משירי הקולמוס של דיו שהעביר על פניו נתמלא פניו אורה והתירוץ כי הקולמוס הוא הוא"ו שהיא למעלה מקום תורה שבכתב והדיו היא הירד שהיא חכמה עילאה ולכן נכתבה התורה שהיא חכמה דיו"ד ושירי הקולמוס הוא שירי הוא"ו שהיא ראש הוא"ו שהיא הירד כנודע שהיו"ד שעל הוא"ו היא ג' עליונות שהם אור העליון הצפון לצדיקים שהוא באימא עילאה וכאשר העבירה על פניו נתמלא פניו אורה והוא כי הוא"ו נתקצרה לסיבה המי ובוה יתבאר מ"ש בר"מ עני ורוכב על חמור שהוא ר"ת עירובין נדה יבמות ר"ל שהמשיח יבא עני מהם כלומר שיתבטלו כמו שתדע הסיבה ובוה יובן שמשם זכה לאלף חלקים של אורה כשהיה כותב בתורה שהיא שירי הקולמוס וכשחטאו ישראל נסתלקו ממנו כולם ונשאר א זעירא של ויקרא וכשיבא המשיח יחזור כל האלף למקומם וז"ם ישמח משה במתנת חלקו ר"ל לעתיד ישמח כשיבא הוא שהוא המשיח אז יחזור האלף למקומם שהיו מקודם בחלקו וזהו ישמח לעתיד כי עבד נאמן קראת לו שהוא ראש הוא"ו כמ"ש ובוה יובן סיבת המסוה שהיה משים משה על פניו שלא היה משימו אלא כשהיה מדבר עם ישראל ע"כ.

הזוה"ק וכתב שהרי מס' עירובין היא הראשונה בסמיני משיח צדקנו שיתגה בב"א ומצוה לעסוק בה כדי להגדיל תורה ולהאדירה כי סימנא טבא הוא וטבא ליהוי ע"ש.

ובאמת מצינו שמסכת עירובין במיוחד יש בקושי, ונלמד כן מדברי המהרי"ל (הלכות חג הסוכות אות ז') איתא כך: אמר מהר"י סג"ל דהוא שאל מגדול אחד אמאי האריך רש"י ושאר פוסקים במסכת סוכה ועירובין יותר מבשום מסכתא, והשיב לו לפי שדיניהם רחוקים מדעת הבריות, כגון גודא אסיר גודא אחית ודין לבוד ודופן עקומה, ולחי וקורה שמתירין את המבוי, והרבה כה"ג אשר קשה לדעת סברתם להכי חזרו הפרשנים להבינם ולהשכילם לכל עכ"ד. ואף שמסכת עירובין היא מסכת קשה, כבר נתחברו עליה מאות ספרים. ובספר מעשה איש (ח"ה ע' לה) המביא מהגרש"פ שטיינברג ו"ל, (נאמן ביתו של החזון איש זצ"ל) הכותב: אמר לי פעם, שלמד חורף אחד בשנה מעוברת. ארבע עשרה שעות ליום בלי הפסק פרק ראשון ממסכתא עירובין. ע"כ.

ורבי יהודה החסיד בספר חסידים (סימן רסא) כותבןשדין מת מצוה אינו נוהג רק בבני אדם אלא גם בתלמוד ובמצוות. שאם רואה אדם שאנשים נמנעים מלעשות איזו מצוה או ללמוד איזו מסכת מחמת איזו סיבה הוי כמת מצוה והלומדה נוטל שכר כולם. וכתב בשיירי כנסת הגדולה (יו"ד סימן רמה הגה"ט אות ג) והובאו דבריו בספר קמח סולת להגאון רבי יהודה עלי זצ"ל (מהדורת שובי נפשי עמוד ע"א) שבקושטא היו נמנעים מלקרות עירובין נדה יבמות משום שר"ת שלהם עני וכן נמנעו מלקרות בבא בתרא מפני שנראה שזו אחרונה וי"א מפני שחלה בה רש"י ויראה דאינם נמנעים מכל אלה אלא ללומדם עם חברים בישיבה אבל לעצמו כל אחד ואחד צריך ללומדם וכמ"ש בספר חסידים, עכת"ד.

עוד במסכת עירובין, כתב בשער הכוונות (דרוש קידוש ליל שבת דרוש א') כתב, גם מנהג טוב הוא לקרות בכל ליל שבת אחר ברכת המזון כל מס' עירובין ויכויון אל סוד ע"ב רי"ו שהם אותיות עירוב ע"כ,

בספר ברכת אברהם (פ' ואתחנן) כתב שמעתי שתלמידי הריב"ש היו יושבים ביחד ומתווכחים איזהו הדבר העיקרי שראש ומנהיג הדור צריך להשגיח עליו יש מהם אמרו שהעיקר הוא להשגיח על הזביחה שיהיה השו"ב ירא שמים, וכן בכל שאר ענינים השייכים לזה כי ח"ו מאכלות אסורות מטמטמים את הלב, ויש שאמרו עירובין הוא העיקר כי הלכות שבת כהררים התלויים בשערה והאיסור חמור מאד, ויש שאמרו מקוה היא העיקר להשגיח שהמקוה תהיה כשרה בלי שום חשש כי אם יסוד בנין האדם הוא ח"ו בלי כשרות קשה לו מאוד להתגבר על הרע ר"ל, ואחר זה אמר להם מרן הריב"ש ז"ל בזה הלשון, תיתי לי כי בעת הזאת פלפלו גם כן במתיבתא דרקיע איזה מהם עיקר ואמרו כמר וכמר והסימן הוא במקרא (חבקוק ג) "בזעם תצעד ארץ" ר"ת זביחה עירובין מקוה כל אלה הם יסוד הארץ עכ"ד.

בזכות לימוד עירובין ניצל מרן החזו"א - הובא בס' תולדות יעקב, שפעם שאל מרן הסטייפלער זצוק"ל את מרן החזון איש זצוק"ל מפני מה בזמנינו אין מצוי לראות השגחה

פרטית בנמים גלויים והשיב החזון איש זכר צדיק לברכה מדוע לא הנה ביום שסיימתי לכתוב את חבורי על ממכת עירובין ישבתי בבית הכנסת במינסק הי' זה בתקופת מלחמת העולם הראשונה ובזמן מי ששהה בלא ניירות ומסמכים מתאימים הי' חשוד כמרגל לפתע נכנס אחד לבית הכנסת להודיע כי קבוצות חיילים עומדים לפשוט על העיר לתפוש אנשים שאין להם תעודות, החזון איש שלא הי' לי שום תעודה ומסמך מתאים יצא מבית הכנסת לכוון היער להיחבא שם עד יעבור הזעם, אך בהגיעו מחוץ לעיר הבחין כי כל החיילים עם מפקדיהם עומדים שם ומחכים להיכנס לעיר החזון איש בלית ברירה עבר בין שתי שורות של חיילים עד שהגיע ליער, והם כאילו לא ראו ולא הבחינו בו כלל, ואמר החזון איש הנם הגלוי שקרה לו הי' בזכות למודו מסכת עירובין וסיים החזון איש ואמר מי שרוצה לראות רואה בכל יום ובכל שעה נסים גלויים בהשגחה פרטים.

*

הרב אברהם פוקס

עירובין דף ב

ראיתי בדף על הדף: במהרי"ל (בספר הלי סוכה) מובא שהוא שאל אחד מדוע האריכו רש"י ושאר פוסקים במסכתות סוכה ועירובין יותר מבשאר מסכתות, והשיב לו שדיניהם רחוקים מדעת הבריות, כגון גוד אסיק גוד אחית ודין לבוד ודופן עקומה ולחי וקורה שמתירין את המבוי, והרבה כהאי גוונא אשר קשה לדעת סברתם, ועל כן חזרו הפרשנים להבינם ולהשכילם לכל.

ובספר מעשה איש (ח"ה ע' לה) המביא מהגרש"פ שטיינברג ו"ל, (נאמן ביתו של החזון איש זצ"ל) הכותב: אמר לי פעם, שלמד חורף אחד בשנה מעוברת. ארבע עשרה שעות ליום בלי הפסק פרק ראשון ממסכתא עירובין.

בקונטרס פרק זכרונות שכתב הרה"ח ר' שמאי גינזבורג ז"ל (ע' 41) מספר שבתקופה ששימש את כ"ק האדמו"ר בעל ה"אמרי אמת" מגור זצ"ל היה לי עוזר מתנדב ה' אברהם טוביה רוזנוסר נ"י, בשעות הבוקר המוקדמות ישבנו בחדר הסמוך לחדר הרבי ולמדנו ביחד, הרה"ג ר' פנחס מנחם שליט"א (כ"ק אדמו"ר בעל הפני מנחם זצ"ל) שהיה אז בחור צעיר הצטרף ללימוד מסכת עירובין, פעם נכנס לחדרנו הרבי זצ"ל הביט ואמר עירובין א שווערע גמרא, כשפנה לשוב לחדרו לחשתי כי זה איתא בזוהר, הרבי אמר בלשון שאלה בזוהר? כלל היה נקוט בידי אם מגיב מוכיח שטעיתי, אעפ"י שידעתי שזה בזוהר ריש פרשת תצא, בשעת הסעודה נסיתי להוציא ספר זוהר מהארון, שהיה מאחורי הרבי, סיבב את ראשו אלי ואמר לא צריך, זוהר רעיא מהימנא, אז למדתי לדעת שיש לציין אם זה בזוהר או במדור רעיא מהימנא שבזוהר.

*

”מסכת עירובין מסוגל לעורר רחמים וחסדים” - לקראת התחלת מסכת עירובין במסגרת ה”דף היומי” מדברי א”ז בעל ה”משנה שכיר” הי”ד / הרב ישראל קלויזנר, מו”ל ילקוט שמחת ירושלים עה”ת ומועדים

”בחורף דשנת תרצ”ו התחלתי ללמוד עם בני הישיבה הי”ו מס’ עירובין, ובפתיחת
המסכת אמרתי דלימוד מסכתא זו מסוגלת לעורר רחמים וחסדים ולעשות נסים
לישראל. וטעמא דיילי, ואקדים דברי הקדוש איש אלקים בספר אשכל הכופר לחמיו זקנו
של רבינו הב”י ז”ל זי”ע במגילת אסתר בפסוק [ד, טז] ובכן אבא אל המלך, וכן בפסוק
[שם יז] ויעבור מרדכי, דאסתר ומרדכי עוררו את השם ע”ב היוצא מג’ פסוקים של ויס”ע
ויב”א וי”ט, ובשם זה נכנסה אל המלך, וע”ז אמרה ובכן אבא אל המלך בכח שם של ע”ב
[בכ”ן בגי’ ע”ב]. והנה ג’ פסוקים הנ”ל כל אחד מע”ב אותיות ושלושה פעמים ע”ב הם
רי”ו, וזהו הענין הנאמר בי”ג מדות של רחמים [שמות לד, ו] ויעבור ה’ על פניו, לפי ששם
ע”ב כלול בי”ג מדות, כי תיבת ויעבור הוא רי”ו ע”ב, רי”ו אותיות וע”ב שמות, ולכן אמר
ויעבור מרדכי, כמו דכתיב ויעבור ה’ על פניו, מה להלן בי”ג מדות אף כאן בי”ג מדות. וכן
ויעבור אברהם בארץ [בראשית יב, ו], לפי שאברהם אבינו ע”ה ידע סוד שם ע”ב שהוא
רחמים, וכתיב [תהלים נב, ג] חסד א-ל כל היום, וכתיב [מיכה ז, כ] חסד לאברהם, חסד
גי’ ע”ב, וכן כאן בכח ובכן שאמרה אסתר ובכח ויעבור שאמר מרדכי נתחברו אברהם
ויעקב ברחמים לרחם על ישראל ולהצילם מצרתם, ונתחבר עמהם יצחק במדת הדין
לשבר מלתעות עול ולקטרג על המן, עד שיכשל בעץ אשר הכין לו לעצמו. כי ג’ פסוקים
הנ”ל ששם ע”ב יוצא מהם הם נגד אברהם יצחק יעקב, כי ויסע נגד אברהם חסד ולכן
הוא נקרא כסדרו. ויבא כנגד פחד יצחק שהוא דין ולכן הוא נקרא למפרע. ויט כנגד יעקב
שהוא רחמים ולכן נקרא כסדר. ולפי שיצחק הוא דין הוא באמצע בין חסד לרחמים כדי
שלא ישחית הדין לישראל, ולכן אסתר הצדקת נכנסה אל המלך בכח אברהם יצחק
ויעקב. וזהו ובכן אבא אל המלך. ולכן תקנו בראש השנה וביוה”כ ובכן ובכן כו’, וכל
זה בכח תפלת אסתר בשם ובכן ובכח תפלת מרדכי בי”ג מדות של ויעבור ה’, ולכן אמר
ויעבור מרדכי ולא אמר וילך, עכתו”ד הקדושים.

והנה איתא בסה”ק מאורות נתן מובא בהון עשיר ריש מס’ עירובין דסוד העירוב הוא
ע”ב רי”ו, עיי”ש מה שכתב עפ”י דרכו הק’, והוא ויעבור הנאמר בי”ג מדות של רחמים,
א”כ כלול בזה כל הכח של תפלת מרדכי ואסתר שעוררו בזה רחמים וחסדים לישראל
וכשלוך ואבדון לשונאי ישראל,

**”מסכת עירובין מסוגל לעורר רחמים וחסדים” - לקראת התחלת מסכת עירובין במסגרת
ה”דף היומי” מדברי א”ז בעל ה”משנה שכיר” הי”ד / הרב ישראל קלויזנר, מו”ל ילקוט
שמחת ירושלים עה”ת ומועדים**

וזהו ענין של תיבת עירובין, עירוב הוא ע”ב רי”ו ונשאר עוד י”ן, שהוא ר”ת יעשה נסים, היינו אם נלמוד בכונה נאותה לשם ה’ נעורר בזה את השם ע”ב, וי”ג מדות של רחמים הכלול בתיבת ויעבור, וגם זכותן של אבותינו אברהם יצחק יעקב ולחבר אברהם עם יעקב שהוא חסד ורחמים, וזהו יעשה נסים לנו ופחד יצחק על שונאינו, ובזה יקוים בנו הפח נשבר ואנחנו נמלטנו [תהלים קכד, ז]. ועל פי כונה זו נלמוד אי”ה מסכת זו ויעלה לרצון לפני אדון כל אכי”ר.”

סיפור

”מתוך ההפיכה” – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים וינשטוק

[נ.ב. נסמכתי על ספר שמחברו כתב את הספר בארה”ב בשנת תשנ”ז וקיבל הסכמות רחבות מגדולי הרבנים באמריקה. זה נכתב לבני ולבנות הנעורים החסידיים בשפה האידית ועשיתי לזה עיבוד ספרותי רחב מאד. אני לא אחראי לתוכן]

פרק ל”ג ”תשב עד שתלביץ?”

תקציר: חיים שלום עובר טלטלה גדולה לאחר שהוכה על ידי שני בחורים ברחובה של עיר, הוא מאבד את הכרתו ומאושפז בבית החולים, לאחר החלמתו הארוכה, הוא מגיע לשכונתו וחש איך הבחורים מלגלגים עליו מאד, הוא נפגע קשה, הוא גם מפחד מהתוקפים שנוהגים להסתובב באזור, הוא חושש מאד שמא יפול טרף לידיהם, לפיכך מבקש מאמו להחליף אזור, הוא עובר לשכונת שערי חסד שנמצאת בצידה השני של העיר, משנה מקום משנה מזל, הוא מתחיל לשקם את עצמו, הוא שב ללימוד כמוקדם הוא לומד עם רב ברוך עקשטיין כמו כן הוא מתחיל ללמוד אצל רב ישראל יצחק רייזמאן יור”ד, במקביל הוא לומד אצל משפיע בשם רב נחמן נתן הרשקוביץ תורת רבי נחמן מברסלב, הוא מגלה לפתע את איציק ביגלמייסטר מהחבורה התמהונית בה למד קבלה, הקשר מתחדש ביניהם.

*

”יונטי דו ביסט א’שטיק רשע מרושע, (אתה חתיכת רשע מרושע) אתה יודע עם מי סיבכת אותנו? תקפו חיים שמייסר וגדליה דער שלייגער שנותרו בלי תעסוקה, את יונטי בעת שפגשוהו אחת מהסמטאות הצרות של שכונת מאה שערים.

”וואס איז גישען?” (מה קרה?) שאל יונטי בתמימות מעושה.

”מה הלכת לספר לנו חיים שלום פינקלשטיין שהוא שבבניק גדול, אתה סתם הוצאת עליו לעז כזה, התברר לנו אחר כך מרב לייבל ווערקער כי חיים שלום הוא בכלל לא שבבניק, רק עשה דברים אחרים שבשל זה לא הגיעו לו מכות וצעקות, הוא כמעט עשה לנו סוף ובגללך כעת אנו לא חופשיים כמקודם, לעשות קצת ”פריילאך” (שמחה).

יונטי לא שיער לעצמו כי רב לייבל ווערקער יהפוך עולמות על התקיפה. הוא למד את הסיפור עם חיים שלום בצורה לא נכונה, להבנתו היה חיים שלום משוקץ לחלוטין בעיני הקנאים, רק שלייבל לא הלך צעד קדימה להכות אותו (כפי המלצתו הראשונה), את זה שמר רק לשעת הדחק. היו לו כמה ראיות שהוא זהיר מאד ולא התחיל במבצעים מטורפים להטיל אימה ופחד על הכלל כדוגמת המתחרה ”קול המסורה” בשל זה רכש מספר מתנגדים משולי המחנה שלא יכלו להכיל מלחמות שקטות לטעמם.

יונטי אהב שני דברים מאד, אקשן וכסף. הוא עשה חשבון שאם ימסור את חיים שלום לידי חיים וגדליה הם יעשו צעד אחד קדימה ואז יוכל לרוץ לנחציה לבקש הגנה על המותקף, בזה יחזק גם את האמון שלו שנפגם לא מעט אצלו, כך יהיה לו כסף משני הצדדים וגם יהיה הרבה אקשן, הפעם הבין שהפריז על המידה, עכשיו התנגש ישירות עם רב לייבל וווערקער שהוא טיפוס מסוכן אם מתנגשים בו חזיתית.

כעת הוא לא יבין את הסתירות בהנהגתו, כשפעם הוא רץ לומר לרב לייבל שחיים שלום אולי הוא משוגע אבל אין לו עסק עם אנשי המחתרות. ובו זמנית, הוא הולך ומגרה את חיים וגדליה שירביצו לחיים שלום, בנוסף מגיעים לפתע אנשי המחתרות עם שיסערס וביקסן (אקדחים ורובים), מי תזמן אותם לבוא בוא זמנית?! הוא עלול לעלות עליו כי הוא יוזם כל מיני מאורעות כדי שיהיה "ברדק" רציני.

מוחו של יונטי קדח במהירות "סיפור חילוץ" הוא מרח להם הסבר שהייתה לו טעות עם איזה שבבניק אחר שדמה לו מאד וגם הוא היה בשיעור באותו מוצאי שבת.

לשמחתו היה לו במה להיתלות, היה לו את משה סלאוועס בחור שדמה לחיים שלום במספר פרטים חיצוניים, הוא לא היה ממש שבבניק רק שפול קצת החוצה, לאחרונה היה מתלבש בגנדרנות יתר (להוריו היה כסף ודאגו להדגיש זאת) זה גרם להרמת גבות, כך החלו לא מעט רינונים שנתן עיניו בחברה השבבניקית והוא מחקה כבר את אורחות חייהם.

האמת הייתה די באמצע, משה לא התקרב אליהם, לא מתוך צדקות יתירה, אלא שהיה בוש בהם, הם היו רמה מאד נמוכה עבורו, הוא חיפש את ה"סולתה ושמנה" עמם היו לו שיחות מלאות בטעם, לכן העולם לא למד היטב את אותו משה, לאן הוא משתייך, כי גם היה בחור שמבין בלימוד ונהנה מסברא טובה, הוא אהב להיכנס לשיעורים ולהפגין נוכחות די בולטת, לא אחת היה מתווכח עם העילוי רב ישראל יעקב פישר, אחד מגאוני ירושלים העתידיים, יחד עם העילוי רב ברוך מרדכי הכהן סוסובר (אחד מגאוני ישיבת עץ חיים) איתו למד בחברותא כל יום, רב ברוך מרדכי היה מקורב מאד אל רב ישראל יעקב פישר שהיה גדול המתמידים בישיבה ועשה עמו לא אחת תחרות, הייתה זו תחרות קשה מאד, רב ישראל יעקב לא פסק מלימוד יומם ולילה לא היה יום שלא היה דופק על הבימה וצועק: "מ'נעמט זיך צום לערנען" -אני לוקח את עצמי רק ללימוד.

(היה זה בעקבות כמה לצים שניסו למשוך אותו לשיחה בטילה פעם אחת הצליחו למשוך אותו כמעט עשרים דקות, לפתע הזדעזע חמורות, היתכן שכל כך הרבה זמן בזבזתי על שטויות והבלים?! הוא קם במהירות ודפק בעוצמה על הבימה, מ'נעמט זיך צום לערנען, מאז זה היה מוטו של חיו, הם לא נתן שוב למשובת הנערים לקטוע את משוש חיוו הלימוד)

הוא גם היה גאון עצום בידיעות ובהבנה בשל שטחי הש"ס, היחיד שיכול היה להתחרות בו היה אותו רב ברוך מרדכי הכהן סוסובר אף הוא עליו מיוחד במינו וגם בעל חוש הבחנה דק, הוא ידע לזהות טעויות דקות ולתת הסבר איך הגיעו הטעויות.

(אלמלי פנה לפרנסה היה בשדרה הראשית של גדולי ירושלים, אלא שעוניו הרב גרם לו לפנות אל תחום הגהות ספרי לימוד ראשונים ואחרונים וגם שם ניכרת הייתה גדלותו בתורה. לימים כשהזקין עבר פעם ב"זיכרון משה" כשאליו נלווה יהודי נקרוב משפחתי זצ"ל שסיפר לי אבדלחט"א את הסיפור] הוא ראה מודעה מסוימת ואץ לקרותה. לפתע החלו עיניו ליזול דמעות ללא הפוגות, מלווהו היה סקרן לדעת על מה ולמה הבכיה הפתאומית, לאחר שנרגע הסביר לידידו שראה עתה מודעה שמכריזה על דרשתו של הגאון האדיר רבי ישראל יעקב פישר שליט"א לקראת שבת הגדול. היו שם עשרות מראי מקומות, הוא נרעש מגודל הבקיאות וההיקף שהפגינו אותן מראי מקומות, הוא שיער בראשו החריף כי רב ישראל הולך להקיף כמעט את כל חדרי תורה והכל בדרשה אחת, לפתע תפס את עצמו, האם הוא עצמו אם היה משקיע כרב ישראל יעקב לא היה מגיע רחוק כמוהו ואולי אף יותר ממנו? הנה רב ישראל יעקב כבר אחד מגדולי ישראל שכל ישראל חרדים לשמעו, ואילו הוא, מה ומי הוא? איזה בעל הבית מזדקן! מי יודע עליו אי מה? שמו כיום שקוע בתהום השכחה, מעטים האנשים שיודעים עליו ומסתמא כשיפטר אפילו לא ידעו מי הלך, הידיעה הזו תפסה אותו חזק, לפיכך מירר בבכי על החיים שהלכו ולא ישובו עוד).

משה סלאוועס הבין שאם ילך לצד השני יפסיד את עולמו, הוא לא ראה איש מהשבבניקים שעשה חיים מוצלחים, כולם הפסידו את עולמם ברגע אחד, דבר זה עצר אותו מלרדת במדרון, הוא רצה את החברותא עם אותו רב ברוך מרדכי סוסובר וגם אהב את הויכוחים הרבים שניהל עם טובי הלמדנים בירושלים, כל זה היה נעצר אם היה נוטה מעט לכיון השבבניקי, זה המחיר לחופש המדומה!

אולם לא כולם ידעו ללמוד את הסוגיא הזאת ולפיכך היו לדברי יונטי אחיזה מסוימת, חיים וגדליה שלא היו פקחים במיוחד, קנו את הסיפור ועשו עמו פשרה, בהזדמנות הראשונה העבירו לרב לייבל מידע על הטעות בזיהוי, הם הצטדקו בפניו כי הבינו בטעות שהכוונה שלו הייתה, על חיים שלום אבל יונטי התכוון על משה סלאוועס שדומה לו מאד ושאלו רשות לטפל בחשוד.

אולם את ר' לייבל הערמומי לא מורחים עם סיפורי מעשיות כאלו שמתאימים רק לילדים, הוא ידע שמשה סלאוועס לא היה לרגע אחד על הכוונת, מחקר שעשה הגדיר בדיוק את מיקומו ולפיכך לא חשדו לרגע בנטייה לצאת החוצה, מאימתי יונטי לוקח על עצמו פרויקטים חדשים שלא התבקש? ולמה בכלל עקף אותו? מהו לו ולחבורת חיים וגדליה שהארגון שלהם זניח למדי, למה החליט על דעת עצמו לעשות סערה?

מוחו לא הצליח להכיל את נפשו המעוותת של יונטי שדומה ל”לייבקה גפרור” שמחפש לעשות תבערות ואחרי זה מעמיד פנים תמימות של ”אוהב שלום ורודף שלום” מעתה אין לו יותר עניינים איתו.

יונטי הערמומי קלט מרחוק שהקדיח את תבשילו ויותר אינו רצוי אצל רב לייבל ווערקער, הוא גם לא ידע כמה תועלת ישיג מהקשר שלו עם נחציה, ואילו חיים וגדליה אינם בעלי רכוש רב כדי לפרנס אותו, הוא למד על בשרו את המושג, שלא רוקדים על מספר חתונות בו זמנית, תפסת מרובה לא תפסת, עתה נשאר עם תוכניות רבות באמתחתו, אך ללא אפשרות מימוש.

קיץ תש”ג

שנה שלימה עוברת על חיים שלום, החיים זורמים על מי מנוחות, הסדרים שניהל החזירו אליו את האמון שנסדק, רב משה יוסף עקב מן הצד וגילה שחתנו התחזק יותר בשמירת התורה והמצוות, נראה שלא האמונה בו נפגמה, אלא היה עת משבר ואכזבה מרה מהתנהגות חלקים מהציבור שנהגו בגסות כלפיו, אבל עתה ב”ה כשהוא נמצא רחוק ממעוז הקנאים הוא מתנהל בצורה רגילה.

יש לו סדרים מלאים, הוא לומד עם רב ברוך עקשטיין כל יום שעתיים, מסכתות כתובות וסנהדרין, לימוד שמייגע מאד, שעתיים נוספות לומד הוא עם רבי ישראל יצחק רייזמאן את הל’ תערובות, יש לו גם את החברותא עם אפרים זלמן במס’ עירובין, אם כך מלא בתעסוקה חיובית ואין לו כל שייכות עם החבורה המסוכנת שניתקה את הקשר. א”כ צריכים להתחיל להכין את הקרקע לקביעת נישואין.

הוא פנה לרעייתו בעדינות להכשיר את הקרקע, בתחילה בטפופים זהירים, סיפורים ואנקדוטות שבאו להוכיח שב”ה חיים שלום חזר אל עצמו הוא שוב שקוע בלימוד אינטנסיבי, כמו כן יציב הוא בבריאותו, הוא גם התנער לחלוטין מכל החוגים הבעייתיים שקשורים לציונות, תוספת זאת חשובה הייתה, אם בתחילה בטוחה הייתה שאינו שבבניק, באה הצדקנית זלאטע דרושוביץ שכנתה המסורה ודאגה לשטוף את מוחה מידי שבוע שיש שמועות רבות על קשר הדוק עם הציונים, זה הוסיף שמן לבערה, לא רק שאינו יציב, אלא אף חצי חילוני רח”ל, עתה חשוב היה להפריך גם שמועת שווא זו.

”יש לו את המגידי שיעורים הטובים ביותר והוא עושה חיל בתחום החדש שלו בהלכה, הוא סיים את כל הלכות תערובות בהצלחה וקיבל על כך תעודת הצטיינות מיוחדת מהרב רייזמאן, עכשיו הוא לומד הלכות טריפות וגם בזה הוא עושה חייל, לפני שבוע נבחן על כל פרק ”אלו טריפות” פרק קשה ומסובך אצל הגאונים הצדיקים, רבי ראובן זליג בענגיס הראב”ד, רבי אליהו זלאטניק ורבי דוד יונגרייז, גדולי הדיינים בירושלים. גם הגאון הגדול רבי מאטיס דייויס שנחשב ענק שבענקים אמר לי שחיים שלום יהיה גאון בכל מכמני הש”ס, נחת יהודית, מה יכול להיות יותר טוב מזה? ועיקר העיקרים לא לשכוח, צארטיל כבר בת 20 וחבל לעכב אותה!”

הוא ביקש ממנה להטות כתף ולהתחיל להירתם להכנות לקראת חתונה.

אך אשתו ציפורה עשתה עצמה כאילו לא שומעת, היא הפגינה חוסר עניין, בקושי הקשיבה למה שאמר, עיניה היו עצומות לחלוטין, נראה למתסכל כאילו היא נרדמה באמצע.

רב משה יוסף התחנן לפניו שוב ושוב, כי עליה לחשוב על טובת צארטיל שלא תאבה לשבור את השידוך, אין יום שהיא לא אומרת עשרות פרקי תהילים בכותל המערבי ובבית, למען הקמת הבית בקרוב, היא רואה בעיניים כלות את כל חברותיה הטובות מקימות בזו אחר זו את בתיהן, ואילו היא נותרת עם מטען אכזבות ענק, היא לא מעיזה לדבר עם הוריה שיורזו את הליכי החתונה המעוכבת, אבל בתוכה נשרפת מצער ודאגה רבה, כי לבסוף תישאר חתומה עם הסטיגמה הנוראה ”בלייבן מיט אַגרויען צאפ“ (תשב עד שתלבין ראשה) חלילה כביילא הינדא בת השכנים גיטרמן שכבר ”ליידער“ (כמה מצער) עברו עליה ארבע עשורים ועדיין יושבת ומצפה לחתן העלום שלא מגיע, האם גם עליה ייגזר כן לשבת ולחכות עד בוש?

”ציפורה כאמא מסורה עלייך, להיות ערה לרחשי ליבה של צארטיל, היא רוצה בכל מאודה את החיים איתו, איך את יכולה לעכב בעדה את משאלת לבה שנובע מתוך עמקי הלב, למה להיות אגואיסטית ולשקוע בתוך כל האמוציות שיש לך? זה ממש לא בריא, אני מתחנן לפניך, לשתף פעולה ולהתחיל בסידור צרכי החתונה, אעזור לך בכל תחום, כדי שנוכל בעוד חודשיים שלושה להעמיד חופה“.

אך ציפורה עקשנית כפרד, יש לה ”תנא דמסייע“ לה במאבק שלה, השכנה הצדקנית זלאטע דרושוביץ שמדי שבוע שבועיים באה לברר, אם כבר עשתה את הצעד המתבקש, לפרק את השידוך, היא מוכנה להיות הצד המוליך ומביא לפירוק הקשר, מתוך דאגה כנה לה, שלא תיפול לידי בחור שלוקה ב”נערווען בראך“ (עצבים חלושים ביותר) מחלה שכמעט ואין לה ריפוי, היא מביאה לה כמה וכמה סיפורים מסמרי שער (מציאות ודמיון מעורבים יחד) מזוגות כאלו שבאמצע החיים היו צריכים לפרק את החבילה כשהם מותירים ילדים פגועי נפש רח”ל.

צארטיל לא תיפגע מעזיבת השידוך כיון ששמה יוצא לפניו כבחורה מושלמת שכל בחור טוב ירצה להשתדך איתה, אולי יום יומיים ידברו על כך כדרך הרכלנים שאין להם חיות בלי לעכל את צרות הזולת (מקיימים את הפסוק וחי אחיך עמך בתוכך תתעניין כל הזמן בצרותיו ותחיה מהן), אבל כולם יבינו את הצעד ההכרחי שהתבקש, היא תעשה כל שביכולתה למצוא שידוך. ציפורה גומעת את דבריה בשקיקה וכך מקבלת היא כוחות לנהל את המערכה שלה בדרך שבחרה.

היא משדרת אפתיות מוחלטת, לא מתווכחת רק אדישה מוחלטת, כל הדיבורים של רב משה יוסף חולפים ליד אוזנה ושם הם נעצרים. כל מה שקשור לנושא הזה לא נוגע אליה אישית, היא מוכנה לדבר איתו על כל נושא בעולם חוץ מהנושא הזה. היא לא מביעה כיום את דעתה לנתק את השידוך (בגלל הכרעת המו”צ) היא כאלו מחקה את השידוך מתודעתה, אם רוצים לעשות את השידוך שיעשו זאת אבל בלעדיה.

פעם אחת ויחידה התבטאה שבמקרה והשידוך יקום ויהיה, היא לא תהיה בחתונה ולא בכל שמחות השבע ברכות, היא לא תפריע חלילה, אבל גם לא תתן גיבוי. צריכים לחשוב שהיא כביכול נמצאת במדינת הים או שנפטרה לחיי העולם הבא וניתן לחתן את צארטיל גם בלעדיה. היא חלילה וחס לא תנתק את הקשר שלה עם צארטיל, היא תוכל לבוא לבקר אותה אבל בלי "סרח העודף".

רב משה יוסף לא ידע להשית עצות בנפשו, איך אפשר להקים בית איתן, אם זהו היחס שיקבל החתן, יחסים כאלו יכולים להעיב על כל תחילת הקשר, בצורה כזו הבית יעמוד על אדנים מאד רעועים.

במר נפשו נכנס רב משה יוסף אל המו"צ שכבר תפקד בצורה די מלאה ושפך לפניו את מרי לבו, איך אפשר במצב כזה כשיש אופוזיציה בבית להקים בית בריא בלי סיבוכים?

המו"צ שמע את כל טענותיו, הוא עודדו מאד אבל הזהיר לא למהר לעשות את החתונה, כשיש משקעים כל כך קשים, צריכים לתת לזה עוד כמה חודשים, לא להעלות שוב את הנושא בבית, כאילו לא קיים, כשאין חזית מנגד לפעמים ההתנגדות רפה מאליה "יעדן שטעקען האט צוויי זייטין" (לכל מקל יש שני צדדים כמה שתנסה לחלק אותו תמיד ישארו בו שני צדדים) אומר פתגם אידישאי עתיק יומין, כלומר אין מחלוקת בה יש רק צד אחד, ברגע שהצד השני לא מגיב אין חומר בערה והאש שוקטת מאליה.

יעבור זמן ואין הסבר הולם לכך שצארטיל עדיין כלה בלי הכנות לחתונה, הראשונות שתתעוררנה הן השכנות הצמודות, הן לא תוכלנה להבין את הסיפור המשונה הזה וחוקה שתבואנה לשאול את שכנתן לפשר העניין. כשתראה ציפורה את שכנותיה מתפלאות על שאינה עושה דבר, הן לא תרפינה בלי לקבל תשובה הולמת (כמנהג שכנות הגונות ביותר) היא לא תוכל לחמוק מהן, וודאי תתבייש לומר להן שהיא רוצה שהשידוך ייעזב, ככל שיעבור זמן והכל יבעבע עד לרתיחה מסוכנת תצטרך ציפורה לקחת הכרעה.

אם חלילה וחס תילחם לשבור את השידוך יחשב עוד הפעם את המסלול, אך הוא מאד מקוה שהתנגדותה תרפה, הזמן יעשה את שלו, היו סיום דברי המו"צ החכם.

חיים שלום עצמו היה תמה לא אחת, למה אין רמו כל שהוא מצד משפחת המחותן על תאריך, אם עד עתה היו תירוצים שנתנו הסבר כל שהוא, אבל ב"ה כבר עברה עוד שנה, מצבו יציב עתה למדי, הוא לומד בשיא הברען, אמנם יש לו שיעור אצל איציק ביגלמייסטר, אבל זה לא משהו רציני כבעבר, איש גם אינו יודע על כך ואין את הקנאים שמתחקים אחריו, למה אין אפילו רמו קל שיתן לו אישוש קל שהשידוך עוד חי וקיים. אפרים זלמן הוא לא הכתובת כדי להעביר מסרים, אולי הוא צריך לבקש את אמו שתעשה מעשה בפועל ותשאל את המחותן תכליתית האם יש סיכוי לעשות חתונה או שאלו חלומות באספמיה, הוא לא מוכן לחכות עוד זמן, עדיף להתיר את הקשר ולסיים

את העגינות, הוא ימצא שידוך הגון ברבות הזמן, לחתן אין תאריך תפוגה כמו לצד השני, להיפך יש פתגם שאומר שבחור דומה ליינ ישן שככל שמתיישן כך טעמו משביח. הוא הפך בעניין בשעות הקטנות של הלילה בלא סוף, הוא לא רצה לעשות צעד פזיז, הוא ידע והעריך את המתנה הגדולה שקיבל הוא לא היה רוצה לעשות צעד פזיז שיצטער עליו, אבל חוסר התכלית בעגינות הקשה עליו מאד. לאחר שבועות של נדודי שינה החליט לא להשאיר את המצב באויר, עדיף לקבל את המכה בפנים ולא לחיות באשליות וספיקות כל כך הרבה חודשים, אבל לפני שיעשה את הצעד הסופי החליט בעצמו לגשת אל המו”צ בחשאי ולשאול אותו מה לעשות. כל הנוטל עצה מן החכמים אינו מפסיד.

*

באחד השיעורים של רבי נחמן נתן הרשקוביץ הגיעו שני אורחים, אריאל אטיאס ועוד אברך בעל זקן זיפים שעטה כל הלימוד משקפיים כהות, חיים שלום היה סקרן בכל הלימוד מי הוא התלמיד החדש, הוא לא נראה כל כך מתאים לסגנון, אבל הוא גילה ערנות רבה ושאל שאלות מאד מעניינות, אולי הוא בעל תשובה חדש שמחפש את דרכו דרך לימוד תורת ברסלב.

כשניסה לתהות אצל אריאל אטיאס על טיבו, ענה לו כי מדובר בבעל תשובה שמגשש את דרכו אל היהדות, לברסלב יש יד גדולה להשיב בתשובה, מאות כבר נושעו שם. בתחילה היו מגיעים שניהם ביחד, אריאל אטיאס לא היה סוג של מקשה או מחפש תירוצים, יותר היה מקשיב אקטיבי שמנענע את ראשו בהתלהבות לכל מאמר ואומר בניגון דביקות ”אוי הפלא ופלא” ”רבינו הקדוש כל הדבק בך בן עולם הבא” אבל לא חוקר לעומק.

אבל בעל התשובה שענה לשם ’אלי’ מאד התעניין במה שלמד, הוא הרבה לשאול על כל נושא שעלה בשיעור, לא אחת היו שאלות הבל, אבל מפעם לפעם שיפץ את שאלותיו שגירו את חיים שלום להתערב ולהסביר את העקרונות שקלט, רבי נחמן נתן שאף נחת מתלמידו המחכים את רבו. כעבור חודשיים אמר רבי נחמן נתן שאולי כבר מיותר לבוא אליו, נראה שחיים שלום הוא המרצה, הוא מיישב בטוב טעם את כל השאלות, עד שכמעט ואין לו הרבה מה להוסיף.

אלי שגילה עולם ומלואו בשיעור החל להדק את הקשר שלו, הוא החל להשפיע על חיים שלום שירבה את נוכחותו בשיעור כי כך יתעלה מעלה, חיים שלום היה בדילמה קשה, היו לו הרבה מחויבויות לכל השיעורים והחברותות שקבע, אבל אלי לא הרפה, הוא ביקש ממנו שלמצער יקבע איתו שיעור בנפרד, כדי שיוכל להבין את היסודות העמוקים שמתגלים לו בשיעורים של רבי נחמן נתן. לזה קשה היה לחיים שלום לסרב. כך החל הקשר להתהדק מיום ליום ובלי משים לב זה היה לא אחת על חשבון החברותא שלו עם האחים הורוביץ.

*

בחודש חשון תש"ד הצליח חיים שלום להשיג תור למו"צ, לאחר מאמצים רבים שהפעיל דרך רב ברוך עקשטיין להתקבל אצל המו"צ, קדמו לכך עשרות ניסיונות עקרים שלא צלחו, המרחק משערי חסד לעיר העתיקה היה גדול מדי, גם שעות קבלת הקהל היו מאד לא גמישות, כמעט כל הפונים היו תושבי העיר העתיקה.

העיכובים הרבים גרמו לחיים שלום מפח נפש מרובה, לא אחת חשד ברב ברוך עקשטיין כי יד לו בדחיות החוזרות ונשנות, בשל היחסים העדינים שהיו ביניהם, לא העז חיים שלום להאשימו ישירות, אבל לא אחת שלח רמיזות דקיקות שהוא לא עושה די כדי להפגישו עם המו"צ, שעה שמדובר בנושאים שממש קשורים לכל עתידו.

כשראה רב ברוך עד כמה תלמידו מתייסר, הפעיל מערכת לחצים כבדה על הגבאי המסור של המו"צ, לסדר מפגש בשעות חריגות ביותר, בהתחשב בזה שחיים שלום מגיע משכונת שערי חסד המרוחקת.

בתחילת חודש חשון תש"ד עלתה בידו לסדר לו מפגש בצהרי יום, חיים שלום היה מרוגש מאד לקראת המפגש, הוא הכין הרבה נושאים לברר ומאד קיווה כי הפעם ידע מה יהיה עתידו.

כשנכנס למו"צ קיבל אותו בחביבות יתירה, הוא התעניין מאד במצבו, בזהירות רבה בלי להיכנס למוקשים, הוא נסך בדבריו דברי תנחומים ואמפתיה, ניכר היה כי כאב את כאבו, חיים שלום חש עד כמה המו"צ רחוק מכל החשדות העבים אותם טווה במוחו, כיון שהמשקעים החלו לפוג פרק את כאביו לפני המו"צ, הוא סיפר לו על התחושות הקשות שיש לו ממשפחת המחותן כאשר הם סוחבים את הנישואין בלי הסבר מספק. האם יש טעם לכזה מצב, הוא שירטט את המצב לפי הבנתו, הכלה מתייסרת כמוהו, אין יום שהיא לא מרבה בתפילות שהנישואין יתקיימו בקרוב, היא מרבה להתפלל בשלומו ועושה לא אחת יום תפילה, אבל חמותו עושה כל מאמץ למנוע את הנישואין, הוא חש כי מהרגע הראשון היא עוינת אותו, במצב כזה יתכן שגם אם ינשאו בשעטו"מ, היא תניח מכשולים רבים שעלולים לסכן את כל שלום הבית, גם חמיו כבר אינו כבעבר הוא לא משדר מדי קרבה, יותר משנה שאין לו איתו שום דיבור, גיסו אפרים זלמן אומר לו כי האבא מאד רוצה את השידוך, אבל הלחצים מסביב מרתיעים אותו מלצאת חזיתית נגד כל אלו שמפריעים, מכל זה הוא מסיק שיש למחותנת גם "שכנים טובים" שמחזקים אותה במערכה שלה לנתק את השידוך.

שאלתו עתה, האם במצב כזה לא עדיף לעשות מעשה ולהחזיר את מתנות האירוסין שבלאו הכי מונחים אצלו כאבן שאין לה הופכין. הלא אין שמחה גדולה יותר מהתרת הספיקות, אם הם בוחרים בשיטה של "נישט א'ער אונ נישט א'אין (לא לכאן ולא לשם) הם גורמים לו סבל איום, הוא לא מתחתן ולא יכול לשמוע שידוכים אחרים, כי הוא כבול עם השידוך, לבסוף ישאר "א'פארזעצנעם בוחר" (רווק מזדקן)

המו”צ שמע את השאלה הקשה ושקל אותה במוחו היטב, הוא הבין את רחשי לבו של הבחור האומלל שנמצא בין שמים לארץ, הוא רוצה תשובה ברורה ותהיה הקשה ביותר, טובה היא שבעתיים על פני ספק מתמשך שאינו מביא לכלום מלבד דאבון נפש.

”אנסה לדבר עם המחותן ואומר לך את כל הצדדים אני מקוה שבקרוב הספק ייפתר, אבל בינתיים אל תעשה צעד חד צדדי שאולי תצטער עליו אח”כ מאד, עדיין אינך רווק מזדקן, לא יהפך העולם אם תמתין עוד פרק זמן, בלאו הכי העולם עטוף בצער רב מהשואה העולמית המתמשכת שנים מספר, רבך הקדוש מאמשינוב מטלטל בין שמים וארץ, עת צרה היא ליעקב, אם היה בידינו הכח לגזור גזירה, היינו צריכים לאסור לעשות חתונות בכל השנים הקשות הללו, כשנשמעות כל כך הרבה בשורות קשות, צרות איוב של עם שלם, אולי משמים מעכבים את השידוך בשל זה שלא יראה כאילו אתה ממעט בצער על חורבן עם ישראל, גם בלי לדעת נתונים מדויקים, נראה כי החורבן הוא איום, מי יודע אם אי פעם עבר עם ישראל מעת היוסדו לעם כזה חורבן, חלקים נרחבים ביותר מיהודי פולין ליטא גליציה רוסיה עלו בלהבות בלי להותיר שריד ופליט. לפיכך חושבני שאין למהר עם החתונה, אני מקוה שבעוד מספר חודשים כל הספיקות יתבהרו ואתה תגיע אל מקומך בשלום.

חיים שלום נגס את שפתיו באכזבה עמוקה, הסיפור רק מסתבך והולך, הוא חושש מאד שלעולם לא יוכל במצב הזה להתחתן, הוא שנא את המצב כשלא רואים את האור בקצה המנהרה, הרב ראה את אכזבתו על פניו אך לא יכול כרגע להושיעו, אין פתרונות פלא, מי שיש לו כוח סבלנות שורד, אבל לבחור האומלל אין מהחומר הזה עתודות רבות, החיים ילמדו אותו מוסר השכל, לא נותר אלא לשאת עליו תפילה שצרותיו לא תתמשכנה זמן רב.

חיים שלום יצא מבית הרב בהרגשה קשה, הגורל מתאכזר אליו פעם אחר פעם, בדמיונו הקשה ראה את עצמו כרב משה כהן עילוי מוזר שגר בבית לבד, גם הוא לא יספר לאיש כי לא נשא אשה, בגיל שלושים יקנה לעצמו טלית כדי שהעולם לא ידע שלא נשא אשה, הוא ישב באיזו פינה ויכתוב ספר עמוק מאד שיהיה הזכר היחיד שיותר בחיים.

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב

כוחה של נגיעה

אני חוזר מהתפילה. ביד אחת תפילין, וביד השנייה שקית שבה לחם וחלב. בפתח הבניין צדה את עיניי מודעה גדולה ומאירת עיניים: "לשכנים היקרים, אנחנו מעוניינים להשכיר את הדירה שלנו לתלמוד תורה 'מקום ליעקב' בשביל תלמידי הכיתות הנמוכות, ילדי המכינה והגן. אם אתם מתנגדים או אם קיימת בעיה כלשהי, נא ליצור איתנו קשר... משפחת שינקר."

"תלמוד תורה בבניין שלנו", מישהו צץ לידי. "איזה יופי, ילדים קטנים שלומדים כאן תורה, זה יכול להיות שמירה מצוינת לבניין".

"ברור", אני משיב לו מייד, בלי לחשוב אפילו. "שמירה מדהימה, ליתר בטחון אפשר להביא את הגנות שימשיכו לשמור על הוופלים ועל הסוכריות שיזרקו כאן בכניסה, ואני לא רוצה לדבר על הבכיות שהנשים שלנו תשמענה. אתה יודע שאשתי בבוקר בבית, זה בדיוק מה שחסר לה, לשלוח את הילדים שלה ולשמוע בכיות של ילדים אחרים".

השכן הציץ בי, "הלו, אתה ציני היום", הוא אמר, וטפח קלות על כתפי. "לא", אמרתי לו, אוחז בכתפו, שלא ילך. הרי לא ייתכן שרק אני אתנגד לרעיון. "אתה לא מבין במה מדובר, בילדים קטנים בני שנתיים, שלוש, ארבע. הם יבואו לכאן. בבוקר עם ההורים שלהם, יזרקו על הרצפה את שקיות הקורנפלקס שהאימהות הביאו להם בבית, ואחר כך ידרכו עליהן. שאריות של ופלים ממסיבות יום הולדת, ריתמיקאית שתנגן לנו פעם בשבוע, ומשחקים בחצר. מה אתה חושב, שיכלאו אותם כל היום בדירה? נכון שהיא גדולה מאוד, והשטח שלה הוא של שתי דירות. אבל לא מספיק ששיינקר קנה לעצמו את שתי הדירות בקומת הקרקע בבניין שלנו, הוא רוצה ללכת ולהשאיר אותנו עם הבלגן

לא יודע איך הצלחתי לגייס את מיטב המילים ולפצוח בהרצאה המרגשת הזו, אבל איכשהו השכן, שבהתחלה היה נראה נלהב מרעיון התלמוד תורה, עשה עכשיו רושם קריר הרבה יותר. "אתה יודע מה? נס שיש כאן אחד עם ראש על הכתפיים, אני חושב שאתה צודק".

אנחנו נפרדים בידידות (שכנים, לא?). ואני עולה הביתה. "חוצפה של אנשים, הם לא גרים כאן, אבל רוצים לתווך לנו שכנים מעניינים".

אשתי באמצע הלבשת הקטן, מסתכלת עליי בהבנה. "הוסטל?" היא שואלת. "לא", אני משיב לה, "גרוע יותר, תלמוד תורה".

בן האחת עשרה שלי מגיח בחינניות, יודע תמיד מתי להפציע, הבחורון הזה. "אבא, תלמוד תורה זה גרוע?" הוא שואל. גם אשתי שואלת אותה שאלה, בלי מילים. אני מבין שמשוהו במשפט שלי היה צורם. טוב, הייתי צריך להתנסח אחרת, במיוחד ליד הילדים.

"חס וחלילה", אני מסביר נרגשות, "תלמוד תורה זה הדבר הכי טוב שיש, תשב"ר מחזיקים את העולם, בזכות הלימוד שלך העולם עומד", אני עומד להסתבך. "אני מעריך מאוד את התלמוד תורה הזה, אבל לא רוצה שהוא יהיה בבניין שלנו. בכלל, מדובר בתינוקות שעוד לא לומדים תורה, נראה לי שאפילו אותיות הם לא לומדים, אז זה לא קשור, אתה מבין?"

מבין או לא, הילד ממילא בעוד רגע מאחר. אני דוחה את השיחה לרגע שאנחנו מסיימים לשלוח את כולם, ואז מתפרץ ממני הכעס בבת אחי. לא מספיק שהם לא גרים כאן, גם גנון הם רוצים לפתוח לי בבניין". אשתי אינה מצליחה להבין על מה הסער. "מדובר בתלמוד תורה איכותי משפחות טובות, לא נראה לי שהם יעשו בלגן, ובטח יהיו אחראים לנקות, ואנחנו גרים בקומה שלישית, למי זה מפריע?"

"בהתחלה הם יהיו נחמדים", אני מסכים. אבל ילדים זה ילדים, גם אלו שמגיעים מהמשפחות הכי איכותיות שיש. תראי שבתוך שבוע-שבועיים לא יראו את הכניסה לבניין מרוב בלגן". פתאום הכניסה לבניין נורא מעניינת אותי...

אני מחליט לעשות מעשה. ראשית כול אני פונה לדעת תורה, חלילה מלעשות מעשה שלא כדין. הרב פוסק שעל פי דין מותר לשכנים להתנגד להשכרת דירה בבניין פרטי למטרה כזו, אך כמובן, ראוי לנהוג לפנים משורת הדין ולהסכים. אחרי שניתן לי הפתח אני מחכה לשעת הכושר.

בערב, כשאני חוזר מהכולל, אני עובר דרך בתי השכנים. מסביר להם בטוב טעם למה לא כדאי שיהיה כאן סניף של תלמוד תורה (בסוף עוד יעיפו אותנו, ירצו גם את הדירות שלנו לתלמוד תורה שלהם, הערך של הדירות שלנו ירד...). איכשהו, גם אלו שלא הבינו בהתחלה מה רע בתלמוד תורה בבניין, השתכנעו די מהר, ואני שבע רצון מההצלחה שלי. שיתכבד שינקר וישכיר את הדירה הענקית שלו לשכנים סבירים, שלא יביא לי לכאן תלמוד תורה.

למחרת מגיעה אלינו נחמי, הבת הנשואה שלנו, התחתנה לפני חודש, גרה בקרבת מקום, בשכירות כמובן, ואין לה עבודה.

מאז ומתמיד הייתה נחמי בתי הבכורה בעלת גישה מדהימה לילדים. לקראת חודש אלול הקרוב הבטיחו לה עבודה בכמה מקומות, בעזרת ה'. עכשיו עשה לי רושם שאין לה מצב רוח, "נחמי, הכול בסדר?" אני שואל אותה.

"בעזרת ה'", היא עונה, "אני מקווה שהכול יהיה בסדר".

"מה בכל זאת?" אני שואל כמו אבא זאב, מוכן לקרב. "הבטיחו לי עבודה בתלמוד תורה מקום ליעקב". הגננת של הפעוטון עזבה, והם רוצים לתת לי משרה, אבל אין להם מקום. כמעט סגרו חוזה שכירות לשנה בבניין מגורים, ומתברר להם שהדיירים בבניין מתנגדים. הם לא בטוחים שיפתחו בשנה הבאה, וגם אם כן, אולי יצמצמו את הכיתות".

"למה דיירים בבניין התנגדו..." אני מתחיל לשאול בחמת זעם, ועוצר את עצמי.

פתאום אני מבין מיהו הבניין, והכי גרוע, מי הדיירים שמתנגדים.

ונהיה לי רע.

אני מבין שהם לא סיפרו כלום לבת שלי, כנראה הם לא יודעים על הקשר שלנו ועל מעלליו של האבא המדהים שלה. בכל מקרה, אני נעלם מהחדר, יודע שיש לי עכשיו עבודה חדשה. מה שהורים מוכנים לעשות בשביל הילדים שלהם...

אני לא יכול להסתכל על הפנים של נחמי, מחכה שהיא כבר תלך הביתה, מייד כשהיא נעלמת אני דופק על ביתו של השכן הראשון, חושב בקול ש"אולי נסיר את ההתנגדות". "אתה מוכן שיפתחו כאן תלמוד תורה?" הוא לא מאמין, "היית המתנגד הראשי, אם אני לא טועה".

ודאי שהוא לא טועה.

"נכון, אבל עכשיו אני חושב שזה לא כל כך נורא... אחרי הכול, מדובר בילדים שלומדים תורה. כיתה כזו בבניין שלנו יכולה להציל אותנו, לא?"

השכן מסתכל עליי, לא ממש קונה את הדיבורים המהוססים. "אבל הם עדיין לא הגיל שלומד תורה, ויהיו כאן ופלים על הרצפה, ובכיות, וריתמיקאית". תלמיד מצוין השכן שלנו, זוכר מילה במילה מה שאמרתי.

"תגיד את האמת", הוא אומר לי, "מה עובר עליך? מישהו איים עליך?" הוא שואל חצי בצחוק חצי ברצינות.

אני נשבר לגמרי, מחליט לגלות את כל הקלפים. מספר לו שהציעו לבת שלי משרה בתלמוד תורה, ובינתיים אין להם מקום והם לא פותחים את הרישום.

השכן מצמצם את מבטו, מסתכל עליי במבט שאומר: אם כך, זו טובה אישית בשבילך, ומול כל השיקולים הנוראים שהעלית... אחר כך אומר בחצי פה: "טוב, צריך לשקול את זה ברצינות ובכבוד ראש". בוודאי תודה בליבו איך בן אדם יכול להיות אינטרסנטי שכזה, ולשנות את דעותיו מן הקצה לקצה על פי נוחיותו הפרטית, צודק, מה לעשות?

התוכנית המקורית שלי הייתה לעבור בין כל השכנים ולשכנע אותם. אבל אחרי השיחה הנלבבת עם השכן הרגשתי שאין לי עוד כוח. חזרתי הביתה כושל. "מה קורה?" שאלה אותי אשתי, היא היחידה שידעה איזו דייסה רקחתי לעצמי ואיך אני אוכל אותה עכשיו, בכפית. "בקדרה שבישל בה נתבשל", אני מודיע לה ביגון.

"עכשיו אני צריך להתחנן לפני כל השכנים שיסכימו לפתיחת התלמוד תורה", אני אומר, "וזה לא תהיה עבודה קלה".

"למה באמת לא רצית מלכתחילה?" היא מנסה לרענן את זכרוני. למה באמת, כי ככה אני... לא נעים, אבל הגיע הרגע לעמוד מול המראה, להודות בעצמי לעצמי שקשה לי לגמול חסד. שאני כזה, קופץ לראות מה זה יכול להזיק לי, ואיפה אני עלול להפסיד, ולא מוכן לתת לדברים האלו לקרות. עד שזה מגיע לטובתי האישית או לטובת ילדיי...

אז הנה, שמרתי שהתלמוד תורה לא ייפתח, מצאתי סיבות מכאן ועד להודעה חדשה, אבל התברר לי שיריתי לעצמי ברגליים.

למחרת שוב הלכתי לשכנים. הפעם כבר לא העמדתי פנים שחזרתי בתשובה או שממש מתחשק לי תלמוד תורה בבניין, ידעתי שזה לא יצליח. סיפרתי להם בכנות שהבת שלי קיבלה עבודה, ובמחשבה שנייה זה לא נורא שיהיה לנו כאן תלמוד תורה. ביקשתי שנסיר את ההתנגדות שלנו לפתיחת כיתת התלמוד תורה בבניין.

יש לנו שכנים טובים, הם הקשיבו, שמעו, ו-העלו את כל טיעוני המחץ שהלעטתי אותם בהם רק לפני כמה ימים. לא היה לי הרבה מה לומר, מה יכולתי להגיד? שזו זכות לבניין שלנו? שבסך הכול אלו משפחות איכותיות והכול יהיה בסדר? את כל זה הרי ביטלתי בצחוק כשמישהו העז לטעון כך כנגדי.

השכנים שמעו על הצד שלי בעניין, הם כבר ידעו כמה אני אוהב לגמול חסדים ולעזור לאחרים, ובכל זאת אמרו שיחשבו. בסופו של דבר, אחרי מסע ההשפלה שעברתי, הסכימו כולם לפתיחת התלמוד תורה.

בראש חודש אלול נפתח תלמוד תורה בבניין שלנו, בדירה של שינקר.

אני חייב לציין שכל הדברים החיוביים שאמרו על קול התורה ועל תשב"ר – נכונים. אשתי מספרת לי שלפעמים בהפסקה היא מסתכלת עליהם מהחלון ושואבת כוח, הכניסה לבניין חפה מקורנפלקס או מוופלים או מדפי קשר, וכשמגיעה הריתמיקאית החלונות ממילא סגורים. יש אווירה נעימה בבניין שלנו מאז נפתח בו התלמוד תורה הזה, והרגשה של שלוה.

והבת שלי?

בכלל עובדת בבניין אחר, שגם הדיירים שלו התנגדו בהתחלה, ובסופו של דבר הסכימו. (מרוה לצמא פרשת פנחס תש"פ).